

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

ЗБОРНИК

VI

2009.

ЗАВИЧАЈНИ МУЗЕЈ РУМА

ЗБОРНИК VI

Главни и одговорни уредник

Радован Кузмановић

Редакција

Драгомир Јанковић

Јелена Арсеновић

Слободан Велимировић

Снежана Јоксић

Преводацац

Душан Ђорђевић Милеуснић

Јелена Веселиновић

Издавач

Завичајни музеј Рума

Главна 182, 22400 Рума

Штампа

БЈЕЛИЋ д.о.о. Рума

Тираж: 500

*Издавање Зборника VI помогла је
СО Рума – Одељење за друштвене делатности*

Садржај - Contents

Археологија - Archeology

Слободан Велимировић

Нове бакарне секире и дуго длето из источног Срема 7

Slobodan Velimirović

New copper axes and the long chisel from Eastern Srem 7

Перица Одобашић

Средњовековни бојни чекић из Купиника 21

Perica Odobašić

Medieval war hammer from Kupinik 21

Драган Томашевић

Ситаровци “на Умци” код Буђановаца 29

Dragan Tomašević

Sitarovci ‘at Umka’ excavation site near Buđanovci 29

Историја - History

Ђорђе Бошковић

Румски плалат из прве половине 50.тих година XX века
- сведочанство богатог културног живота града 49

Đorđe Bošković

Ruma's poster from the early 50s of the 20th century
- the evidence of the rich cultural life of the town 49

Владислав М. Тодоровић	
Записник о саслушању Теодора Аврамовића Тицана у вези са побуном у Срему 1807. године	81
Vladislav M. Todorović	
Report on the interrogation of Teodor Avramović Tican regarding the insurrection in Srem in 1807	81
Снежана Јоксић	
Кубура “пећанка” из збирке оружја Завичајног музеја Рума ...	93
Snežana Joksić	
Flintlock pistol ‘pećanka’ in the weapons collection of Homeland Museum in Ruma.....	93
др Душан Вулетић	
Војна граница, реформе и ратови граничара од 1691. до 1791.....	101
dr Dušan Vuletić	
Military Border, reforms, and wars of frontiersmen, from 1691 to 1791.....	101
Ратко Рацковић	
Богдановићи у Руми и расејању.....	125
Ratko Racković	
Bogdanović family in Ruma and diaspora	125
Јулијана Голчевски	
Снабдевање Срема пијаћом водом у првој половини 20. века	161
Julijana Golčevski	
Drinking water supply in Srem in the first half of the 20th century	161
Ратко Рацковић	
Мојо Медић.....	199
Ratko Racković	
Mojo Medić	199

Јулијана Голчевски	
Развој индустрије у Руми до 1965. године.....	211
Julijana Golčevski	
Development of industry in Ruma, until 1965.....	211

Етнологија - Ethnology

Јелена Арсеновић	
Колекција текстила Етнолошког одељења Завичајног музеја Рума	229
Jelena Arsenović	
Textile collection in ethnology department of the Homeland Museum in Ruma.....	229

Историја уметности – History of Art

др Мирјана Лесек	
Димитрије Братоглић (1764-1831).....	253
dr Mirjana Leseck	
Dimitrije Bratoglič (1764-1831).....	253
Драгомир Јанковић	
Две румске изложбе Милана Коњовића	273
Dragomir Janković	
Two exhibitions of Milan Konjović in Ruma	273

Археологија - Archeology

Велимировић Слободан

Нове бакарне секире и дуго длето из источног Срема

Увод

У овом раду су приказане бакарне секире из праисторијске збирке Завичајног музеја Рума и метални предмети колекционара сарадника Завичајног музеја Рума. Ови до сада не објављени археолошки предмети су доспели у наш Музеј откупом и путем сарадње са колекционарима. Они нису резултат стручних археолошких ископавања, па је ова интерпретација везана пре свега за типолошку анализу. Од шест бакарних предмета детаљно описаних у овом раду, две бакарне крстасте секире откупљене су за Завичајни музеј Рума, а три равне секире и дуго длето припадају збирци колекционара.¹ Заједно са 48 већ публикованих енеолитских предмета то је укупно 54 бакарна предмет.

Каталог

Завичајни музеј у Руми је 2003. године са бакарним крстастим секирама добио прве енеолитске бакарне предмете. У Гомолави је пронађен велик број бакарних предмета и калупи за ливење бакарних секира², па ове секире које ми сада имамо у Музеју представљају откриће које се могло претпоставити. У прилог тој претпоставци иде и велик број енеолитских секира у Срему и Мачви³, што се види по материјалу из Срема

¹ Археолошка збирка Илије Лалића.

² Petrović J., 2002, 281-284, 357.

³ Stojković S., 1982, 37-56, Т. I-III; Церовић М., 2002, 37-56.

и Мачве који се чува у музејима у: Новом Саду, Загребу, Београду, Шапцу, Сремској Митровици, Сомбору, Бечу и код колекционара.

1. Огар, случајан налаз, откупљено. Крстасти секира инв. бр. 634. Т. - II - 1

Цела добро очувана масивна крстасти секира из Огара, са развијеним лезастим хоризонталним сечивом и слабије развијеним вертикалним сечивом. Крак хоризонталног сечива је по ширини симетрично са обе стране конкавно стањен. Дебљина крака се равномерно смањује од отвора према хоризонталној оштрици. Вертикалан крак је у облику латиничног слова "в" са сечивом благо повијеним према држаљи. Отвор за држаље секире налази се на месту где се сусрећу кракови сечива. Крак вертикалног сечива је скоро дупло краћи од хоризонталног. Оса уздужног пресека је благо повијена према држаљи. Оштрица хоризонталног сечива је због ливачког мехура оштећена. Оба сечива су била рецентно у употреби. Зелена патина је добро очувана.

Дим: дуж. = 16,9 цм; k_1 = 10,5 цм; k_2 = 6,4 цм; шир. сеч = 5,1 цм; шир. сеч₂ = 2,8 цм; R отвора = 2,5 цм; деб. = 2,4 цм; т = 760 г.

2. Рума, случајан налаз, откупљено. Крстасти секира инв. бр. 637. Т. - II - 2.

Цела добро очувана крстасти секира нађена у Кудошу северозападно од Руме.

Оба крака масивне елегантно ливене секире су приметно лучно повијена према држаљи. Крак вертикалног сечива је у облику латиничног слова "в". Оба лучна сечива су складно развијена и мало рецентно оштећена. Тело хоризонталног крака је на неколико места оштећено тако да се на неколико места јасно види бакар. Отвор за држаље постављен је тако да дели секиру на два скоро једнака крака. Кружни отвор за држаље је са обе стране прстенасто продужен. Зелена патина је слабо очувана.

Дим: дуж. = 24,5 цм; k_1 = 11,8 цм; k_2 = 12,7 цм; шир. сеч = 5,7 цм; шир. сеч₂ = 4,1 цм; R отвора = 2,9 цм; т. = 880 г.

3. Ривица, случајан налаз, приватна колекција. Дуго длето. Т. - III - 1

Материјал нађен на брду преко пута гробља. Овом длету је једно сечиво скоро дупло уже од другог. Сечива на широј и ужој страни су полукружна. Сечиво на широј страни је лепше урађено. Зелена патина је добро очувана.

Дим: дуж. = 13,2 цм; шир. сеч = 2,1 цм; шир. сеч₂ = 0,5 цм; деб. = 0,6 цм; т. = 89, 17 г.

4. Рума, Борковачко језеро, случајан налаз приватна колекција.

Равна секира Т. - III - 2

На јужној обали Борковачког језера пронађена је равна секира. Благо развијена лучна оштрица је неколико милиметара шира од тела секире, а не развијена тупа страна се на другом крају равне секире благо сужава. Тело секире је рецентно засечено са обе стране, са једне 3 пута, а са друге стране је 4 пута скоро паралелно засечна. Зеленкаста патина је релативно добро очувана.

Дим: дуж. = 8 цм; шир. сеч = 5,5 цм; деб. = 0,5 цм; т. = 16 г.

5. Рума, Буђановци, потез Златара, случајан налаз, приватна колекција. Равна секира Т. - III - 3

На путу за Буђановце пронађена је масивна равна секира са две оштрице. Благо лепезасто развијено шире сечиво је за два – три милиметра шире од тела секире, које се благо сужава према тупље развијеној оштрици. Једна страна секире има скоро рељефно храпаву површину, а друга страна је скоро равна. Секира је засечена са обе стране, са једне је засечена скоро паралелно 4 пута, а са друге рљефне стране само једном. Зеленкаста патина слабо очувана.

Дим: дуж. = 12 цм; шир. сеч. = 6,8 цм; шир. сеч₂ = 5,6 цм; деб. = 0,7 цм; т. = 435 г.

6. Н. Сланкамен, случајан налаз, приватна колекција. Равна секира Т.- III - 4

На обали потока који иде од Малих Грабоваца ка Черевцима у атару Новог Сланкамена пронађена је равна секира благо трапезастог облика. Шири страна трапеца представља благо лепезасто развијену оштрицу. Ужа страна има скоро равну ивицу. Зеленкаста дебела патина је добро очувана.

Дим: дуж. = 8 цм, шир. сеч = 3,4 цм, шир. = 2,6, деб. = 0,4 цм, т. = 51,34 г.

Намена, технологија израде и типови

Постоје мишљења да су ове бакарне секире коришћене као пољопривредне алатке, рударске алатке, или оружје за борбу.⁴ Постоје претпоставке да су ове секире кориштене као предмети размене, односно, инготи.⁵ Секире на којима нема трагова употребе вероватно нису биле алатке, већ предмет култа, или размене. Један исти тип секире могао је

⁴ Церовић М., 2002, 46.

⁵ Jovanović B., 1979, 40.

истовремено да има више различитих намена.⁶ Мада је питање примарне намене још увек отворено.

Ове секире су углавном израђиване ливењем, али неки полуфабрикати указују да су секире тек ковањем добијале финалан облик. Такав случај имамо на Вучедолу, када је пронађена секира у потпуности одговарала дводелном калупу, али је оштрица тек ковањем добила крајњу форму.⁷ Недостатак ливачког шава указује да се ради о једноделним калупима, који су после ливења разбијани да би се извадио одливак.

Т и п о л о ш к и секире се могу поделити по облику, сечиву, а и по томе да ли имају цеваст отвор за држаље. Бакарне секире се типолошки могу поделити на: плљоснате, или равне секире, секире са једним сечивом, секире са два сечива. Бакарне секире могу бити са усадником и без њега. Секире са отвором за држаље деле се на секире са једним сечивом, са два сечива и на секире чекиће. Секире са два сечива деле се на секире са паралелним сечивом – тзв. двојне секире, на секире чија су сечива под правим углом – тзв. крстасте секире и на равне секире.⁸ Крстасте секире су вероватно настале развојем секира - чекића. Постоје претпоставке да су секире чекићи најстарији тип секира.⁹ Равне секире настале су од дугих длета.¹⁰ Равне секире се могу поделити на секире длета и на равне секире у ужем смислу. Ове секире имају једно, или два сечива.

Плљоснате секире из овог рада припадају типу Алтхајм (Altheim). Колико је мени познато наше дуго длето (до сада) нема аналогија, па се не може одредити ни којем типу припада. Крстаста секира са Борковца припада типу Јасладањи (Jászladány), а она из Огара је тип Кладари по типологији Ф. Шуберта.¹¹ Крстасте секире типа Јасладањи су веома распрострањене у југоисточној Европи, а везују се за цео енеолит.¹² Плљоснате секире типа Алтхајм раширене су у средњој Европи, а хронолошки се везују за касни енеолит и бронзано доба. Наруквица са врдничке падине има доста аналогија, а пре свега у Мокрину, хронолошки припадају од касног енеолита до средње бронзаног доба.¹³

⁶ Секире су могле бити истовремено предмет култа и предмет размене, као што су то на пример мошти светаца, или предмети који су припадали славним личностима, на пример копље Цезара. У Мачви су забележени случајеви да су проналазачи крстастих секира, без знања о њиховој правој намени, енеолитске секире користили као будаке и мотике.

⁷ Jovanović B., 1979, 48-49.

⁸ Jovanović B., 1979, 40.

⁹ Tasić N., 1986, 10.

¹⁰ Исто, 40.

¹¹ Schubert F., 1965, 274-295.

¹² Гарашанин М., 1973, 276.

¹³ Girić M., 1972.

Легенда Т. - I

На табели број I види се распрострањеност бакарног археолошког материјала обухваћеног овим радом. Нови бакарни предмети су обрађени под редним бројевима од 1 - 8.

1. На локалитету Пећине 1989. године пронађено је 28 предмета, а то су: двадесет енеолитских језичастих бакарних секира, три бакарне секире са једном сечицом и цилиндричним усадником, један бакарни тањир и три бронзане или бакарне наруквице. Наруквица која је мени дата на увид, направљена је од елипсоидне бакарне жице стањених крајева савијена у 1,5 навој, а тежина јој је била 37,38 г. Покрај ових металних предмета пронађен је и један усадник од јеленског рога за равну односно језичасту секиру.

2. У Ривици је 1990. године, пронађено једно бакарно дуго длето (кат. бр. 3).

3. У Руми на локалитету Кудошке ливаде, пронађена је приликом орања крстава бакарна секира. Овај материјал пронађен је током деведесетих година двадесетог века (кат. бр. 2).

4. У Руми на локалитету Борковачко језеро пронађена је 1990. године, приликом орања, бакарна равна секира (кат. бр. 4).

5. У општини Рума у селу Буђановци на локалитету Златара, 1985. године, пронађена је равна бакарна секира (кат. бр. 5).

6. У општини Пећинци у Огару, приликом окопавања куруза, пронађена је крстата бакарна секира. Овај материјал пронађен је током деведесетих година двадесетог века (кат. бр. 6).

7. Између Купинова и Прогара приликом чишћења канала Јарчина, пронађена је бакарна секира.¹⁴

8. У Новом Сланкамену је 1996. године, пронађена равна бакарна секира (кат. бр. 6).

У наставку ћу под кат. бр. од 9 до 15 навести бакарне предмете из Срема који су раније публиковани:

9. У Руми је пронађена масивна бакарна секира чекић. (Л. 34,6 цм; шир. 6,7 цм; Р. 3,3 цм; Теж. 2.910 г.¹⁵). Налази се у Археолошком музеју у Загребу.

¹⁴ Ту секиру је проналазач добро очистио па је покушао да је прода, али пошто јој је потпуно скинуо патину нико није хтео да је купи на састанцима колекционара. По савету неких колекционара, он је направио вештачку патину на тој секири, и убрзо после тога лако је продао секиру.

¹⁵ Brunšmid J., 1902, 32-67.

10. На локалитету Лебет, општина Ср. Митровица, пронађена је остава коју су сачињавале – 2 плjosнате секире и секира са цилиндричним усадником.¹⁶ Налазе се у Музеју Срема.

11. У општини Пећинци у Попинцима пронађена је крстаста секира.¹⁷ Налази се у Музеју Војводине.

12. У Добановцима је пронађена једна плjosната секира¹⁸ и остава у којој је било три крстасте секире¹⁹. Налазе се у Музеју града Београда.

13. У Бечмену је пронађена остава у којој је било десет крстастих секира типа Јасладањи и једно шило.²⁰ Налази се у Археолошком музеју у Загребу.

14. У Сурчину су пронађене три плjosнате секире – длета.²¹ Налазе се у Археолошком музеју у Загребу.

15. У Гомлави пронађено је двадесет шила, два длета, два калупа, један комад бакарне жице, један суд за ливење бакра и део сечива.²² Налазе се у Музеју Војводине.

На основу ових података може се закључити да је највише бакарних енеолитских предмета пронађено на релацији од Врдника до Хртковаца 55. На релацији од Прогара до Врдника пронађен је 31 бакаран предмет. Ови бакарни предмети пошто припадају енеолитском периоду, сведоче о комуникацијама у том времену. Ове комуникације су и касније посведочене са археолошким материјалом.²³

Од овде наведених укупно 82 енеолитска и бронзанодобна предмета пронађена у источном Срему, 6 предмета које сам обрадио у свом Музеју представљају нове бакарне налазе, 48 бакарних предмета је већ публиковано, а о 28 предмета имам податке од сарадника колекционара.

Хронологија

Пронађене бакарне крстасте секире из Руме и Огара као и равне бакарне секире из Руме, Буђановаца, Новог Сланкамена и дуго длето из Ривице, хронолошки се на основу аналогije могу одредити као енеолитски материјал. То значи да потичу из III миленијума п. н. е. Крстаста секира са

¹⁶ Јовановић Б., 1971, 29.

¹⁷ Petrović J., 1974, 44, кат. 207.

¹⁸ Todorović J., 1971, 29.

¹⁹ Исто, 39-40, кат. 122-124.

²⁰ Brunšmid J., 1902, 36 -67.

²¹ Brunšmid J., 1902,

²² Petrović J., 2002, 281-284; 357.

²³ На пример бронзана остава из Пећинаца.

Борковца била је у југоисточној Европи у употреби од 3200 – 2000 г. п. н. е. Пљоснате секире типа Алтхајм нарочито су распрострањене у средњој Европи и могу се хронолошки определити у касни енеолит и бронзано доба.

По опису три секире које нису доспеле у Музеј, али су виђене од колекционара, може се рећи да су припадале прелазном периоду из енеолита у бронзано доба. Ту је пронађено још двадесет језичастих бакарних енеолитских секира, три наруквице и један бакарни тањирић, па се може предпоставити да се овде ради о остави која се налазила на врдничкој падини. Наруквице су вероватно припадале енеолиту. На основу једне наруквице, коју сам могао да видим, може се установити аналогија са материјалом из Мокрина.²⁴ Три секире, које нису доспеле у Музеј, према опису, имају аналогије са бронзаним секирама из Чуке²⁵, Сокобање²⁶, Мокрина²⁷, Мишевића и Рекавца²⁸. Сличне секире пронађене у Вучедолу²⁹ и Битољу³⁰ датоване су као енеолитске. На основу ових аналогија наше секире би могле да се датују од енеолита до развијеног бронзаног доба.

Двадесет језичастих бакарних секира, припадају позном енеолитском периоду, ако се ослонимо на постојеће податке. Бакарне секире са једним сечивом на основу описа могле би бити бојне секире, па би представљале доказ о доласку нове популације на Фрушку гору током средњег бронзаног доба.³¹

Бакарна секира са Јарчине код Прогара вероватно припада енеолиту.

Закључак

Рудници бакра који су могли да олакшају производњу бакарних алатки у Срему налазили су се у Барањи на планини Мецсек, у средњој Босни и на церском рудоносном подручју. Церско рудоносно подручје има карбонатних руда бакра на Текеришу и Сребрној Рупи.³²

²⁴ Girić M., 1972.

²⁵ Гарашанин М. и Ајдић Р., 1971, кат. 246; Јоцић М., 2002, 142, кат. 47.

²⁶ Јоцић М., 2002, 142, кат. 47-48; Стојић М., 2006, 263; Гарашанин М. и Д., 1951, 59; Гарашанин М. и Ајдић Р., 1971, кат. 245.

²⁷ Тасић Н., 1974, 238, Т. XXV/11, Girić M., 1972, Т. II/1а, b; Петровић Ј., 1997, 35-36; Batistić – Popadić D., 40, 43, Т. XII 86.

²⁸ Стојић М., 1980, 19, кат. 35, 36.

²⁹ Marić R., 1981, 10.

³⁰ Симоска Д. и Санев В., 1976, 48-49, кат. 231.

³¹ Овом приликом бих се захвалио Драгани Антоновић на великој стручној помоћи

³² Janković S., 1965.

Из Гомолаве потичу калупи и судови за ливење бакарних предмета костолачке културе. Запремина суда за ливење била је довољна за ливење крстастих секира или дугих длета.

У Гомолави је пронађен четвороугаони калуп који указује на ливачке могућности вучедолске културе. Овај калуп је служио за ливење равних секира троугаоног типа, длета и пробојаца.

Калупи за производњу равних секира и длета пронађени су у јужној Мађарској у Лајцсоку³³ и на локалитету Салош – Доња врба³⁴.

Момир Церовић износи предпоставку да су крстасте секире из шабачког Музеја производ локалне радионице. У прилог тој предпоставци наводи резултате спектралне анализе две бакарне секире из Мачве, које се сад налазе у природњачком Музеју у Бечу.³⁵

У румском Музеју има премало археолошког материјала да би се говорило о локалној продукцији енеолитских бакарних предмета у источном Срему, али зато судови за ливење, метелна згура, калупи из Гомолаве, који се чувају у Музеју Војводине и многобројни енеолитски предмети из Срема који се чувају у разним музејима и код колекционара, на то указују. Четвороугаони калуп из Гомолаве који припада вучедолској култури потврђује завидну вештину ливења становника Срема у енеолитском периоду.³⁶

Овај бакарни материјал из Срема, хронолошки одговара фази III а, б, ц на Гомолави, односно баденској, костолачкој и вучедолској култури.

Укупан број археолошких предмета обухваћених овим радом је 82. Велик број археолошких предмета на врдничкој падини указује на велику вероватноћу да је ту била остава из касно енеолитског или рано бронзаног доба. Та остава говори о бурним временима на прелазу енеолита у ранобронзано доба.

Главни циљ овог рада био је публикавање непубликованог археолошког материјала који сведочи о почецима металургије и занатства у источном Срему. Резултати овог рада указују на могућност постојања металуршког центра у румској општини.

Табеле: Т. I – Карта Срема

- 1 - Ириг, Врдник, Пећине
- 2 - Ириг, Ривица
- 3 - Рума, Борковац
- 4 - Рума, Кудош

³³ Petrović J. i Jovanović B., 2002, 71. Насеље Болераз културе из Барање.

³⁴ Исто, 71. Код Славонског Брода.

³⁵ Церовић М., 2002, 48.

³⁶ Petrović J., 2002, 71.

- 5 - Рума, Буђановци, Златара
- 6 - Пећинци, Огар
- 7 - Пећинци, Купиново
- 8 - Инђија, Нови Сланкамен
- 9 - Рума
- 10 - Сремска Митровица, Легет
- 11 - Пећинци, Попинци
- 12 - Земун, Добановци
- 13 - Земун, Бечмен
- 14 - Земун, Сурчин
- 15 - Рума, Гомолава

Т. II - Крстасте секире

- 1 - Крстаста секира из Огара
- 2 - Крстаста секира из Руме

Т. III - Равне секире и дуго длето

- 1 - Дуго длето из Ривице
- 2 - Равна секира из Руме
- 3 - Равна секира из Буђановаца
- 4 - Равна секира из Н. Сланкамена

Скраћенице:

дуж. = дужина
 k_1 = дужина једног крака
 k_2 = дужина другог крака
 деб. = дебљина
 шир. = ширина
 шир. сеч = ширина сечива
 шир. сеч₂ = ширина другог сечива
 R отвора = пречник отвора за држаље
 т. = тежина
 Т. = Табеле

Литература

Антоновић Д., 1992, *Предмети од глачаног камена из Винче*. Центар за археолошка истраживања 7. Београд: Филозофски факултет.

Batistić – Popadić D., Uzelac J. i Tasić N., 1986, *Eneolit južnog Banata*, katalog, Bela Crkva.

J. Brunšmid J., 1902, *Nahodaji bakarnoga doba iz Hrvatske, Slavonije i susjednih zemalja*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* (n. s.) VI, 1902.

Церовић М., 2002. Бакарне сјекире из археолошке збирке Нароног музеја у Шапцу, *Museum 3* ; 37 – 56, Шабац.

Гарашанин М. и Д., 1951, *Археолошка налазишта у Србији*, Београд.

Гарашанин Д., 1954, *Каталог Метала I*. Београд: Народни музеј.

Гарашанин М. и Ајдић Р., 1971, *Праисторијске културе Поморавља и источне Србије*, Ниш.

Гарашанин М., 1973, *Праисторија на тлу Србије I*. Београд.

Girić M., 1971, *Mokrin I nekropola ranog bronzanog doba*, Beograd.

Girić M., 1972, *Mokrin II nekropola ranog bronzanog doba*, Beograd.

Janković S., 1965, *Ležišta i metaogemetske epohe bakra u Jugoslaviji*, Beograd.

Јоцић М., 2002, Каталог, у: Јоцић М. и Дрча С., *Археолошко благо Ниша*, Београд.

Јовановић В., 1971, *Металургија енеолитског периода Југославије*. Београд: Археолошки институт.

Jovanović B., 1979, *Rudarstvo i metalurgija eneolitskog perioda Jugoslavije*, у: *Praistorija jugoslovenskih zemalja eneolit*, Sarajevo.

Jovanović B., 1982, *Istraživanje praistorijskih rudnika bakra*, у: *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije u Boru, II, Bor*.

Marić R., 1981, *Vučedol*, Zagreb.

Petrović J., 1974, *Vojvodina u bakarnom i ranom bronzanom dobu*, katalog Novi Sad.

Петровић Ј., 1997, Енеолит, у Церовић Љ. (уредник), *Музеј Војводине, Стална поставка водич*, Нови Сад.

Petrović J. i Jovanović B., 2002, *Gomolava 4*, Novi Sad – Beograd.

Schubert F., 1965, Zu den südosteuropäischen Kupferähten, *Germania* 43/2, 274 – 295.

Стојић М., 1980, *Старе културе и народи на тлу средњег Поморавља*, Светозарево.

Стојић М. и Јоцић М., 2006, у: Bronze Age, у: *Ниш*, Ниш.

Симоска Д. и Санев В., 1976, *Праисторија во централна Пелагонија*, Битола.

Stojković S., 1982, Sekire bakarnog doba iz zbirki muzeja zapadne Srbije, *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metlurgije u Boru, II*, Bor.

Tasić N., 1974, Bronzano doba, у : Brukner B., Jovanović B., Tasić N., *Praistorija Vojvodine*, Novi Sad.

Tasić N., 1984, Sremsko – Slavonska regija kao nosilac evolucije na relaciji Baden – Kostolac – Vučedol, у: *Arheološka istraživanja u istočnoj Slavoniji i Baranji*, Zagreb. Znanstveni skup, Vukovar, 6-9, listopada, 1981, 31-37.

Tasić N., 1986, Eneolit južnog Banata, у: Miletić S. i Miletić G. (urednici), *Eneolit južnog Banata*, Bela Crkva.

Тодоровић Ј., 1971, Каталог праисторијских металних предмета, Збирке и легати Музеја града Београда, каталог III, Београд.

Шљивар Д., 1992, Бакарне и бронзане алатке из праисторијске збирке Народног музеја у Београду, *Зборник народног музеја у Београду XIV-1*, Београд.

Шљивар Д., 1999, Плочник код Прокупља, насеље винчанске културе и проблем ране металургије бакра, у: *Јовановић А., Јовановић Б., ... Прокупље у праисторији, антици и средњем веку*, Београд.

Summary

Slobodan Velimirović

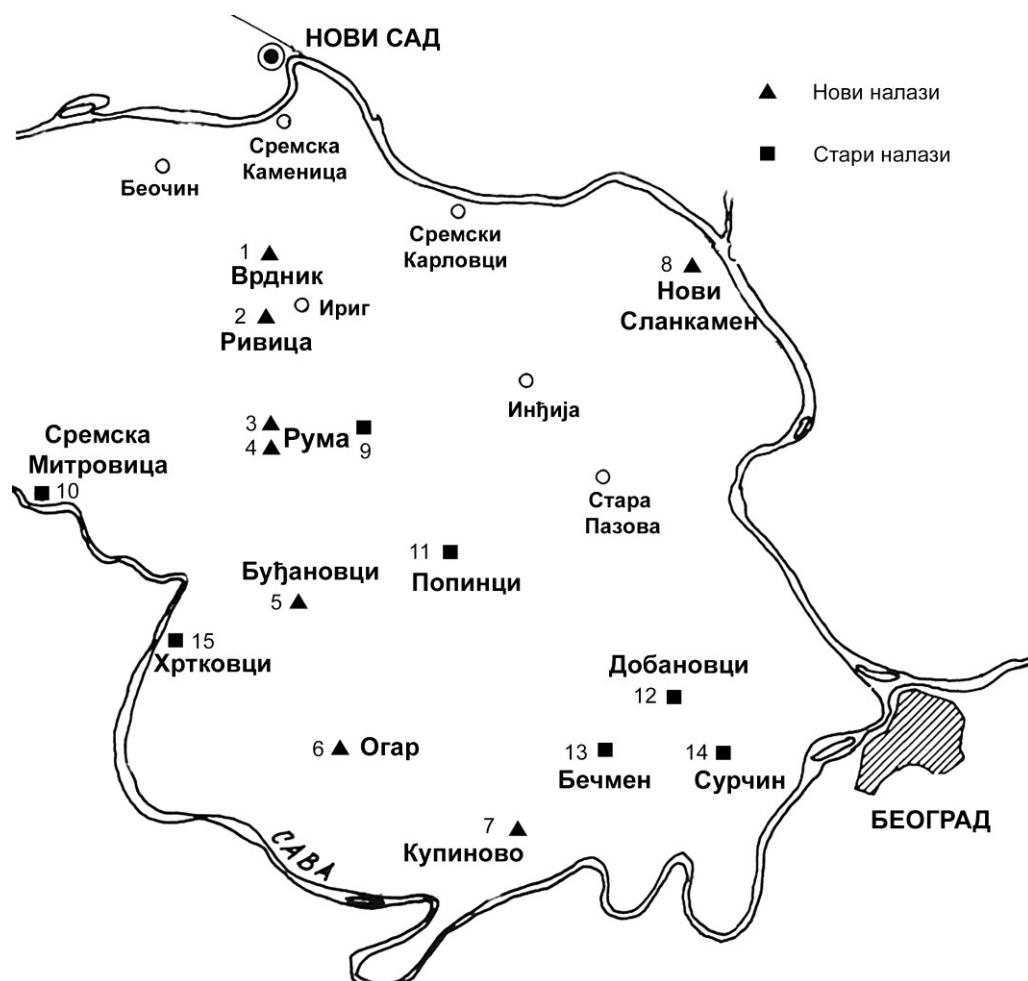
New copper axes and the long chisel from Eastern Srem

In this paper new copper objects found in Eastern Srem were dealt with: these are two cross-shaped copper axes, three plain axes and one long chisel. Besides this material there is a note in this paper on other eneolithic material found earlier in Eastern Srem. Regarding this eneolithic material it could be said that, in terms of chronology, it corresponds, for the most part, to the Phase III a, b, c, of Gomolava archeological find, that is, to Baden, Kostolac, and Vučedol culture.

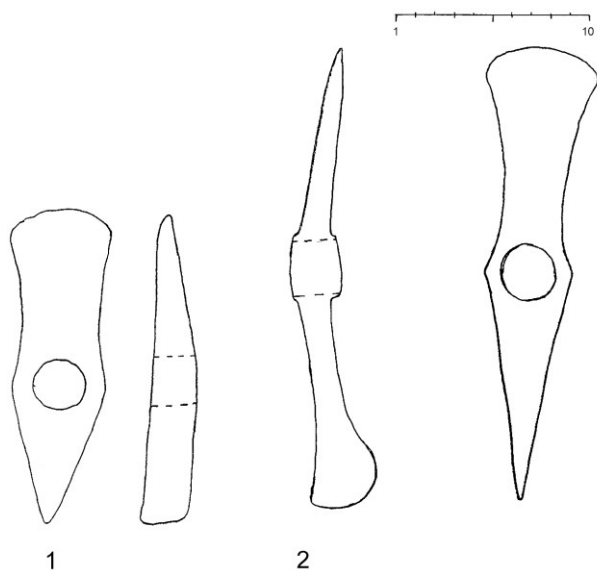
Total number of archeological objects treated in this paper is eighty-two. Large number of archeological objects found on Vrdnik hillside provides an indication of a great possibility of the existence of an archeological find from late eneolithic or early bronze period. This archeological find narrates about turbulent times at the turn from eneolithic to early bronze age.

Main purpose of this paper was to disclose some of the archeological material that is not publicly available. Large number of copper objects listed in this paper testify about the beginnings of metalurgy and workmanship in Eastern Srem.

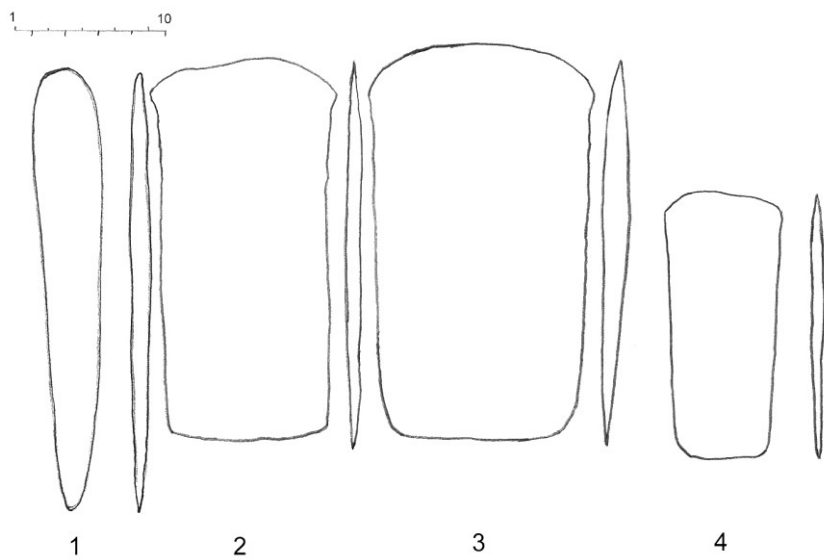
T-I

T - II

T - III

Средњовековни бојни чекић из Купиника

Приликом копања рова за полагање цеви уличног водовода кроз Купиново, 1976. године, испред куће бр. 112 у улици Бранка Маџаревића, пронађен је један метални предмет, по речима проналазача сличан чекићу, али и пијуку, кога је одложио на страну. Тек недавно, кроз разговор који се дотакао и старина, власник господин Ђорђе Радосављевић, присетио се тог предмета кога ми је недуго затим и предао. Без дилеме, радило се о средњовековном бојном чекићу. Имајући у виду близину средњовековног града Купиника¹, ово и није толико неочекиван налаз. Међутим, како је ово једини познати примерак таквог оружја из Купинова, а уз то и лепо обликован и очуван, посвећујемо му заслужену пажњу.

Овај бојни чекић (цртеж 1), израђен је од гвожђа. Отвор за држање - усадник, дели ово оружје на два дела тј. краја. Сам усадник гледан с чела има облик развученог шестоугла. Сви углови су по дужини орнаментисани једноставним паралелним линијама које се пружају дуж отвора за дршку. Отвор за углављивање дршке овалног је облика (димензије - 2,2 x 2,8 cm). Доњи крај чекића је, у ствари, пробојац. Овај благо извијени шиљак служио је за перфорацију оклопа и кацига. Дуг је 15 cm и целом дужином има осмоугаони пресек (цртеж 1, пресек 1). Гледано са стране, нешто је ужи од усадника. Други (горњи) крак могао би се поделити на главу и врат чекића. Врат се састоји од два дела раздвојена плоснатим, квадратним ојачањем

¹ М. Петровић, Купиник на Обедској бари, Радни састанак – заштита, уређивање и унапређивање Обедске баре, Нови Сад, 1983, 106.

Остаци старог града удаљени су од места наласка око 300 м ваздушном линијом. Купиник се први пут спомиње у писаним изворима 1388. године у две повеље угарског краља Жигмунда и то као угарско краљевско утврђење. Почетком XV века, уз остала добра у Угарској, дарован је деспоту Стефану Лазаревићу, а после његове смрти и деспоту Ђурђу Бранковићу. До 1459. год. Купиник је резиденција српских деспота из породице Бранковић.

Након пада Смедерева и пропасти деспотовине, Купиник је опет у угарским рукама. После привремене сарадње са Турцима, легендарни ратник, деспот Вук Гргуревић, у народу прозван Змај Огњени Вук, прелази 1465. год. у службу угарског краља и претвара Купиник у престоницу српске државе на сутону. Ту улогу Купиник задржава и под његовим наследницима све до 1521. год. када га султан Сулејман величанствени, на свом походу на Београд, осваја и разара.

Од тог времена град није обнављан.

(пресек 2) дебљине 0,4 цм. Део до усадника нешто је краћи и дебљи. У пресеку има изглед четвороугла (1,5 x 1,8 цм), засечених ивица (пресек 3), тако да личи на осмоугао неједнаких страница. Други, нешто дужи, део врата конусно се шири према глави, од које је одвојен једва приметним прстенастим испупчењем. Овај део има осмоугаони пресек (пресек 4). Глава чекића, тј. заравњена површина којом се удара, знатно је шири од врата (пречник описане кружнице је 4 цм), и она има осам углова, али су ивице између њих благо увучене, што јој даје изглед цвета.

Овај бојни чекић стилски је доста различит од оријенталних примерака из Војног музеја у Београду², а мало аналогија има и са примерцима приказаним на сликама 1 - 9 (осим можда са чекићем на слици 6)³. Због тога би могао бити сврстан у тзв. тип фокос-мађарски (угарски) бојни чекић (сл. 9)⁴. Хронолошки припада времену егзистенције града Купиника, тј. XV веку и првим деценијама XVI века.

Бојни чекић (лат. malleus, енгл. Knocker, франц. Martau d'armes, итал. Martello d'arme, нем. Streithammer, рус. Чакан), врста је офанзивног, хладног оружја, намењеног за блиску борбу. Израђује се и користи још од праисторије. Ово оружје се састоји од чекића и дршке.⁵ Тело (или глава) чекића израђивано је од различитог материјала, већ зависно од историјске епохе. Први примерци су, вероватно, били дрвени, затим од камена и, на крају, од метала (олова, бронзе, гвожђа и челика). Дршка је углавном била дрвена, мада код каснијих примерака може бити и метална.⁶

Првобитни бојни чекићи су оружје једноставног облика, намењено ударању, али временом се варијанте овог оружја умножавају. Једна страна остаје заравњена (понекад је нарецкана – сл. 1, 2 и 7), док друга добија додатак у виду кљуна или секире. Неки примерци на врху имају и бодеш или врх копља за убадање. Када у општој гужви битке, копље више није могло да се користи јер његова дуга дршка почиње да спутава покрете ратника, бојни чекић са шиљатим врхом и кратком дршком, постаје веома практично ударно – убодно оружје.

Иако се појавио пре више од два миленијума, бојни чекић је пуну афирмацију доживео тек у XIV и XV веку, када су тешко оклопљени коњаници загосподарили бојним пољима. Наиме, у борби против све дебљих оклопа, мач и копље постали су неефикасни, па је бојни чекић са шиљком (кљуном), којим се оклоп може пробити, заузео посебно место у наоружању прво пешака⁷, а потом и коњаника⁸.

² Д. Пилетић, 1982, Табле: V (стр. 70), сл. 1, (стр. 71), сл. 2; VI (стр. 72), сл. 1, 2 и 3.

³ Цртежи су преузети из Војне енциклопедије, том 1, стр. 665.

⁴ Цртеж је преузет из Војне енциклопедије, том 3, стр. 478.

⁵ Д. Пилетић, Збирка топуза, буздована, наџака и бојних секира у Војном музеју, Весник Војног музеја 28, Београд, 1982, 54.

⁶ Loc. cit.

⁷ ID, Bojni čekić, Vojna enciklopedija, drugo izdanje, tom 1, Beograd 1970, 665.

Интересантан је став витезова према овом оружју. Они су се најпре опирали ношењу бојног чекића, сматрајући га оружјем презрених сељака, али током времена, увидевши његову ефикасност и сами га прихватају.⁹

Бојни чекић који су употребљавали коњаници имао је шиљак у облику папагајевог, соколовог или гаврановог кљуна (сл. 2-4) и кратку дршку (дужине око 50 цм) која је понекад била израђена од метала. Оружје се носило окачено о седло. Дршка бојног чекића пешака, нешто је дужа, а оружје је ношено на појасу.¹⁰

Српски средњовековни ратници употребљавали су, углавном, бојни чекић оријенталног порекла и израде, познатији под називом – наџак. Он се употребљавао и касније, током XVI и XVII века.¹¹

Увођењем ручног ватреног оружја у војне формације и његовим сталним усавршавањем, потиснут је бојни чекић и све његове варијанте, тако да он у западној Европи нестаје током XVII века, док се у Мађарској, Пољској и Турској задржава до XVIII века. На истоку у Монголији и Индији, бојни чекић наставља своју егзистенцију до XX века.¹²

Устаници (Maillotins) у Паризу, 1381. год., били су наоружани оловним бојним чекићима дуге дрвене дршке. Бојни чекић био је основно оружје “Савеза млатилаца швапских витезова” (Schläglerbund), који су у XIV веку устали против централне царске власти. Средином XIV века у француској пешадији појавио се бојни чекић са шиљком на врху и са стране, назван пикоа (picois). Крајем истог века појављује се луцернски бојни чекић који има дугу дршку, прав бочни шиљак и краћи бодеж (сл 1, 5).

⁸ Loc. cit.

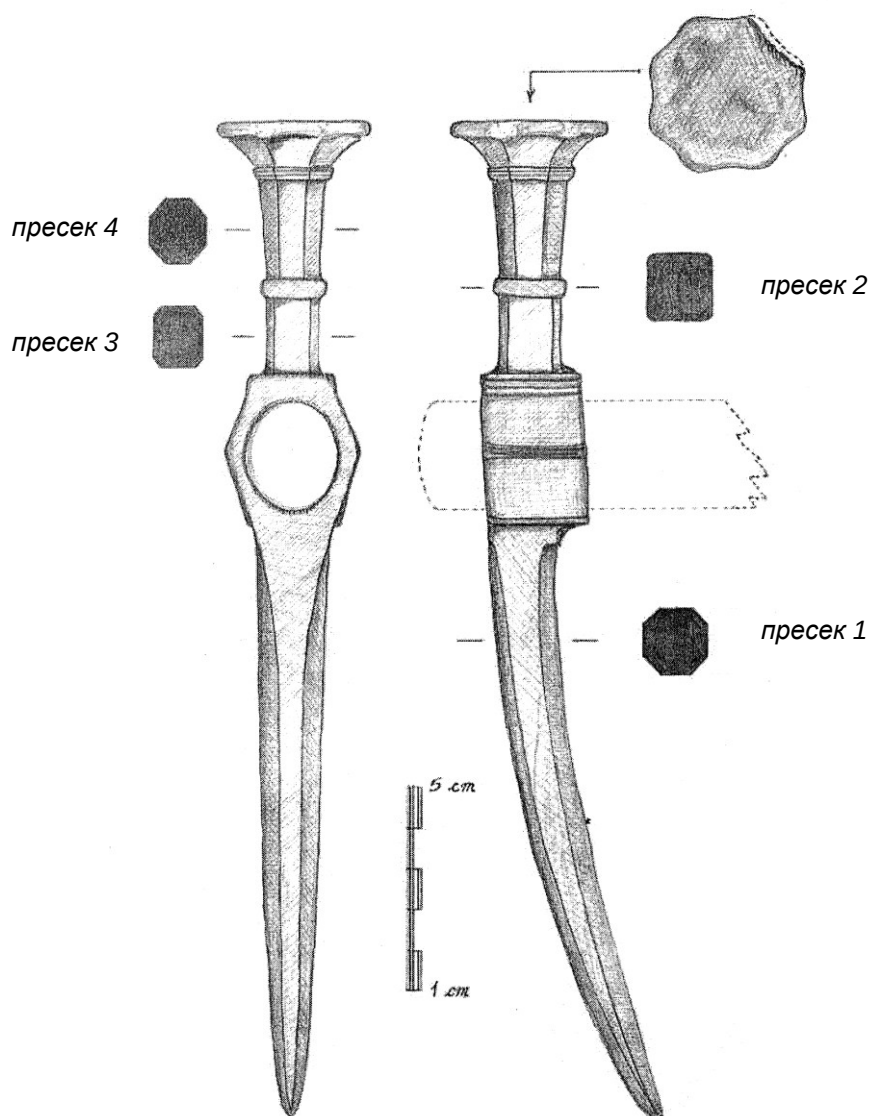
У XV и XVI кирасирским пуковима Максимилијана I, командири чета носили су бојни чекић са великим шиљцима. Он је служио још и као знак достојанства. И у италијанским пуковима оног времена, сви војници и све старешине (закључно са пуковником), носили су бојни чекић за појасом.

⁹ Loc. cit.

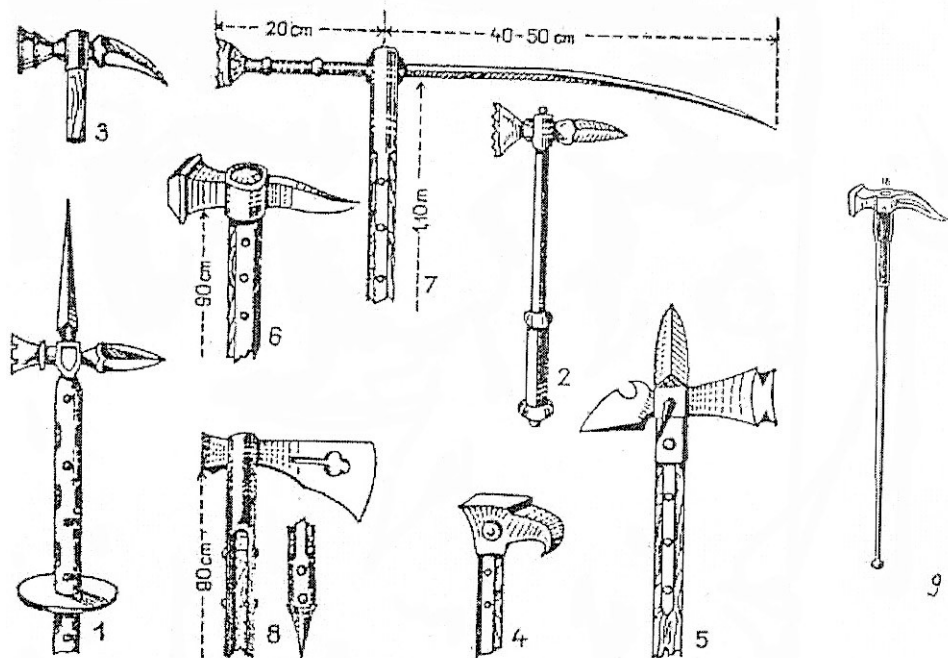
¹⁰ ID, 1982, 55.

¹¹ Loc. cit.

¹² D. Piletić, 1970, 665; W. Boeheim, Handbuch der Waffenkunde, Leipzig, 1890, 357; Z. Brovna, J. Durik, Tracht, Wehr und Waffen, Praha 1957, 94.

Цртеж 1

Цртежи 1 - 9

1. Луцернски бојни чекић; 2. Бојни чекић – гавранов кљун; 3. Бојни чекић – соколов кљун; 4. Бојни чекић – папагајев кљун; 5. Луцернски бојни чекић, XVI век; 6. Бојни чекић, XV век; 7. Бојни чекић, XIV век; 8. Бојни чекић - секира за бацање, XVI век; 9. Фокос – мађарски бојни чекић

Литература

М. Петровић, 1983, Тврђава Купиник на Обедској бари, *Радни састанак – заштита, уређивање и унапређивање Обедске баре*, Нови Сад.

Д. Пилетић, 1970, Бојни чекић, *Вojна енциклопедија*, том 1, Београд.

Д. Пилетић, 1972, Хладно оружје, *Вojна енциклопедија*, том 3, Београд.

Д. Пилетић, 1982, Збирка топуза, буздована, надžака и бојних секира у Војном музеју, *Весник Војног музеја* 28, Београд.

Ђ. Петровић, 1976, Дубровачко оружје у XIV веку, Београд.

А. Деммин, 1893, *Die Kriegswaffen*, Leipzig.

Г. Шкриванић, 1957, Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику, Београд.

В. Ћурчић, 1943, Старинско оружје у Босни и Херцеговини, Сарајево.

В. Бохеим, 1890, *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig.

З. Бровна, Ј. Дурик, 1957, *Tracht, Wehr und Waffen*, Прага.

Summary

Perica Odobašić

Medieval war hammer from Kupinik

In 1976, while digging the trench for water pipes through Kupinovo, in front of the house no. 112, in Branko Madžarević Street, a small metallic object was found. According to the person who found it, it resembled the hammer, but in a way it was also similar to the pickaxe. Having in mind the closeness of the medieval fortress of Kupinik, there was no doubt that it was a matter of the medieval war hammer.

In terms of style, this medieval war hammer is rather different from oriental samples in Military Museum in Belgrade, therefore it may be classified as Hungarian war hammer, the so called 'focos' war hammer. In terms of chronology it belongs to fifteenth century and first decades of sixteenth century, when Kupinik fortress was in existence.

Ситаровци на Умци код Буђановаца

Једно од многобројних сремских насеља у средњем веку су били Ситаровци. Село се вероватно угасило у првој половини XVIII века, а касније се наводи истоимена пустара код Буђановаца.

У српској литератури новијег времена, насеље Szitarouz (Sytharouch) у Срему, први пут се помиње у књизи Душана Ј. Поповића, Срби у Срему до 1736/37. године, и то само констатацијом: "Забележено је 1514." Поповићев извор је Чанки (Csanki, II, 254).¹

У Зборнику Завичајног музеја Рума објављен је рад Ђорђа Бошковића "Прилог проучавању историјске географије средњовековног Срема", у којем се налази краћи текст о Ситаровцима у Митровачкој нахији. Аутор је у целини дао инспиративан и занимљив приказ о бројним насељима, забележеним у средњем веку у Срему, а која су током времена и историјских мена престала да постоје.²

Трећи извор је рад мр Ђорђа Ђекића "Професионална структура становништва у Гргуревачкој нахији по турском дефтеру из 1566/67. године", објављеном у Зборнику III/IV Завичајног музеја Рума.³

У писане изворе може се убројати и монографија "Буђановци" из 1984. године, у којој се говори о археолошким налазима са средњовековног локалитета Међе - Умка код Буђановаца. Према најновијим сазнањима аутора о географском положају некадашњих Ситароваца, ово насеље се налази на поменутом локалитету.⁴

Ту је и рад Хаџи Божидара Пауковића "Пустаре у Срему", у којем се такође помиње пустара Ситаровци.⁵

¹ Душан Ј. Поповић, Срби у Срему до 1736/7, Београд 1950, 100

² Зборник V Завичајног музеја Рума, Прилог проучавању историјске географије средњовековног Срема, Рума 2005, 121

³ Зборник III/IV Завичајног музеја Рума, Професионална структура становништва у Гргуревачкој нахији по турском дефтеру из 1566/67. године, Рума 1999/2000.

⁴ Монографија Буђановци (Драган Томашевић, Буђановци од најстаријих трагова људских култура до XIV века), Буђановци 1984, 16-17

⁵ Божидар Пауковић, Пустаре у Срему, Рума 1997, 18-20

У прилог претпоставци постојања и лоцирања Ситароваца слободније ћу цитирати делове текста о Ситаровцима из рада Ђ. Бошковића:

а) По дефтеру из 1566/67. године "Ситаровци су село у Митровачкој нахији".

б) Попис становништва Митровачког провизората из 1720. године "Буђановци се налазе западно од Ситароваца".

в) Попис пустара у Срему из 1722. године, "Ситаровци су источно од Буђановаца".

г) "Село Sitarovcze (поред Саве), у Митровачком властелинству, 1745. године једним делом припало је војној граници". Новијих података о даљем постојању Ситароваца нема.

Из рада мр Ђорђа Ђекића "Професионална структура становништва у Гргуревачкој нахији по турском дефтеру из 1566/67. године", о Ситаровцима и суседним Буђановцима сазнајемо следеће:

Ситаровци су село у Митровачкој нахији, имају 25 домова, односно, пореских глава. Суседни Буђановци имају 37 домова. Етничка припадност свих домова у оба насеља је српска.

У четири од шеснаест нахија Сремског санџака обухваћених дефтером: Гргуревачкој, Иришкој, Купиничкој и Митровачкој, налазило се тада 75 насеља. Етничка припадност становништва ових нахија била је следећа: Срби 80,98%, Турци 18,33%, остали 0,19%. Под остали убрајају се: Шокци, Мађари, Хрвати и Бугари.

Хаџи Божидар Пауковић у поменутом раду даје попис пустара у оквиру каснофеудалних поседа у Срему, насталих после 1718, када је Срем коначно ослобођен од Турака.

Године 1745. извршено је разграничење Провинцијала и Војне границе. У Провинцијалу, у Сремској жупанији, налазе се следећи велепоседи: Нуштар, Вуковар, Илок, Нерадин, Карловци, Рума, Земун и Сремска Митровица.

Запуштена пустарска земљишта ушла су у састав новостворених властелинстава, насељена су и приведена култивисањем у обрадива пољопривредна, ливадска и пашњачка земљишта. Попис обухвата 123 лоциране и 73 нелоциране пустаре у Срему, или укупно 196.

Аутор је пустаре груписао у три дела: западни део, средњи део, источни део. У источном делу се налазе пустаре под следећим бројевима: 078 Ситаровци, 094 Сидоровци, 0100 Сидаровци. Бројеви који почињу нулом, означавају пустаре које нису лоциране на терену, тј. не зна се тачно где су се налазиле.

Логичан закључак је да се бројеви 078, 094 и 0100 односе на исту пустару - Ситаровце, која се налазила источно од Буђановаца и припадала је митровачком властелинству грофа Колореда. После 1745. године остала је у Војној граници.

На то упућује чињеница да ниједна од три пустаре није лоцирана, а разлике у називима настале су због коришћења пописних документа из различитих година или отуда што потичу од више пописивача.

Под бројем 19 у источном делу, налази се пустара Међице, која је почињала у непосредној близини Буђановаца и протезала се на исток. Данас је то део атара поред међумесног пута Буђановци – Пећинци, са десне стране. Пустара је припадала Митровачком властелинству, а топоним Ситаровци се није сачувао.

Локалитет

Прва сазнања о локалитету потичу из 1974. године, када је земљорадник из Буђановаца, Славко Стокић, приликом орања на њиви *на Умци*, открио, откопао и пренео у кућно двориште један већи камени објект (надгробни споменик). О том налазу су обавштени професор Богдан Рајаковац, један од оснивача Завичајне музејске збирке у Руми и тадашњи археолог Збирке Бјелић, који су споменик пренели Руму.

Локалитет је од данашњег села Буђановци удаљен око 1.650 м или око 2.450 метара од центра села. Пружа се са леве стране пољског међумесног пута Буђановци – Пећинци, у дужину око 400 метара у правцу исток – запад. Правцем север – југ, локалитет се протеже у дужини од 300 – 350 метара. На том простору се препознаје насеобински супстрат, земљиште измењено постојањем насеља.

Са десне стране, непосредно уз пут, паралелно са локалитетом, налази се вештачка земљана творевина знатних димензија, за коју тек треба утврдити чему је служила. Земљиште у њеном непосредном окружењу мештани зову "на Умци". Велики комплекс на којем је хумка назива се Међе или Међице и припадао је некадашњој истоименој пустари, а данас је у атару Буђановаца.

Аутор текста, 1974. године, претраживањем површине тла, почиње прикупљање археолошког материјала са локалитета Међе – Умка. Активности на прикупљању материјала, обавља повремено до 1984. године.

На већем делу локалитета нема грађевинског шута од тврдог материјала. Тек непосредно уз северни руб насеља, налази се у обимној количини, ситни и крупни песак, ситни шљунак, кречни малтер и понеки комад камена.

По свему судећи, ради се о остацима већег објекта од тврдог материјала, вероватне оријентације исток – запад (на основу слободне процене које је дужа, а које краћа страна објекта).

Непосредно уз источну страну објекта, вероватно се налази мала некропола, спорадично су констатовани делови људских костију (одломци костију лобања и друге кости). На тој страни, уз северни бок објекта, у граничном разору двеју суседних њива, изоран је камени споменик, са уклесаним натписом старим ћириличним писмом. У затеченом облику, камен би се могао тумачити, као надгробни споменик.

Археолошки налази:

1. Надгробни камени споменик, са натписом старом српском ћирилицом.
2. Један чанкасти бронзани византијски новчић.
3. Остава сребрних угарских динара из XIV века, краљева Карла Роберта и Лајоша I Великог (83 комада).
4. Две различите турске сребрне акче, један сребрни новчић двоструко мањи од акче и један бакарни новчић (појединачни налази).
5. Један сребрни аустријски новчић из 1686. године (VI), цара Леополда (појединачни налаз).
6. Један сребрни прстен (појединачни налаз).

Археолошки налази

Надгробни камени споменик

Споменик у облику издуженог правоугаоника, од грубо тесаног кречњака или пешчара.

Висина око 150 цм, ширина око 40, дебљина око 10 – 15 цм.

При самом врху урезан кратак натпис (епитаф ?).

Непосредно испод натписа урезан цртеж две четвороножне животиње и анфас цртеж људске главе (цртеж је веома плитак и стога вероватно накнадно урезан).

Натпис при врху оштећен плугом.

Бронзани чанкасти византијски новчић

Готово троугластог облика.

Истрошен и похабан од употребе, легенда је непрепознатљива.

Угарске монете из XIV века

1. Ag динар, R 14 мм

Аверс

- Moneta Ludovici

- у средини глава црнца повезана марамом окренута на леву страну

Реверс

- Regis Hungaria +

- у средини двоструки крст окружен бисерним зрнима

2. Ag динар, R 13 мм

Аверс

- Moneta Ludovici +

- у средини грб облика троугластог штита, врхом окренутим на доле, траком подељен уздужно на два поља; у левом пољу две попречне траке, у десном пољу три крста облика љиљана.

Реверс

- Regis Hungaria +

- у средини једноставна круна са три крста облика љиљана.

3. Ag динар, R 14 мм

Аверс

- Regis Karolus
- у средини краљев лик (анфас), на глави једноставна круна са три крста облика љиљана, у десној руци жезло са крстом облика љиљана на врху.

Реверс

- M. Regis Hungaria +
- у средини, грб облика троуглог штита, врхом окренутим на доле, траком подељен уздужно на два поља; у левом пољу две попречне траке, у десном пољу три крста облика љиљана.

Ag прстен

Кружна плочица, R 15 мм.

Уз обод утиснута кружна линија – бразда.

Унутар круга утиснути кружно распоређени цветићи са 5 латица (16), затим, мања кружна линија – бразда, у средини штит са косо шрафираном траком.

Прстенасти део једноставно обликован.

Турске монете

1. Ag акча, R 13 мм
2. Ag акча, R 13 мм
3. Ag новчић, R 6 мм
4. Cu новчић, R 13 мм

Због истрошености монета легенда није читљива за тумачење.

Аустријска монета

Ag (VI), R 34 мм

Аверс

- Leopoldus D. G. R. I / S. A. G. H. B. RE +
- у средини царев лик окренут на десно, са дугом косом и ловоровим венцем на глави.

Реверс

- Око круне на врху 1686. ARCHI. D. AVs – D. B. ST. YRIE.
- кружно, око грба у средини постављен масиван златан ланац.
- у средини, веома сложен грб.

Буђановачке оставе сребрног угарског новца из XIV века и печујско-сремска ковница новца

Поменуте оставе повезују Буђановце и блиске им Ситаровце на опипљив и конкретан начин.

Прва остава сребрног угарског новца из XIV века краљева Карла Роберта (1301-1342) и Лајоша I Великог (1342-1382), нађена је негде у атару Буђановаца 1940. године, ни је остало забележено ко је налазач и локација налаза.

Остава је по броју новчића била велика, и у њој су преовлађивали динари са "црначком главом". Оставу је од налазача откупио тадашњи шеф железничке станице у Буђановцима, а понуђена је за откуп музеју у Новом Саду. Није откупљена, и за време Другог светског рата замео јој се сваки траг.

Другу оставу изорао је 1961. године на својој њиви, на локалитету Капија Влада Коларевић из Буђановаца. У остави се налазило више од 300 комада сребрних угарских динара, краљева Карла Роберта и Лајоша I Великог, при чему преовлађују динари са "црначком главом". Цела остава налази се у Музеју Срема у Сремској Митровици.

Трећа по реду буђановачка остава сребрних угарских динара из XIV века, потиче са локалитета Ситаровци на Умци код Буђановаца. Састоји се од 80 сребрних динара са "црначком главом" краља Лајоша I Великог, затим, једног сребрног динара са круном са љиљанима краља Лајоша I Великог, и два динара са ликом краља Карла Роберта. Укупно 83 сребрна динара, од којих су 7 комада знатно оштећени.⁶

Остава се налазила источно од остатака објекта од тврдог материјала, у његовој непосредној близини. Покренута је орањем и расута и развучена у ораничном слоју.

⁶ Време похрањивања буђановачких остава може се повезати са династичким борбама после смрти краља Лајоша I (1382). Сукоби су настали између присталица жене и кћери покојног краља и противничке стране коју предводе хрватски великаши Павле Иваниш Хорват и Иваниш Павижна. Иваниш Хорват био је мачвански бан и Велики жупан Сремске, Вуковске, Барањске и Бодрошке жупаније. Ослањао се на подршку у Срему и Славонији. Жестоке борбе су се водиле у Срему, када Жигмунд Луксембуршки (1387-1437) улаже напоре да се учврсти на мађарском престолу. Жигмундове присталице поразиле су Иваниша Хорвата у Срему код Черевиха. (Радомир Прица, Сремске новине, Из прошлости Срема, Оставе мађарског новца)

После смрти византијског цара Манојла Комнена (1143-1180), који је као цар десет пута ратовао са Угарском, и као победник у ратовима, држао Срем и град Светог Димитрија. Царевом смрћу Византинци су коначно протерани из Срема.

Под угарском управом Срем је организован као крајиште - Сремска марка. У неким краљевским повељама, назив Марка замењен је називом Булган. Према неким мишљењима Булган је име хипотетичног граничног трга на месту данашњих Буђановаца, те се из тога изводи и име данашњег насеља - Буђановци.

Угарски краљ Андрија II (1205-1235) једну ковницу новца је основао у Срему. Место ковнице остало је непознато, као и њена даља судбина.⁷

У другој половини XIV века у Угарској је било 11 ковница новца, она, под именом печујско-сремска, сматра се да је била лоцирана негде у Срему и то вероватно у Буђановцима, или негде у непосредној близини.⁸

Краљ Карло Роберт (1301-1342) је неке од ковница издавао у закуп богатим банкарским и трговачким породицама. За владавине краља Лајоша I Великог (1342-1382), закупник тридесетар за целу државу био је богати будимски грађанин Јаков Сарацен, из породице покрштених, пореклом из Северне Африке.⁹

Гроф Јаков, коморски ишпан печујско-сремске ковнице новца, од краља Лајоша I Великог добија у надлежност све важније послове у вези са ковањем новца: стручне, техничке и уметничке.

То су послови:

- прављење легуре,
- утврђивање финоће легуре за одређене врсте новца,
- однос броја комада и количине легуре,
- ликовно решење монета.

Он има и потпуну контролу над емитовањем новца. Од 1370. године, одобрењем краља, на свим врстама сребрног и златног новца, на аверсу, место краљевог лика, налази се глава црнца повезана марамом, пренета са породичног грба Сарацена.

Печујско-сремска ковница друга је по значају у Угарској. За 1345. годину њена закупнина износи 3.300 златних марака, док будимска и острогонска заједно имају закуп мањи од 3.000 марака.

⁷ Сремске новине, Из прошлости Срема, Радомир Прица, Срем у XIII веку

⁸ Сремске новине, Из прошлости Срема, Радомир Прица, Новац са црначком главом; Сремске новине, Из прошлости Срема, Радомир Прица, Оставе мађарског новца.

⁹ исто

Три буђановачке оставе, на одређени начин, чине оправданом претпоставку да се печујско-сремска ковница налазила негде код Буђановаца.

Цртице из прошлости Срема и Ситароваца

Чанкасти византијски новчић упућује на могућност да је некакав вид насеља на локалитету Ситаровци могао постојати већ у XII веку.

Сигурно је, међутим, да насеље заиста постоји у XIV веку, можда већ пре владавине краља Карла Роберта, и да надаље, у континуитету, траје најраније до 1718, када је Срем коначно ослобођен од Турака.

Налази угарског новца из XIV века, померају време постојања насеља из XVI у XIV век (први писани помен је из 1514. године), као и настанак и континуитет трајања.

Становници Ситароваца из XIV века вероватно су Мађари. О присуству Срба у Срему у XIV веку и надаље биће речи у тексту који следи.

Једна белешка из 1372. године потврђује да су фрањевци добили одобрење да подигну манастир и цркву у Черевиху "у српском крају". Односи се на време једне од поновљених офанзива на искорењивању православља у Јужној Угарској.¹⁰

Белешка из 1438. године, поново обавештава да је у Срем стигао папски инквизитор (de Marchia). Инквизитор делује на простору Фрушке Горе. Усредсредео се на Беочин и Каменицу, где живи бројна српска заједница. На делу је покатоличавање чији исход не знамо.¹¹

¹⁰ Војводина I, др Душан Ј. Поповић, Војводина у турско доба, Нови Сад 1939, 158

¹¹ Алекса Ивић пише "Римски папа је 1229. наложио карловачком архиепископу да преведе православно становништво у католичку веру, те је 1231. године послао у Срем бискупа Инокентија, као мисионара."

Године 1420. долазили су из Рима у Срем инквизитори да покатоличе православно становништво. "... Православни становници Срема... бар већина били су српског порекла". (Алекса Ивић, Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања Потиско-поморишке границе - 1703, Нови Сад 1929, 6)

Угарски краљ Лајош I 1346. године јавља папи Иноћентију "...да ће ускоро..., заузети Рашку... коју држе противници свете и једине матере цркве, шизматици, неверници и презирачи католичке вере".

Једно писмо папа Урбана V каже да је Лајош I "издавао специјална наређења ... за истребљење православних шизматика из Угарске" у годинама 1360, 1366. и 1379. (Војводина I, др Радослав Грујић, Духовни живот, Нови Сад 1939, 335)

Неки Срби, уз сав труд угарских краљева, папе и католичког клера, иако су мањина под притиском, успевају да опстану у својој православној вери.

После боја на Косову, пред најездом Турака, српски сталежи и народ окрећу се и траже прибежиште у околним хришћанским земљама, на северу и западу.

Године 1403. уговором угарског краља Жигмунда I (1388-1437) и српског деспота Стефана Лазаревића (1395-1427), краљ је деспоту постао суверен, а Србија вазал угарског краља. У том својству, Србија је учествовала на страни Угарске у ратовима против Турака.

Деспот је угарски магнат са великим поседима у унутрашњости Угарске, а у Срему добија у посед Земун, Купиник, Сланкамен и Митровицу.

Отворен је процес усељавања Срба у Јужну Угарску и стварање заштитног кордона за одбрану краљевине од Турака, који је већ угрожавају.

За владавине деспота Ђурађа Бранковића процес исељавања се интензивира.

После пада деспотовине 1459. године, српско племство, придворни нижи сталеж и имућнији грађански сталеж организују своје исељавање у Угарску.

И народ, у нужди, све чешће се исељава, али стихијно. Пред насртајима Турака на Срем, мађарски живаљ повлачи се у унутрашњост Краљевине.

Срем и угарске поседе у Босни српским четама од Турака брани велики ратник Вук Гргуровић (Бранковић) (1465-1485), од краља Матије (1443-1390) именован је за деспота 1465. године. Господар је Беркасова, Сланкамена и Купиника, а од 1483. држи и Ириг. У другој половини XV века Срби у великом броју насељавају и испуњавају Срем у троуглу, Земун – Сланкамен - Митровица, јужно од Марсилијеве линије.

Године 1477. Буђановци су први пут забележени¹², тада већ вероватно насељени Србима, што може да се односи и на Ситаровце, иако се помињу тек 1514. године (остава новца потврђује њихово постојање у XIV веку).

Деспот Вук је за живота дао да се сагради позната црква Светог Николе у Сланкамену (1468), у којој су радили преписивачи богослужбених књига. Деспот је умро 1485. године. Ктитор је манастира Гргетег из 1471. године.

Зна се за четири преписа јеванђеља сачињена у поменутој цркви.

¹² Душан Ј. Поповић, нав. дело

Из 1490. године је четворојеванђеље писано "рукоју многогрешнаго раба божија Елисеја, дијака Подолскога Каменца на реце Дунајцеј в граде богом писаем (!) Сланкамени, в дому благољубиваго мужа, именем Петра, ловца рибам, в дни благочестивих Христа љубивих деспот сербских Јурја и матере их Ангелини и отца светаго Стефана".¹³

Четворојеванђеље из 1497. или 1501. године преписао је поп Георгије "родом син презвитерја Радонији и матере Радосави од сербскије страни зовом Витезово".

"Приложих светому архијереју Христову мириклин ском чудотворцу Николају в дне благочестиваго и христаљу биваго господина деспота Јоана, и брата му јеромонах кир Максима, светаго Стефана синов, и матере Ангелини".¹⁴

Посредовањем цара Фридриха, код угарског краља Матије, удовица Стефана Бранковића (слепог) Ангелина, са синовима Ђорђем и Јованом (боравили су у Београду у Фурланији), буде позвана у Срем. При пролазу кроз Будим, старијег Ђорђа краљ именује за деспота у Срему, а Јован добије титулу грофа.

Добијају у посед градове Купиник и Сланкамен са селима и откупљују Беркасово.

У Купинику, у цркви светог Луке сахрањују мошти супруга и оца Стефана, у зиму 1486. године.

Браћа су временом овладали градовима Митровицом и Ораховицом, а 1497. држе Ириг, чији је каштелан Вук Колаковић.

Године 1493. краљ Владислав Јагелонац је Јовану Бранковићу доделио титулу деспота за ратне и друге заслуге, а од 1497. заједно са мајком Ангелином, он је стварни господар у Срему. Брат Ђорђе се одрекао титуле и посветио се вери, као калуђер.

Деспот је умро 1502. године у тридесетој, од рана и ратних напора у борбама са Турцима. Две године Деспотством управља удовица Јелена (од племенитих Јакшића).

Краљ Владислав за сремског деспота именује Иваниша Берислава, хрватског великаша, који је био ожењен удовицом Јеленом.

Године 1514, када се први пут помињу Ситаровци, умро је деспот Иваниш, а Угарску је задесила Дожина сељачка буна.

Деспотица Јелена наредних година, у тешким приликама, управља Сремом у име малолетног сина Стефана Бериславића. Године 1520. на

¹³ Војводина I, Младен Лесковац, Српска књижевност у Војводини до Велике сеобе, Нови Сад 1939, 425

¹⁴ Војводина I, Младен Лесковац, нав. дело, 425

турски престо ступио је Сулејман, велики ратник и освајач, прозван Сулејман Величанствени. Турска тада достиже врхунац моћи.

Сулејман с великом војском 1521. осваја Београд и Шабац, до тада у поседу Угарске. Посредством изсланика позива деспотицу на покорност. Деспотица убија његовог изасланика и бежи у Хрватску. За одмазду Турци упадају у Срем, разарајући Купиник и многе друге градове.

Под Мохачем, 1526. године, одиграла се велика битка у којој је Сулејман страховито поразио Мађаре. Погинуо је и краљ Лајош II. Срем је од тада био под турском влашћу, а српско деспотство се угасило.

Ипак, насељавање Срема српским живљем наставило се и под Турцима. Њима су за нове поседе били неопходни кметови, радна снага и помоћне чете.

Око 1540. године завршено је насељавање Срема. Од тада су Срби у њему у апсолутној већини.

Сремски деспоти Бранковићи су били веома побожна српска господа. Помагали су православну цркву у сваком погледу и били ревносни задужбинари. Ђорђе Бранковић, у монаштву Максим, постао је епископ београдско-карловачки, а упокојио се 1516. године, убрзо после смрти мајке Ангелине.

Бранковићи су ктитори манастира Старо Хопово, Крушедол (породични маузолеј) и Обеде код Купиника - ктитор је епископ Максим, затим, манастира Јаска и Ђипше - ктитор је деспот Јован. Сматра се да је манастир Фенек задужбина мајке Ангелине.

Стародревне зидане цркве у Срему (потичу из средњег века) су: црква у Илоку, Јаску, Светог Николе у Карловцима, Ваведења у Карловцима, Светог Стефана у Митровици, Светог Николе у Сланкамену, Светог Луке у Купинову и Сретењска у Крушедолу.

У Буђановцима, у тадашњој цркви плетари или брвнари (данас црква светог Архангела Гаврила), поп Спиридон је 1548. преписао јеванђеље, у науци названо Буђановачко јеванђеље.

Надгробни српско-ћирилски споменик, вероватно из времена турске управе, сведочи о томе, ко су житељи Ситароваца. Турске монете, случајни налази, такође сведоче о Ситаровцима и времену турске управе.

Из пописа села, домова и домаћина, у турском дефтеру из 1566/67. године у Ситаровцима од 25 домаћина, један је кнез, један је калуђер, један је мартолоз (хришћански војник у турској војсци) и један влах (сточар). Остали су кметови – земљорадници.¹⁵

¹⁵ Bruce W. Mc Gowan, Sirem Sancagi mufassal tahrir defteri, Ankara 1983, 312

У суседним Буђановцима, од 37 домаћина, један је поп (Цветко) и један је мартолоз (Петар Јован).¹⁶

Посебна занимљивост је да се у Ситаровцима налази домаћин Петар Лепотић, док у суседним Буђановцима тада нема домаћина са презименом Лепотић.

Међутим, у попису насеља и домаћинстава из 1736/37. године (Срем је тада у саставу Аустрије) Ситароваца у попису нема, а у Буђановцима је пописан домаћин Јован Лепотић (једини са тим презименом).¹⁷ Неко од Лепотића из Ситароваца (који су расељени) иселио се у суседне Буђановце, можда баш Јован Лепотић. Донедавно у улици Иве поле Рибара у Буђановцима било је десетак породичних домаћинстава Лепотића, вероватно далеких потомака онога Петра Лепотића из Ситароваца.

Монета цара Леополда аустријског је из 1686. године, године пораза Турака под Мохачем и првог ослобођења Срема, када је вођен Велики бечки рат (1683-1699) Свете Алијансе (Аустрија, Пољска, Млетачка Република и Русија) против Турске.

Ситаровци су забележени и 1720. године у попису становништва Митровачког провизората. Срем је коначно ослобођен од Турака и од тада је у саставу Аустријске царевине.

Скраћенице:

Ag – сребро

Си – бакар

R - пречник

¹⁶ исто, 316

¹⁷ Душан Ј. Поповић, нав. дело, 176

Литература

- Душан Ј. Поповић, Срби у Срему до 1746/7, Београд 1950.
- Војводина I, од најстаријих времена до Велике сеобе, Нови Сад 1939.
- Алекса Ивић, Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања Потиско – поморишке границе (1703), Нови Сад 1929.
- Велика сеоба 1690 – 1990. (Зборник), Београд 1990.
- Душан В. Комлушки, Средњовековни манастири и цркве у Србији, Београд 2003.
- Радомир Прица, Из прошлости Срема, Сремске новине, Ср. Митровица
- Ђорђе Ђекић, Професионална структура становништва у Гргуревачкој нахији по турском дефтеру из 1566/67. године, Зборник III/IV Завичајног музеја Рума, Рума 1999/2000.
- Ђорђе Бошковић, Прилог проучавању историјске географије средњовековног Срема, Зборник V Завичајног музеја Рума, Рума 2003.
- Божидар Пауковић, Пустаре у Срему, Рума 1997.
- Монографија Буђановци (Драган Томашевић, Буђановци од најстаријих трагова људских култура до XIV века), Буђановци 1984.
- Bruce W. Mc Gowan, Sirem Sancagi mufassal tahrir defteri, Ankara 1983.

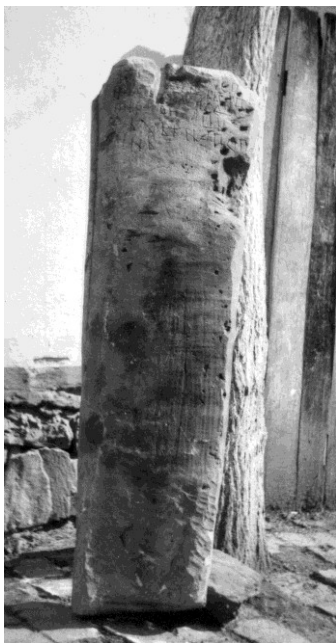
Summary

Dragan Tomašević

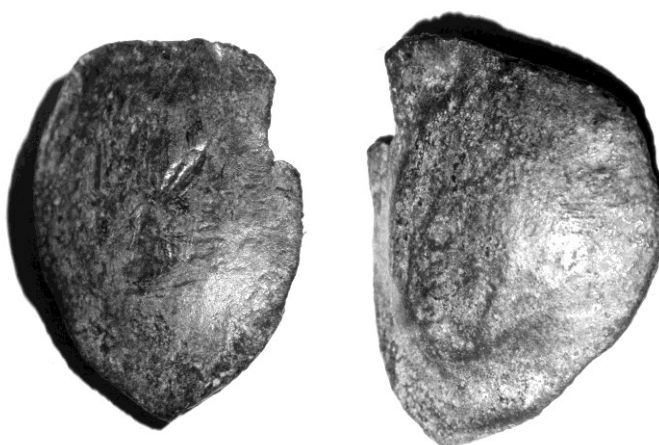
Sitarovci 'at Umka' excavation site near Buđanovci

In the area of the village Buđanovci, at Umka excavation site, the remains of a medieval settlement were discovered in 1974. In course of time, certain amount of archeological material was collected at this excavation site. It consists of the gravestone with an inscription in old Serbian cyrilic letters, one Byzantine coin, rather large quantity of silver Hungarian coins from 14th century, few Turkish coins, and one Austrian coin from 1686.

On the ground of the latest facts available in literature and of the archeological findings from Umka excavation site near Buđanovci, a settlement was identified, (recorded for the first time in 1514), as the village Sitarovci (Szitarovz, Sytharouch).

Надгробни камени споменик

Византијски бронзани чанкасти новчић

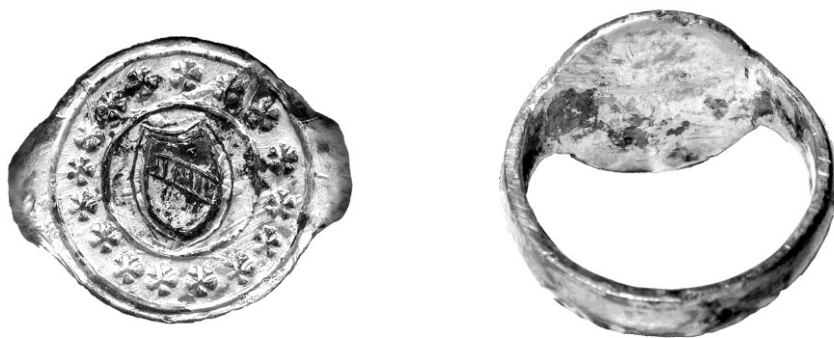
Moneta Ludovici (новац са црначком главом)

Moneta Ludovici (са круном)

Regis Karolus (са краљевим ликом)

Сребрни прстен

Сребрна акча (бр. 1)

Сребрна акча (бр. 2)

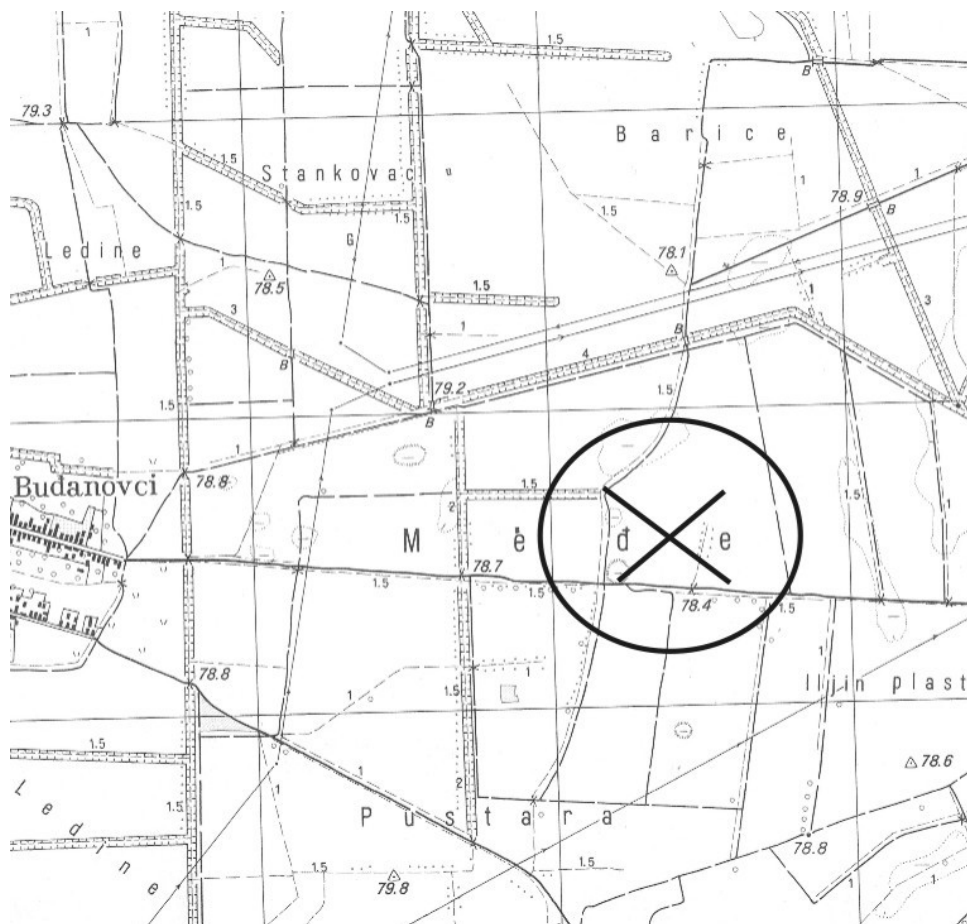
Сребрни новчић

Бакарни новчић

Leopoldus D. G. R. I / S. A. G. H. B. RE

Вероватан положај Ситароваца

Историја - History

Ђорђе Бошковић

Румски плакат из прве половине 50-их година XX века¹ - сведочанство богатог културног живота града -

Плакат: појам, историјат, функција

У литератури постоје многе дефиниције плаката као медија визуелне комуникације, већ према становишту са којег се овај друштвени и културни феномен посматра. Иако би се могло рећи да не постоји неко свеобухватно и коначно одређење овог појма, навешћемо неколико који би представљали добар путоказ у овом правцу – дефиницији плаката.

“Плакат је оглас, проглас, штампана или илустрована објава, обзнана; истиче се обично на местима која су за то одређена, на стубовима, зидовима, о изложима итд; да привуче пролазникову пажњу на представу, утакмицу, изложбу, концерт и др; може представљати и праву уметничку вредност”.²

“Плакат је важно пропагандно и рекламно средство, а од краја XIX века и посебна грана графичке уметности”.³

“Плакат је посебан лист причвршћен на постојећу површину (наспрот знацима и сликама нанесеним непосредно на површину, друго, он мора да буде јавно изложен, масовно произведен...”.⁴

“Графички обликован оглас за јавност на хартији произвољне величине”.⁵

¹ Хабилитациони рад писан за стицање вишег звања

² Мала енциклопедија “Просвета”, књ. 2, Београд, 1967.

³ Leksikon JLZ, Zagreb, 1974.

⁴ Морис Рикардс, Успон и пад плаката, Београд, 1971, 3

⁵ Мала југословенска енциклопедија библиотекарства, Београд, 1988.

Етимолошки посматрано, реч “плакат” води порекло од новолатинске речи “placare”, “placatum”, и значи “оглас”, “објава”, “проглас” на зиду и другим јавним местима.⁶

Иако је плакат релативно новији медиј, његова основна функција је веома стара. Плиније млађи помиње сликара Клауда, који је дрвене плочице са написаним информацијама осликавао и на њима исписивао имена глумаца. Слична пракса је настављена и у средњем веку. У XVI веку плакат се јавља као летак мањег формата с текстом и илустрацијама у дрворезу или бакрорезу, док су леци политичке садржине, са карикатурама, били честа појава у Енглеској и Француској у XVII и XVIII веку. У XIX веку литографске плакате у Француској радили су Домијер (Domier), Гаварни (Gavarni) и Грендвил (Grandville). Од 1866. године француски сликар и графичар Жил Шерет (Jules Cheret) усавршава технику вишебојне литографије и ствара нови стил плаката - елегантан и духовит или, по имену аутора “шеретски”.

Настанак и развој плаката ишли су у корак са историјом писмености и штампарства, али његова масовнија примена повезана је са настанком индустријског и потрошачког друштва. У том периоду они су постепено замењивали добошаре и друга овлашћена лица, који су по градским трговима и сеоским “рогљевима”, окупљеном народу, читали прокламације о одлукама власти и других институција: законима, објавама регрутација и мобилизација, забавама, лицитацијама....

За историју модерног плаката значајна је 1891. година, када се у Паризу појавио први савремени позоришни плакат аутора Тулуза Лотрека (de Toulouse Lautrec). Од тада плакат добија нову функцију. Постаје “улична слика”, и као такав, поред информативне, добија и естетску димензију. Започиње се са његовим сакупљањем и излагањем. Почетком XX века све више се напушта устаљена пракса сликања плаката. Он у свом ликовном и графичком изразу постаје усмерен на један детаљ око којег су концентрисани сви други, а који успева да привуче пажњу и пренесе жељену информацију.

Ратна разарања и појава тоталитарних идеологија у првој половини XX века одразила су се и на плакат – између осталог, он је изгубио дотадашњу хуману ноту и постаје једно од средстава идеолошке пропаганде. Успостављањем “нове хармоније”, аутора попут Гропијуса (Gropius), Клеа (Klee), Кандинског (Kandinsky) и других, декоративност се повлачи пред дисциплином, архитектонском стабилношћу и концизношћу.

Време после Другог светског рата означило је убрзани успон плаката, с тим да је културни плакат, за разлику од комерцијалног и политичког,

⁶ Милан Вујаклија, Лексикон страних речи и израза, Београд, 1954.

задржао традиционалну дозу хуманог, духовног и интелектуалног. У том периоду се као аутори истичу: Весели (Vesely), Мајевски (Majewsky), Флечер (Fletcher), Ворхол (Vorhol) и други.

У нашој земљи се развој плаката кретао сличним током. Један од првих плаката у нашој земљи потиче из штампарије књаза Милоша из 1832. године. Велики фонд плаката у Народној библиотеци Србије страдао је током бомбардовања 6. априла 1941. године. Куриозитет везан за ову тему је и једна изложба плаката одржана у селу Грандићи код Фоче ратне 1942. године.⁷

У Суботици је 1891. године усвојен "Статут о излагању плаката". Према њему, плакати су се могли излагати само на таблама постављеним на кућу, уз дозволу власника, затим, на зид, ограду или на рекламне стубове.⁸

Што се тиче Руме, архивски фонд "Магистрат трговишта Рума" Историјског архива "Срем" у Сремској Митровици, као и фондови других архива у којима се чува историјска грађа везана за Срем, обилују знатном количином грађе, која би се по својој форми и намени могла назвати плакатом. Најстарији документи ове врсте су писани руком, али већ у другој половини XIX века наилазимо и на штампане објаве (објаве вашара, позиви на народне зборове, црквене и друге скупштине...). Један од најстаријих плаката везаних за прошлост Руме је онај, који са великим насловом "Сремци браћо", позива Румљане на велики народни збор подршке браћи у Србији током Српско-турског рата 1877. године. Овај плакат се налази се у Библиотеци Матице српске у Новом Саду.⁹

Све у свему, темељећи ауторитет на штампаној речи, плакат траје већ више векова. Он је савременик и добошу и компјутеру. Био је и остао незаобилазно средство комуникације са јавношћу, важно обележје потрошачког друштва, инструмент политичке борбе и вид културно просветне делатности. И данас, упркос све већој конкуренцији савремених медија, остаје важно информативно средство, уз све опасности које долазе од његове могуће злоупотребе.

Пошто је плакат медиј, који има функцију приказивања одређене јавне поруке (има за циљ да обавести, нареди, да заведе, подстакне, апелује, прода, образује...), он се ставља на увид истој јавности, и то на више, за то намењених, места. Плакат оне којима је намењен третира као посматраче и конзументе и зато мора да буде примећен. Он мора да делује на посматрача визуелно примамљиво, не би ли посматрач примио његов

⁷ Београдски политички плакат 44-74, Музеј примењене уметности Београд, Београд 1974.

⁸ Мирко Грлица, Сто година плаката 1849-1948, каталог изложбе, Суботица, 1996.

⁹ Библиотека Матице српске, Нови Сад, сигн. - Дк IV 86

садржај и видео о чему је реч. Зато садржај и текст плаката морају да буду што упадљивији.

Плакати могу да буду словни и словно-ликовни, иако у основи лежи његова језичка порука. Они најстарији били су само словни. Временом се појављују цртежи, слике, графике, фотографије или њихове комбинације. У композицији плаката слова имају равноправну улогу у односу на друге елементе, али, у пракси, она су доминантија. Слова морају да буду довољно велика и читка да би се могла брзо, у пролазу, регистровати. У језичком погледу могу да буду двојезични или вишејезични, већ према приликама у локалној средини којој се обраћају.

Од техника срећемо црно-белу и колор-технику. И овде је током развоја плаката долазило до померања ка савременијим двобојним и вишебојним плакатима.

Димензије плаката су, такође, различите. Разликују се: мали, средњи и плакати великих димензија. Уопштено посматрајући, најчешћи и најпрактичнији плакати средњих димензија - до 1м². У новије време, појавом билборда подстиче се употреба великих плаката.

Подела плаката према тематици уводи у обзир велики број тема. Скоро да и нема области живота која не би могла да нађе место (да се промовише) у тематици плаката. То су најчешће: спорт, култура, политика, здравство, техника, образовање, привреда...

Тако се према најчешћим наменама плакати могу поделити на:

1. *политичке плакате*
2. *едукативне плакате* (плакати различитих акција просвећивања – здравствени, културни, еколошки и други)
3. *изложбене плакате* (плакати изложби, сајмова)
4. *економске плакате* (рекламе производа широке потрошње)
5. *манифестацијске плакате* (плакати јавних приредби, верских скупова, добротворних акција и сличних манифестација)
6. *филмске плакате*
7. *туристичке плакате*
8. *позоришне плакате*
9. *концертне плакате* (обавештења о музичким приредбама)
- ...

Како је већ речено, једна од одлика плаката су велики тиражи. У најновије време најтиражнији су политички плакати. У прошлости су га штампали и окупатори и ослободиоци, а данас и власт и опозиција. Њиховој изради, због важности поруке коју упућују, посвећује се и највећа пажња и улажу велика средства, што, углавном, није случај када се ради о плакатима намењених другим темама.

Плакате према односу између елемената садржаја плаката они се могу поделити на:

- *илустративне плакате*, која представљају људе, ситуације или објекте, приказане графичким или фотографским средствима.
- *објективно-информативне плакате*, чији је главни циљ што објективније преношење информација.
- *конструктивне плакате*, чију основу чине принципи слагања, односа између елемената, који су подређени дизајну.
- *експерименталне плакате*, који иду на фактор изненађења проистеклог из различитих облика и њихових варијација.

Плакате је, даље, могуће поделити и према коришћеној пропагандној методи, према стилу, наручитељу, творцима и другим критеријумима, али те се поделе обично практикују у оквиру појединих врста плаката.

Плакат као музеалија

У области културе плакат има двојаку функцију. У првом, основном значењу, користи су у сврхе пропагирања културних делатности и манифестација свих врста. Његова друга, секундарна функција, је да, након што је обавио ону прву, он може да послужи као историјски извор, изложбени предмет или уметничко дело.

У музејској и галеријској делатности се равноправно примењују обе ове функције плаката. За историчаре, нарочито музејске и архивске раднике, он постаје важан тек када изгуби своју основну функцију. После одржаног догађаја, плакат често остаје једини његов сведок. Дајући информацију о актуелном догађају, он одражава и преноси дух времена дотичне епохе (говори о менталитету средине у којој је настао, о политичкој ситуацији, економском стању...). Као такав, има музејску вредност и налазимо га у музејским колекцијама и међу музејским експонатима. У музејима, он се прикупља, обрађује и организује у збирке, излаже и публикује на разне начине. Због свог основног недостатка – изолованост од општег контекста збивања – најчешће се употребљава у корелацији са другим историјским изворима.¹⁰ Међутим, када се посматра као уметнички предмет или када је једино сведочанство о неком догађају, може се излагати и самостално.

¹⁰ Драго Његован, Политички плакат у Војводини (1848-2003), каталог изложбе, Музеј Војводине, Нови Сад, 2004.

Збирка плаката Завичајног музеја Рума

У Завичајном музеју Рума, у оквиру Историјског одељења постоји Збирка плаката. Збирка броји више стотина плаката из различитих периода румске прошлости. Најстарији плакат датира из 1878. године, којим се поједина годишта мушког становништва позивају на регрутацију. Занимљив је и плакат за једну биоскопску представу у Руми из 1919. године. У питању је "електро-казалиште живих слика" Олимпија, које оглашава "друштвену драму" у 5 чина "Живот за живот" са Олгом Десмонд у главној улози. Ту су и неколико плаката везаних за соколско друштво у периоду између два светска рата, као и плакат (летак) Демократске странке пред предстојеће изборе. Раздобље Другог светског рата је покривено са неколико објава и наредби везаних за протеривање становништва и стрељања талаца. Тој групи припада и плакат којим се објављује преузимање престола од стране краља Петра II. Ипак, најбројнији плакати у Збирци су они из послератног периода - из 50-тих и 60-тих година XX века.

Већина најстаријих плаката су затечени у фонду Завичајног музеја Рума, без информације о пореклу. Слично је и са плакатима који се обрађују у овом раду. Њихово прво делимично инвентарисање је својевремено обавио професор Богдан Рајаковац, радник Музеја и активни учесник у тадашњем друштвеном животу Руме. Претпоставља се да плакати највећим делом потичу из његове колекције.

Румски плакат прве половине 50-тих година XX века

Плакат 50-тих илуструје прилике у култури и у јавном животу уопште, које, мање или више, одударају од наше уобичајене слике о том времену. Било је то време још увек незалечених ратних рана, политичких превирања и велике материјалне оскудице. Имајући то у виду, помало је неочекивано истицати културу као обележје овог периода.

Рума као мало место није имала на располагању већи избор средстава за обавештавање јавности о локалним збивањима. Није било ни месног радија, а још мање телевизије. Зато су плакати били главно средство информисања и комуницирања посленика у култури са становништвом.

Млађе генерације ће свакако бити изненађене обиљем и разноврсношћу садржаја из области културе и спорта, који су Румљанима тада стајали на располагању. Иницијатори и носиоци ових активности најчешће су били агилни појединци, иако је, због одобрења званичних "органа и организација", све морало да буде упаковано у неку, тада друштвено прихватљиву, форму колективизма. Један од најактивнијих је био гимназијски професор Радивој Керешевић. Они су деловали у оквиру тада постојећих културних, спортских и других установа и удружења. Међу њима треба поменути Народни универзитет, ДТВ "Партизан", Народну технику, позоришну дружину "Добрица Милутиновић", Културно-просветно хрватско друштво "Матија Губец", Аеро клуб... Такође, ту су и просветне установе: Гимназија, основне школе и Музичка школа. Циљ њихових настојања на пољу културе није била само пука забава, него и васпитање, нарочито млађих нараштаја у социјалистичком духу, затим образовање, информисање и друго. Придавана је велика пажња анимирању становништва да учествује у културном и друштвеном животу и да се едукује у разним погледима. Из плаката се наслућују и настојања тадашњих власти и радника у култури да усмере и профилишу културне потребе и навике становништва у друштвено прихватљивом и пожељном правцу, у складу са владајућом идеологијом.

У том смислу се могу посматрати и цене улазница за разне приредбе. Оне су морале да буду прилагођене тадашњем стандарду становништва и циљу његовог "културног уздизања". Разликовале су се од програма до програма, али и према месту у сали (партер, балкон и сл). Ипак, опште правило је било да су за категорију "ђаци и војници" увек биле знатно ниже него за остале посетиоце. Највише цене су биле за музичке приредбе, које су се кретале и до 100 динара, за поједина места, а најниже су биле оне за предавања – 10 динара. За остале програме, кретале су се у просеку од 40-60 динара. Један мањи број манифестација је био бесплатан. Улазнице су се продавале на неколико места, а најчешће на благајни Дома културе и у књижари "Бранко Радичевић".

У плакатима из раних 50-тих се још увек огледао дух "старих времена", који нове друштвено-политичке околности нису могле лако и брзо да истисну у потпуности. У садржајима плаката су се могли срести термини и фразе које су се у сличним приликама користиле у предратном периоду, и које су биле карактерисане као буржоаска тековина.

Плакати сведоче о културним потребама и укусима становништва. Тако се може закључити да је међу позоришним представама најпопуларнији жанр била комедија, а у музици су доминирали класична и народна музика. Такође, ту су и забаве, које, по узору на своје претходнике из протеклих времена, организују културно-уметничка и друга друштва.

Тадашњи плакати су најчешће су били типски. Они су и по својој форми и по садржају били ослобођени императива да достигну виши уметнички ниво и задовоље естетске критеријуме. Изузетак су били они који су промовисали значајније годишњице везане за НОР и Револуцију. Код њих су учињени покушаји да, и у уметничком погледу - духу социјалистичког реализма - афирмишу и истакну одређени догађај. Символи на таквим плакатима су искључиво везани за пропагирање победе у Рату и развој социјализма. Тако налазимо: ратнике у победничком ставу, заставе, пољопривредне и друге машине, срп и чекић, звезду петокраку, сунце и сл. Тек касније, преласком на самоуправни социјализам и смањивањем централизма у државној управи, јављају се и други симболи, самостално или у комбинацији са претходним (голуб са маслиновом гранчицом, цвет, млади људи...). Такође, присутни су све већа стилизација ових симбола, више боја и модеран дизајн. Такви плакати су и својом величином, бојама и богатством информација стављали до знања јавности значај догађаја. Плакати који су овде публиковани су, међутим, углавном једноставни. У њима скоро да и нема, осим у назнакама, ликовних и уметничких елемената. Малобројни ликовно-тематски елементи су стилизовани, односно, редуковани на битно - углавном на графиче бордуре. Само се на плакату за представу "Монсерат", могу уочити извесна ликовна решења. Ниједан плакат није потписан од стране аутора.

Плакати су углавном једнобојни и штампани у црно-белој техници. Два плаката су штампана у црвеној боји, а три су вишебојна: фудбалска утакмица Црвена звезда – Словен (црвена и плава), позоришна представа "Монсерат" (браон и црна) и позоришна представа "Опасна окука" (црвена и црна). Хартија на којој су штампани, у складу са тадашњим приликама, била је скромног квалитета. Најчешће боје хартије су биле разне нијансе зелене, плаве, црвене, беле, жуте (окер). Постојало је неколико уобичајених формата: 30 x 42 cm и 59,5 x 42 cm. Највећи број плаката је штампан на хартији ових димензија. Слова су, такође, била типска – једноставна и у разним величинама. Штампана су углавном ћириличним писмом, иако има и оних где је текст дат латиницом. Има и плаката на којима су поједине информације, везане за време и место дешавања, као и за цене улазница, накнадно попуњаване руком. Највећи број плаката су штампани у локалној штампарији и то у већим тиражима, што се може закључити према томе да се у Збирци налазе и неупотребљени примерци. Плакати који су везани за гостовање позоришних дружина или познатијих спортских екипа штампани су ван Руме и обично се, и по формату и по организацији података, разликују од других.

Иако би се то могло очекивати, обзиром на “младост” социјализма у нашој земљи у то доба, судећи само по насловима културних садржаја који су се рекламирали, не би се могло говорити о већој идеолошкој обојености културног живота Руме у првој половини 50-тих година XX века. Ако се изузму музичке и спортске манифестације, онда би многобројна предавања, организована од “Народног универзитета” требала да буду нека врста “народне школе” социјализма. Међутим, осим у неколико случајева, предавања су се углавном тицала тема које су, бар према називу, имала мало додира са владајућом идеологијом. Занимљиво је и то, да су у том периоду у Руми гостовали најеминентнији уметници и научни и други јавни радници тадашње Југославије.

Плакати из збирке Завичајног музеја Рума, представљени у овом раду, могу се поделити на неколико група. Свака од њих говори о једном сегменту културног живота Руме у првој половини 50-тих година XX века. Укупно је обрађено осамдесет и пет плаката, већином у добром стању. У свакој групи плакати су поређани хронолошким редом.

У првој групи представљени су плакати који оглашавају **музичке приредбе**. Има их четрнаест. Међу овим плакатима се разликују они који оглашавају програме са уметничком музиком (девет програма) и програме са народном музиком (пет програма). Сви програми су се, углавном, одвијали у организацији “Народног универзитета” у Руми, осим два (Синдикална подружница Железничке станице – Рума и К.У.Д. железничара “Бранко Цветковић” – Београд). Ова врста културних манифестација одржавала се викендом (субота и недеља), осим у случају Јубиларног концерта Жарка Цвејића, одржаног у уторак. Место одржавања свих програма је била сала Дома културе, а почињали су у 20 часова. Изузетак су две приредбе (за Дан жена и 10-годишњицу ослобођења Руме), када час почетка није наведен. Актери свих музичких програма су били гости са стране. На једном концерту је учествовао и челиста из Париза (Gilbert Zalonghi). Ипак, забележен је и наступ “Румљанина” Жарка Цвејића и његовог презимењака Николе Цвејића, који су пореклом из Руме, а тада већ увелико познати југословенски уметници.

Сви плакати из ове групе су штампани ћирилицом, на хартији у две димензије: 59,5 x 42 цм и 50 x 35,5 цм.

Другу групу плаката представљају они који оглашавају **школске приредбе**. Из ове групе презентовано је седам плаката. У то време је била редовна пракса да школе одржавају своје годишње приредбе или оне поводом обележавања значајних датума. Са своје стране, Нижа музичка школа у Руми је сваке године одржавала свој Музички јавни час и приредбе на којима су учествовали ученици и наставници Школе и њихови гости. Док су њихове приредбе биле искључиво музичког карактера, друге школе су наступале са шароликим садржајима (хорске песме, инструментална

музика, народне игре, позоришни комади, рецитације...). Осим гостију из Гимназије у Старој Пазови, актери свих приредби су били ученици румских школа. Ту је и наступ Удружења студената у Руми, које је очигледно било у оснивању, јер на плакату пише "У среду се региструјемо". И ови програми су се одвијали у сали Дома културе, осим приредбе Удружења студената, која је одржана у сали Аматерског позоришта "Добрица Милутиновић".

Сви плакати су штампани ћирилицом, а само је на плакату Гимназије из Старе Пазове руком дописан текст на латиници. Штампани су на хартији у неколико различитих димензија.

Највише плаката оглашавају разна **предавања**. У овом раду је наведено тридесет оваквих плаката за предавања одржаних у периоду од 1. октобра 1953. до 29. децембра 1955. године. Међутим, треба напоменути да у Збирци има знатно више ових плаката, који нису представљени у овом раду. Предавања обухватају теме из најразличитијих области живота, од оних популарних, до едукативних и информативних. То су теме из историје (опште и завичајне), географије, здравства, економије, правних наука, уметности... Десетак предавања су била пропраћена филмским пројекцијама или илустрована "многим сликама". У улози предавача су се налазила угледна имена из дотичне области (професори универзитета, лекари, научни радници, војна лица...), али и они локалне средине, додуше у мањем броју. Сва предавања је организовао Народни универзитет у Руми, а одржана су у сали Дома културе. Изузетак је предавање о Фудбалском првенству света, чије је одржавање планирано у биоскопској башти, као једном од неколико тадашњих места пригодних за оваква дешавања. Скоро сва предавања, осим једног (Фудбалско првенство света - субота) одржана су у четвртак, са почецима у неколико вечерњих термина. Напомена на неколико плаката да ће се предавање одржати и у случају "прекида електричног осветљења" сведочи о проблемима са снабдевањем електричном енергијом у граду у појединим периодима. И овде се на плакатима, када се радило о зимским терминима, напомиње да је "сала загрејана", што је као додатна погодност могло да привуче већи број посетилаца.

Иако су плакати за предавања углавном сиромашни текстом, понеки (Предавање о туберкулози) дају више информација о темама које ће бити обухваћене. Сви плакати за ову врсту дешавања су истих димензија (30 x 42 cm), осим једног - "Брак и породица" (30 x 38,5 cm).

Најзанимљивији – и по форми и по садржају – су плакати за **позоришне представе**. Они имају и највише текста, као и накнадних интервенција у самом штампаном тексту. Из ове области представљено је седамнаест плаката. Позоришни плакат из прве половине 50-тих пружа обиље информација о овом сегменту културе. На њему се налазе имена многобројних учесника сваке представе (режисера, сценографа, глумаца и техничког особља), што будућим истраживачима прошлости може да

послужи као солидан историјски извор, тим пре што су неки актери ових, а и других збивања, овде описаних, још увек у животу.

Сами позоришни комади су били различитог карактера. Налазимо класична дела стране и домаће књижевности (Севиљски берберин, Монсерат, Ивкова слама, Покондирена тиква), савремена дела домаћих и страних аутора, и комаде са ангажованим и актуелним темама. Најзаступљеније су комедије и драме, а играна је и један дечија бајка (Снежана и седам патуљака). Иако је у Руми у то време успешно радило Аматерско позориште “Добрица Милутиновић”, осим две представе у њиховом извођењу, све су била гостовања позоришта из других места (Београд, Сремска Митровица, Шабац, Зрењанин, Винковци и Земун). И у овом случају се већина представа одржавала у сали Дома културе. Изузетак су представе: “Рат жена” (Башта биоскопа “Победа”), “Опасна окука” (сала Аматерског позоришта “Добрица Милутиновић”) и “Снежана и седам патуљака” (није наведено).

Већина ових плаката су типски и штампани у неком другом месту, те су се променљиве величине (датиуми, време, цене и сл) накнадно уносили руком или налепљивали. Сви су били једнобојни осим плаката за представу “Монсерат”, који је штампан у две боје (браон и црна) и за “Опасна окука” (црвена и црна). Плакати су штампани и дописивани ћирилицом, а само је плакат Градског аматерског казалишта у Винковцима штампан и дописан латиницом.

У категорији **изложбе** у Збирци су, из овог периода, понађена само два плаката. Један се односи на ликовну изложбу академског сликара Бранка Јолера, а други на изложбу едукативног типа под називом Астрономска изложба, обе у организацији Народног универзитета. Изложбе су трајале седам, односно пет дана, а постављене су у сали Аматерског позоришта – прва и у Дому културе – друга. Оба платака су истих димензија, једнобојна и штампана ћирилицом.

Плакати који оглашавају **спортске приредбе** су углавном били са мало података и већих димензија. У овој области представљено је петнаест плаката. Они сведоче о спортовима који су тада били популарни у Руми: фудбал, бокс, куглање и, што је данас тешко замислити, коњички спорт. Неколико плаката сведоче о гостовањима најбољих фудбалера Црвене Звезде и Партизана у Руми, што је свакако био прворазредан спортски и културни догађај у граду. Списак награда на такмичењу у куглању говори о скромном стандарду и економским могућностима тадашњег становништва.

Већи део ових плаката је штампан ћирилицом, а пет латиницом (Пролетер – Словен, Фудбалски турнир, Бокс меч Јединство – Занатлија, Црвена звезда – Словен, Наградно куглање и Недеља Коњичког спорта). Бокс меч у част 10-годишњице Војвођанских бригада штампан је ћирилицом и латиницом. Плакат за бокс меч Јединство - Занатлија је штампан латиницом, а попуњен ћирилицом. Такође, сви су, осим плаката за

фудбалску утакмицу Црвена звезда – Словен (црвена и плава), били једнобојни. Већина плаката су без декоративних елемената - цртежа, слика итд. Изузетак су плакати за утакмицу Црвена звезда – Словен, на којем је, у левом заглављу, одштампана фудбалска лопта и за Недељу коњичког спорта, где је амблем Коњичког клуба, са звездом у потковици, преко које је коњаник на коњу у скоку. Већина плаката су у добром стању, осим оног за утакмицу Црвена звезда – Словен, који је оштећен је у горњем десном углу који недостаје. Димензије већине плаката из ове групе су 59,5 x 42 цм. Изузетак су нешто већи плакати за фудбалске утакмице Раднички – Словен (84 x 44 цм) и Црвена звезда – Словен (70 x 50 цм), као и Фудбалски турнир (84 x 59,5 цм).

У Збирци се налази још много плаката из тог периода, која би се могла подвести под област културе (приредбе ХКПД “Матија Губец”, предавања, забаве, уметничке вечери, обележавање разних ратних и партијских и других годишњица, свечане академије...) са различитим програмима, који су укључивали и музичке приредбе, позоришне комаде, научне и друге скупове по разним темама.

Каталог предмета из Збирке Плакати

Музичке приредбе

1. К.У.Д. жељезничара “Бранко Цветковић” – Београд приређује **Вече народних песама и игара**.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 835

На програму су: фолклорне игре, народне и хорске песме, народни и тамбурашки оркестар. Време одржавања је субота, 30. јануар 1954, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: прво место – 70, друго – 50 и треће – 40 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

2. **Клавирски концерт** у оквиру прославе Дана Жена.

Димензије: 42 x 59,5 cm
Инв. бр. 840

Извођач Загорка Поповић, професор музике из Београда. На програму су дела: Скарлатија, Баха, Бетовена, Шопена, Рахмањинова, Хачатуријана, Тајчевића, Славенског и других. Време одржавања је недеља, 7. март 1954, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: партер прво место – 60, друго – 40, а балкон за ђаке – 30 динара. Улазнице се могу добити на дан концерта на благајни Дома културе током целог дана. Плакат је штампан ћириличним писмом.

3. **Јубиларни концерт** поводом 25 година уметничког рада “нашег Румљанина” **Жарка Цвејића**, првака Опере у Београду.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 843

Учествује и Октет Београдске опере уз диригентску палицу и клавирску пратњу Богдана Бабића, диригента Опере. На програму су оперске арије и композиције: Моцарта, Вердија, Гуноа, Мусоргског, К. Станковића, А. Максимовића, Мокрањца, Ђорђевића, Вукдраговића, Милошевића. Време одржавања је уторак, 18. мај 1954, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: партер 60 и 50 динара, а балкон за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

4. **Концерт** у оквиру 10-годишњице прославе ослобођења Руме.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 844

Учествују: Катарина Аћимовић, клавир и Владимир Марковић, виолина. На програму су дела: Моцарта, Бетовена, Славенског и Франка. Време одржавања је недеља, 10. октобар 1954, у Дому културе. Цене улазница су: 70, 50 и 30 динара. Час почетка приредбе није наведен. Улазнице се продају у књижари “Бранко Радичевић”, а у недељу на благајни Дома културе. Плакат је штампан ћириличним писмом.

5. **Вече народних песама и игара**, КУД “Абрашевић” из Шапца, у организацији Народног универзитета у Руми.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 834

На програму су народне песме и игре народа Југославије. Време одржавања је субота, 5. фебруар 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 60, 50 и 40 динара. Њихова претпродаја је у књижари “Бранко Радичевић”, а на дан приредбе, по подне, на благајни. Плакат је штампан ћириличним писмом.

6. **Вече соната** - I концерт у претплати.

Димензије: 50 x 35,5 cm
Инв. бр. 841

Изводе: Олга Михајловић, клавир и Марија Михајловић, виолина. Време одржавања је недеља, 20. фебруар 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 80 динара, а за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

7. **II концерт** у претплати.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 842

Извођач Младен Раукар из Загреба, на клавиру. Време одржавања је недеља, 6. март 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 80 динара, а за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

8. **Вече народне песме и игре**, КУД “Слога” из Земунa, у организацији Народног универзитета у Руми.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 833

На програму су народне песме и игре из свих крајева Југославије. Учествоју: Тамбурашки оркестар, народни квартет, хавајски ансамбл, квартет гитара, фрулаш, фолклорна група и певачи народних песама. Време одржавања је субота, 12. март 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 60 и 50 динара, за ђаке балкон – 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

9. **Вече оперетске музике** – III концерт у претплати.

Димензије: 50 x 35,5 cm
Инв. бр. 839

Учествоју прваци Београдске опере: Нада Штерле, сопра, Драго Старц, тенор, Живојин Милосављевић, баритон и Милан Замуровић, клавир. Време одржавања је недеља, 24. април 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 80 динара, а за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

10. VI Концерт у претплати – **Оперско вече**.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 838

Учествоју прваци Београдске опере: Милица Миладиновић, мецсоопран, Злата Ђунђенац, сопран, Борис Маринов, тенор, Станоје Јанковић, баритон и Душан Миладиновић, клавир. Време одржавања је недеља, 22. мај 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 80 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

11. Синдикална подружница Железничке станице – Рума организује **гостовање културно-уметничког друштва железничара из Београда “Бранко Цветковић”**.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 832

На програму су народне песме и фолклор. Време одржавања је субота, 13. август 1955, у Дому културе. Час почетка није наведен. Цене улазница су: партер 100 и балкон 80

динара. Претпродаја улазница се обавља у књижари "Бранко Радичевић" 12. и 13. августа. Плакат је штампан ћириличним писмом.

12. **Концерт у претплати.**

Димензије: 50 x 35,5 cm

Инв. бр. 837

Учествују: Gilbert Zalonghi из Париза, чело, Никола Цвејић, баритон и Оливера Ђурђевић, клавир. Време одржавања је недеља, 20. новембар 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 80 динара, а за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

13. **Вече народних песама**, у организацији Народног универзитета у Руми.

Димензије: 50 x 35,5 cm

Инв. бр. 831

Суделују: Љубица Жижић, Јелена Галебовић, Миливоје Ивановић, Веселин Сперовац, Енгл Драго, хармоника. Време одржавања је недеља, 11. децембар 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 70 динара, а за ђаке 30 динара. Продаја улазница се одвија у суботу, у књижари "Б. Радичевић, а у недељу, у Дому културе. Плакат је штампан ћириличним писмом.

14. **Концерт у претплати познатих новосадских уметника.**

Димензије: 50 x 35,5 cm

Инв. бр. 836

Учествују: Зденка Николић, сопран, Озрен Бингулац, тенор, Влада Поповић, баритон и Душан Стулар, клавир. Време одржавања је субота, 17. децембар 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 100 и 80 динара, а за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

Школске приредбе

15. **Приредба осмогодишње школа "Душан Јерковић" у Руми**, поводом прославе 150-годишњице I српског устанка.

Димензије: 29,5 x 21 cm

Инв. бр. 576

На програму су драмска поема "Огањ осветника", хорске песме, "скупине" и фолклор. Време одржавања је среда, 21. април 1954. године, са почетком у 19 часова, у Дому културе. Цене улазница су 20, 30 и 40 динара, а продају се у Дому културе. Плакат је штампан ћириличним писмом.

16. **Вече народних песама и игара** Потпуне мешовите гимназије из Старе Пазове.

Димензије: 42 x 30 cm

Инв. бр. 570

На програму су игре из Србије, Хрватске, Македоније, Космета, Баната, Словеније, Буњевачке и осталих крајева. Кореограф је наставник Милован Стефановић. Време одржавања 25. април 1954. године, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су 30, 40 и 50 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом, а подаци везани за датум, време и место одржавања и за цене улазница дописани су латиницом.

17. **Годишња приредба Више мешовите гимназије Рума.**

Димензије: 59,5 x 42 цм
Инв. бр. 830

На програму хорске композиције наших композитора, фолклор, рецитације, читање оригиналних ученичких књижевних радова и Нушићева комедија "Власт". Време одржавања је недеља, 16. мај 1954, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 40 и 30 динара, а балкон за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

18. **Удружење студената у Руми даје своју прву културно-уметничку приредбу** (са целокупним програмом који је изведен на фестивалу у Зрењанину).

Димензије: 59,5 x 42 цм
Инв. бр. 829

На програму су: хорске песме, соло певање, рецитације, фрула и квартет гитара и позоришни комад. Одштампана је и напомена: "У среду се региструјемо". Време одржавања је 14. август, 1954, са почетком у 20 часова, у сали Аматерског позоришта. Цене улазница су: прво место 50, друго место 40 и балкон 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

19. **Нижа музичка школа у Руми приређује Музички јавни час.**

Димензије: 59,5 x 42 цм
Инв. бр. 828

Учествују: ученици Музичке школе, са композицијама за клавир, виолину и оркестар. На програму су композиције романтичара, класичара и југословенских композитора. Време одржавања је недеља, 8. мај 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: партер 50 и балкон 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

20. **Виша мешовита гимназија и осмогодишња школа "Змај Јова Јовановић" дају заједничку приредбу.**

Димензије: 50 x 35 цм
Инв. бр. 827

На програму су хорске песме, инструментална музика, народне игре и позоришни комад. Време одржавања је субота, 21. мај 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: партер прво место - 50, друго место - 40 и балкон - 30 динара. Карте ће се продавати на дан представе у Дому културе од 8-12 и од 15-19 часова. Плакат је штампан ћириличним писмом.

21. **Нижа музичка школа у Руми приређује Музичко вече.**

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 578

Учествују наставници Ниже музичке школе. На програму су: Хендл, Бах, Бетовен, Шуман, Шопен, Чајковски, Тајчевић. Време одржавања је недеља, 5. јун 1955, са почетком у 20 часова, у Дому културе. Цена улазница су: 50, а за ђаке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

Предавања

22. **Значај астрономије** – њена лепота и допринос Југословена развоју астрономије.

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 540

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Ђорђе Николић, начелник Астрономског одељења Географског института ЈНА. Овим предавањем с отвара "овогодишња културно-просветна делатност. Ту је и обавештење Народног универзитета да ће се у будуће организовати предавања сваког четвртка, као и читав низ разних других манифестација (концерти, позоришне представе и друго). Време одржавања је четвртак, 1. октобар 1953, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

23. **О жени** – о најважнијим функцијама и о прелазном добу код жене (с пројекцијама).

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 543

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Сениша Тасовац, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 29. октобар 1953, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

24. **Обедска бара** – један од најинтересантнијих природних резервата у свету.

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 542

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач др Сима Грозданић, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је понедељак, 28. децембар 1953, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 20 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

25. **Устанички Законописац** – Живот и рад мало познатог Румљанина Теодора Филиповића ("професор Универзитета у Харкову, који је одиграо врло значајну улогу у организовању Карађорђевој Србије").

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 819

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Милован Ристић, директор гимназије у Београду у пензији. Предавање је приређено у оквиру прославе 150-годишњице Првог српског устанка. Време одржавања је четвртак, 4. фебруар 1954, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. У потпису "Управа". Плакат је штампан ћириличним писмом.

26. **Легендарна земља Атлантида и културе старо-америчких народа** (илустровано сликама).

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 820

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је ing. Тео Молчко, инжењер рудника у Врднику. Време одржавања је четвртак, 18. март 1954, са почетком у 18,45 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. У потпису "Управа". Плакат је штампан ћириличним писмом.

27. **Човек и бацил туберкулозе**

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 822

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Милић М. Грујић, специјалиста за плућне болести и туберкулозу и доцент Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 6. мај 1954, са почетком у 19 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. У потпису "Управа". Плакат је штампан ћириличним писмом.

28. **Фудбалско првенство света** ("Утисци из Швајцарске и са овогодишњег такмичења за првенство света у фудбалу").

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 823

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Јован Дачић – Лазица, председник Сремског фудбалског подсавеза. Време одржавања је субота, 10. јун 1954, са почетком у 19 часова, у Башти биоскопа. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена да ће се у случају кише предавање одржати у Дому културе. Плакат је штампан ћириличним писмом.

29. **Рума и Румски срез у НОБ-и**

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 824

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Миливој Савић Трива, потпуковник Народне милиције. Време одржавања је четвртак, 14. октобар 1954, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

30. **Индустријализација неразвијених земаља**

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 825

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Димитрије Мишић, професор Економског факултета и директор Економског института. Време одржавања је четвртак, 4. новембар 1954, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

31. **Проблем међународног финансирања неразвијених земаља**

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 826

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Драгослав Тодоровић, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 11. новембар 1954, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

32. **Брак и сексуалност**

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 800

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Милан Гератовић, пуковник – лекар из Београда. Време одржавања је четвртак, 25. новембар 1954, са почетком у 18 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Предавање ће се одржати и у случају прекида електричног осветљења". Плакат је штампан ћириличним писмом.

33. **Алекса Шантић** (песник и борац) – поводом 30 година смрти великог песника.

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 801

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Јован Костић, професор Више гимназије. Време одржавања је четвртак, 2. децембар 1954, са почетком у 18 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Предавање ће се одржати и у случају прекида електричног осветљења". Плакат је штампан ћириличним писмом.

34. Војводина у борби за политичку и културну самосталност

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 802

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Бранислав Врањешевећ, професор Више педагошке школе у Новом Саду. Време одржавања је четвртак, 9. децембар 1954, са почетком у 18 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Предавање ће се одржати и у случају прекида електричног осветљења". Плакат је штампан ћиричним писмом.

35. Народи Војводине у прошлости и садашњости

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 803

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је професор Рајко Николић, директор Војвођанског музеја у Новом Саду. Време одржавања је четвртак, 16. децембар 1954, са почетком у 18 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Предавање ће се одржати и у случају прекида електричног осветљења". Плакат је штампан ћиричним писмом.

36. Војводина – колевка нове српске књижевности и културе

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 804

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Петар Адамовић, професор Више педагошке школе у Новом Саду. Време одржавања је четвртак, 30. децембар 1954, са почетком у 18 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Предавање ће се одржати и у случају прекида електричног осветљења". Плакат је штампан ћиричним писмом.

37. Породица као васпитач

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 805

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Димитрије Чипчић, учитељ из Врдника. Време одржавања је четвртак, 10. фебруар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

38. Аграрне реформе у свету и код нас

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 806

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Михаило Вучковић, проректор Универзитета и професор Економског факултета у Београду. Време одржавања је четвртак, 17. фебруар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

39. Индија - њена природа и култура (с пројекцијама)

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 807

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Боровоје Ж. Милојевић, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 10. март 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Дата је и препорука грађанима да посете ово предавање, на којем ће моћи да прате пут друга Тита по пријатељској Индији. Плакат је штампан ћиричним писмом.

40. Савремено учење о животу

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 808

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Синиша Станковић, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 17. март 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћиричним писмом.

41. Прелазно доба код мушкарца

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 821

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Синиша Б. Богдановић, професор Медицинског факултета у Београду. Време одржавања је четвртак, 24. март 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

42. Зима на Дурмитору - доживљаји једног планинара (с пројекцијама).

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 809

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Иван Стојановић, лекар ЈНА. Време одржавања је четвртак, 21. април 1955, са почетком у 18,45 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

43. Време и клима - њихов утицај на живи свет.

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 810

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Марко Милосављевић, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 19. мај 1955, са почетком у 19 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

44. Средњовековна српска уметност (с пројекцијама)

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 811

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Васа Поморишац, академски сликар из Београда. Време одржавања је четвртак, 26. мај 1955, са почетком у 19,45 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

45. Амазонска племена (с пројекцијама)

Димензије: 30 x 42 cm
Инв. бр. 812

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач "познати научник и истраживач, лично је учествовао у експедицијама у неиспитане бразилијанске прашуме и провео неколико месеци међу људождерима..." Тибор Секељ, антрополог из Мексика. Време одржавања је четвртак, 13. октобар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћиричним писмом.

46. Брак и породица

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 813

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Вељко Рибар, председник Српског филозофског друштва у Београду. Време одржавања је четвртак, 17. новембар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћириличним писмом.

47. О раду човечијег мозга

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 814

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Јован Ристић, професор Медицинског факултета у Београду. Време одржавања је четвртак, 24. новембар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћириличним писмом.

48. Наша народна песма

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 815

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је Радивоје Керешевић, професор. Време одржавања је четвртак, 8. децембар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћириличним писмом.

49. Трговина црним и белим робљем до XX века (с пројекцијама)

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 816

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Драган Збожинек, професор Уметничке школе у Загребу. Време одржавања је четвртак, 15. децембар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћириличним писмом.

50. Етиопија (с пројекцијама)

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 817

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач инжењер Душан Лалевић, професор Универзитета у Београду. Време одржавања је четвртак, 22. децембар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћириличним писмом.

51. О поларним експедицијама кроз векове (с пројекцијама)

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 818

Организација Народни универзитет у Руми. Предавач је др Милорад Васовић, асистент Филозофског факултета у Београду. Време одржавања је четвртак, 29. децембар 1955, са почетком у 18,15 часова, у Дому културе. Цена улазнице је 10 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

Позоришне представе

52. Сремско народно позориште Сремска Митровица, **Ка новим обалама**, драма у 3 чина, од Михаила Васиљевића.

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 534

Режисер је Михаило Васиљевић, а сценограф Владимир Маренић. Дати су и други учесници представе (глумци са улогама и техничко особље). Време и место дешавања радње је 1943. година у Западној Србији. Представа се одржава уторак, 20. септембра 1953, у 20 часова, ("свршетак око 22.15 часова"), у Дому културе. Датум одржавања је накнадно уписан црвеном оловком на за то предвиђено место. Цене улазница су: 60 и 50 динара. Плакат је припремљен за сезону 1953/54. Одштампана је и напомена: "За време чина публика се не пушта у дворану". У заглављу плаката је грб Федеративне народне републике Југославије. Плакат је штампан ћириличним писмом.

53. Сремско народно позориште, **Без трећег**, драма у три чина М. Беговића.

Димензије: 59,5 x 42 цм
Инв. бр. 537

Време одржавања, среда 21. октобар 1953, у 20 часова у Дому културе. Цене улазница су: 50 динара за прво место, а за ђаке 20 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом, као и подаци о времену и месту одржавања и ценама, допуњени накнадно руком.

54. Хумористичко позориште из Београда, **"I love you (Ја те волим)"**, популарна америчка комедија.

Димензије: 42 x 59,5 цм
Инв. бр. 549

Организација Народни универзитет у Руми. Време одржавања је субота 17. октобар 1953. године, у 20 часова, у Дому културе. Цене улазница су: 80 за прво место, 70 за друго и 60 динара за треће место. Улазнице ће се продавати на благајни Дома културе, петком од 15 до 17 часова, а у суботу пре и после подне. У потпису Управа. Плакат је штампан ћириличним писмом, а наслов представе на енглеском језику.

55. Сремско народно позориште Сремска Митровица, **Севилски берберин или узалудна предострожност**, комедија у 4 чина, од П. А. К. Бомаршеа.

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 535

Режисер је Сава Комненовић, а сценограф Стеван Максимовић. Дати су и други учесници представе (глумци са улогама и техничко особље). Такође, наведена у места дешавања у свим чиновима. Представа се одржава у сали аматерског позоришта "Добрица Милутиновић", што је накнадно налепљено на првобитни плакат. Време одржавања је 4. новембар 1953, у 20 часова, ("свршетак око 22.15 часова"). Цене су: 60, 50 и 40 динара. Одштампана је и напомена: "За време чина публика се не пушта у дворану". У заглављу плаката је грб Федеративне народне републике Југославије. Плакат је припремљен за сезону 1953/54. Црвеном оловком је дописано време ђачке представе ("16 часова") и "цене за сва места 20 динара". Плакат је штампан ћириличним писмом.

56. Сремско народно позориште Сремска Митровица, **Сплетка и љубав**, драма у 5 чина и 5 слика, од Фридриха Шилера.

Димензије: 30 x 42 цм
Инв. бр. 536

Режисер је Сава Комненовић, а сценограф Душан Јонович. Наведени су и други учесници представе (глумци са улогама и техничко особље). Време одржавања представе је недеља, 20. децембар 1953, у 20 часова ("свршетак око 22.30 часова"). Датум одржавања је дописан и налепљен на одговарајуће место, јер је плакат штампан раније. Продаја улазница је у књижари "Бранко Радичевић", а цене су: 60 и 50 динара. Плакат је припремљен за сезону 1953/54. Одштампана је и напомена: "За време чина публика се не пушта у дворану". У заглављу плаката је грб Федеративне народне републике Србије. Плакат је штампан ћириличним писмом.

57. Народно позориште из Шапца, **Монсерат**, драма у три чина од Емануела Раблеса у преводу Тита Строција.

Димензије: 28 x 29 cm
Инв. бр. 548

Режисер је Александар Огњановић, а сценограф Миодраг Поповић. На плакату су наведени сви други учесници представе (глумци са улогама и техничко особље). Време одржавања је уторак, 22. децембра 1953. године, са почетком у 20 часова. Продаја карата је у књижари "Бранко Радичевић", а цене су: 60, 50 и 40 динара. На левој страни плаката је логотип Позоришта, а изнад њега су маска, књига, бакља и петокрака. Датум и време одржавања представе, цене улазница и продајна места су дописана плавим мастилом. Плакат је штампан ћириличним писмом.

58. Аматерско позориште "Добрица Милутиновић" Рума, **Карлова тетка**, комедија у 3 чина (реприза).

Димензије: 62 x 30 cm
Инв. бр. 790

Време одржавања представе је субота, 16. јануар 1954, у 20 часова, а цене улазница су: партер прво место – 50, друго место – 40, балкон прво и друго место 40 и 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

59. Градско аматерско позориште Винковци, **Породица Бло**, комедија у 3 чина.

Димензије: 60 x 42 cm
Инв. бр. 791

Улога: Љубинка Бобић. Време одржавања представе је недеља, 7. фебруар 1954. године. Цене улазнице су: 60 и 40 динара. Плакат је припремљен за сезону 1953/54. годину. Руком је накнадно дописано: "Ђачка представа у 3h. Улазне цене за ову представу 25 и 20 дин". Плакат је штампан и дописан латиницом.

60. Сремско народно позориште Сремска Митровица, **Снежана и седам патуљака**, дечија бајка у 5 ликова.

Димензије: 29,5 x 42 cm
Инв. бр. 792

Режисер је Живомир Јоковић, а сценограф Душан Јонович. Дат и списак глумаца са улогама, као и списак техничког особља, које је учествовало у реализацији представе. Време одржавања представе је недеља, 21. март 1954, са почетком у 15 и 18 часова (то је дописано накнадно, јер је плакат очигледно раније урађен). Цене улазница су: 50 динара за одрасле и 30 за децу. Продаја улазница је на благајни позоришта. Одштампана је и напомена: "За време чина публика се не пушта у дворану". У заглављу плаката је грб Федеративне народне републике Србије. Плакат је припремљен за сезону 1953/54. Плакат је штампан ћириличним писмом.

61. Сремско народно позориште Сремска Митровица, **Ивкова слава**, комад из нишког живота у 4 чина, од Стевана Сремца.

Димензије: 29,5 x 42 cm

Инв. бр. 793

Режисер је Влада Маренић, а сценограф Михаило Васиљевић. Дат и списак глумаца са улогама, као и списак техничког особља које је учествовало у реализацији представе. У питању је ђачка представа што је руком дописано на плакату. Продаја улазница је на благајни и канцеларији позоришта. Њихова цена је 20 дин. (овој податак је, такође, дописан, а прецртано је 60 и 50 дин). Почетак представе у 15 часова (прецртано 20). Одштампана је и напомена: "За време чина публика се не пушта у дворану". У заглављу плаката је грб Федеративне народне републике Србије. Плакат је штампан ћириличним писмом.

62. Народно позориште "Тоша Јовановић" Зрењанин, **Опасна окука**, драма у 3 чина (премијера).

Димензије: 29,5 x 42 цм

Инв. бр. 794

Написао Џ. Б. Пристли, а са енглеског превео др Владета Поповић. Режисер је Петар Говедаревић, а сценограф Јосип Винарић. Преко натписа "Гостује у Ср. Митровици" залепљен је штампани текст "у сали аматерског позоришта "Добрица Милутиновић". Дат и списак глумаца са улогама, као и списак техничког особља које је учествовало у реализацији представе. Време одржавања представе је 22. јун 1954, а почетак и премијере и репризе је у 20 часова. Цене улазница су: 80, 70, 60 и 50 динара. Одштампана је и напомена: "Дужа пауза после првог чина". Плакат је штампан у штампарији "Октобар" у Зрењанину, ћириличним писмом..

63. Народно и хумористичко позориште из Београда, **Рат жена**, популарна француска комедија у 3 чина.

Димензије: 49,5 x 42 цм

Инв. бр. 795

Организатор је Народни универзитет у Руми. Аутор представе је Е. Скриб, режисер Владета Драгутиновић, иначе режисер и првак Народног позоришта у Београду. Време одржавања представе је понедељак, 12. јул 1954. године. Цене улазнице су: 50 динара за прво место и 35 динара за друго место. Улазнице се продају у књижари "Бранко Радичевић, а на дан представе по подне у 16 часова на благајни. Одштампана је и напомена: "У случају рђавог времена представа ће се одржати у сали Дома културе". Плакат је штампан ћириличним писмом.

64. Народно и хумористичко позориште из Београда, **Кад се жена свети**, савремена комедија у 3 чина.

Димензије: 49,5 x 42 цм

Инв. бр. 796

Организатор је Народни универзитет у Руми. Аутор представе је Ј. Јарај, а режисер Владета Драгутиновић. Дат и списак глумаца са улогама. Време одржавања представе је понедељак, 4. октобар 1954, у 20 часова. Цене улазница су: 70, 50 и 40 динара. Њихова продаја се обавља у књижари "Бранко Радичевић, а у понедељак на благајни Дома културе. Плакат је штампан ћириличним писмом.

65. Аматерско позориште "Добрица Милутиновић", **Жртве слободе**, драма у 3 чина од Симише Равасија.

Димензије: 42 x 30 цм

Инв. бр. 120

Представа се даје у оквиру прославе 10-годишњице ослобођења Руме. Наведени су и сви глумци у представи са улогама. Време одржавања је недеља, 24. октобар 1954, у 20

часова у Дому културе. Цене улазница су: 50, 40 и балкон 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

66. Београдска комедија, **Све због папе**, француска комедија у 3 чина.

Димензије: 49,5 x 42 cm
Инв. бр. 797

Организатор је Народни универзитет у Руми. Аутор представе је Анри Бисон, режисер Бранко Војновић. Дат и списак глумаца са улогама. Време одржавања је недеља, 13. фебруар 1955, у 20 часова, а ђачка представа је у 16 часова. Цене улазница су: 60, 50 и 40 динара, а за ђачку представу 30, 25 и 20 динара. Продаја улазница се обавља сваки дан пре подне у књижари "Бранко Радичевић", а на дан представе по подне на благајни Дома културе. Одштампана је и напомена: "Сала загрејана". Плакат је штампан ћириличним писмом.

67. Народно позориште из Шапца, **Покондирена тиква**, комедија у 3 чина од Јована Ст. Поповића.

Димензије: 49,5 x 42 cm
Инв. бр. 798

Организатор је Народни универзитет у Руми. Време одржавања је субота, 19. март 1955, са почетком у 20 часова, а ђачке представе у 17 часова. Цене улазница су: 80 и 60 динара, а за ђачку представу: 35 и 25 динара. Продаја улазница се обавља у књижари "Бранко Радичевић", а у суботу по подне у Дому културе. Плакат је штампан ћириличним писмом.

68. КУД "Франце Розман" из Земуна, **Досадна комедија**, комедија у 3 чина од Ф. Хаџића.

Димензије: 50 x 35 cm
Инв. бр. 799

Организатор је Народни универзитет у Руми. Режисер представе је Душан Владисављевић, иначе режисер Народног позоришта у Београду. Време одржавања је субота, 15. октобар 1955, са почетком у 20 часова. Цене улазница су: 70 и 50, а за ђачке 30 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

Изложбе

69. **Изложба цртежа и темпера Бранка Јолера**, академског сликара

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 789

Организатор је Народни универзитет у Руми. Изложба је постављена у времену од 19. до 26. септембра 1954. године, у сали аматерског позоришта "Добрица Милутиновић", а отворена је од 8-12 и од 13-19 часова. Цене улазнице су: 10 и 5 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

70. **Астрономска изложба**, са 200 слика из области астрономије

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 788

Организатор је Народни универзитет у Руми. Избор материјала и израду "изванредних" слика су обавили стручњаци Астрономске опсерваторије у Београду. Свечано отварање изложбе је 2. јануара 1955, у 11 часова са предавањем пуковника ЈНА др Радована

Данића, председника Астрономског друштва "Руђер Бошковић" из Београда на тему: О значају астрономије. Изложба траје од 2. до 7. јануара 1955. године у Дому културе. На плакату је дата и информација да ће се у четвртак 6. јануара 1955. године одржати предавање Пера М. Ђурковића, стручног сарадника Астрономске опсерваторије у Београду на тему: Основне карактеристике месеца и његов развој. Плакат је штампан ћириличним писмом.

Спортске приредбе

71. Пријатељска фудбалска утакмица између **Пролетера** (Лозница) и **Словена** (Рума).

Димензије: 59,5 x 42 cm

Инв. бр. 552

Време одржавања утакмице је у недељу, 16. августа 1953. године на игралишту "Словена" Рума, са почетком у 17 часова. Предигра је предвиђена за 15 часова. Цене карата су: 40 динара - седење и 30 динара - стајање. На левој страни плаката одштампан је цртеж фудбалске лопте. Плакат је штампан латиничним писмом.

72. Првенствена фудбалска утакмица Сремске зоне између **Радничког** (Нова Пазова) и **Словена** (Рума).

Димензије: 84 x 44 cm

Инв. бр. 554

Утакмица се игра у недељу, 6. септембра 1953. године на игралишту "Словена". Почетак је у 16 сати, док предигра подмладака (Раднички, Нова Пазова – Словен, Рума) почиње у 14 часова и 30 минута. Цене улазница су: 40 динара - трибине, 30 динара - стајање и 20 динара за ђаке и војнике. Плакат је штампан ћириличним писмом.

73. Првенствена фудбалска утакмица између **Срема** (Шид) и **Словена** (Рума), чланова Сремске зоне.

Димензије: 59,5 x 42 cm

Инв. бр. 553

Утакмица ће се одржати у недељу 20. септембар 1953. године, на игралишту "Словена". Цене улазница су: 40 динара - трибине, 30 динара - стајање и 20 динара - ђаци и војници. У предигри се такмиче подмлатци Словена и Срема. Плакат није употребљен, јер на њему није дописано време оржавања утакмице. Плакат је штампан ћириличним писмом.

74. **Фудбалски турнир** у част 10-то годишњице Војвођанских бригада на игралишту "Словена" у Руми.

Димензије: 84 x 59,5 cm

Инв. бр. 116

Првог дана се састају "Железничар" из Инђије и Срем из Сремске Митровице, а затим "Јединство" из Старе Пазове и "Словен" из Руме. Следећег дана се састају побеђени и победници - у финалу турнира. Турнир се одржава 26. и 27. септембра 1953. године, а утакмице почињу у 13,30 и 15,30 часова. Цене улазница су: 60 дин - трибине, 50 - седење, 40 - стајање и 20 динара за војнике и ђаке. Плакат је штампан ћириличним и латиничним писмом у црвеној боји.

75. Бокс меч у част 10-то годишњице Војвођанских бригада између екипа **Младост** (Осијек) и **Занатлија** (Рума).

Димензије: 42 x 59,5 cm
Инв. бр. 117

Обе екипе наступају у најбољим саставима, а "Младост", као првак Хрватске, и са државним репрезентативцима Келавом и Келером. Време одржавања је недеља, 27. септембар 1953. године, у башти биоскопа у 18 сати. Цена улазнице је 70 динара.

76. Бокс меч између **ДС Јединство** (Младеновац) и **ДС Занатлија** (Рума).

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 778

Меч се игра у недељу, 14. марта 1954, са почетком у 15 и 30 часова. Цен улазница су: 60, 50 и 40 динара. Продаја карата се обавља у Дому занатлија од 13 до 15 часова. Плакат је штампан латиничним, а подаци о времену и месту одржавања, ценама и продаји улазница, као и име противника Румљанима, ћириличним писмом.

77. Пријатељска "ногометна" утакмица **Црвена звезда – Словен**.

Димензије: 79 x 50 cm
Инв. бр. 779

За "Звезду" наступају: Првуловић, Кривокућа, Зековић, Станковић, Ђајић, Спајић, Златковић, Веселинов, Митић, Рудински, Живановић, Томашевић, Поповић, Костић и Нешовић. Место одржавања је игралиште Ф. К. Словен – Рума, а датум је, четвртак, 1. априла 1954. Почетак предигре је у 14, а главне утакмице у 15,30 часова. Цене карата су: 60, 50, 40 и 20 динара, а њихова претпродаја је у књижари "Бранко Радичевић". Плакат је штампан латиничним писмом.

78. **Коњички програм** у оквиру прославе 10-то годишњице ослобођења града Руме, у организацији Коњичког клуба "Фрушкогорац" из Руме.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 780

У 8 часова пре подне биће смотра расних и приплодних грла, при чему ће се најбољима доделити награде, а у 14 часова почетак коњичког такмичења у разним дисциплинама, уз учешће најбољих грла из Румског среза и Новог Сада. Програм се одвија у недељу, 24. октобра 1954, на Вашаришту. Улаз на смотре је бесплатан, а за поподневни програм седење кошта 40, а стајање 30 динара. За ђаке и војнике улаз је 10 динара. Одштампана је и напомена "Бифе и кладионица раде". У потпису "Управа". Плакат је штампан ћириличним писмом.

79. Фудбалска утакмица **Партизан** из Београда (члан I Савезне лиге) – **Словен**, Рума (члан Међупотсавезне лиге).

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 781

Утакмица се организује у част 10-то годишњице ослобођења Руме. У предигри наступају "Борац" Стејановци и "Фрушка гора" Рума. Утакмица се игра у среду, 27. октобра 1954, у 15 часова, а предигра почиње у 13 часова. Све се одвија на игралишту "Словен" Рума. Цене улазница су: 50, а за ђаке и војнике 20 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

80. Првенствени – пријатељски Бокс-меч између **Радничког** из Београда (члана I Савезне лиге) и **Занатлија** из Руме (члан Српско-Војвођанске лиге).

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 782

Меч се одвија у Дому Б. К. “Занатлија”, 19. децембра 1954, са почетком у 10 часова. Цене улазница су: 60 и 50 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

81. **Наградно куглање**, које приређује Спортско друштво “Фрушка гора” Рума на куглани “Словен” Рума.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 783

Награде су: радио апарат, шпорет (емајлирани), 3 м. камгарн мушког штофа, 2 метра дрва, 1 пар мушких гојзерица, 1 пар женских ципела, 1 мушка пуплин кошуља, 1 мушки пуловер, 1 електрични решо, 1 женска свилена марама, прибор за бријање, 1 џепна лампа, новчаник, 1 флаша ликера и 1 пар мушких чарапа. Наградно куглање почиње 5. новембра, а завршава се 30. децембра 1954. “Разбацивање” ће се извршити 30. децембра у 20 часова. Плакат је штампан латиничним писмом.

82. Првенствена фудбалска утакмица **Младост** (Бачки Петровац) – **Словен**.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 784

Утакмица се игра на игралишту Словена, 13. марта 1955. године. Цене улазница су: 50, 40 и 20 динара. Плакат није употребљен, јер нису попуњени подаци о почетку утакмице и о учесницима у предигри. Плакат је штампан ћириличним писмом.

83. Првенствена фудбалска утакмица **Војводина** (Бачко Градиште) – **Словен**

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 785

Утакмица се игра на игралишту Словена, 17. априла 1955. године. Цене улазница: 50, 40 и 20 динара. Плакат није употребљен, јер нису попуњени подаци о почетку утакмице и о учесницима у предигри. Плакат је штампан ћириличним писмом.

84. Коњички клуб “Фрушкогорац” из Руме приређује **Недељу Коњичког спорта** (29. мај – 5. јун 1955)

Димензије: 42 x 59,5 cm
Инв. бр. 786

Повод је 10-то годишњица физичке културе у Војводини. Програм је следећи: филмска представа уз предавање о коњојојству и коњичком спорту, а предавач је Жарко Гашић, секретар Коњичког савеза Југославије (недеља у 11 часова); филмови о коњичком спорту у биоскопу “Победа”, улазница 10 динара (понедељак у 19 часова); јахање код касарне за све чланове и нечланове (уторак и четвртак у 16 часова); предавање о расама грла које држи инжењер Александар Ротов у 19 часова (среда у 19 часова); генерална проба свих такмичара у мањежу (петак у 15 часова и 30 минута); игранка у сали III Реона ССРНЈ (субота у 20 часова); дефиле кроз центар града (9 часова) и почетак коњичког такмичења на тркалишту (недеља у 14 часова и 30 минута). Рок за уписивање грла за такмичење је 29. мај 1955. На крају су и две напомене: “Омасовљењем коњичког спорта јачамо и одбранбену моћ наше Социјалистичке домовине” и позив за упис у клуб “Фрушкогорац” сваког дана осим недеље од 18 до 19 часова. Плакат је штампан латиничним писмом.

85. Пријатељска фудбалска утакмица **Слога** (Вуковар) - **Словен**.

Димензије: 59,5 x 42 cm
Инв. бр. 787

У предигри се састају Јединство (Стара Пазова) – Словен. Утакмице се играју на игралишту “Словен” – Рума, у недељу, 10. јула 1955, са почетком у 17 часова и 30 минута. Предигра почиње у 16 часова. Цене улазница су: 60 и 40 динара. Плакат је штампан ћириличним писмом.

Литература

- 100 plakata iz Jugoslavije, Galerija suvremene umjetnosti Zagreb, 1972.
- 9. Međunarodno savjetovanje tiskarstva, dizajna i grafičkih komunikacija, Zbornik Radova, Lovran, 2005.
- Београдски политички плакат 44-74, Музеј примењене уметности Београд (каталог изложбе), Београд 1974.
- мр Дејан Вукићевић, Први српски рат плакатима, Гласник Народне библиотеке Србије 1, Београд, 2005.
- др Драго Његован, Политички плакат у Војводини (1848-2003), каталог изложбе, Музеј Војводине, Нови Сад, 2004.
- Драгутин Никчевић, Плакат и летак, значај, обрада и смештај, Годишњак Народне библиотеке Србије, Београд, 1960.
- Изложба Београдски политички плакат 1944-1974, Исаковић Светлана - аутор предговора, Музеј примењене уметности, Београд 3. XII 1974 - 12. I 1975.
- Изложба југословенског позоришног плаката и графичког обликовања, Нови Сад, 1985.
- Ljiljana Stojanović, Politički plakat, Likovna galerija Kulturnog centra Beograda, Beograd, 1969.
- Марко Димитријевић, Плакат - Каталог изложбе, 1971.
- Миодраг Јовановић, Музеологија и заштита споменика културе, Београд, 1994.
- Морис Рикардс, Успон и пад плаката, Београд, 1971.
- Оливера Вуксановић, Плакат у градској библиотеци Владислав Петковић Дис у Чачку, електронско издање Гласа библиотеке
- Renata Gotthardi-Škiljan, Plakati u Hrvatskoj do 1941, prilog proučavanju hrvatskog plakata, katalog izložbe, Zagreb, 1975.
- Реч и слика, Стојановић, Љиљана - аутор изложбе, плакати из збирке Музеја савремене уметности, Београд, септембар-октобар 1971.
- Саво Андрић, Марковић Ратко, Сто година историјског плаката, 1840-1940, Београд, 1988.
- Hrvatski sportski plakat, 1906-1986, Kabinet grafike Jugoslavske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1987.

Интернет странице:

<http://likovna-kultura.ufzg.hr/plakat.htm>
[http://www.cacak-](http://www.cacak-dis.org.yu/elektronska_izdanja/Glas_biblioteke_10/olivera_vuksanovic.html)
[dis.org.yu/elektronska_izdanja/Glas_biblioteke_10/olivera_vuksanovic.html](http://www.cacak-dis.org.yu/elektronska_izdanja/Glas_biblioteke_10/olivera_vuksanovic.html)
http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=1607

Summary

Đorđe Bošković

Ruma's poster from the early 50s of the 20th century - the evidence of the rich cultural life of the town -

In cultural domain bill has got a double function, and for the museology its secondary function is of a special interest.

If we neglect different advertisements, announcements, and similar things, the oldest Ruma's bills date from the second half of the 19th century. One example is the bill with a big title "Sremci braćo" which invites Ruma citizens to a big folk gathering to support their brothers in Serbia during the Serbian-Turkish war in 1877.

In the domain of Historical Department of the County Museum of Ruma, there is also a Collection of Posters, counting several hundreds of copies from different periods of Ruma's past. The oldest bill dates from 1878 and it was used to invite people to recruiting.

Ruma's poster from the 1950s illustrates the circumstances of culture and public life in general. The younger generations will surely be surprised by the abundance and diversity of cultural and sports contents which were at the citizens of Ruma's disposal. Everything was, of course, in the spirit of socialism.

The bills from the Collection of Bills of the County Museum of Ruma presented in this study are divided into several groups. Each one of them tells about one segment of Ruma's cultural life during the early 1950s. Those were musical performances, school performances, lectures, plays, art and other exhibitions and sports events.

Poor art equipment and different paper sizes were used for making those bills. They were printed and filled in by using Latin and Cyrillic alphabet and they are mostly in good condition.

НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ у Руми

СУБОТА:
12-III-1955

Организује гостовање
РАДНИЧКОГ КУД „СЛОГА“ ИЗ ЗЕМУНА

Сала: ДОМ
КУЛТУРЕ

ВЕЧЕ

НАРОДНЕ ПЕСМЕ И ИГРЕ

На програму су Народне песме и игре из свих крајева Југославије
у програму учествују: Тамбурашки оркестар, народни квартет, халаски ансамбл,
квартет гитара, Фрулан, Фолклорна група и остали народни ансамбли

Улазнице: 00 и 50 динара; Ђаци - балкон: 30 динара
ПОЧЕТАК у 20 ЧАСОВА САЛА ЗАГРЕВАЊА

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
18-III-1954

ПРИРЕЂУЈЕ
ПРЕДАВАЊЕ

Сала: ДОМ
КУЛТУРЕ

Предавач:

Ing. Тео Молчко,
инжињер рудника у Врдинку

ТЕМА:

ЛЕГЕНДАРНА ЗЕМЉА АТЛАНТИДА

И

КУЛТУРЕ СТАРО-АМЕРИЧКИХ НАРОДА

Предавање ће бити илустровано многим сликама.

Улазна цена: 10.- динара
Почетак у 18,45 часова

Управа

СУБОТА
21-V-55

Виша мешовита гимназија
и Осмогод. школа „Змај Јова Јовановић“

Дом
културе

ДАЈУ ЗАЈЕДНИЧКУ

ПРИРЕДБУ

На програму су: ХОРСКЕ ПЕСМЕ, ИНСТРУМЕНТАЛНА
МУЗИКА, НАРОДНЕ ИГРЕ И ПОЗОРИШНИ КОМАД

Улазне цене: Партер I место 50, II место 40, балкон 30 динара

Почетак у 20 часова

Карте ће се прозивати на дан претставе у Дому културе од 9-12 и од
15-19 часова.

Осмогодишња школа „Душан Јерковић“ у Руми

СРЕДА
21-IV-54

Поводом прославе 150-годиш.
I српског устанка - даје Ђачку

У Дому
културе

ПРИРЕДБУ

Са следећим програмом:

1. ОГАЊ ОСВЕТНИКА, драмска poema,
2. Хорске песме,
3. Скупине,
4. Фолклор.

ПОЧЕТАК у 19 ЧАСОВА. - Улазне цене: I место 40, II место 30, балкон 20 динара.
Карте се прозивају у Дому културе.

27-IX-53
НЕДЕЉА

У ЧАСТ 10-ТО ГОДИШЊИЦЕ ОСНИВАЊА
ВОЈВОЂАНСКИХ БРИГАДА ОДРЖАЋЕ СЕ У РУМИ

Veliki Boks meč

Mladost - Zanatlija

OSIJEK RUMA

Башта
БИСКОПА
у 18 часова
**
Улаз: 70 д.

ОБЕ ЕКИПЕ НАСТУПАЈУ у СВОМ НАЈБОЉЕМ СASTAVУ.
„Младост“ као најбоља екипа Хрватске наступала са државним првацима
КЕЛAVОМ и КЕЛЕРОМ, као и осталим познатим боксерима.

НЕДЕЉА
20-IX-1953

ИГРАЛИШТЕ „СЛОВЕНА“ РУМА

ПРВЕНСТВЕНА УТАКМИЦА СРЕМСКЕ ЗОНЕ

С. Д. СРЕМ
ШИД

С. Д. Словен
РУМА

Почетак у

ПОЧЕТАК У

Улаз: Трибине 40, стајање 30, ђаци и војници 20.

НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ У РУМИ

СУБОТА
17-X-1953

САЛА
ДОМ КУЛТУРЕ

ОРГАНИЗУЈЕ ГОСТОВАЊЕ ЧЛАНОВА
ХУМОРИСТИЧКОГ ПОЗОРИШТА ИЗ БЕОГРАДА
КОЈИ ПРИКАЗУЈУ ПОПУЛАРНУ АМЕРИЧКУ КОМЕДИЈУ

I LOVE YOU

(ЈА ТЕ ВОЛИМ)

ЦЕНЕ МЕСТА: I место 80 дина; II место (портер и балкон) 70 дина;
III место (портер и балкон) 60 дина.

Улазница на се поплаћује у четири пута по 25 дина у Салу Дома културе у Руми на 10, 15, 20 и 25 дина по дану.

I ПОЧЕТАК У 20 ЧАСОВА.

Улазница

СРЕМСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ СРЕМСКА МИТРОВИЦА

453

Септембар 1952/53

П. А. К. Бомарине

СЕВИЉСКИ БЕРБЕРИН

ИЛИ
УЗАЛУДНА ПРЕДОСТРОЖНОСТ

Комедија у 4 чина. Превео П. Живојиновић

Редитељ: Саша Комашиновић

Сценарио: Стеван Максимовић и г.

ЛИСТИ А:

Др. САРТОЛО, лекар у Севиљи	Дон Педро
РОСИНА, његова кћерка	Дон Педро
ГОНЗАЛО, његов брат	Дон Педро
КАРИТЕ, његова кћерка	Дон Педро
БЕРБЕРИН, берберин	Дон Педро
НИКОЛА	Дон Педро
СЕРВА	Дон Педро
ГОСТИ	Дон Педро

Дела се у Севиљи у Шпанији срећком XVIII века.
I чин пред путова до Бартола, II, III и IV чин у његовој кући, све у току једног дана, на јутро до поноћи.

ОДМОР ПОСАЕ I ЧИНА.

Текстуална опрема: Драгослав Васиљевић, музичка опрема: Ђорђе Већ, сценарио: Стеван Максимовић и Јулија Поповић, музика: Никола Савић и Давид Вујачић, сценарио: Стеван Максимовић и Јулија Поповић, музика: Никола Савић и Давид Вујачић, сценарио: Стеван Максимовић и Јулија Поповић, музика: Никола Савић и Давид Вујачић.

Продаци улазница крши се на благодатном позоришту. ЦЕНЕ: 60, 50 и 40 динара.

Почетак у 20 часова, завршетак око 22.15 часова.

За време чина публици се не гушта у дворану.

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
17-XI-1953

ПРИРЕЂУЈЕ
ПРЕДАВАЊЕ

Сала: ДОМ КУЛТУРЕ

Предавач:

ВЕЉКО РИБАР,

председник Српског филозофског друштва у Београду

ТЕМА:

Брак и породица

Улазница: 10.- динара

Почетак у 19.15 часова

САЛА ЗАГРЕЈАНА

Народни универзитет у Руми

ЧЕТВРТАК
15-X-1953

ПРИРЕЂУЈЕ
ПРЕДАВАЊЕ

Сала: ДОМ КУЛТУРЕ

Предавач:

Тибор Секељ,

антрополог из Мексика

ТЕМА:

АМАЗОНСКА ПЛЕМЕНА

(С ПРОЈЕКЦИЈАМА)

Предавач, познати научник и истраживач, лично је учествовао у експедицији у неке од амазонских племена и провео неколико месеци међу њима.

Улазница: 10.- динара

Почетак у 19.15 часова

НАРОДНИ УНИВЕРЗИТЕТ У РУМИ

УТОРАК
18-V-54

ЛУБИЛАРНИ КОНЦЕРТ

САЛА:
ДОМ КУЛТУРЕ
У 20 ЧАСОВА

ПОВОДОМ 25 ГОДИНА УМЕТНИЧКОГ РАДА НАШЕГ РУМЉАНИНА

ЖАРКА ЦВЕЈИЋА

првака Опере у Београду

уз сучеловање **ОКТЕТА ОПЕРЕ** у Београду

На клавиру прати и дирижује **БОГДАН БАБИЋ**, диригент Опере

На програму оперног драмског концерта: Моцарта, Виза, Гуча, Нодриот, К. Становица, А. Васиљевића, Бајра, Мокраца, Топићковић, Ђукићковић, Живковић.

Улазница: портер - 60 и 50 динара; балкон за 30 динара

Записник о саслушању Теодора Аврамовића Тицана у вези са побуном у Срему 1807. године

Трећег априла 1807. године на румском властелинству грофа Пејачевића и на илочком властелинству кнеза Одескалкија избила је у Срему буна српских сељака - кметова због тешких намета које су им наметнули власници поменута два властелинства и њихови чиновници. Претерани намети и "регулисање" сељачких земљишних поседа, приликом чега је број сесија повећаван а њихова површина смањивана, како би се од сељака могао тражити већи кулук, одузимање права на бесплатну испашу по властелинским шумама и права на дрво за огрев, свакодневне злоупотребе од стране властелинских чиновника као и друге неправде довеле су до побуне. У њој су се истакли вогањски кнез Теодор Аврамовић Вогањац, Пантелија Остојић, Димитрије Димић, Стеван Малешевић, Јован Анђелић, као и Теодор Аврамовић Тицан, ислужени војник који је више од 17 година ратовао за аустријског цара по Немачкој, Швајцарској и Италији. Због свог ратног искуства, Тицан је изабран за војног команданта устаника. Ангажујући војне снаге у висини готово целе једне армије, Аустрија је угушила побуну у року од десетак дана.

После сукоба са војском код Бингуле, 9. априла 1807. побуњеници су се повукли. Тицан је ухваћен 12. априла, и спроведен у Ириг где је био заточен у касарни. Успео је да побегне 1. маја и да крене ка Сави, намеравајући да се пребаци у Карађорђеву Србију. Већ 4. маја је ухапшен у Грабовцима и спроведен у Руму, а касније у Вуковар где му је и суђено.

Иако је организатор буне био Теодор Аврамовић Вогањац, на суд је изведен и осуђен на смрт Теодор Аврамовић Тицан, по коме је буна и добила име. Приликом хапшења Тицана, нађена су извесна писма и документа насловљена на Вогањца, но суд је сматрао да се она односе на Тицана. Иако на суду није доказано да је био организатор побуне, суд у Вуковару је Тицана осудио на смрт вешањем. Смртна казна је извршена у пролеће 1810. године, а тело је рашчеречено на четири дела и послато у Јазак, Вогањ, Врдник и пустару Лице, који су били побуњенички центри током побуне.

Док је Тицан током априла 1807. био заточен у иришкој касарни, дао је добровољан исказ пред Јован Вешелењијем, жупанијским среским начелником Сремске жупаније. Касније је 9. маја 1807. пред Тобијом Балогом, заклетим бележником и приседником Сремске жупаније, допунио и потврдио свој претходни добровољни исказ.

У наставку следи превод записника о два поменута саслушања који је учињен са текста из књиге *Живан Сечански, Грађа о Тицановој буни у Срему 1807. године, Научна књига, Београд, 1952, стр. 77-84.*

19. априла 1807. године у вароши Ириг, у славној Сремској жупанији, обавио сам саслушање присутног који је окривљен да је подигао побуну у Срему и био њен вођа, приликом чега је исти добровољно изјавио следеће:

1. Како се зовеш, колико имаш година, које си вероисповести, одакле си и ког си занимања?

Зовем се Теодор Аврамовић, имам око 40 година, православне сам вере, из села Јаска, рођен у овој славној Сремској жупанији, нежењен, ислужен војник. После 17 година и 3 месеца службовања прво у добровољачком батаљону "Vormseriana" а потом у Јелачићевом пуку отпуштен сам из војске. Прошле године сам дошао у Ириг, где сам радио као слуга.

2. Добро знаш разлог зашто си ухапшен. Кажи изричито поименце ко су били подстрекачи и вође ове побуне.

То су Пантелија Остојић, ислужени војник, нови кнез Теодор Аврамовић, као и Јован Ристић, сви из Вогња. Овима су се придружили Сава Видић и Нићко Одоровачки и још један, не знам како се зове, сви из села Ривице. Из граничарског села Шашинаца био је Теодор Лисица и неки Андрија, коме не знам презиме.

3. Кажи отворено шта је био циљ подизања ове побуне?

Циљ ове побуне је био да се похватају сви постојећи властелини земљопоседници у Сремској жупанији, као и њихови службеници. У међувремену побуњеници би послали допис цару са захтевом да се територија ове области¹ припоји Граници, а да се сви властелини земљопоседници растерају и искорене. Ако пак цар не би пристао на то да се ова територија ослободи жупанијске власти, посебним уговором уредила би се дотична властелинства тако да се, у складу са древним правом на употребу земљишта које је погажено приликом премеравања, сељанима дозволи да слободно користе шуме. Стога, да би се олакшало остварење ове намере, одлучено је да побуњеници под јаком стражом чувају ухваћене

¹ Тј. Срема.

властелине земљопоседнике, који би, у случају да војска нападне побуњенике, били погубљени.

4. Какав је био твој чин међу побуњеницима, какве си активности предузимао и одакле потиче она ваша преписка, која је пронађена код тебе у знатној количини?

Нисам био ништа више но харамбаша, то јест био сам у функцији каплара десеторици људи, пошто један вод чини 11 људи укључујући и командујућег каплара. Пошто сам имао над собом надређене из Вогња² које сам раније поменуо, нисам био задужен за много активности. Што се преписке тиче, скоро цела је остала делом код гргуревачког кнеза, коме је достављана у Раваницу, а највећим делом код вогањских вођа. А службено писмо насловљено на Ваше Господство, које је написао властелин и жупанијски срески начелник Салаи³, највероватније се налазило заједно код Ривичана⁴ заједно са ухваћеним пандуром. Ривичани су под вођством месног учитеља запленили то писмо код крста на путу ка Руми, поломили печат и прочитали га. Овог учитеља нисам видео у нашем одреду побуњеника, али, колико знам, током побуне био је под оружјем и истакао се у непрестаном давању страже. Код себе пак немам никакве преписке осим два писма, од којих ми је једно послао ердевички харамбаша Петар непознатог ми презимена, а друго ми је послао харамбаша из Беркасова коме не знам ни имена ни презимена. У овим писмима ме обавештавају да су они и народ већ спремни, те да чекају наређења или мој долазак к њима. Ова писма сам, наиме, дао на чување Теодору Грку из Јаска да их стави на сигурно. То сам учинио да би Грк као мој наследник на положају, с којим сам иначе био заједно током побуне, обезбедио да се поступи у складу са садржином тих писама, чак и уколико би она доспела у руке онима који би желели да угуше побуну.

5. Шта си намеравао да учиниш са оним наоружаним одредом који је бројао отприлике тристо људи? Зашто си се упутио ка Илоку? Кажи прави разлог томе, и откриј план који си намеравао да оствариш.

По одлуци мојих надређених из Вогња (Пантелије и осталих), био сам послан ка Визићу крај Илока да запоседнем скеле, како војска из Угарске не би могла да пређе Дунав, да успут прикупим народ, који је у Чалми, Ердевику, Бингули, Беркасову и самој вароши Илоку већ очекивао мој долазак. Поставио сам људе насупрот угарској коњици и одмах се вратио. Моји саборци Илија Беркић из Бешеновског Прњавора, извесни Михајло, као и извесни Лазар из Гргуреваца, повели су одред, који сам ја довео, да се супротстави непријатељу. Видевши да желе да се сукобе са војском, и да

² Мисли на вође побуне наведене у тачки 2.

³ Јосиф Салаи, жупанијски срески начелник у Руми.

⁴ Становници Ривице.

се побуњеници налазе насупрот исте⁵, оставио сам их, и у суботу, 11. априла, вратио сам се у Јазак да се посаветујем са управником властелинства⁶, кога су онде држали побуњеници, шта ваља чинити, пошто је дошла војска. Отуда сам отишао у седиште побуњеника, и обавештавајући их да царска војска увелико иде против нас, наговарао сам моје саборце да одустану од сукоба⁷ и да се врате својим кућама. Није био присутан Пантелија из Вогња, који је са знатним бројем људи био послат ка Банстолу да блокира путеве, као и да заузме скеле, како војска из Баната не би могла да пређе Дунав. У одсутности Пантелије, ми који смо били у Јаску смо се распустили. Ја сам отишао кући, а остале вође су се раздвојиле и побегле.

6. Ко су и одакле су оних шест побуњеника, који су управника илочног властелинства и његовог сина, властелинског правозаступника⁸ под твојим вођством и по твојој наредби ухватили? Ко је био онај, који вас је известио да ова два властелина намеравају да побегну?

Са мношћом су били Андрија Секулић из Јаска, Петар Путиначки, Ђука Равић, Петар Милошевић, Лазар Јанковић и Сава Ђукин, и брат по имену Стефан. Овако је то било. Извесни Лазар из Ирига, који има оштећен вид, у понедељак 6. априла донео је из Ирига у Раваницу извесно писмо на српском, и коме се каже да управник властелинства намерава да са провизором исте ноћи побегне за Петроварадин. Пошто је овај човек, по његовим речима, у кући властелинства примио педесет батина, донео нам је писмо што је брже могао како нам поменута двојица не би измакли шака. По наредби надређених, тридесетак Ривичана, међу којима је био и учитељ из Ривице, стражарили су код крста на путу из Раванице ка Руми, од Врдника према путу ка Крченику стајале су страже под вођством извесног Ацка, ја сам пак стражарио на путу ка Петроварадину са наредбом да поменуте бегунце, ухватим, свежем и спроведем у Раваницу. Ово писмо се налази код вођа из Вогња. Пошто сам ухватио управника и правозаступника илочног властелинства и свезао их, те ноћи, или боље речено у јутарњим часовима 7. априла дошао сам с њима у Раваницу. Тамо би Врдничани убили управника властелинства да их ја нисам спречио у томе и смирио их, одбацујући тврдње да је он наредио да из долине⁹ посече тако огроман број хватова дрвета.

⁵ У близини Бингуле дошло је до сукоба побуњеника и војске 9. априла 1807. године.

⁶ Антоније Фелкиш, управник илочног властелинства, и његов син, који је био на положају властелинског правозаступника, и сами су били властелини. Ухватио их је Тицан у покушају бекства 6. априла 1807. године.

⁷ Pro pace.

⁸ Fiscalis dominalis.

⁹ Вероватно се мисли да долину у којој се налази Врдник.

7. Ко су биле вође побуне у побуњеним општинама? Наброј их поименце. Ко се од њих током побуне истакао неком већом употребом насиља.

У Вогњу су командујући и вође побуњеника били горе наведена тројица.¹⁰

У Јаску главнокомандујући је био вођа Димитрије Димић, који је Јазачанима¹¹ и барјак обезбедио, и позвао многе општине на побуну. Издавао је писмене наредбе, одржавао је преписку са општинским првацима, а када је митрополит обећао амнестију¹² није желео да се врати кући. Исти Димић је подстакао на побуну Јазачки Прњавор, где је из манастира силом узео две пушке и једну сабљу. Побунио је и народ у Јаску, Бешенову, Шуљму, и у Великим Радинцима, где је лично упао у кућу настојника властелинског имања. На побуну је путем писмених расписа подстакао и друге општине, као што су Гргуревци, Лежимир и Дивош. Остале вође из Јаска су били харамбаша Андрија Секулић, Петар Путиначки, Ђука Равић, Танасије Анђирковић, и ја, сада ухапшени, као харамбаша.

У Јазачком Прњавору вођа је био извесни Теодор, брат Марка Ковача.

У Ривици вође су били Сава Видић и Нићко Одоровачки.

У Павловцима су вође били Трифун Малешев и извесни Јован, црвен у лицу.

У Иригу вође су били Димитар Ривичанин и извесни Лазар Лармин.

У Марадику вођа је био Анђелко Теодоров.

У Реметици вође су били Павле Јовановић и извесни Герман из Турске.

Не знам ко су били вође побуњеника у селима Раваница, Врдник, Крушедол, Путинци, Инђија, Радинци¹³, Мали Радинци, Шуљам, Гргуревци и Бешеново. Знам добро да су у Бешеновачком Прњавору вође били Илија Беркић и мали Рада, шумар, који су имали и барјак.

8. Где си оставио своје оружје?

¹⁰ Мисли на вође побуне наведене у тачки 2.

¹¹ Становници Јаска.

¹² Митрополит Стефан Стратимировић је 9. априла 1807. године у манастиру Раваница, где је преговарао са побуњеницима, обећао да ће се побуњеницима дати генерална амнестија, да ће цар одредити објективну комисију да испита њихове жалбе, као и да за време рада комисије становништво неће бити терано на кулук.

¹³ Мисли се на Велике Радинце.

Имао сам једну кратку пушку, коју сам оставио у Лежимиру, то јест дао сам је извесном Стојку из Бешенова, да би била враћена натраг власнику. Имао сам још само један пиштољ, који сам дао истом том Стојку.

9. Испричај шта је војник Јован Марковић, граничар из Шашинаца, током два дана радио код вас у вашем одреду у Раваничком Прњавору, који је био разлог његовог боравка, и о чему је водио разговоре са вама?

Не знам ништа о томе.

10. Ко је написао ово писмо на српском језику, насловљено на кнеза и општину иришку, у којме се становници сви до једнога позивају на побуну? Из овог прогласа, који се позива на веру и крст, произилази да нисте подигли ову побуну да би искоренили влателине земљопоседнике, као што си раније био рекао, већ да се сте се подигли на оружје из сасвим других разлога. Кажи дакле, какав сте договор имали, и с ким сте нарочито водили преписку?

Вогањци су у раваничкој крчми заповедили да се напише ово писмо, и то у соби која је била одмах до оне, у којој је био чуван управник властелинства. Мене су том приликом искључили из тог посла, те сам стога мало могао да сазнам о том прогласу који се позива на веру и крст, поготово што су ми тада Вогањци претили, да ће ми ножем утробу распарати. Нису хтели да чују мој савет, нити да уопште размисле о условима за мирно решавање побуне. Том приликом сам од њих чуо оно што су веома често и раније говорили, да су земљиште и територија ове области¹⁴ права српска земља, да је извесни патријарх у ову област довео из Србије двадесет хиљада Срба, а да су их Угри надвладали и окупирали ту област.¹⁵ Ове и сличне идеје сам веома често слушао како се износе. Чуо сам између осталог и то, да желе да успоставе границу на Дунаву. Из њихових разговора сам сазнао и то да је извесни Панајотовић или Манојловић из Земуна, који допрема разну војну опрему у Србију, и испоручује сваку робу Србима, од самог почетка побуне обећао тим Вогањцима, да ће им обезбедити потребно оружје, барут и муницију. Дознао сам и да ће из турских крајева Црни Ђорђе послати помоћ у људству, као и да његова војска намерава да крене на Митровицу¹⁶ и Петроварадин.

11. Чији је био онај коњ, ког си користио када си спроводио одред побуњеника у Илок, као командант тог одреда?

Онај коњ је био власништво извесног становника Павловаца. На том коњу сам дошао до Гргуреваца, и јахао сам га све до Дивоша, где нас је уплашила коњица која се кретала нама у сусрет. Ја сам се дао у бег наговарајући одред да се не супротставља војсци, него да се врате у шуму. Но Илија Беркић из Бешеновачког Прњавора и извесни Михајло и Лаза,

¹⁴ Мисли се на Срем, тј. територију Сремске жупаније.

¹⁵ Мисли се на Срем.

¹⁶ Мисли се на Сремску Митровицу.

обојица из Гргуреваца, које сам поменуо горе у 5. тачки, нису послушали моју опомену, него вичући "у бусију јунаци", испалили су више хитаца из пушака у војску. Том приликом је извесни побуњеник из Великих Радинаца, чије име не знам, чак ранио једног од војника. У свом хвалисању је рекао да су му другови редом додавали своје пушке, а да их је он испаливао у правцу војника.

12. Да ли знаш ко је ранио војника у селу Ривици, као и то ко је код крчме у Јаску на јавном путу хицем из пушке ранио војника који је носио службено писмо у Ириг?

Вероватно су оног првог напали и ранили Ривичани, а овог другог Јазачани.

13. Ко је био онај који вам је предложио, да запалите касарну у Иригу и да је претворите у пепео?

То није имао на уму нико од Ирижана, већ су се Вогањци међу собом сложили да треба спалити касарну у Руми, у којој је била смештена једна компанија граничара и једна компанија угарске пешадије, како војска више не би више имала на том месту стални боравак. Ја сам их пак на све начине одвраћао од тог напада, јер би тиме разгневили војску која би их уништила све до једнога.

14. Кажи шта си желео да постигнеш тиме, када су ушао у Ириг са својим друговима и рекао: "Треба да скупимо још људи."

Ништа друго, него оно што сам чуо од Вогањаца - што нас буде више, то ћемо се лакше мирно нагодити са властима. Стога сам рекао то, да треба да скупимо што више људи.

15. Два Ирижанина су потери потврдили да си том приликом, када си са великим бројем побуњеника ушао у Ириг, извесног Андрију из Шашинаца, свог друга, послао код иришког трговца Рогулића са наредбом да Рогулић сместа поменутом Андрији да једну кабаницу и један прслук.

То није истина.

16. Ти си захтевао да ти се народ под одређеним условима у Раваници¹⁷ закуне, како би предухитрио високодостојног властелина митрополита да пронађе начин да оконча побуну народа. Одмах по уласку митрополита у сам манастир, наложио си народу да ти се закуне што је и учинио у неких отприлике 15 тачака, међу којима је била и дословце ова: "кога кажем да печете, да печеш, кога кажем да кувате, да куваш"... Затим си говорио о искорењивању властелина земљопоседника и других

¹⁷ 8. априла 1807. године карловачки митрополит Стефан Стратимировић је лично дошао у Раваницу да преговара са побуњеницима и да их смири. Том приликом у Раваници се окупило око 3.000 устаника.

ваших непријатеља, које си назвао речју "душмани". Кажи на кога си мислио кад си рекао то "душмани".

Нисам ја, већ су Вогањци обавезали народ тако строгим заклетвом. Из њихове одлуке произилази то да ће пећи и кувати оног за кога им ја наредим, али ја ту одлуку нисам донео. Истина је да сам назвао властелине земљопоседнике тиранима и душманима, али сам под тиранима и душманима мислио само на њих и ни на ког другог.

17. Изјавио си да си будући Бонапарта, и да желиш да учиниш исто оно што је он учинио у Француској. Са Андријом из Шашинаца, који је ухапшен у Митровици, на разне начине си настојао да подбудиш народ, причајући на све стране разне приче о древној прошлости. Кажи да ли је истина да си одушевљавао народ причом о томе да опет треба да се успостави краљевство Срба, као и разним другим причама. Кажи одакле и од кога си добио савет да ово причаш, као и то да има 450 година како је владао последњи српски вожд, или како си га ти назвао "цар Срба"¹⁸, те да ви желите, пошто је он одавно мртав, да опет успоставите краљевство и да Срби опет добију цара.

Не знам да сам то рекао. Могуће је да је то говорио Андрија. Вративши се недавно из турских крајева, причао је Вогањцима о томе, а они су толико били одушевљени тиме да су и барјак обезбедили. Очекивали су да ће им ускоро стићи помоћ из турских крајева од Стојана Чупића и попа Луке. Можда би Андрија знао одговор на ова питања, пошто је он износио много таквих прича.

18. Ти си управника илочног властелинства, док је код тебе био заточен, испитивао о неверности и неслози међу твојим друговима, и тражио од њега новац да би могао да се пребациш у турске крајеве, пошто у Срему ниси могао да очекијеш мир а ни да останеш. Пошто си желео да пребегнеш у турске крајеве, а за то ти је био потребан новац, реци искрено колико си новца имао, и где си га оставио.

Рекао сам управнику властелинства, да су моји другови несложни, право несложно друштво, те да никако не могу да останем међу њима. У случају неуспеха побуне, био сам спреман да одем негде у Угарску, никако у турске крајеве. Стога сам затражио од управника властелинства да ми за моје изврсно и часно службовање¹⁹, као и на име тога што сам га сачувао, да нешто новца уколико га има. Он ми је је дао 45 форинти у папирним новчаницама. Осим тог новца имао сам својих 60 форинти, један златник, шест сребрних новчића од по пет крајцара, и један сребрни грош. Када су

¹⁸ Мисли се вероватно на цара Уроша, или можда цара Душана.

¹⁹ Осим тога што је више од 17 година ратовао за аустријског цара, Тицан је краће време био настојник на властелинству, где се непосредно упознао са тешким положајем сељака.

ме ухватили капетан и властелин Подлужани и натпоручник Кушевић, тај новац ми је одузет.

Горе наведеног дана и у горе наведеном месту.²⁰ (Саслушање обавио) Јован Вешелењи, жупанијски срески начелник славне Сремске жупаније.

9. маја 1807. године у вароши Рума²¹, у складу са наредбом жупанијског суда славне Сремске жупаније да се изврши поновно испитивање злочинаца, раније именовани заточеник²² је опет подвргнут судској истрази и поновно испитан.

Уз велики уздах и узвик, да бог казни оне који су га завели, заточеник је додао на 3. тачку свог претходно датог добровољног исказа да ништа о било каквој побуни није ни знао ни чуо све док одред Вогањаца није 5. априла ове године²³ око 10 сати ноћу дошао из Раванице у Ириг. По доласку одред је подвргао батинама властелинског пандура Владислава Нинковића и месног кнеза²⁴. На раније поменуте Теодора и Пантелију који су га позивали да их следи, нису утицали његово²⁵ противљење и опомена, да размисле о тежини свог преступа и поново размисле о неком трећем решењу, пошто им прети недостојно уже²⁶, а и свакако би осетили последице неприсуства једног иксусног ислуженог војника попут њега, ако би их он напустио. Одмах су му запретили да ће га батинати до смрти и да ће му спалити кућу ако то учини, и рекли су му да се не боји, пошто им цар²⁷ ништа неће учинити, уколико наставе да се боре не против њега а ни против жупаније, већ само за то да властелини буду протерани. Привучен тим речима, потпуно се придружио њиховим убеђењима пре него што је Његова Екселенција властелин архиепископ карловачки дошао у Раваницу.

Тачки 4. је придодао то да поменуто писмо које је послано из Ердевика није било насловљено на њега, већ на Теодора Вогањаца, и да је случајно дошло у његове руке. Додао је и то, да би се Ривичани према жупанијском пандуру ког су ухватили са службеним писмом понели на најгори могући начин, да им се он²⁸ није супротставио.

Тачку 16. је појаснио рекавши да су кочији Његове Екселенције властелина, архиепископа и митрополита, чим је дошао у близину манастира Раванице, одмах изашли у сусрет вође Вогањаца, сам

²⁰ Тј. 19. априла 1807. године у Иригу.

²¹ Овај део текста је дописан приликом поновног саслушања Тицана 9. маја 1807. године у Руми.

²² Тј. Теодор Аврамовић Тицан.

²³ Тј. 1807.

²⁴ Тј. иришког кнеза.

²⁵ Тј. Тицаново.

²⁶ Алудира се на вешање.

²⁷ Тј. аустријски цар Франц I.

²⁸ Заточеник (invinculatus), тј. Тицан.

заточеник²⁹ као и мноштво побуњеника. Његова горе поменута Екселенција им се обратио овим речима: "Благодарни хришћани, не могу говорити са толиким мноштвом, него изаберите тројицу међу вама, и пошаљите их у манастир, да од њих сазнам ваше жеље, и да вам припомогнем саветом". После тога ушао је у манастир. Чувши ово, заточеник³⁰ је одмах, између Вогањаца и великог броја побуњеника из осталих места, изабрао њих тројицу да буду представници: једног Врдничанина, једног Ривичанина и једног из Лежимира, бубуљичавог и мршавог лица чије име није знао, а ког је било лако пронаћи, пошто су само двојица присутних били из Лежимира. Сам³¹ се понудио да оде к Његовој Екселенцији архиепископу, и пошто је примио одлуку вођа да се после састанка врати на утврђено место, дошла је вест од високодостојног властелина и архиепископа, да му дођу десеторица или чак петнаесторица на разговор, пошто не желе да дођу само тројица. Пошто нико није хтео да се одважи да буде у тој делегацији, по одлуци коју су предложиле вогањске вође, сви заповедници чета су иступили са барјацима и стали заједно. Потом су се окупили на оној страни где су стајали Вогањци, и пошто су се сви заповедници усагласили, цео скуп побуњеника се речима обавезао заклетвом, из које је произишло да су сви јамачно сложни, да скупа желе правду, и да ће душмане, или ти непријатеље своје, којима кривица буде доказана, пећи и кувати. Заточеник им је наложио да се тако закуну.

Што се тиче 5. тачке заточеник је опет промислио, и рекао да нема шта да дода.

Напокон, потврдио је своје наводе у 17. тачки с тим, што је додао да је и он лично заједно са Андријом из Шашинаца подбуњивао Вогањце, који су том приликом објавили да ће термин избијања побуне бити 6. април текуће године, према римском календару³², као што је већ раније било договорено. Међутим, у суботу 4. априла ноћу у Вогњу појавили су се коњаници Фримонт пука, на које су Вогањци отворили паљбу из пушака. Пошто су Вогањци желели да предухитре хапшење, буна је почела раније.

Заточеник потврђује од речи до речи своје предходно дате одговоре на све остале тачке, које је дао приликом свог ранијег добровољног сведочења.

Горе наведеног дана и у горе наведеном месту.³³ (Саслушање обавио) Тобија Балог заклето бележник и приседник раније поменуте славне жупаније.

²⁹ Тј. Тицан.

³⁰ Тј. Тицан.

³¹ Тј. Тицан.

³² Тј. према грегоријанском календару.

³³ Тј. 9. маја 1807. године у Руми.

Литература

1. Знамените личности Срема од I до XXI века, Музеј Срема, Сремска Митровица 2003.
2. Душан Ј. Поповић, Срби у Војводини, књига 3, Матица српска, Нови Сад 1963.
3. Живан Сечански, Грађа о Тицановој буни у Срему 1807. године, Научна књига, Београд 1952.
4. Владимир Томић, Уз годишњицу Тицанове буне, Зборник I Завичајног музеја Рума, Рума 1997, 57-77.

Summary

Vladislav M. Todorović

Report on the interrogation of Teodor Avramović Tican regarding the insurrection in Srem in 1807

In the year of 1807, on April the 3rd, there begun in Srem an insurrection of Serbian peasants at Count Pejačević's Ruma estate because of enormous tax liabilities and abuses of power on the part of the local officials of the estate. Due to his war experience, Tican was elected as a military commander of the rebels.

After the clash with the army near Bingula, on April 9th 1807, rebels have withdrawn, and Tican was seized on April 12th, and escorted under guard to Irig. After his escape from the prison, he was arrested again in Grabovci on May 4th, and escorted to Ruma. In Vukovar he was sentenced to death by hanging, although it was not proved at the court that he organized the insurrection. Death sentence was carried out in spring of the year 1810, and his body was cut up in quarters and sent to Jazak, Voganj, Vrdnik and to barren area Lice, where rebels' centers were located during the insurrection.

While imprisoned in military barracks in Irig Tican made a voluntary statement in the presence of Jovan Vešelenji, district administrator. Tican confirmed this statement and also made an addition to it on May 9th 1807. Text of the interrogation was translated from Latin as printed in the book: Živan Sečanski, *Građa o Ticanovoj buni u Sremu 1807. godine (Materials on Tican's Insurrection in Srem in 1807)*, which was published in Belgrade in 1952.

Кубура “пећанка” из збирке оружја Завичајног музеја Рума

У историјском одељењу Завичајног музеја Рума налази се, између осталих и збирка оружја. Њу чине ватрено оружје, хладно оружје и оружани прибор. Већина ових експоната су индустријског порекла, док је оружје занатске израде заступљено у мањем броју. Заједничка црта за скоро све експонате ове збирке је да нема података како и одакле су доспели у музеј. У њиховој документацији је наведено да су наслеђени из збирке Музеја.

Према сећању сарадника Музеја, који су то били у доба настајања збирке, извесна количина оружја је донешена из Румског позоришта. Овај податак је вероватно тачан, јер у периоду после Другог светског рата није било неуобичајено да се оружје додељује позориштима и позоришним трупам. Тако је, на пример, педесетих година прошлог века Војни музеј у Београду по политичкој директиви трајно уступио велики број сабљи, јатагана, пушака и пиштоља позориштима у Нишу, Шапцу, Краљеву, Крушевцу и Крагујевцу¹. Није познато како је Румско позориште дошло до оружја, али се може претпоставити да је и оно добијено по политичкој директиви од бивших бораца и оружарских радњи из Руме и околине.

Један од вреднијих експоната збирке оружја, а и експоната Музеја уопште, представља кубура кремењача пећанка из XIX века. Она је један од укупно три примерка ватреног оружја занатске израде које Музеј поседује.²

Кубуре система паљења на кремен или кремењаче у нашим крајевима се појављују у XVIII веку. Израђиване су у пушкарским радионицама Косова и Метохије, Македоније, Босне, Херцеговине и Црногорског приморја, заједно са пушкама и пиштољима система паљења на кремен.³ Носе називе по месту израде, а најтипичнија кубура код нас је управо кубура пећанка.

¹ А. Радовић, Занатско оружје Балкана XVII – XIX век, Београд, 2002, стр. 5

² Поред кубуре Музеј поседује две пушке кремењаче из XVIII века

³ Ђ. Петровић, Пушкарски занат у Метохији, Весник Војног музеја ЈНА, 2, Београд, 1955, стр. 81

Кубуре кремењаче пећанке имају дрвени кундак (дршку) повијен на доле, који се завршава јако израженом округлом главом која подсећа на јабуку. Скрамније су израде, а окови на кундаку су обично од месинга. На кундаку, на дрвеном делу, често је инкрустрирана сабља и потковица. Већином пећанке имају систем опруга са унутрашње стране тзв. француски табан. Пушкар из Пећи израђивали су их од друге половине XVIII века. Биле су доста раширене на Балкану.

Кубура пећанка која се чува у збирци оружја Завичајног музеја Рума под инвентарним бројем 126, потиче с почетка XIX века и представља један од лепших примерака своје врсте. Нажалост није сачувана у целости, недостаје јој табан и прстенови којима су били спојени цев и усадник. При њеној изради коришћени су следећи материјали: челик, дрво, месинг, гвозђе, сребро и драги камен. Такође је коришћено више техника украшавања: гравирање, искуцавање или цизелирање, инкрустрација, уфасовање и дуборез.

Гравирање је често примењивана техника мајстора Балкана, овде позната још пре доласка Турака. То је једноставна техника која је била врло одомаћена на овим просторима. Гравирањем су украшавани метални делови оружја. Успешност угравираниог дела зависила је од вештине и осећаја мајстора за цртеж, перспективу и пропорције. При раду у овој техници употребљавана је резалка (дубач). Најчешћи мотив израђиван овом техником била је арабеска, која је замењена валовитим непрегледним орнаментом вितिца. Мотиви биљног света су строго стилизовани и често су чинили свежањ цветова.

Искуцавање или цизелирање је ковање метала у хладном стању. Ово је изузетно тешка техника украшавања, заснована на принципу рељефног искуцавања жељеног орнаmenta. Извођена је на два начина. На унутрашњу страну жељеног окова наносио се слој олова, затим би се специјалном алатком усецали орнаменти, после чега се топљењем одстрањивало олово а орнамент се дотеривао. Искуцавање или цизелирање се постизало и тако што се у одговарајуће дрвене калупе ставе метални листови и куцањем алатом, са доње стране калупа, добија жељена форма.

Инкрустрација је техника украшавања дрвених делова оружја уметањем метала, најчешће сребрне жице. Турски мајстори користили су и посебну врсту инкрустрације која се састојала у изради орнамената у металу комбинованом са другим врстама метала и жицом племенитих метала разних дебљина.

При украшавању пиштоља и кубура кремењача, нарочито у Метохији и западној Македонији, под утицајем центара из северне Албаније, примењивана је техника уфасовања односно стављања драгог и вештачког камења на окове. Обично се користила у комбинацији са другим техникама.

Поред металних украшавани су и дрвени делови оружја. Они су, најчешће оживљени месинганим оковима и украшавани дуборезом. Дуборез је техника усецања разних мотива на дрвеној подлози.

Све ове технике су примењене на кубури пећанки из збирке Музеја. Помоћу њих богато су украшени њени метални и дрвени делови.

Кубура је дугачка 44 цм, дужина цеви 27 цм, калибар 16 мм. Цев јој је глатка, челична, на доњем делу осмоугаона а на горњем обла. Ојачана је код барутне коморе. На њој се налазе орнаменти изведени гравирањем. Део код продужетка цеви, продужетак цеви и средишње ребро цеви су инкрустрирани месингом.

Дршка и усадник су од мрког дрвета украшеног техником дубореза. Дршка је благо повијена уназад са великом јабуком окованом месингом. Јабука је масивна са рељефним волутама добијеним цизелирањем и декоративно гавирана. Завршава се пирамидалним додатком који је такође декоративно урађен. На горњој страни дршке налазе се два украса. Врат дршке је инкрустриран орнаментом са геометријски стилизованим шарам, а испод њега је аплицирана плочица од сребра, која је гавирана флоралним мотивима. На средини плочице уфасован је драги камен зелене боје. Доњи део дршке је украшен месинганом апликацијом, а са десне стране инкрустрирана је сабља и потковица. Месингана апликација у облику врха копља налази се и на усаднику. Испод ње је била још једна апликација облика вазе, које више нема.

Табан недостаје. Био је француског типа. Обарач је у облику језичка повијеног назад. Недостаје и браник обарача. Преко пута табана налази се украсна месингана плочица. Широки метални прстен којим су спојени цев и усадник је накнадно додат, уместо оригиналног који недостаје. Могуће да је усадник био причвршћен уз цев и са више прстенова или дужим оковом.

Као код већине експоната из збирке оружја и код кубуре је начин набавке прилично нејасан. У документацији се води као поклон, без прецизнијих одредница. Међутим, постоји траг који нам говори о њеном пореклу. То је писмо епископа Лукијана Пантелића⁴ о усменом предању породице Пантелић, упућено Светиславу Чупићу потомку Стојана Чупића.

Писмо је из 2001. године, а носи назив *Један аманет Стојана Чупића "Змаја од Ноћаја"*. У њему епископ Лукијан износи веома занимљиву причу.

⁴ Епископ Лукијан је рођен 1950 године у Мољу код Аде у Бачкој. Дипломирао је на Богословском факултету Српске православне цркве у Београду. Замонашио се 1979. године у манастиру Дивостину. За епископа моравичког и викара патријарховог изабран је 1984. године. Годину дана касније постао је епископ славонски. Са епископског престола у Пакрацу повукао се са последњим српским избеглицама после пада Западне Славоније. Године 1996. постао је епископ темишварске епархије, а 2002. године изабран је за будимског епископа.

После Првог српског устанка, као већина војвода и Стојан Чупић се склонио у оближњу Аустрију. Дошао је у сремско село Огар и сместио се код младог свештеника Стевана Пантелића. Пошто је био рањен ту је остао прилично дуго. Кад је дошло време да се опрости са домаћинима, оставио је своје две кубуре на колевци њиховог тек рођеног сина Јована, уз речи да мали Јова буде јунак као и он.

Стојанов боравак, а посебно опроштајне речи, чувао је отац Стеван као аманет до краја живота и предао их са кубурама своме сину Јовану. Овај аманет као и кубуре сачувале су се у породици и потомству Пантелића. Јован је заиста био јунак, учествовао је у буни 1848 – 1849 године не одвајајући се од Чупићевих кубура. Одликован је редом “витеза” а умро је 1888. године. Чупићеве кубуре и аманет наследио је његов унук Григорије. Он се као српски добровољац борио у Првом светском рату. Аманет “Буди јунак као што је то био Стојан Чупић” је наставио да живи и у наредним генерацијама Пантелића, али су кубуре нестале. Оне су пред Први светски рат дате на поправак пушкар у Руми.

Чупићеве кубуре никад нису враћене породици Пантелић. Последњи податак о њима је управо у напред описаном писму епископа Лукијана. Остале су код пушкар у Руми. Прецизан опис ових кубура није сачуван, али с обзиром на то ко је био Стојан Чупић, можемо предпоставити да су оне представљале један од лепших примерака личног наоружања тог доба.

Стојан Чупић, рођен око 1765. године, се као већ познат и богат трговац стоком из Мачве истакао у Првом српском устанку.⁵ Храброшћу се уздигао до једног од првих Карађорђевих војвода и постао старешина Мачве. Сјајним победама над Турцима ушао је у песме Филипа Вишњића и остао у народном предању познат као Змај од Ноћаја. По избијању Другог српског устанка на превару је издан Турцима, који су га 1815. године погубили.⁶

Ценећи Чупићево имовно стање, као и чињеницу да је био јунак свог времена, његове кубуре су морале бити квалитетне израде и богато украшене. Управо је таква кубура из збирке Завичајног музеја Рума која је представљена у овом раду. Њен начин израде, квалитет материјала, многобројне технике украшавања као и време настанка указују да би она могла бити једна од две Чупићеве кубуре. Ако се има у виду начин набавке већине оружја за музејску збирку, пренето из позоришта које се снабдевало оружјем од ратних ветерана и оружарских радњи Руме и околине, више је него вероватно да се ради о једној од две Чупићеве кубуре остављене код румског оружара пред Први светски рат.

⁵ http://www.rastko.org.yu/istorija/zaduzbinari/msofronijevic1995/03_c.html

⁶ Сабор војводе Стојана Чупића, бр.6, Салаш Ноћајски, 2004, стр. 4

Извори и литература:

1. Књига инвентара историјског одељења Завичајног музеја Рума
2. Стручна картотека збирке оружја Завичајног музеја Рума
3. Писмо епископа Лукијана Пантелића Светиславу Чупићу из 2001. године
4. Ђурђица Петровић, Пушкарски занат у Метохији, Весник Војног музеја ЈНА, 2, Београд, 1955.
5. Анђелија Радовић, Занатско оружје Балкана XVII – XIX век, Београд, 2002.
6. Сабор војводе Стојана Чупића, бр.6, Салаш Ноћајски, 2004.
7. Интернет сајт:
http://www.rastko.org.yu/istorija/zaduzbinari/msofronijevic1995/03_c.html

Summary

Snežana Joksić

Flintlock pistol ‘pećanka’ in the weapons collection of Homeland Museum in Ruma

Purpose of this paper is to present the flintlock pistol „pećanka“, the only exhibit of this kind in the collection of the Homeland Museum in Ruma which, besides cultural, historical and artistic value possesses another significant feature. It is it's origin. It is supposed that it belonged to famous military commander from the period of the First Serbian Insurrection: Stojan Čupić – Dragon of Noćaj.

слика 1. Кубура пећанка

слика 2. Детаљ – дршка кубуре

Др Душан Вулетић,

Војна граница, реформе и ратови границара од 1691. до 1791.

“Није била нимало обична појава да једна мала - по вери “шизматичка”-етничка група брани империју царева и “апостолских” краљева и да, том својом улогом, у држави ових владара прибави себи привилегован положај. Овом појавом, уосталом веома занимљивом, а по наш род и изузетно важном, није се досад бавио ни један наш историчар” (Душан Поповић, Срби у Војводини, Нови Сад 1959).

Став Католичке цркве

По Карловачком миру 1699. године одређене су границе Аустрије према Турској па је тада аустријска власт приступила решавању питања сталног насељавања пребеглих Срба на њену територију. Према Штаренберговом предлогу из 1699. године државна граница према Турској требала је бити подељена на три одсека: хрватски, славонски и потиско-поморишки. Међутим, оснивање Војне границе на овим просторима тангирало је и друге чиниоце у аустријској царевини, а не само војно руководство државе, цар је одредио да се на једној широј конференцији проучи питање оснивања Војне границе и сталног насељавања Срба у њој. Пазило се нарочито на то да католичка вера и њен клер овим радњама не претрпи никакву штету. На ову конференцију били су позвани угарски палатин, хрватски бан, председник Угарске дворске канцеларије, председник Дворске коморе и представници заинтересованих жупанија. На овом састанку Католичку цркву је заступао великоварадински бискуп Бенковић. Иако се на овој конференцији радило о судбини српског народа у тадашњој Аустрији, на њу нису били позвани ни патријарх Арсеније и подвојвода Монастерлија.

Са стварним припремама за оснивање Војне границе на овим просторима отпочело је већ 1700. године. Бискуп Бенковић већ 1701. године пише једном свом пријатељу да је прошле јесени био у Надлаку где је

видео много подигнутих нових кућа за будуће граничаре. Тада се у Надлаку налазило 600 српских породица писао је он.

Из меморандума кардинала Колонића из 1706. године видимо како је аустријска власт намеравала да реши ово питање. Овај меморандум поднео је кардинал Колонић, који је уједно био и председник Дворске коморе, аустријском цару. У овом меморандуму се каже да су Срби и овако расцепкани и са другим помешани, необуздане ђуди, и чуда чине, шта би тек могли урадити када би се преселили у поменуте крајеве да сами за себе живе? Сигурно је да би им тај заједнички живот дао голему снагу. Стога је најбоље да остану где су. Тако ће и даље остати помешани са Мађарима, па ће, како се међусобно много мрзе, пазити једни на друге и неће допуштати да се изводе њихове рђаве и опасне намере. Даље он констатује и следеће: "А не треба заборавити да посебну територију траже патријарх Арсеније и епископ Исаије Ђаковић који су познати као највећи противници уније међу Србима, те се не може знати "куда смерају њихове скривене намере".

Мишљење Бартенштајна, председника Дворске Илирске депутације

Још 1700. године, баш у вези оваквог става Католичке цркве, саветовао је генерал гроф Гвидо Штаремберг, заповедник Славонске војне границе, да се патријарху па ни самом подвојводи који му је врло одан не допусти да се настане у Војној граници.

На овој конференцији одлучну реч имали су Дворски ратни савет и Дворска комора, док је Угарска дворска канцеларија била против стварања нових политичких и територијалних тела на тлу Угарске, ова конференција се убрзо свела на договор представника Дворског ратног савета и Дворске коморе. Пошто су се споразумели о заједничким питањима о организовању ове области све даље је препуштено надлежности Дворског ратног савета.

Проблем Војне границе био је сложен и као целина, а исто тако и у неким посебним елементима. Иако је то првенствено био војнички проблем истовремено је то био и политички, и етнички и национално-економски, и са становишта нашег народа као и становишта Хабзбуршке монархије и Мађара. После склапања Карловачког мира двор је морао прићи решавању питања српског народа у тадашњој Аустрији. Пре свега требало је да двор заузме став о томе да ли треба признати српски народ као целину или га треба делити на пресељене приликом Велике сеобе и староседеоце Србе затечене овде од раније. Друга ствар коју је двор имао да реши јесте питање где да се населе они који су прешли у Аустрију приликом Велике

сеобе и на крају какав положај да се да српском народу. Ово је било утолико теже што се ниједно од ових питања није могло решити делимично а сва су истовремено била повезана са питањима одбране земље - питање које је тада за аустријски двор било најважније.

По питању одбране државних граница у то време Аустрија није више могла остати при дотадашњој пракси. Систем њене регуларне војске није се показао као најзгоднији. Систем “врбовања” био је доста непрактичан јер је слободних људи за војску у Аустрији и Мађарској било мало, ти војници су били скупи и непоуздани, нарочито Мађари. Сем тога, услед сталних и дугих ратова државна каса је била празна а опасност од стране Турске и других још веома велика. Због тога је требало створити добру и поуздану војску која уз то не би много коштала. За решење овог питања за Аустрију Срби су били као поручени.

Аустријанцима је било јасно да је Турска још увек јак и опасан противник па је требало на границама према њој створити ефикасну војну организацију која не би много коштала. Поред овог чисто војничког постојало је и једно друго, популационо национално питање: требало је населити готово опустеле делове земље на граници према Турској. Двор је ускоро дошао до сазнања, када су сагледани сви ови проблеми, да је најбоље да српски народ у Хабзбуршкој монархији призна као једну целину и одреди му његове дужности и права. Двор је добро знао шта су му значили Срби за време Дугог рата (1683-1699) па је имао разлога да се Србима користи и даље.

Поред овога Аустрија је водила доста рачуна и о војничким и ратничким особинама Срба. Већ су Баденски и Ветерана нарочито истицали њихове ратничке особине. Херцог од Хилдбургхаузена сматрао је Србе као изванредан ратнички материјал, као “благо царске куће које се не може ни купити ни златом платити”. Био је до заноса очаран “појачаним ратничким националним духом, очврслим, издржљивим, на умор и патњу (недаће) навиклим телом жилавих Срба и Хрвата. Они су му се чинили “рођеним војницима”. Уз све ово трошкови одржавања овакве војске били су минимални.

Мишљење Бартенштајна, председника Илирске дворске депутације, главне користи које је Аустрија имала од Срба као војника биле су следеће:

1. у мирно доба они не стају државу готово ништа, али према свом великом броју и служби коју врше, стају врло мало;
2. у ратно доба не треба се бринути о њиховом регрутовању;
3. њихово одевање (мундир од абе) јефтиније је од одевања других трупа;

4. они не дезертирају, а још мање прелазе у службу непријатељу, једино ако рат дуго траје, понекад се враћају кућама;

5. они се могу искористити да ометају дезертирање војника из других трупа;

6. услед дугих постова који држе, њихова исхрана стаје мање;

7. издржљивији су од других; ређе побољевају од других, а кад оболе, њихово лечење стаје мање од лечења других;

8. изванредни су у борбама које се воде у шумама и теснацима;

9. у пешачењу су окретнији и хитрији од других; одлично рукују мачем, када се у томе обуче.

Мишљење Таубеа

По мишљењу Таубеа граничари су у првом реду требали да буду “живи зид против Турака”. Када није било ратних операција и рата граничари су били задужени да нико непожељан не пређе границу а када затреба да ратују за цара. Граница је са правом сматрана за велику “ризницу аустријске куће”. Граница је давала земљи најбоље и најјефтиније војнике. Поред тога граничари су подносили велике намете, скоро као кметови у време мира нису имали никакву плату јер су уместо ње добијали земљу за уживање. И граничарски официри који су такође имали земљу добијали су упола мању плату од официра регуларних трупа. И погранични официри и обични војници сами су себи набављали одећу и обућу. Као што је Таубе приметио Војна граница у мирно време није државу ништа коштала док је у време рата могла дати око 80.000 војника.

Српски народ је желео да у новој средини врши војну службу пошто је са оружјем у руци био неки чинилац а да би без тога оружја био лак плен својих непријатеља. У Војној граници је тај исти народ вршећи овакву службу могао сачувати свој језик и своју веру што већ није био случај код кметова који су били подложни мађарским племићима. Можда је на ово опредељење за вршење војне службе утицао делимично и материјални моменат, али он свакако није био од пресудног значаја. У Војној граници порески и други терети били су мањи, али ови моменти нису били одлучујући него они напред наведени.

Са пресељеним Србима Беч је добио многобројну, одличну и јефтину војску а што је најважније и природног савезника у борби против Турака и Мађара. Формирањем Војне границе, Беч је одвојио Мађаре од Турака који

су понекад знали да ступе у савез са Турцима. Војна граница је сматрана као власништво царске куће.

Аустријским војним властима није било у почетку сасвим јасно на који најбољи начин да искористе Србе као војнике. У почетку је та власт признавала Србима више а посебно је признала Србима војничку индивидуалност што се 1691. године огледало и избором српског војводе. Касније је та иста власт увидела да је дала Србима превише права, нарочито у војничком погледу, па је стала на становиште да је најбоље да призна српски народ као целину али да не дозволи формирање чисто српских војних јединица са српским официрима на челу. Нарочито се односило на велике војне јединице. Такође није дозвољавала избор војводе.

Затим се поставило питање сталног насељавања Срба и где их треба населити. Констатовано је да су Срби који су дошли у Великој сеоби неједнако распоређени и да их има нарочито много по варошима као што су Сент Андреја, Будим, Печуј, Баја и друге вароши у Угарској. Зато је Аустрија стала на становиште да Србе треба насељавати на границама према Турској, значи део Срема, Бачка и Поморишје. Осим тога и Срби су се грчевито борили да не потпадну под жупанијску власт него да буду непосредно подложни цару. То су могли да остваре само као војници или у службама које помажу војсци (поправка тврђава, вуча лађа, поправка путева и мостова и др.). Ова жеља српског народа одговарала је и интересима и потребама царског двора. Убрзо је нађено решење за овај проблем. Требало је Војну границу, која је до тада обухватала Карловачки и Вараждински генералат, проширити и на друге ослобођене крајеве које је насељавао српски народ.

Овом послу се приступило одмах после склапања Карловачког мира 1699. године. Већ 1701-1702. године основана је Војна граница дуж Саве, Дунава, Тисе и Мориша. Овај део новоформиране границе стављен је под управу двојице генерала. Први генералат обухватао је простор од Градишке до ушћа Тисе у Дунав, а други крај уз Тису, и Мориш све до Ердеља. Седиште војних власти за читаву Славонску границу, којој је припадао и Срем било је до 1719. године у Варадину (Петроварадину) а од 1719. до 1783. године у Осијеку да би 1783. године било поново пресељено у Варадин.

Разуме се да Војна граница није била потпуно формирана одмах на почетку. Српски народ је првобитно служио као народна војска "Raitzische National Miliz". Припадници ове милиције су у миру били земљорадници, а за време рата војници. Ови војници које су још називали и "милитари" били су подложни војној управи, док су други сељаци живели као кметови, или "паори". Војници су називани милитари, хајдуци, "Карловчани" ("Karlstädter"), Славонци, Посавци а они из Хрватске Хрвати да би ускоро сви добили један назив граничари. Становништво које се налазило у граници делило се на

оне који служе активно војску и оне који су се налазили на чардацима и на испужене војнике, док су сви остали мушкарци чинили посебну групу тзв. “егземпи”.

Формирање хусарских пукова

За службу у војсци граничари су уживали земљу, уствари лена. Активни граничари морали су своју земљу остављати својим наследницима, док су испужени војници своја добра уживали доживотно а после њихове смрти она су припадала држави. Граничарски официри из народа примали су трећину плате у новцу а две трећине у земљи.

У исто време основан је са седиштем у Голубинцима Петроварадински хусарски пук. Први командант овог пука био је пуковник Атанасије Рашковић.

У почетку стварања Војне границе на овим просторима граничари нису били униформисани него се сваки борио у својој одећи и обући и са личним наоружањем. Граничари су били под заповедништвом својих људи па је према томе јасно да су и све команде биле на српском језику. У почетку су ови заповедници добијали чинове према броју сакупљених војника за рат. Тако су примера ради појединци из породице Рашковић чим су прешли из Србије у Аустрију добијали високе официрске чинове, чак и врло млади. Понекад су официрски чиновници били и наслеђени. Истовремено је било наслеђених чиновника из хајдучке организације. Познато је да су неке хајдучке чете ступале у редове граничара па су и њихови заповедници задржавали стари хајдучки назив - харамбаша.

На почетку деловања и рада у Војној граници на високе положаје долазе Срби. Тако су почетком XVIII века били постављени за обер капетане или пуковнике: Дунавској граници Мојсије Рашковић, у Потиској Вулин Илић и у Поморишкој Јован Текелија. Најстарији међу њима био је Мојсије Рашковић “ког сва србаска мора слушати војска”. Други по рангу био је Вулин Илић а трећи Јован Текелија. Седиште Подунавског обер капетаната било је у Шаренграду, Потиског у Сегедину и поморишког у Араду. њима су били подређени капетани, хаднађи, војводе и барјактари. Подофицири су називани харамбаше.

Изддржавање граничара није било свуда спроведено на исти начин. Тако је издржавање у Савској и Дунавској граници било сасвим другачије него у Потиској и Поморишкој, плаћани су само у земљи. У Потиској и Поморишкој граници војници и официри су плаћани већим делом у новцу а

мањим делом у храни. Тако су хусари добијали годишње 18 форинти и 6 каблова хране а хајдуци или пешаци 12 форинти и 6 каблова хране.

Други део граничара вршио је стражарску службу на граници или кордону ради спречавања доласка непожељних особа на тле границе.

Стражарска служба на чардацима вршена је непрестано и дању и ноћу. Чардаци (карауле - стражарнице) грађени су у почетку као земунице а касније су грађени као мале дрвене куће на стубовима које су биле удаљене једна од друге на добар пушкет или четврт до половине сата хода. Стражари на чардацима у почетној фази организовања Војне границе нису били баш добро обезбеђени, често није било ни сламе ни кревета.

Првобитно је на једном чардаку било смештено тридесетак људи, касније се тај број мењао. Обично је шест оваких чардака чинило једну компанију "Tscharaken compagnie" чије су се посаде називале "Tscharakenvolk". У Савској граници било је девет оваких компанија а у Дунавској шест. На левој обали Дунава, Дунавској граници припадали су Паланка, Тител и Варадински Шанац.

Према ситуацији на турској страни сматрало се да је граница (кордон) мирна, сумњива или опасна. Када је ситуација била сумњива страже су удвостручаване а када се сматрало да је опасна страже су биле учетворостручене. Кордоном је заповедао виши официр коме је обично био придодат један субалтерни официр као помоћник (ађутант). Положај овог официра заповедника био је врло тежак и одговоран јер се од њега нарочито захтевало да има много такта и обазривости према властима у суседној турској држави. његов задатак био је да редовно обилази све граничарске карауле у својој зони надлежности и да се интересује о стању у суседној турској држави и да о томе редовно подноси извештаје надлежној команди. Прекршаји прописа у граници (кордону) веома су строго кажњавани. Примера ради ко би се усудио да пређе преко тзв. "кужног кордона" био је кажњен смрћу вешањем. Прелаз у Турску био је дозвољен само на одређеним местима. Била је веома честа појава да се у близини чардака често чула пучњава због разних нелегалних покушаја прелазака границе. Прелаз преко река вршен је сплавовима и скелама. Поред плате стражари на кордону су добијали и посебне награде од заплењене кријумчарене робе од које им је припадала трећина.

На територији које је покривала Војна граница налазило се и неколико веома напредних градских насеља чији становници нису имали никаквих војних обавеза. Због тога је генерал Енгелсхофен, коме је било поверено уређење Војне границе, у намери да целокупно становништво што боље искористи у војне намере предложио је да се формирају војне градске општине – комунитети, које су имале и неке војне обавезе. Према његовом предлогу требало је у Варадину и Земуну основати "фрајшиценкомпаније". Оваква компанија основана је у Варадину 1748. године и имала је 220 људи и била је подређена заповеднику Варадина. Била је обавезна да учествује у

борбама само када би Варадин био опседнут, и тада се издржавала о своме трошку. Изван града ова компанија није била обавезна да ратује. У мирно време обављала је службу у гарнизону само у изузетним случајевима. Компанијом је командовао капетан, али без неких ширих овлашћења. Војници ове компаније имали су редовне вежбе у мају и јуну. Одевали су се о свом трошку. Шестина од њих служила је код топова као артиљерци.

Укидање гренадира у граничарским пуковима

Године 1769. укинута су у граничарским пуковима гренадири, а уместо њих су уведени артиљерци (тобџије) и “оштрострелци” (Scharfschützen), или кратко шицари, стрелци. Према првобитном плану требало је да у сваком граничарском пуку буде 1119 артиљераца и 279 оштрострелаца што је било сувише много и неизводљиво, па су те цифре смањене на разумну меру. Стрелци су узимани из имућнијих кућа (требали су да буду врло вешти и окретни). Најспособније од њих упућивали су у Беч да тамо употпуне своје знање а затим су по повратку својим кућама у границу коришћени као инструктори. Стрелци су били наоружани пушкама двоцевкама и дугачким копљима на којима су биле причвршћене куке да би се на њих могле наслонити кратке пушке двоцевке приликом гађања. Године 1774. основани су коњички (хусарски-катански) пукови од по 2.000 људи који су били наоружани копљима “са црним и жутиим барјачићима”. Ови пукови су брзо, већ 1786. године укинута јер их граничари који су за коња и војника годишње добијали 24 форинте, нису могли издржавати.

Генералне команде Славонска и Банатска укинута су 1783. године (седиште им је било у Осијеку и Темишвару). Уместо њих формирана је Генерална команда у Варадину. Новој команди, поред Петроварадинског пука били су потчињени пукови у Панчеву и Винковцима.

Војном границом се до 1754. године управљало на основу разних општих и посебних статута, прописа и наредби. Исте године извршена је доста слободна компилација свих правних прописа из прошлих времена и објављена као “Права Војне границе Карловачког и Вараџдинског генералата”. Касније су ова права проширена и на остале делове Војне границе Славонску и Банатску, значи за комплетно подручје исте. Ова права важила су све до 1807. године. Извор граничарских права чинила су “природна права и десет заповеди божијих” и посебни “ратни прописи” (“Kriegsartikek”), који су се тицали војске, затим царски едикти, уредбе и повеље које су издавали аустријски цареви почев од Фердинанда III све до Марије Терезије. За грађански парнички поступак било је меродавно цивилно право аустријских наследних земаља. У решавању разних

ситуација могли су се користити и народни обичаји и навике, али само у оним случајевима уколико нису били у супротности са нарочитим прописима “природног и божанског права” као и са “државним разумом и добрим обичајима” (моралом). Најважнији је четврти део ових права граничара. Он гласи:

- сва земљишта (“Grundstück”) у генералатима и осталим граничарским дистриктима су лена Војне границе, која граничари слободно уживају; она су им дана уместо плате, а граничари су обавезни да по својој снази и по највишим одредбама врше службу у земљи и ван земље;

- ко једно земљиште пуноправно ужива задржава га за све своје законске наследнике, али синови искључују кћери;

- више синова деле земљиште на једнаке делове, али се деоба сме извршити само дозволом пука и у случају ако је земљиште тако велико да сваки од синова може од свог дела вршити службу;

- синови који су настањени ван Границе морају земљишта која су наследили у року од три године продати онима који су способни да посед држе; синови који су постали официри или свештеници задржавају свој посед за живота, али су дужни да уместо себе нађу човека способног за војну службу;

- кћери могу наследити посед у случају када се удају за граничара који нема посед;

- лено се враћа пуку у случајевима када нема синова, ни кћери, ни браће-да би се дало ономе који ће вршити војну службу;

- о поседу се не може учинити никакво тестирање које би могло изменити законско наслеђе;

- отуђивање поседа за живота дозвољава се само тада ако продавац поседује више од једног целог лена, а продаја се изврши:

- а) за обавезу војне службе (“cum onere servitiorum militarium”);

- б) са знањем и одобрењем пука (ово се мора провести кроз земљишне књиге); у противном сматраће се неважеће;

- онај који није у судској надлежности Војне границе не може имати непокретно добро на њеном подручју;

- команданти и официри убудуће не смеју куповати никакву земљу; нову земљу могу добити само путем наследства;

- официрска деца која после смрти родитеља дођу у посед ленског добра морају као и сви други обични војници вршити војне дужности;

- поседи додељени носиоцима шаржи нису никаква лена, него су добра препуштена на уживање особама које носе шарже;

- у свакој кући и на сваком лену мора се знати ко је најстарији као старешина породице, док се све остале мушке особе које припадају породици пописују;

- подела граничарског лена врши се према броју за службу способних, али тако да сваки од свога дела има потребно издржавање, да би могао вршити службу; за поделу је потребно одобрење пука и спровођење кроз земљишне књиге;

- пешачко лено издржава једног пешака, а хусарско коњаника; породица која има више лена не сме издржавати више од три пешака или два коњаника; насупрот томе, породице које имају мање од једног пуног лена морају обезбедити човека за војну службу, јер оне своје издржавање могу стицати не само од земљишног поседа него и од трговине;

- за слободно уживање свога поседа и за остало осигурано стицање, поред осталих ратних дужности, граничари су обавезни и да бесплатно врше јавне радове на грађењу и одржавању пуковских зграда;

- ако су граничари одређени на службу ван пука и гарнизона припада им хлеб и дневна зарада од две крајцаре, а у служби ван генералата добијају награду припадника регуларних трупа.

Културни препород

Завршетком Седмогодишњег рата посвећена је Војној граници посебна пажња не само у војничком смислу него и у истој мери и културном развоју. Генерални инспекторат Војне границе (General-Grenzinspektorat) основан је 1765. године. Овај инспекторат, који је имао веома широка овлашћења, био је подређен директно Ратном савету у Бечу. Њему је стављено у задатак да се Војна граница коначно уједначи, нарочито у војном погледу. Затим му је стављено у задатак да учини што више може на подизању материјалне и духовне културе, а нарочито пољопривреде. У његове обавезе спадало је и коначно разграничење између Војне границе и Провинцијала, као и разграничење појединих јединица у самој Војној граници.

Први генерални инспектор овог инспектората био је барон Бек. Он је у сваком генералату установио три комисије: 1. главну, која се бавила стварима администрације; 2. економску, која се бавила културом земље, трговином, занатима, уређивањем путева, саобраћаја и јавном

безбедношћу; и 3. школску, која се углавном бавила питањима наставе. У свим овим комисијама коначне одлуке доносили су официри док су стручњаци за поједине области били само саветодавно тело. Седнице комисија одржаване су сваке недеље у одређене дане. Да би се елиминисала самовоља појединих органа власти, утврђене су права и дужности свих власти, што је опет доводило до бескрајног бирократског пискарања. Примера ради наводимо да је код сваке компаније вођено 46 разних протокола и листова. Поред тога морала је свака компанија да подноси недељно два, месечно десет, четврт годишње два и годишње 37 периодичних извештаја а сем тога је подносила и читав низ претставки без одређеног датума. На основу добијених извештаја из компанија и батаљона доношене су у пуку одлуке “заповеди”, које су објављиване подофицирима и војницима. Граничарски пукови су о свему обавештавали Генерални инспекторат а овај пак Ратни савет.

У Војној граници током њеног постојања, а нарочито у XVIII веку, донето је много разних предлога, одредаба, наредба, уредаба, статута и закона. У мору тих аката тешко је утврдити који су од ових закона заиста у пракси и спровођени а који су остали само мртво слово на папиру. Због тога је неопходно изнети шта је о овоме свему мислио човек коме је било поверено да да објективан извештај о стању у Војној граници и Провинцијалу. Тај човек био је Фридрих Вилхелм Таубе, владин саветник, човек врло широке енциклопедијске културе. Свој извештај штампао је Таубе у посебној књизи 1777. године. О Војној граници Таубе између осталог бележи следеће:

“Граница је подређена директно цару а врховни надзор над границом врши Дворски савет у Бечу, коме је подређен заповедајући генерал (“commandirender General”) Славонске границе који је резидирао у Осијеку. Њему су биле подређене ниже војне власти на територији Војне границе”. У Граници војна власт је одлучивала о свему, осим у духовним пословима, значи у судству, школству, у финансијама и пољопривреди. Становништво Војне границе било је подељено на три групе:

1. Populationsstand, тј. становништво које има кућу и које се размножава;
2. Defensionsstand, тј. становништво које брани земљу;
3. Dienststand, тј. они који активно служе војску.

Плату су добијали само они који су активно служили или како се то у народу говорило који су били “под пушком” и док су били “у пољу” значи на бојишту. Када нису ратовали живели су обрађујући земљу а одело су добијали делом у готову а делом у накнади.

Граничарска основна привилегија је била да су били ослобођени од контрибуције, али су место ње морали давати друге дацбине у државну касу из које су плаћани официри и подофицири. Од осталих властелинских дажбина били су ослобођени само они који су активно служили војску, али не и њихови родитељи, браћа и синови. Обавезе према властелину биле су одређене на основу величине поседа. Народ се много жалио и на терете који су и њему самом користили, као што су биле оправке путева, мостова, чишћење бунара и сл. Сваки становник Границе био је дужан да држи стоку како би могао одговарати овим обавезама. У случају неких потреба појединац је могао своју земљу заложити али не и продати.

У Граници је војна власт бринула о свему. Чим би се родило мушко дете завођено је у пуковске књиге, а у целом свом животу граничар није смео ништа учинити значајније без знања пука. Официри у пуку су били један пуковник, један потпуковник и један мајор а уз њих још и аудитора, фелдпатера, или попа и шеснаест ранара.

Компаније (чете) су територијално обухватале по неколико насеља. На челу сваке компаније налазио се капетан који је одлучивао у грађанским, политичким и судским стварима. Под његовим заповедништвом налазила су се два поручника, један заставник, један наредник, неколико фурира и каплара. Капетан је био и старешина компанијске канцеларије. Свака компанија се састојала од 250 способних војника који су били вични руковању било којом врстом оружја и зато су се у том моменту могли користити за сваку врсту наоружања.

Када је било ратно стање обично су три батаљона одлазила на бојно поље, док је четврти остајао код куће. Батаљони на бојишту смењивани су сваке друге или треће године свежим батаљонима из истог пука. Међутим, приметио је Таубе у својим записима следеће: "Пошто сваки становник жели да иде на бојно поље, то су они који остану код куће незадовољни и незгодни". Официри у пуковима били су највећим делом Немци и Мађари али су сви они морали научити српски језик. Команда је била на немачком језику. Фурири и пуковски писари граничних пукова морали су научити турски и то не само говорити него и писати. Разуме се све је ово било потребно ради кореспонденције са граничним турским областима. Тако је и генерал у Осијеку имао заклетог тумача.

Сремци пешаци служили су у Варадинском а хусари у Славонском пуку. Хусарски пук је имао хиљаду људи, али није имао своје посебно подручје него је био распоређен дуж Саве све до Земуна. У мирно време хусари су били под заповедништвом старешине пешадијског пука на чијој су се територији налазили. У то време пуковник хусарског пука имао је да брине само о економији свога пука. Седиште штаба хусарског пука било је прво у Старим Бановцима, затим у Голубинцима, а од 1777. године расправљало се о томе да се команда пука пренесе у Винковце. Према

Таубеу, коњ који је узиман за војне потребе морао је да буде висок 14 и по песница.

Увођење кантоналног система

Рад барона Бека на уређењу Војне границе наставио је 1786. године барон Шишковић. У то време требало је формирати Војну границу дуж целе државне границе према Турској и то је учињено формирањем Војне границе у Банату. Током времена граница је добијала све више на значају за аустријски двор и њој је поклањана све већа пажња. Тако је 1786. године основано при Дворском ратном савету посебно одељење за Војну границу а посебно је обрађана пажња што бољем војничком образовању граничара те је и читав низ прописаних закона био посвећен овој теми. У знатој мери посвећена је пажња и становништву Војне границе јер се увидело да је потребно да се граница оспособи за све терете који су јој наметани. То се мислило постићи увођењем тзв. кантоналног система 1786. године. Овај систем је заиста много значио у развоју Војне границе.

Увођењем кантоналног система 1786. године одвојена је управа војске од управа осталог становништва: заповедник пука заповедао је само војском, док је заповедник кантона заповедао цивилним становништвом које није било у војној служби. У свим граничним пуковима један кантонални срез чиниле су три компаније. Заповедник кантона имао је нарочито да брине о вршењу верских дужности становника и о њиховом моралу, о васпитању деце, о бројном јачању становништва. Кантонални регулатив садржавао је читав низ одредаба о санитетским установама, о набављању хране, о трговини и саобраћају, о одржавању путева и друмова, о грађевинском поступку, о гашењу пожара и др. Према овом регулативу сви официри и виши и нижи били су задужени да се нарочито брину да се побољша стандард становништва у Војној граници. Имали су да брину да се пољопривредна производња појача и квалитет пољопривредних производа поправи. Нарочито су били задужени да брину да све обрадиво земљиште буде обрађено и засејано и да пољопривредни радови буду обављени на време. Поред основних прехранбених усева била је нарочито посвећена пажња баштованству па се пазило да свака кућа према броју укућана засеје што више кромпира. Официри су затим били задужени да пазе да становништво сваке године остави извесну резерву хране и то од сваке врсте плода.

Полазна тачка за уређење кантона били су попис становништва, мапирање и оснивање земљишних књига. Од 1745. године уместо сеоских кнезова које бира народ (општински кнезови) постављен је подофицир који

је спроводио компанијске наредбе. Ради одржавања реда постављени су у сваком месту инспектори који су били подређени дистриктним инспекторима а ови заповеднику кантона. На седмичном рапорту највиша казна је била 10-12 удараца батином, код дистриктне команде до 25 удараца батином. Иако је Јосиф II укинуо разне тортуре и многе средњовековне казне батинање се још дуго задржало у Војној граници.

Заповедници кантона били су посебно задужени да брину о културном напретку становништва, разуме се у интересу државне и војне силе. Били су задужени да се код становништва одржава војнички дух и да цивили стално и непосредно помажу војску. Тако је 1788. године за време упада Турака у Срем наређено да се жене и деца склоне у планину. Становништво кантона којим је заповедао обрстлајтнант Аксентије Милутиновић замолио је свог команданта да се одговори “командиререндеру да они то учинити неће, него да ће своја огњишта са женама и децом бранити”. Милутиновић је тада наредио да се сва насеља у Варадинском пуку дубоким шанчевима опкољавају а да се на улице поставе препреке (бркљаче) које ће се ноћу затварати и да ту стоје, нарочито ноћу, сеоске страже. Када би се десила нека опасност на линији границе палиле су се бакље од сламе и сваки мушкарац старији од седамнаест година био је дужан да се хитно с пушком јави на одређено место.

Одевање граничара пре увођења униформи

У почетном радобљу формирања Војне границе на овим просторима и официри и војници вероватно су се одевали по својој вољи и свом укусу. Тако се наводи да су 1733. године Сремци и Славонци “војеваше у Сицилији против Шпаније, имадоше за одело црвене капе, зелене хаљине, широке и плаве чакшире, црвене кабанице, местве и опанке, дугу пушку, два ножа и два пиштоља”. Тако су највероватније и војне јединице чиниле веома шаролику слику, својом одећом и обућом и својим оружјем. То се види и из познате песме “Бој на Донауверту”. У овој песми су опевани сви Срби официри који су учествовали у овом боју, и којим је оружјем сваки појединац од њих био наоружан. Сам заповедник одреда, капетан Михајло Продановић, имао је чувену “џеферију”, као и млади капетан Белгради “сабљу мисирлију”, а

“За клобуком сребрна челенка,
Којано је од дванаест пера,
На рамену пушку млетачкињу”.

Капетан Костреш имао је “кратки личаник”, барјактар Туцић “токе од биљура”, а барјактар Косанић “мача гребештака”,

“На глав’ носе везена клобука”.

Обични војници носили су “дуге пушке шарке”.

Врсте униформи

Када су у Војној граници уведени регуларни пукови, одмах је спроведено и униформисање. То је највероватније учињено и у српском хусарском пуку чији је “патрон” био митрополит Викентије Јовановић. Највероватније да су коњаници у овом пуку носили зелене доламе и црвене чакшире. Више података имамо о униформама појединих врста граничарске војске. Пешаци који су чинили језгро граничарске војске носили су све до 1760. године немачки капут (камисло, вафенрок) од зеленог сукна, са два џепа и осамнаест дугмади; на рукавима су имали црвено нарукавље, док им је капут покривао и горњи део чакшира. Чакшире су биле од црвеног сукна, украшене разнобојним гајтанима. Уместо клобука који је раније ношен на глави, у употребу је улазила и нека врста качкета од црвеног филца са месинганим штитом на чеоној страни. Обод на стражњем делу качкета, могао се у случају невремена спустити да заштити врат, који је штитио оковратик од крепона. На врху предњег дела качкета налазила се округла кокарда. Као горњи део одеће служио је гуњац од зеленог сукна, уместо белог какви су раније ношени, са шест пари гајтана од црвене вуне. Подофицири су се облачили на исти начин као и обични граничари само што им је одећа била прављена од квалитетнијег материјала.

Хусари су на глави носили чаков са црним везом и црним гајтаном; носили су такође црвени огртач са немачким оковратником; затим су носили зелено обојено крзно (кожу) постављено црним јагњећим кожицама, са жутим гајтаном, на четири реда дугмади; доламу од зеленог сукна са жутим гајтанима и дугмадима; чизме са мамузама и опасач жуте боје са петнаест жутих и црних дугмади. Пуковник Белгради, према портрету који се налазио у манастиру Шишатовцу, је имао “доламу и заогрнуту ђурдији са белим первазом угљастозелене боје а чакшире као рак црвене боје. Све је то било извезено златом. Под левим пазухом држи калпак од куне и црвене чохе. Леву руку наслонио је на балчак”. Комплетна униформа пешака стајала је 24, а хусара 54 форинте.

Стрелци су имали мундир од чохе голубије боје са жутим дугмадима на један ред и жутом јаком и нарукављем са белом испуском. Са предње стране нарукавља налазиле су се беле латике са жутим дугмадима на врху а са задње стране нарукавље није било спојено. На раменима су носили

еполете. Панталоне су биле од сукна голубије боје, уско приљубљене уз ноге, са жутим гајтанима око џепова (мађарски крој). На ногама су имали ципеле, у које су улазиле панталоне. На глави су носили качкет од чохе са белим округлим данцетом и челенком на предњем делу.

Кад је Варадински пук примљен у регуларне пукове, добили су “пешаци црвене капе и кабанице, кратке зелене доламе са црвеним натшивима и жутим и црвеним гајтанима, црвене чакшире, местве и опанке. Катане су добили црне клобуке са перјаницама, црвене чакшире, зелене ћурдије и доламе, и уз два пиштоља и карабина још и копље са црно-жутом заставом. Године 1770. “добили граничарски регименти беле капуте и чакшире. Били су сад равни угарским региментама са разликом да су последњи црвене чакшире имали. Официри добише беле немачке капуте, плаве прслукe, немачке плаве чакшире, шешире са златни портони и полузлатне појасе”. Пошто се бела боја показала непрактична за војску, то је већ 1774. године Илирском (Банатском) пуку уведена мрка, и ова боја остала је карактеристични део његове униформе све до његовог свршетка 1872. године. Године 1785. добили су пешаци у Војној граници “од бурмутске боје мађарске доламе и чакшире са жути и црни гајтани накићене”.

Са униформисањем војника и официра граничарских пукова није ишло ни брзо ни лако. Тако је за мајора Путника забележено како је 1778. године изашао на бојиште “на прекрасном коњу с драгоценим сарасом”, а војници су још дуго ратовали у свом руху. Још у рату с Французима ратовали су “нови варадински пришелци у гуњеви и опанци”.

Ратови Аустрије (и граничара) од 1691-1791

Од 1699. до 1790. године Хабзбуршка монархија ратовала је веома често на Западу и Истоку: од Скопља до Рајне и од Северног мора до Италије а каткада на неколико војишта одједном. Ратовало се против Турака, против немирних Мађара, против суседних владара. У овом временском размаку од деведесет година добра половина времена проведена је у ратовима. Наводимо ратове које је Аустрија водила у овом временском периоду:

Рат за шпанско наследство	1701-1714
Борба са Ракоцијем	1704-1711
Први турски рат	1716-1718

Рат за пољско наследство	1733-1738
Други турски рат	1737-1739
Аустријски наследни рат	1741-1748
Седмогодишњи рат	1756-1763
Рат за баварско наследство	1778-1779
Рат са Турском	1787-1791

Одмах после Велике сеобе 1690. године, Срби су се изванредно показали у бици код Сланкамена 1691. Својом изузетном храброшћу највише су допринели победи аустријске војске у овом боју. Битка код Сенте 1697. године највише је добијена опет огромном заслугом Срба. Убрзо после завршетка рата с Турском и склапања Карловачког мира 1699. године почео је Рат за шпанско наслеђе (1701-1714). У овом рату “многи Срби, Славонци и Хрвати отмено су војевали”, особито 1704. године “када у војни против Француза и Бабура разбише наши код Хохштета непријатеље. Овде су се Хорвати и Славонци и бачванска милиција особито одликовали”. За време борбе против Ракоција Срби су се масовно борили против његових “куруца” а истовремено су чували границу Аустрије према Турској на Дунаву и Тиси. Срби су се нарочито одликовали заузимањем кланца Сибо 1705. године када су царској војсци отворили пролаз у Ердељ и у бици код Кечкемета 1706. године у којој су се одликовали капетани Вулин и Текелија. У овим борбама учествовао је као заповедник и Секула Витковић чију су јединицу задржали извесно време и као посаду Сегедина. Један део Срба граничара учествовао је 1707. године и у рату против Шпанаца у Италији.

Срби учествују и у бици на Везирцу код Варадина, у походима при освајању Београда и Темишвара. У бици за освајање Београда “Сербски коњаници били су овде први, задобише 186 топова, силни барут и олово и многе турске пртљаге, камиле и шаторе”. Део Срба граничара учествовао је и у походу на Влашку. 1719. и 1720. године војевао је један одред Срба у Италији, а 1734. године учествовало је 500 пешака и 200 коњаника из Поморишке јединице и 810 војника из Потиске границе у ратовима у Шлезији.

У рату против Турака 1737. године “окором онострани силни сербски чета, педесет хиљада наших граничара Бачвана и Банаћана”. У борбама код Ужица “особито сербска милиција отликовала се”. Срби су и у овом рату као и у свим претходним и будућим ратовима чинили претходницу (авангарду) и заштитницу (аријангарду). “Сербски коњаници и славонска милиција, 6.000 њих, чинише чудеса, но буду од велике силе утешњени”.

Само што је овај рат био завршен отпочео је рат за аустријско наслеђе. 1741. године ратовало је у Шлезији око 500 пешака и 200 коњаника граничара из Доње Посавине и 500 граничара из Подунавља. Из овог рата брзо су се вратили граничари из Доње Посавине, није познато зашто. Исте године било је у Баварској 2.400 граничара из Савске границе, 500 пешака и 500 коњаника из Потиске границе и 400 граничара из поморишке границе. Потиски и Поморишки граничари као и један део војске састављен од Мађара нису се хтели борити па је гроф Палфи ово искористио да предложи царици Марији Терезији да се Потиска и Поморишка граница развојаче, па је ово можда и један од разлога зашто су ове границе убрзо и развојачене. Развојачењем ове две границе довело је и до велике сеобе Срба граничара у Русију.

Највећи део граничара налазио се у Баварској. Пошто је иста 1742. године покорена наметнуте су јој контрибуције. Баварци између осталог “морадоше сваки дан сваком војнику давати седам крајцара, једну фунту меса, две холбе пива и четврт холбе ракије”. Пошто је ситуација у Чешкој постала тешка после продора Пруса, морао је један део граничара бити пребачен у Чешку, док је један део Срба граничара под заповедништвом Станише (Марковића) Млатишуме и Исаковићем пребачен из Србије у Баварску. Под комадном Станише Млатишуме било је добровољаца Срба и Босанаца 1.686 пешака и 598 коњаника. Други одред Срба од 571 човека учествовао је у овом рату под заповедништвом Вука Исаковића. Маја месеца 1743. године биле су тешке борбе око Дигенфингена, који су бранили Баварци и Французи. Исте године борило се 1.337 Банаћанина пешака и 400 коњаника са копљима у Шлезији око Инголштата који се и предао 1. октобра исте године са 3.618 Француза, 360 Бавараца и 118 топова. Идуће године учествовали су Потиски и Поморишки граничари под заповедништвом Кевенхилера у ратовима у Горњој Аустрији, Баварској, Моравској и Чешкој, и у тешким крвавим борбама против Шпанаца у Италији.

У борбама у Баварској 1744. године учествовали су потиски коњаници и Сремци под Вуком Исаковићем и Михајлом Продановићем, а у Чешкој Банаћани. Исте године ратовали су Сремци у Италији против Шпанаца. Шпанска војска била је састављена од Валонаца, Ираца, и Швајцараца. У овом рату покушали су граничари да на препад освоје град Велетри, рачунајући да ће у истом заробити напуљског краља и херцега од Модене и да ће заробити огроман плен. Овај препад није успео (уствари није успело хватање напред наведених личности) али је град у овим борбама страховито страдао, изгорео је до темеља а становништво је побијено. У овим борбама и граничари су имали огромне губитке.

Исте године борили су се Сремци и Славонци код шуме Бромпт, где су “шуму и поље силном крвљу поливали”. Кнез Лобковиц похвалио је Сремце који су ратовали под обрстлајтнантом Јосифом Монастерлијом “за њихову велику храброст у Италији у својим предложенијама самоме цару”.

Следеће 1745. године ратовало се у Шлезии и Чешкој. У овим борбама учествовало је 800 Поморишаца, 500 Потисаца, 500 Подунаваца, 500 које Сремаца које Клименти и 980 граничара из Банатске милиције. Исте године, 4. јула, напали су они на пруски логор и ту су запленили ратну касу и краљевски шатор. Банатски коњаници, њих 400, наоружани копљима служили су у одреду генерала грофа Баћанија. Исте те године учествовали су граничари у борби код Прага. Те исте године у тешким борбама на Егердофској висиви (Hennedorf) граничари су потукли Прусе. “Прајзи преокрену пушке тепелуке горе у знак предаје, ноћу напред положи пушке и предаду се Сремцима, Славонцима и пандурима: један мајор, 16 официра и 583 проста војника; варош Козел наши поробише”. Граничари су исте године учествовали у борбама око Улма. Јануара 1747. године ратовали су Сремци под Монастерлијом код Дрангињана. При опсади Ђенове учествовало је 490 Сремаца под Рашковићем, а 961 под Монастерлијом.

У Седмогодишњем рату највеће и најжешће борбе вођене су са Прусима. Тако је у бици код Прага учествовало 5.240 граничара, док се у самом прашком гарнизону налазило још 3.787 граничара те је у овој борби око Прага учествовало укупно 9.027 граничара. Под маршалом Дауном налазило се 200 Сремаца пешака и 100 хусара. Граничари су се одликовали и у борбама код Колина и Плањана 1757. године. Исте године истакли су се Сремци код Ландсхута у Шлезии где су разбили један одред Пруса и заробили шест топова. 1758. године учествовали су Сремци у нападу на пруску комору код Оломуца, а 1759. године у борбама код Киселдорфа. Те године добили су граничари посебну похвалу за своје храбро држање код Гроскундерсдорфа. 1761. године прославили су се Сремци у најтежим борбама у овом рату, приликом освајања Швајдница. Пред битку “у два сата пред зору, добије сваки наш момак по мало ракије и Лаудон им обећа, ако сретно изиђу 150.000 форинти. У три сата сви сложено јурише. Прајзи, са топови и малим пушкама, куражно се бранише. Наши били су више пута сузбијени, но опет напред стремно ударише и већ околу шест сати улете по лествама, окрену на обкопи непријатељске топове, и почни из њи град бити, а потом, особито граничари приме се сабље и бајонета. Многи падоше са обадве стране. Понајвише просу се хрватске, славонске, сремске и банатске крви - јер ови су први били-, и тако град отеше. Заробише 3.898 Прајза, и 211 топова, са многим пушкама, барутом, оловом, лебом, брашном и различитом марвом и раном. Наши изгубише 1363 човека, које мртви, које рањени”. Сремци су заробили пет официра, сто војника и два топа. Граничари су се такође одликовали и у биткама код Пречендорфа и Фрајберга, а “од њ, и њихових копаља и сабаља, имали су Прајзи ужас и стра”.

По завршетку Седмогодишњег рата настао је један дужи период мира. До новог рата дошло је 1778-1779. године када је избио рат за баварско наслеђе. У овом рату учествовали су Сремци под Сечујцем у Баварској и у Чешкој. Сремци су учествовали и у борбама у Холандији 1784. године. У знатно већем броју учествовали су у рату против Турске 1788-1791. године. У овом рату је нарочито страдао Банат и то како војници тако и цивилно становништво. У овом рату упутили су два банатска граничарска пука, два ратна батаљона, на бојиште у два маха, 10.328 војника. Пре тога сваки од пукова оставио је по два дивизиона за одбрану земље са око 3.500 људи. Оба пука су уз то формирали и један добровољачки одред, док се на служби на кордону налазило у немачком пуку 400, а у Влашко-илирском пуку 570 наоружаних људи. У овом рату су се нарочито јуначки држали Србијанци који су служили у Михаљевићевим фрајкорима. Они, “ударају на Турке са отчајанијем, чине нечувене освете, туку и гњаве гдикод ког Турчина сретну и виде, и затварају Турцима све путеве у Београд, Шабац и Смедерево”.

Колике су укупне биле жртве Војне границе у овом периоду тешко је израчунати. Мора се знати да је у аустријској војсци служио велики број граничара у односу на број становника Војне границе. То се види из ових примера: 1740. године налазило се у Војној граници 45.615 људи спремних за борбу и око 20.000 војника за одбрану границе, док је целокупна аустријска војска у то време имала 113.544 људи. По Швикеру, у рату од 1740-1748. године дала је Војна граница на бојиште више од 25.000 људи; по Ваничеку они су својом храброшћу у тим биткама одлучивали. У Седмогодишњем рату учествовала је Граница са 36.000 пешака и 6.000 коњаника, односно у току овог рата са 70.000 до 80.000 људи, док је целокупна аустријска војска у исто време имала око 150.000 војника. У Баварском рату за наслеђе дала је граница око 55.000 војника не рачунајући оне који су код куће обављали своје дужности на кордону, у гарнизонима итд., што укупно износи око 70.000 војника. 1796. године давала је Војна граница, на чијем је подручју живело милион душа 120.000 војника, док је цела аустријска царевина која је у то време бројала тридесет и два милиона становника само 400.000 војника.

Губици граничара у свим овим ратовима били су веома велики. Према статистичким подацима са којима располажемо 1744. године када се од граничара “које оведе, које у пијемонтској потроши толико да 1. новембра ос славонски и сремски 2.800 само јошт 1.142 осташе; Хорвата од 2.700 само 1.605”. Број изгинулих и рањених био је врло често огроман. Тако је 1746. године само капетан Димитрије Бранковић довео назад у Славонију 291 “от рана кљакави”. Славонско-банатска граница изгубила је за време рата од 1788-1789. године 56.900 душа. Нарочито је много у овом рату изгубила посебно Банатска граница. Тако је из Влашко-илирског пука 22.919, а из Немачко-банатског пука 13.331 лице “које одведено у ропство, које посечено и помрло, или се после бекства 1788. године никада више у

Границу није вратило". Од тога је пало у ропство 7.191, од којих 1.296 одраслих мушкараца, 1.980 мушке деце, 1.808 жена и 2.051 женске деце. Од њих се до 1790. вратило само 314. Из Немачко-банатског пука пало је у ропство 63 човека, 230 дечака, 202 жене и 272 девојке.

Тешко рањени војници граничари добијали су од државе пензију.

Извори и литература:

1. Др Душан Поповић, Срби у Војводини, Матица српска, Нови Сад, 1959.
2. А. Ивић, Сеоба Срба у Хрватску и Славонију, Сремски Карловци, 1909.
3. Ф. Вранић, Прилози господарском развоју Хрватско-славонске крајине у 19. вијеку, Рад Југословенске академије, Загреб, 1900.
4. Фр. Ваничек, Историја Војничке крајине или васцелог српског народа, Народна задружна штампарија, Нови Сад, 1883.

Summary

Dr Dušan Vuletić

Military Border, reforms, and wars of frontiersmen, from 1691 to 1791

After the Great Migration of Serbs in 1690, there arose in Austria the question of the treatment of newly arrived population. One of the possible solutions of this problem was the formation of Military Border. Catholic church and some other influential factors in the state perceived Serbs as the danger for their own interests, so they opposed the unification of Serbian population in a single territory. On the other hand, Serbs were rather welcomed by the state because its priority was state security and the defense of the country from external and internal enemies. Serbs seemed like „natural soldiers“ who, by the way, didn't cost almost anything.

Military Border was not established right away. Serbian people acted at first as people's army. During peace they were farmers, and during war times they were warriors. Frontiersmen didn't have uniforms; instead, everyone was fighting in one's own clothes and shoes, and with one's own personal armament. They were fighting under the command of the heads of their families (Atanasije Rašković and others from the same family, Jovan Tekelija, etc.). For this kind of service frontiersmen were given the land; but they also received money as part of the salary. One part of the frontiersmen carried out special patrol or outpost duties along the border in order to prevent the trespassing of the persons that were not welcome at the territory of the border.

On the territory of the Military Border itself, there were few very prosperous city settlements whose inhabitants were not under obligation of military service. That was the reason why General Engelshoffen, who was in charge of arranging affairs in Military Border, and in order to utilize the entire population for military purposes, suggested establishing of military city municipalities – military communes – which did have some kind of military obligations.

Slavonian and Banat general commands were abolished in 1783, and instead of them a General command in Varadin was established, to which, besides the Petrovaradin regiment, regiments in Pančevo and Vinkovci were subordinated. Companies (two hundreds and fifty fit soldiers) included, in terms of territory, several settlements. At the head of each Company there was a captain who made decisions concerning civil, political and legal matters. Under

his command there were two lieutenants, sergeant majors, sergeants, and few corporals and lance corporals.

Military Border was governed, until 1754, on the basis of general and particular statutes, rules, and regulations, and thenceforth, until 1807, "Military Border basic Law of 'Generalat' of Karlovac and Varaždin was in effect". Regarding the civil suits, it was the public law of Hereditary Lands of Austria, as well as the common law, that had the legal force. Basic privilege of the frontiersmen was that they were released of budget contributions, but instead they paid other taxes to state treasury, from which officers and noncommissioned officers received their salaries.

Work of Baron Beck on the arrangement and organization of Military Border was continued by Baron Šišković, in 1786. The purpose was to extend the Military Border along entire state border with Turkey, which was accomplished through formation of the Border in Banat. When cantonal system was established, in 1786, military administration was separated from the civil administration. In all Regiments, one Cantonal district consisted of three Companies.

From 1699, to 1790, Habsburg Monarchy waged wars rather often, both in West and the East: from Skoplje to Rhein river, and from Northern Sea to Italy, and in few occasions in several battlefields simultaneously. There were wars against Turks, restless Hungarians, and against neighbouring countries.

Богдановићи у Руми и расејању

О Богдановићима у Руми прве трагове налазимо почетком 19. века у списку парохијана Вазнесенске цркве.¹ Теодор Богдановић (рођен 1766), Ђебеџија², помиње се 1819. као општински касир, који је својим “конфузијама” био повод за доношење статута 1822.³ Пословно и пријатељски близак Михајлу Критовцу (???? - 1829) и синовима, богатим трговцима и утицајним Цинцарима. Сима Кривоца, иначе кнез румски 1837 - 1838, уз браћу Јована и Стевана по очевој смрти преузима “трговину шпецерајском и гвожђарском робом, највећом у Срему, која је постојала све до 1895.”⁴ Теодор Богдановић је уз Критовце, представнике општине био у сукобу са спахијом Петром Пејачевићем, који је Критовца, у жалбама Угарском намесничком већу, а затим и цару, приказује као склоног малверзацијама и тероризму, као рушиоца реда и мира, као насилника који прогони Лобмајера, Камбера, Штенцла, Сервација, затим попа и друге мирне грађане.⁵ По одредбама Слободнице Марка Александра Пејачевића од 1. јануара 1749. избор кнеза обављао се сваког првог новембра “прве године Немац, друге године Мађар или Словак, а треће Сремац или Србин наизменично.”⁶

Могуће због овог сукоба Теодора Богдановића са Петром Пејачевићем ни један Богдановић, иако угледни и утицајни трговци током 19. века, не постаје кнез или градоначелник. Потомци Теодорови баве се политиком и постају у националним организацијама први људи, али у власти их нема. Теодор је био ожењен Станом, са којом је имао синове Стевана и Петра (1801 -1851) и кћер Христину рођену 5. 1. 1817. којој кумује Софија, кћи Димитрија Спирте, трговца, Цинцарина.⁷ Поводом сукоба о избору учитеља српске школе у Руми Теодор Богдановић на челу групе

¹ Протокол рођених, 9. 10. 1801, РОМС, м 18526, ф 1, препис др Угљеше Крстића.

² Др Славко Гавриловић, Рума трговиште у Срему 1718 – 1848/49, Нови Сад, 1969, прилог IV, Попис занатлија око 1815, 225

³ Др Славко Гавриловић, исто, 69

⁴ Др Душан Ј. Поповић, О Цинцарима, Београд, 1937, 397

⁵ Исто, 71

⁶ Копија от контракта В[ароши] Р[ума], АСАНУ, ПМА “А” 318/1777.

⁷ Протокол рођених, парохије Свих светих у Руми од 1. X. 1816, рукопис попа Аврама Михајловића, преписао др Угљеша Крстић, РОМС, М 18526, К-1, 1

грађана 1837. подноси представку Жупанијској скупштини ради поправљања стања у српским школама у Руми, коју је Скупштина проследила Угарском намесничком већу.⁸

Стеван је био ожењен Софијом Стојковић, рођеном сестром Атанасија Стојковића са којом је имао синове Косту (5. 3. 1811 - 28. 4. 1854). и Атанасија (10. 2. 1818), кум Григорије Думовић.⁹ Атанасије је име очигледно добио по славном ујаку, ректору Универзитета у Харкову, научнику и писцу прве књиге Физике на српском језику. Софија Богдановић се 1828. године помиње као дућански трговац са капиталом од 100 форинти сребра.¹⁰ На основу овог документа очигледно је да је Стеван преминуо млад.

*Ана Богдановић*¹¹

У попису власника винограда у Кудошу од 1. септембра 1860. Софијина кућа је у Главном сокаку бр 75.¹² Наследници Софије Богдановић помињу се као власници куће у Руми 1863. године, истина не пише њихово име, што значи да није извршен превод.¹³ Међу румским трговцима и месарима Теодор се помиње као закупник Пејачевићевих пустара 1827. и 1832.¹⁴ Нешто касније 1836. године Теодор се помиње као дародавац 4.000 форинти за покривање крова цркве Свих светих у Руми.¹⁵

⁸ Др Славко Гавриловић, исто, 193

⁹ Протокол рођених парохије Свих светих у Руми од 1. X 1816. рукопис поп Аврама Михајловића, препис др Угљеша Крстић, РОМС, М 18526, К-1, 1

¹⁰ ДАН, Fond Županije srijemske, 339/1929

¹¹ РОМС CLXXVII - 11

¹² Ђорђе Бошковић, Рума као среско место у Војводству Србија и тамишки Банат, Рума 2004, 134

¹³ Parcelni protokol občine Ruma 1863, саставио Јосип Франц Вилхелм, бр. куће 538, Архива Завичајн музеја Рума

¹⁴ Др Славко Гавриловић, исто, 124

¹⁵ Српски пчелар, Рума, 1. 10. 1898.

Дародавац је Теодор Ђебеџија, или деда Теодору, председнику Српског певачког друштва и првом председнику Српске пчеларске задруге у Руми. Овде је Татјана Пивнички - Дринић, пишући о Теодору Богдановићу, унуку, у Српском биографском речнику Матице српске, књ. 1, Нови Сад, 2004, 607, погрешно датирала поклон од 4.000 форинти, који је учинио деда, тада трговац у најбољим годинама, а унук је имао тек шест година.

Међу приложницима цркве Свих светих из 1854. дародавац епитрахилџа и фелона је фамилија Петра Богдановића, тј. старих родитеља Теодора и Анастасије, брата Константина и синова Павла, Теодора, Јована - Јосифа, Константина, Георгија и Антонија као и верне супруге Ане с јединицом Маријом приложи 500 форинти.¹⁶

У конскрипцији парохије Свих светих у Руми из 1865. старешина кућне задруге Богдановићевих је Петрова супруга, удовица Ана (1811-1889)¹⁷ са шест синова и једном кћери и то: Павле 1. 7. 1828; Јосиф 12. 2. 1833; Константин 4. 6. 1839; Георгије 13. 6. 1847. (на попису 1862. на страни су Константин и Георгије - вероватно на школовању); Антоније 11. 10. 1852; и јединица кћи Марија 4. 12. 1841. Са њима у кући живи и свекрва Стана (1776).¹⁸ Шести, а иначе други по реду, син Теодор (21. 1. 1830 - 8/21. 5. 1900) је већ био издељен и самостално се бавио трговином, његов кум је Владимир Николајевић.¹⁹ Крсна слава Богдановићевих је св. Јован крститељ. Стеван, отац Костин био је старији од Петра, кад се Коста родио Петар је имао десет година.

Константин, адвокат

По завршеној гимназији у Карловцима Константин - Коста, филозофију завршава у Сегедину (1827 – 1829), права у Пешти (1829 – 1830) и Братислави (1830 – 1832). Као студент, а унук угледног трговца Теодора, Коста кумује виђенијим трговачким и занатлијским породицама тога времена у Руми; Станковићима 1828. крсти Арсенија, следеће године Јовановићима крсти Симу; Кости Младеновићу 1831. крсти сина Михајла.²⁰ По завршетку права до 1842. ради као адвокат у Руми. Потом прелази у Србију, где је ступио у државну службу поставши секретар Државног савета и члан Друштва српске словесности, које је те године основано.²¹ Током боравка у Србији био је кућни учитељ кнезу Михаилу. Оптужен за набавку оружја и помагање Катанске буне у Шапцу септембра 1844. против кнеза Александра Карађорђевића морао се са свргнутим кнезом Михаилом

¹⁶ Инвентар православне румске цркве храма Свих светих 1852, РОМС, Нови Сад, М 18526, г 1, стр. 3.

¹⁷ Умрлица - парта Ане Богдановић, из фонда Смиљке Богдановић - Сандре Премроу из Њујорка, копија у поседу аутора.

¹⁸ Конскрипција парохије Свих светих у Руму 1865, РОМС М 18526, б, препис из Домовних протокола извршио др Угљеша Крстић. Код Јосифа - Јована - Јоце помиње се негде и датум рођења 26. 6. 1833.(?)

¹⁹ Протокол рођених парохије Свих светих у Руми од 1. X 1816. рукопис поп Аврама Михајловића, РОМС, М 18526, К 1, стр. 3, препис извршио др Угљеша Крстић.

²⁰ Исто

²¹ Петар В. Крстић, Константин Богдановић, Српски биографски речник 1, Нови Сад, 2004, 607

склонити у Нови Сад. Из преписке са Данилом Медаковићем и Ђорђем Стојаковићем 1845. и 1846. књаз Милош је Светли, који је остао Кости у непријатној успомени.²² Пишући Ђоки Стојаковићу Коста се жали: “Како моји процеси окончају се, ја таки кући, да приватно у моје фамилије кругу живим. Зар није доста четири године најлепшега мога живота жртвовати па коме? И зашта? И требали цео век онима да жртвујем који мене буди међу нама речено достојни нису...”

Тишти мене воздух бечки, ја немогу бадава новце уде трошити: Хоћу једанпут дома! Дома! И та је жеља од праведни најправеднија. Начаст сваком кнез Милош а уз радост Мијајло... Што се новина тиче, те ако добијем држаћу као поштен, неинтересиран човек. Преко бивши моји Господара, ја нећу ни воде да иштем... Ползе от њи немам нашто ми дакле због њи подозренија да носим черту? Ја хоћу да будем чист, па сиром а и опет сиром!”²³ Кнез Милош је дворског фотографа Анастасија Јовановића звао “молерчић” и “мазалом”. Анастасије Јовановић се жали Кости: “Да не могу више старца (кнез Милоша) сносити, данас је већ 13 дан како му на очи не излазим ради Вас, зато вас покорно молим пожурите се и час пре дођите овамо, јер се више сносити не може.”²⁴

По напуштању службе код Обреновића имао је неприлика са аустријским властима. У Немачкој, Француској и Енглеској борави 1845-1847. где усавршава знање из друштвених и политичких наука. Коста је био полиглота и ерудита.

По повратку у Руми 1847. отвара адвокатску канцеларију. У Пешти марта 1848. покренуо је политички лист *Весник*, којег касније пресељава у Нови Сад, а затим у Карловце и Земун. Овај лист је током Српског народног покрета 1848/9. званични орган Главног одбора.

Коста је био родољуб, слободоуман, државничког вида, можда у том покрету ненадмашан, да му није сметало династичко партизанство.²⁵ По Игњатовићевом мишљењу био је политички најобразованији Србин. “Човек од политике који би кадар био народно гибање према реакцији нивелисати те да и против реакције што изради, но ипак да се од земаљског државноправног основа не удаљи, на ком би се могло зидати измирење”.²⁶

Весник је илегално штампан на једном шлепу на којем је организована штампарија. У то време Коста је посланик Руме на Сабору у Загребу.

²² Коста Богдановић, српски књижевник, приложи животу му, Јавор, Нови Сад, 1886.

²³ Исто, писмо Ђорђу Стојаковића из “црног” Беча 31. јула 1846, Јавор, Нови Сад, 1886, 757/8

²⁴ Анастасије Јовановић, писмо Кости, Беч 6. јула 1847, Јавор, Нови Сад, 1886, 789

²⁵ Јаков Игњатовић, Мемоари, Београд, 1966, 208

²⁶ Исто, 365

Кнез Михаило вапије за контактом и писмима од Косте. У писму од 30. јула 1848. кнез Михаило поручује: “Пишите ми често. Плаћаћу за Ваша писма макар и дукат пошта коштала”.²⁷ “Богдановић је намеру имао кнеза Михајла за војводу српског изабрати, но је са својима преварен био, пошто је Србија пославши своје агенте тај избор предупредила, те је кнез Михаило намеравао пут свој да у Карловце дође напустити морао”.²⁸

У почетку Покрета Богдановић је секретар патријарха Рајачића и његов изасланик у Бечу. “Стаматовић (Павле) где год дође говори да су саветници патријархови па већом страном и већина у главном одбору све сами Милошевци и Мијајловци, и да се на вас нарочито са оне стране пазе и сваки ваш потез мери. Они као што видим не зазиру од вас но у вама Обреновића виде и од њи зазиру”.²⁹ После сукоба који је Коста Богдановић имао са патријархом Рајачићем краткотрајно је допао затвора. Ђорђе Стојаковић, приговара. “Окај се те твоје мољчаљиве литературе, хоћеш зар под старост да под туђ плот идеш а ево да (се) лепо живити, и светао међу Србима бити можеш. Да, ал ти се бојиш златнога крогна и хоћеш да при твојој речи останеш, окај се тога, јер нећеш добро са твојом памећу проћи.”³⁰

Присан пријатељ, правник од угледа Ђорђе Стојаковић - Ђока држи до мишљења Косте Богдановића, поверава му се обавештава га и тражи савет у вези са положајем Војводине. “Патријарх је у чудном положају, нити за кога пита нити га у конференцију зову. Пак зато је зловољан и врло хрђаво расположен. С Баном се завадио завидећи овом његову славу, уплив и ауторитет изгубио је; на повјеренике све се срти јербо ове питају у свима вопросима а њега ни у чем. Ономад смо повјереници Србски и Хрватски имали смешане Конференције под председништвом самога Бана. И старац (патријарх) је био зван но он је одговорио да неће да дође и то због мене, који сам силом сам се у повјеренике угурао, и кога совјете да је он у Земуну слушао био народ би у ребелију пао бијо. Но и без њега смо совјетовали се. Два су питања била: 1) Које желимо да буду границе војводине? 2) Шта се разуме под политичким савезом, који је Мајска скупштина са Хрватском закључила? Ми смо на 1. одговорили: Желимо Срем читав са војеном границом, Бачку читаву са Шајкашким баталијоном. Банат читав: овај последњи жели Патријарх и његови људи, читав за Војводину добити, бојећи се да му се неби духовна власт умањила и да се Власи не одцепе. Ја пак и неки нећемо Крашовију и част ону Темешке гди су Власи у већини, јербо Власа има 500 иљада у Банату а Срба нема

²⁷ Михаило М. Обреновић, писмо Кости, Јавор, исто, стр. 791

²⁸ Јован Димитријевић, нећак Костин, објашњење - фуснота уз писмо др Пацека, Јавор, исто, 792

²⁹ Павле Риђички, писмо Кости, 19. маја 1849, Јавор, исто, стр. 854. То је писмо поводом адресе што је противна страна у Руми Бану Јелачићу предата у којој се захтевала скупштина и избор војводе.

³⁰ Ђорђе Стојаковић, писмо Кости, Беч, 2. септембра 1850, Јавор, исто, 950

толико у целој Војводини, дакле била би Војводина само по имену српска, а у ствари влашка и туђа. Ово моје мјеније што потврђује Бан, говорећи боље и мања кућа само нек је наша. Но Патријарх је противан и тако ни данас нису јошт границе изречене и утврђене. Барање част ону захтевамо гди је елеменат славенски у већини, и то ћемо добити, али ћемо је уступити Хрватима, јербо је Шокаца тамо више него наши

На друго питање казали смо, да ми желимо да је Војводина круновина, и као таква да се сојузи са Хрватима; овај савез пак међутим да се има састојати у заједничком сабору, који после нек определи дата условија сајуза.

Све ово није Патријарху по вољи, јер он данас неће никакав савез са Хрватима а знам га да је пре у свачему хрватисао, Влада као што видиш зна то баш и тежи да Срби остану за себе без икаквога савеза са Хрватском, а с' целим Банатом како ћеду и Власи и туђи елементи бити у већини, и Србе у узди држати. Ето видиш како ствари стоје. Штета, велика штета, што те овде нема. Ми сад радимо на организму Војводине, делимо на срезове, гледамо као ће се увести нова организација судова и политичке власти ...”³¹

Настављајући истим поводом у следећем писму Ђока пише Кости. “Док је светац био управитељ донде му је било добро, да се правитељство не признаје, а сад, кад би он опет посредством правитељства чак из Беча владати хтео, сад и он и његови људи веле да треба подупирати то Представљеније. Ја од моје стране хоћу подупирати и то живо, но не Правитељство под титулом Патријарха стојеће, но Правитељство Војводине испод сваког ауторитета поједини лица... Нерадо нам дају савез с' Хрватском, но воледу да буде Војводина за себе наравно с' читавим Банатом. Но то би значило да би Војводина била онако Србска као што је Унгарија мађарска. Онда би нас туђи елементи парализовали. Ја од моје стране мислим, да нам даду Срем, Бачку, Торонтал, од Темешке оно, гди и нас има, а тако и од Барање, пак онда с' Хрватском; и тако ћемо прокопсати; иначе смо пропали. Наравно да свуда и војену границу разумем... Шта ради моја драга? Мислили бити моја љуба? Бога ти дед из далека распитуј, пак пиши али право: Ти си и сам ту интересират.”³²

Поменути љуба је Јелка Дамјановић, кћи сегединског трговца, њу је оженио Коста Богдановић. О тој женидби остала је забележена анегдота. “У Јелку Дамјановић загледао се Ђорђе Стојаковић, пошто је био срамежљив пошаље прстен по Кости Богдановићу. Овај кад виде удавачу испроси је за себе. Кад је она сазнала за прошњу Стојаковићеву кињила је Богдановића. Питали Стојаковића и после тога шта каже за ту везу. Боље што кињи њега него мене.”³³

³¹ Исто

³² Ђорђе Стојаковић, писмо Кости, Беч 9/21. октобра 1849.

³³ Савка Суботић, Успомене, Београд, 2001, 105

Коста и Јелка имали су сина Јосифа, који је умро као дете.

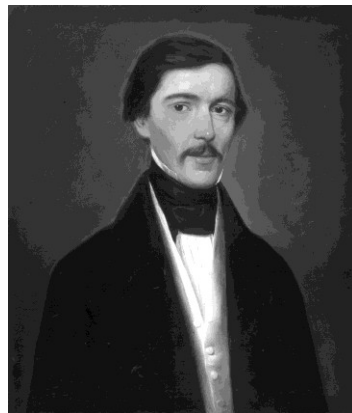
Из ових писама Ђоке Стојаковића евидентно је да Коста после сукоба са патријархом није учествовао у раду изасланства Главног одбора у Бечу око територијалних граница Војводине. По окончању Српског националног покрета Коста постаје члан Ликвидационе комисије у Темишвару. После тога 1853. прелази у Нови Сад где отвара адвокатску канцеларију. Због његовог бављења адвокатуром и моралног држања током живота у својој Руми од савременика назван је “стооки аргус” забележио је равнајући учитељ Гавра Путник.³⁴

Писао је песме, басне и књижевну критику. Објављивао је у најугледнијим тадашњим књижевним часописима: *Летопис Матице српске* (1830 - 1841), *Српски народни лист* (1838 - 1843) и *Седмица* (1852). За живота је публиковао две књиге које ипак не припадају ужем подручју књижевности, већ друштвеним наукама: *Мојим Сремцима...* (1848), *Србски народни Сабор у виду прагматическом и православном* (1838).³⁵ Постхумно му је у Новом Саду, 1861, објављена *Историја србског устава*.

Остала му је недовршена студија из историје *Споменици народа српског*, рукопис у САНУ у Београду.

Преминуо је 10. 5. 1854. године у Новом Саду, где је и сахрањен у св. јовановској порти.³⁶

*Константин Богдановић,
уље на платну, рад
Димитрија Посниковића³⁷*

Петар, млађи Теодоров син, рођен је 9. 10. 1801. кум му је био Павле, син Георгија Спирте.³⁸ У браку са Аном рођеном Мачвански Петар је имао шест синова и једну кћер. Током Српског народног покрета 1848/9. помиње се као општински “сениор” који потписује пуномоћ румским заступницима на

³⁴ Споменица Српске школе у Руми, VII Знаменити људи, ученици ове школе.

³⁵ Др Сава Дамјанов, Константин Богдановић, Знамените личности Срема, Сремска Митровица, 2003, 98

³⁶ Др Илија Огњановић, Гробови знаменитих Срба, што су им кости у Новом Саду укопане, Нови Сад, 1890, 41

³⁷ Завичајни Музеј Рума, копија из Галерије Матице српске.

³⁸ Протокол рођених Св Вазнесенске парохије у Руми, РОМС, М 18526, ђ 1, Препис др Угљеше Крстића, стр. 5

Сабору у Загребу. Румски заступници на Сабору су Константин Богдановић, адвокат, синовац Петров, Павле Петровић жупанијски фишкал из Вуковара и Фрања Биљчевић, "одборни бележник" у Руми иначе Хрват из Илока.³⁹ Петар је настојао да децу школује и да их оспособљава за живот.

Браћа Богдановићи, трговци

Од шест синова који се помињу 1865. временом се губе Константин и Георгије. Истина код Теодора, млађег, рођеног 1830. при попису парохије Свих светих 1865. помиње се Коста, адоптирани, но овај је сигурно много млађи него Константин Теодоров млађи брат рођен 1839. У седмој деценији 19. века и даље имамо података о четири брата Богдановића и то о Павлу, Јовану - Јосиму, Теодору и о Антонију - Тонки. Прва тројица биће трговци у Руми, а најмлађи Антоније завршиће права и постаће адвокат у Руми. Неко време Антоније ће бити фишкал Пејачевићевог властелинства.

Петар умире 1851. године, сахрањен је у породичној гробници на градском гробљу. Велики споменик на улазу са десне стране трећи или четврти пример је небриге и неодговорности Комуналца на одржавању гробова знаменитих Румљана. Исто се може рећи и за скупочени споменик Антонију - Тонки Богдановићу у другом реду са леве стране. У Руми данас нема потомака Богдановићевих, расути су по свету, жалосно је да се овако односимо према онима који су стварали овај град и чији потомци су оставили трага у култури српског народа.

Најстарији Павле приложник је за споменик Лукијану Мушичком, исто учинише и млађа браћа Теодор и Јован.⁴⁰ Павле је био председник Српског певачког друштва у Руми 1884.⁴¹ Био је нежења то се види 1889 из парте при сахрани матере му Ане, а и из конскрипције парохије Свих светих 1892. године где се Павле, трговац, старешина кућне задруге, евидентира сам под редним бројем 6, стим што с му укућани брат Антоније и његова супруга Мара. За сада нема података о Павловој смрти. Оскудне су уопште информације о Павлу.

Теодор - Тоша био је у првом браку ожењен Драгињом, а по њеној смрти жени 7. 2. 1893. Александру Васић. У оба брака није имао порода но у конскрипцији парохије Свих светих из 1865. усвојио је Косту и Јулку. Но о њима нема детаљнијих податка да ли су у питању брат и сестра или млад брачни пар. Овај Теодор, а не деда Теодор помиње се 16/28. 1. 1849. као

³⁹ Др Славко Гавриловић, исто 199

⁴⁰ Србски дневник, Нови Сад, 1855, 20

⁴¹ Застава, Нови Сад, 1884, бр. 33

члан “Одбора румског округа”, који се обраћа патријарху изјављујући да је вест о том сукобу, као и наређење да се Стратимировић ухапси и пошаље у Земун или Митровицу због “бунтовничких намера”, управо поразила румску општину која је веровала да све спољне и унутарње ствари стоје у најбољем реду.⁴² Председник тог одбора је Драгутин - Карл Ристер иначе председник суда Српског народног покрета.

Браћа Богдановићи евидентирани су као трговци у Руми: Јован 1852, Павле и Теодор 1855. године.⁴³ Јован је власник куће бр. 185, ову кућу касније купује Франц Пајшл.

У попису власника винограда у Кудошу од 1. септембра 1860. Јован је власник куће бр. 186, а Теодор поседује два винограда и две куће једну на бр. 78 и другу на бр. 196. Све три куће Богдановића су у Главном сокаку.⁴⁴ Међу приложницима за српски школски фонд помиње се Теодор Богдановић са прилогом од 2. форинте.

Новосадски лист “Србски дневник” могао се набавити код трговца Јоце Богдановића у фирми “Теодор Богдановић и синови”.⁴⁵ Почетком 1861. помиње се Јован - Јоца Богдановић као млади интелигентни добро ситуирани трговац у Руми, који организује шестонедељно гостовање тек основаног Српског народног позоришта из Новог Сада у Руми, које приказује позоришни комад “Владимира и Косару”. Позоришна је дружина била врло симпатично примљена при чему се породица Јоце Богдановића својим гостољубљем одликовала.⁴⁶ Национално опредељени учествују у политичком животу Срема за време омладинског покрета у извештајима аустријских документа четири брата Богдановића помињу се као српски превратници у Руми.⁴⁷

Међу бројним румским Србима који постају чланови Матице српске у Новом Саду и учествују на њеној скупштини у Новом Саду 2, 3 и 4. септембра 1868. присутни су и браћа Павле, Теодор и Јован трговци из Руме. На тој скупштини присуствују и други Румљани поред Богдановића и то: Андријевић Павле, трговац, Белановић Јован, Ђорђевић Милан, Ђуричић Александар - Биорац, (отац), трговац, Ђуричић Јован - Биорац, трговац, Панта Ђуричић - Биорац, трговац, Јаковљевић Т. Стеван, трговац, Јанковић Урош, Ковиљац Андрија, Кривоац Васа, трговац, Крстић Јован, Максимовић Коста, Милутиновић Стеван, Панаотовић Јован, трговац и

⁴² Исто, 205

⁴³ Ђорђе Бошковић, Рума као среско место у Војводству Србија и Тамишки Банат (1849-1860), Рума, 2004, 107

⁴⁴ Исто, 134.

⁴⁵ Србски лист, Нови Сад, 1854, 100

⁴⁶ Аца Поповић - Зуб, Успомене, Нови Сад, 2003, 41

⁴⁷ Лазар Ћелап, Револуционарна делатност војвођанских Срба за време Омладинског покрета у светлу аустријских докумената, ЗМСДН, Нови Сад, 1961, 28, 105. и 118

Чаркацић Јован.⁴⁸ Сваки Румљанин приложи 50 форинти чланарине ради и на тај начин потпоможе избор др Јована Суботића (1817-1886) за председника Матице српске. Познато је да је др Суботић рођен у Добринцима и да му је мајка Сара кћи румског попа Станимира Крстића. Познати књижевник др Суботић је као адвокат и политичар био један од првака Милетићеве странке а истовремено и члан Стола седморице у Загребу. Не слажући се са Угарском Хрватском нагодбом 1868. не присуствује седници Сабора на којој се усваја Нагодба, већ одлази на Свеславенску изложбу у Москву где уписује сина Дејана у Руску војну школу. Због овог иступа др Суботић бива отпуштен из државне службе као члан Стола седморице. Напуштајући Загреб пресељава се у Осијек, Земун и Нови Сад, где отвара адвокатску канцеларију. Овај чин Владе у Загребу доприноси хомогенизацији Срба у германизованој Руми у којој је Петар Пејачевић, властелин, опредељени мађарон и који ће кроз три године постати министар Хрватске на Угарском Сабору у Пешти. Вреди подсетити да је на изборима за Сабор у Загребу 1865. у Руми изабран Светозар Милетић.

Теодор син Петров бавио се успешно трговином и стизао да се бави и друштвеним и националним радом помиње се као први председник надалеко чувене Српске пчеларске задруге у Руми 1898.⁴⁹ Председник је Српског певачког друштва у Руми 1900.⁵⁰

*Теодор Богдановић, млађи – унук,
из Српског пчелара или књиге Споменица
Српске пчеларске задруге*

Јован се жени Олгом Бира (???? - 1920), Цинцарком из Вуковара, која му рађа Петра 1875; Душана 1876; Марију 1878; Павла 1880; Милицу 1882; Бранислава 1883; Богдана 1885; и Надежду 1886.⁵¹

⁴⁸ Српски летопис за 1867, 1868. и 1869, књ. 112, Нови Сад, 1871, 581

Рад и именик Матице српски, Нови Сад, 1896, 89. и 90

⁴⁹ Српски пчелар, 1898, бр. 1

⁵⁰ Браник, Нови Сад, 1901, 55

⁵¹ Конскрипција парохије Свих светих у Руми 1892, М 18526, в, преписао др Угљеша Крстић.

Бранко, први Србин Пастеров пацијент

Јован је напредовао у трговини и благородном децом све док једног дана Бранка шестогодишњака није ујео бесан пас. Отац се посаветовао са лекарима, лека у Аустрији није било. Решење је био пут у Париз и преглед и лечење малог Бранка у Институту Луја Пастера, који је вакцину против беснила применио први пут на људима 6. јула 1885. Како путовати до Беча то за Јована није био проблем својим трговачким пословима одлазио је у Беч више пута током године, али пут до Париза у то време био је проблем; које због језика и процедуре на границама; које због оболелог Бранка.

“Јован се депешом јави 7. 4. 1889. студенту Румљанину Јовану Максимовићу, да га чека у хотелу код Аустријског Двора. Кад се састадоше Јован саопшти своју муку:

- Ујело га бесно псето. Био сам већ о на клиници, али др Улман, који се бави пастеровим лечењем у Бечу на допусту је... Детету може сваки час да позли ... Шта да радим? Одох у Париз! Одох па шта Бог да! Седморо деце ми је још на дому, али ћу и за ово једно кућу над главом продати!... Знате ли француски? Обратио се наједаред мени.

- И знам и неznam, рекох му. Нисам још био нигда у прилици да говорим а чини ми се да се с Французом и не бих могао разговарати; од зимус се добро служим француским језиком, али читати на једном језику је једно а говорити – није једно те исто.”⁵² Даље Максимовић описује Богдановића, велики идеалиста и човек живе фантазије, што је за Милетићем пре 15 - 20 година као прави војсковођа високо носио заставу у нашем Срему. Потуцања од немила до недрага да се дође до пасоша Аустријанци не дају пасош, мора се тражити од мађарског министарства.

“Без проблема имамо нашег човека у том министарству - обрадова невољнике један пријатељ Србин. Кад тамо а пријатељ и брат Србин саопшти: - Драги моји, то вам ја ни на крај добре воље своје не могу и не

⁵² Први Србин код дра Пастера, Браник, Нови Сад, 22. 6. 1889, бр 72.

Напомена: Аутор чланака објављених у Бранику бр. 72 и 73 из 1889. је др Јован Максимовић, који је пружио помоћ Јовану и малом Бранку, био им сапутник, водич и преводилац до Париза. Из писама Јована Богдановића писаних Миши Димитријевићу уреднику Браника РОМС 29.069, сазнајемо да је идеја о чланку у српским новинама била др Максимовића, али под једним условом да се нигде не помиње његово име, отац мисли да није у реду да се помиње ни његово име него само иницијали Ј. Б. У тексту објављеном у Бранику објављено је очево име Ј. Богдановић, тако да сам идентификовао оца, а др Максимовића је идентификовала Смиљка Богдановић, кћи Бранкова, која је дала очеву фотографију из Париза, као и из каснијег времена. Др Пастеру је обећано да ће један примерак Браника послати у Париз а и другим пријатељима који су им се нашли при руци у Бечу. РОМС 29.071.

смет учинити. Шта ће рећи Хрвати? Ви спадате под њихову управу... Остаде још француско посланство, оно од прве даде - француским властима препоруку за Богдановића. Но не ишту Французи пасош него Немци, кад се прелази из Немачке у Француску. Ређајући утиске са пута др Максимовић саопшти како су га занимали немачки шлајфери, по њему они су у његовим очима вечити представници немачке романтике. Истовремено сети се и једне анегдоте кад је једно Српче видело први пут велосипед - бицикл. Утрчи у кући и поче викати: - Мамо, да в' иш поплашио се један шлајфер. Мали Бранко је пут добро поднео, било је играчака којима се играо и које су му одвлачиле пажњу од мука које су га могле сваки час стићи.

С дебелом напојницом можеш свуда стићи и све пронаћи закључује др Максимовић лутање по Паризу и тражење Пастерова института, који је подигнут 1887. Срећа да су румски невољници на овом путу наишли на др Мечингова Руса, са којим се др Максимовић веома добро на руском споразумевао и који је прихватио малог Бранка и одвео га др Пастеру.

Пастер је старији човек који је могао превалити шездесет година. Омален и блед, глава велика и поглед озбиљан. Седа коса, брада и брци кратко ошишани. Храмље на једну ногу. У мање опасним случајевима као што је био с нашим Бранком, калами се јако растањен псећи отров са сваке стране 'лашчице' (лажчице, место над горњим делом стомака, над пупком) по један увод. У десној руци држи лекар цев од стаклета налик на цепно држаље за перо, прстима леве руке ухвати пацијента за сланину на стомаку, притисне ону цев на врху и један (не знам колики) део неке црвене течности уђе под кожу, на што деца обилато плачу, колико већ које може и уме. Материја та, којом се калами, овако се добија: Отров псећег беснила пусти се у крв једног питомог зеца, из тога се (не знам после ког времена) пусти у другог, па у трећег, па у четвртог - па тако кроз отприлике осамдесет зечева. И тек у томе осамдесетом стадију калами се пацијентима. Опасније рањени добијају с почетка по четири убода а доцније по два и један. Они обично остају три недеље, и деси се, да под конач и прекину на један дан калемљење, па после опет наставе. Мање опаснији остају петнаест дана. Пет дана добијају по два убода, а десет осталих по један. Данас с једне сутра с друге стране. Деци је ова ствар врло непријатна, и обична је ствар, да какав млад зајди у башту, а одатле на улицу, а родитељи трче за њим, и на силу га враћају.

Наш Бранко је с почетка плакао, оцу му се даде на жао, па и он пусти сузу први дан - (но читава је ова ствар више занимљива за посматрача), но после се Бранко окуражио, и он би једини од деце, који није плакао. Др Пастер, кога је Бранко још први да пољубио у руку, као први његов пацијент Србин, признао му је његову српску храброст и дао му је једаред два суа (десет сантима, од прилике наша четворка), и свагда би га хвалио пред присутним докторима, како је куражан. Бранко ће знати и сад, како се каже

француски: Овај мали је куражан. Нека га питају Румљани, и чуће зацело по његовом изговору: Ле пети а кураж!"⁵³

Јован и Бранко су се срећни и радосни вратили у Руму 26. априла 1889. Др Максимовић је сво време путовања водио дневник и остао је у Бечу да среди утиске и напише чланак како је обећао др Пастеру када је тражио да дозволи да разгледа цео Институт и види целокупно руковођење Институтом. Бранко је први Србин пацијент Вашег Института, он ће да носи Вашу велику славу на југ.⁵⁴

При спознаји за основни чланак у Бранику почео сам трагати за актерима догађаја. Како сам се породицом Богдановић бавио и раније с познао сам да је жива Бранкова кћи Смиљка која живи у Њујорку и која има очеву фотографију из Париза 1889. коју овде објављујемо.

*Бранко Богдановић
пацијент др Луја Пастера 1889.*⁵⁵

Бранко Богдановић 1902.

При нашем сусрету у Београду 16. 10. 2004. прво разговор у стану а потом посета сенима Богдановићевих и њихових потомака на Новом Гробљу у Београду. Дан за историју. Својом лепотом плени Студија харфисте споменик Мари Богдановић, дело њеног мужа Тома Росандић. Ређају се пред нама оживели преци, догађаји, чињенице и занимљивости. Госпођа Смиљка је рођена 1920. добро носи своје године. Показала ми је гробове предака и рођака, сета и туга су превладали. Сво време ромиња,

⁵³ Браник, Нови Сад, 1889, бр. 73

⁵⁴ Писмо Јована Богдановића Миши Димитријевићу 29. 5. 1889, РОМС 29.072

⁵⁵ Из породичне архиве Смиљке Богдановић – Сандре Премроу.

мирна јесења, киша, лаганим кораком враћамо се до кола, па у ресторан где водимо тросатни разговор. Од ње сазнајем да је др Јован Максимовић (1864 - 1952) био водич и тумач деди и оцу у Паризу. Он је 1889. тама докторирао код др Ватрослава Јагића кад је добио позив из Руме. Др Максимовић је гимназијски професор и преводилац најзначајних дела руске књижевности на српски језик. "Он је на српски језик превео скоро сва најважнија (и најобимнија!), али и доста мањих (барем по обиму) дела великих руских приповедача. Тако је он превео од Достојевског романе: "Злочин и казна", "Понижени и увређени", "Идиот", "Браћа Карамазови", а преводио је и приповетке ("Бедни људи", "Њеточка Незванова", "Село Степанчиково" и још неке).

Од Тургенјева превео је "Ловчеве записе", "Животне успомене", и "Песме у прози". Од Толстоја превео је четири књиге приповедака и његова дела "Васкрсење", "Хаџи Мурат", "Ђаво" и драме "Царство мрака", и "Плодови гнева". Од Чехова је превео три књиге новела и драму "Вишњев сад" (коју је он назвао "Вишњар". Од Љермонтова је превео роман "Јунак нашег доба" и поему "Демон" (али не у стиховима, него у прози). Од Гогоља је превео "Ревизор" и "Женидба". Од Островског је превео "Буру", "Шуму", "Пламено срце" и друга дела...⁵⁶

*слева: Павле Аршинов, др Милан Шевић и
др Јован Максимовић 1890.*

⁵⁶ Ђорђе Арсенић, Знаменити Румљани, књига друга, Рума, 2002, 194

У Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду пронашао сам фотографију др Максимовића по доласку у Србију из 1890. године у друштву колега професора крагујевачке гимназије Павла Аршинова и др Милана Шевића.⁵⁷

Јован је поживео до 10. 10. 1900. међутим из каснијих докумената види се да није више успешно пословао, напротив задуживао се и по његовој смрти због нараслих обавеза млађи брат адвоката Антоније - Тонка и супруга Јованова Олга са пунолетним синовима Петром и Душаном продали су после годину дана цео посед у КО Хртковци и Никинци новосадским адвокатима Јовану и др Ђорђу Дера за 107.300 круна. У уговору није наведена величина поседа. Забележени су бројеви грунтовних уложака 203 у КО Хртковци и 234, 312 и 441 у КО Никинци.

Бранко је временом постао трговац у Загребу где се оженио Александром Јовановић са којом је имао једну кћер Смиљку рођену 1920. После порођаја мајка је умрла а Смиљку је отхранила и подигла тетка Мара удата за Тому Росандића вајара, који су били без деце и тада живели у Загребу. Јованова породица се током Првог светског рата преселила у Загреб. Ту је 1920. преминула и на Мирогоју сахрањена Јованова супруга Олга.

Антоније, адвокат

Антоније је најмлађи син Петра и Ане рођен је 11. 10. 1852.⁵⁸ Гимназију је учио у Винковцима, Осијеку и Новом Саду, где је завршио 1870. Сведочанство у Винковцима школске 1867. потписује му тадашњи директор Франц Ваничек, будући писац Историје Војне границе. Следећу 1868. похађа гимназију у Осјеку.⁵⁹ У Бечу стиче докторат права. За време студија у Бечу члан је "Зоре" 1875.⁶⁰ По завршеној пракси у Загребу 1885. отвара адвокатску канцеларију у Руми ради које вади Домовницу.

⁵⁷ РОМС XLII – 8, 1338

⁵⁸ Конскрипција парохије Свих светих у Руми 1865, РОМС, М 18526, б, препис др Угљеше Крстића.

Напомена: У Домовници No 1263 ех 1885. записано је Антоније Богдановић, др права година рођења 1853, Рума к. број 196, Отац Петар и мати Ана Богдановић. Опћинско поглаварство Рума, 4. марта 1885. Мита Ђорђевић опћински биљежник и Јован Ђуричић, опћински начелник. (РОМС М 12941)

⁵⁹ РОМС, Нови Сад, М 12.941 прилог оба сведочанства.

Напомена: Ова два сведочанства доводе у питање констатацију Милице Бујас о шест разреда гимназије у Новом Саду. (Српски биографски речник Матице српске, књ. 1, Нови Сад, 2004, 598)

⁶⁰ Теодор Стефановић Виловски, Моје успомене, Бранково коло, Сремски Карловци, 1907, 47, 1454

Цинцарком Маром Панаотовић (рођена 21. 1. 1878⁶¹) жени се 1893. године.

Као врстан адвокат ангажован је од стране Властелинства Пејачевић за које је радио и од њих добио стан уделу властелинског двора у Орловићевој улици, где је породица остала и по смрти др Тонке. Као правник политички је био ангажован у оквиру Српске народне радикалне странке у оквиру које је био члан Средишњег одбора.

Посланик Румског среза је на Црквено - народним саборима од 1890. до 1906. године. Председник Румске штедионице постао је одмах по доласку у Руму и њено рђаво пословање стабилизовао тако да је вредност њених акција готово удесетостручена. Био је члан Епархијске скупштине и члан Архидијецезне конзисторије у Сремским Карловцима.⁶²

Као председник Српског певачког друштва у Руми један је од учесника на откривању споменика Ивану - Циву Гундулићу у Дубровнику 14/26. јуна 1893. године. У друштву виђенијих Срба интелектуалаца из Срема и околине са Тамбурашким оркестром Српског певачког друштва у Руми возом од Руме до Фијуме (Ријека) са излетом до Абације (Опатије) а потом бродом до Дубровника путују: Змај Јова Јовановић, Стеван Мокрањац, композитор из Београда, професори велике школе из Београда Андоновић и Светомир Николајевић, барон Јован Живковић, Никола Косановић, плашчански прота, зет Николе Тесле. Од Румљана ту су: др Јова Стајић, адвокат у Шиду, Мара Панаотовић кћи г. Пере, Јован Ђуричић - Биорац

Др Богдан Медаковић из Загреба, др Ђорђе Красојевић, адвокат, из Карловаца, Нега Ранитовић, песник и књижар из Мишковаца. Ту су Голубинчани; парох Дамјан Прерадовић, трговци Стева Костић - Библа, Светислав Николајевић - Шишан, др Петар Марјановић лекар. Ту су и Вуковарци Виктор пл. Рогулић и Јулије Шедл, Никола Савковић из Путинаца, поп С. Јовић из Карловаца, поп Добра Моловић из Ирига и многи други. Румски тамбураши су у граду св. Влаха под Срђем имали променадни концерт. Сутрадан по откривању споменика организован је излет до Котора и Цетиња. На пријему код књаза Николе Сремци се сусретоше са Петром Мркоњићем будућим краљем Петром I Карађорђевићем, ту су му свирали Болан ми лежи Кара Мустафа. Поводом рођендана кнежевића Данила сутрадан у Зетском дому Румљани приредише концерт за Цетињане.

⁶¹ Егзибитни протокол Вазнесенске цркве у Руми 1893, 7

⁶² Милица Бужас, Богдановић Антоније – Тонка, Српски биографски речник Матице српске, књ. 1. Нови Сад, 2004, 598

Антоније - Тонка Богдановић 1893.⁶³

Као адвокат и председник др Тонка је имао слуха за друштвена збивања - кретања у српском народу. Општу појаву доброчинства и приложништва у ери романтизма у Срба нормативно је регулисао у Српском певачком друштву устројивши Закладе - фондове, којима породице преминулих добровољним прилозима регулишу сталне изворе финансирања румских аматера као успомену на њихове миле и драге. Из Извештаја Српског певачког друштва за 1911. види се да Друштво има 49 заклада, ту су од ситнијих годишњих прилога у новцу до некретнина: кућа, земље и винограда.

У браку са Маром Панајотовић Тонка је имао осморо деце: Павла 1894; Растка 1896; Дејана 1897; Борислава 1899, Владиславу 1900; Бојану 1903; Ану 1904; и Бошка 1907. Прво је преминула Владислава 1908; потом Растко 1915 и Бошко 1923. године. Ни др Тонка није био дуга века преминуо је 1911. у 49. години.

Са Тонком не само да умире век дурашних људи, поседника, занатлија и трговаца, заљубљеника у национ, описмењених прегатоца међу којима су Коста и Тонка припадници плејаде школованих. Са новим столећем, које почиње крвавим ратом, стасавају генерације Богдановића и потомака, школованих који свој допринос националној и светској култури дају врхунска достигнућа у медицини, просвети, привреди, фотографији, таписерији, музици, сликарству, скулптури и филму. Капитал уложен у

⁶³ РОМС, Нови Сад, III – 41, снимео: F. Kelemen u Zagrebu, Dolnja ulica, 1893.

њихово образовање и каријеру није улудо потрошен, трајаће дуже но било која кућа или пустара. Потомци у Србији и расејању имају с ким да се диче. Мало је породица у Руми, а и шире које су дале толики број знаменитих људи.

Антоније Богдановић 1910.⁶⁴

Мара Панајотовић – Богдановић

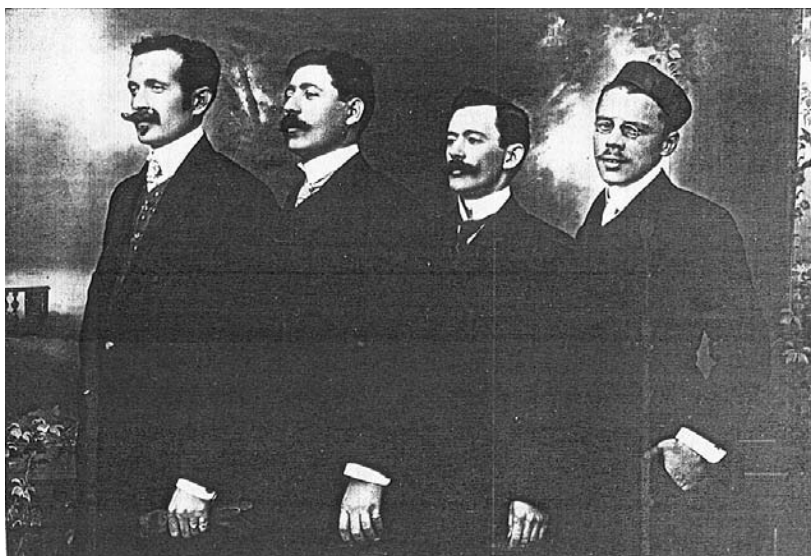
Петар, професор

Петар (1875 - 1927), први син Јованов, већ у Српској школи у Руми школске 1883/4. у трећем обосполном разреду стиче звање одличног ученика чији се уписује у школску Споменицу. Гимназију је завршио у Новом Саду 1893. године. Изузетан ученик постаје стипендиста Матице српске, уписује права у Бечу, која напушта 1895. прелазећи на филозофију (германистику и славистику).

Из Беча одлази у Лајпциг где у два наврата слуша филозофију (1897 – 1900. и 1902 - 1904). Професор - суплент у Новом Саду је 1904/5, а потом одлази на Цетиње где предаје на Државној великој гимназији, Богословско - учитељској школи и Краљевском кадетском корпусу. Био је директор Државне библиотеке и управник Краљевског црногорског народног позоришта “Зетски дом” које је на Цетињу почело са радом 1910... Као одличан познавалац стенографије радио је као стенограф при Народној скупштини. За време балканских ратова служио је при црвеном крсту као добровољац на бојишту око Скадра, а у Првом светском рату до краја 1915.

⁶⁴ Из породичног албума дипл. инг. Антонија Богдановића.

при војној цензури. После капитулације Црне Горе избегао је 1916. у Швајцарску. Почетком 1917. влада краља Николе позива га у Неји код Париза и именује за секретара, а потом за начелника у Министарству просвете, шефа Пресбироа и начелника у Министарству иностраних послова. У Кану и Антибу (Француска) једно време врши дужност секретара краља Николе. После смрти краља, марта 1921. отишао је у Лондон и уз помоћ др Михаила Гавриловића, фебруара 1922. добио место професора гимназије у Кикинди. Затим је прешао у Нови Сад и радио као професор Новосадске гимназије до смрти.⁶⁵

Петар Богдановић (са црногорском капом)⁶⁶

За разлику од оца Јована који је седамдесетих година 19. века “под Милетићем, као прави војсковођа, високо носио заставу у Срему, и увек славно побеђивао са својом четом.”⁶⁷ Петар није умео побеђивати, јер је био болесне воље...”. У новосадском друштву он је оригинална фигура око које се купе сви који воле да се разгаљују варницама духовитости. На симпозијумима које је умео сам приређивати у домовима својих пријатеља, овај бием је, сатиром и хумором, дезинфиковао духовну атмосферу Новог

⁶⁵ Владимир М. Николић, Богдановић Петар, Српски биографски речник књ. 1, Нови Сад, 2004, 613

⁶⁶ РОМС, XLII - 6

⁶⁷ Браник, Нови Сад, 1889, бр. 72

Сада.⁶⁸ Петар је био нежења. У Рукописном одељењу Матице српске чува се његов *Дневник*, али и мноштво писама које он шаље породици и пријатељима, односно од којих и сам прима писма. За свеукупно сагледавање његовог дела вредело би се позабавити тим писмима.

Иза себе је оставио дела: *Историју српске књижевности I*, Цетиње 1910; *Дневник*, рукопис РОМС, М 8781; преводи: Марк Твен, *Том Сојер*, Нови Сад, 1927.

Преминуо је 18. фебруара 1927. Сахрањен је на Алмашком гробљу у Новом Саду.

Душан, банкар

Душан (1876 - 27. 3. 1936) је други син Јованов, по завршетку права у Загребу ради Српској банци у Загребу, где је био један од директора. Био је нежења. Преминуо је у Загребу, сахрањен је на Миројоју поред мајке Олге.

Марија Росандић, уметнички фотограф

Марија (1878 - 1954) по завршетку школовања у Руми наставља школовање у Минхену где је завршила стручну школу за уметничку фотографију.

У Загребу је отворила фотографски атеље у бившем атељеу Влаха Буковца. У њен атеље су често долазили уметници Мештровић, Добровић, Јоб и Росандић, који се њом оженио. Удајом за Тому Росандића 1912. године напушта Загреб и одлази у Беч. Незадовољни непријатељским држањем Бечлија према Југословенима, прелазе у Београд где се стално настављају. Пре првог светског рата Росандићи су становали у кући у којој је и данас кафана “?”, преко пута Саборне цркве. Први светски рат проводе у избеглиштву по Европи, бораве у Италији, Швајцарској, Француској и Енглеској, где Тома приређује развија веома живу уметничку активност у оквирима југословенске пропаганде. Учествовао је на многим југословенским изложбама: у Лондону, Лиону и Женеви 1917. године, у Единбургу, Манчестеру, Глазгову, и Паризу 1918. године и 1919. године у Брајтону и Лондону.⁶⁹

⁶⁸ Васа Стајић, Новосадске биографије I, Нови Сад, 1936, 78

⁶⁹ Радмила Антић, Тома Росандић, Београд, 1963, 6

Росандића су пратили кроз живот не само многа особена вајарска дела, него и једна необична жена, која му није мање помогла да се ослободи мука и очајања. Сплићанин, он је њу звао шјора - Маре, али она није било родом са Приморја, већ из Срема. Као и толики припадници даровите куће Богдановића, она је рано из своје варошице под Фрушком Гором пошла у свет и, занесена уметношћу, задржала се у Бечу, где се срела с Томом... Госпођа Мара, и она висока, али крупна, пуна и лаганих покрета, увек у широкој и до земље дугој хаљини, коју је сама кројила и шила, и какву у Београду нико није носио, имала је изглед римске матроне или сплитске властелинке. Она се тако и држала, тако са познаницима и с послугом заповеднички се понашала. Да није њу имао, онемоћали и болећиви Росандић би се у животу тешко снашао...

На Сењаку су подигли кућу, по плану који је израдио сам домаћин, - волео је да му се каже како је то што је саградио римска villa rustica. Посећивали су их и људи од власти и људи од новца, који су откупљивали или наручивали скулптуре, и странци и сународници, каогод и пријатељи, који су доносили лепе жеље и ласкаве речи. Од уметника им је најчешће и најбрже долазила Зора Петровић, која је смехом и радосним гласом разведравала све присутне чим би се појавила; од књижевника је умела навратити на седељку Исидора Секулић, на чију појаву би сви окупљени постали озбиљни. Годинама је Росандићу највише долазио на разговор Мило Милуновић, који је живео неко време у његову суседству, и њих двојица су свагда с великим жаром и слагањем расправљали о уметности, да се на крају заваде и Мило изађе из Томине куће.

*Бранко и Богдан
(будући морнарички фицир)
1917.⁷⁰*

Још брже но што је у њу ушао.⁷¹ Долазио је и Драгиша Брашован, пројектант павиљона свих југословенских изложби у иностранству који је тих

⁷⁰ Из албума дипл. инг. Павла Богдановића.

⁷¹ Мило Милуновић (1897-1967) био је ожењен Марином братичином Олгом (1913-1993), академском сликарком, кћерком Мариног брата Павла, инжењера архитектуре. Олга и Мило имају троје деце Николу - Кољу, Весну и Василија. Родитељску уметничку жицу наследио је вајар Коља.

година градио највише кућа у Београду, да своју најлепшу грађевину подигне у Новом Саду – Банску палату... Не зна се ко је био експлозивнији, Росандић или Брашован, и ко се више љутио, да ли Брашован, што се незналицама допушта да зидају куће, или Росандић, што се дилетантима даје да праве бисте и подижу споменике...

*Ускрс 1924. код Павла архитекте
(Бранко, други с лева држи Смиљку у крилу, Тома Росандић
у првом плану с брадом, Мара Росандић седи иза Смиљке)*

Највећи посао при уметничком довршавању нове зграде Народне скупштине уступљен је самом Томи Росандићу и уступљен му без конкурса, како се то чини с великим уметником, Росандић је одувек желео да ради споменике монументалних сразмера, и сад му се дала прилика. Имајући на уму народну песму "Играли се коњи врани", замислио је њихову игру у максималном покрету и – био сам сведок – с неумањеним заносом, свом жестином радио на тим фигурама... Оснивањем уметничке академије у Београду 1937. године Тома Росандић постаје њен први ректор.⁷²

⁷² Милан Кашанин, Сусрети и писма, Нови Сад, 1974, 181-190

Боравећи у Паризу током Првог светског рата Мара се упознаје са таписеријом, почиње и сама да ствара и по повратку у Београд доноси прва своја дела и таписерију као врсту уметности. Од ње ће таписерију прихватити снаха Мила Богдановић – рођена Лаубова (1890 - 1946), Чехиња удата за њеног брата Павла (1880 - 1928), архитекту. Мила ће између два рата у Београду остварити значајна дела ове врсте примењене уметности. Мила је мати Олге Милуновић. Павле је завршио архитектуру у Прагу ту упознао Милу, оженио је и довео у Београд пре Првог светског рата. Павле и Мила су имали двоје деце: Богдана (1908 – 1988) морнаричког официра ожењеног, Београђанком, Александром Банковић иза којих је остао син Павле (1943) машински инжењер у Београду. Олга Милуновић (1913 - 1993), академски сликар, остала је у сенци славног мужа посветивши се педагогији и породици.

Мара Богдановић - Росандић

По повратку из избеглиштва Мара прихвата Смиљку (1920), кћер брата Бранка, којој је мајка умрла на порођају. Немајући порода Росандићи, отхрањују, васпитавају и школују Смиљку у свом дому у Београду. По завршеној гимназији Смиљка се 1939. удаје за Владимира Премроу (1921 - 1964), Загребчанина, потомка трговачко бродовласничке породице једне од десетак најбогатијих породица предратне Југославије. По избеглиштву, после Другог светског рата, Смиљка завршава студије историје уметности у Фиренци, а потом се пресељавају у Аргентину у Буенос Аирес, па у Венецуелу где 1964. умире Владимир. Смиљка, у свету уметности позната као Сандра Премроу, 1965. прелази у Њујорк, где отвара своју галерију која и данас успешно послује. Бави се хуманитарним радом и одржава везе са уметницима из Србије и породицом у Београду.⁷³ На сајту галерије може се видети да су заступљена дела наиваца бивше Југославије и то: А. Фејеш, Б. Бохунек, М. Јонаш, Ј. Хорват, Д. Папец, И. Рабузин, М. Скурјени, И. Лацковић, Ј. Књазовић, И. Венцел. О галерији и уметницима оглашавају се критичари др Б. Келемен, В. Кандински, Г. Унгарети, Андре Бретон, Андре Малро и други.

⁷³ Смиљка Богдановић - Сандра Премроу, казивања аутору 16. 10. 2004. и електронска преписка. Веб сајт Галерије је www.modernartcollectors.com.

Мара Богдановић Росандић преминула је 1954. и сахрањена на Новом гробљу у Београду. По Мариној смрти породица Росандић одводи Тому у Сплит, где тома умире 1. марта 1958.

Тома је 1955. завештао своју кућу на Сењаку са делима за Музеј Томе Росандића. То је легат - музеј први те врсте у Београду.⁷⁴

При сусрету са Смиљком Богдановић замолио сам је да заједнички посетимо Музеј Томе Росандића није прихватила. Успомена на драге - друге родитеље, болна је.

*Смиљка Богдановић –
Сандра Премроу 1940.*

“При крају живота тетка Мара ме је звала да дођем у Београд да завршимо формалности у суду око наследства куће на Сењаку. Теча Тома је својим везама у граду Београду гарантовао безбедан боравак и повратак. Ми смо тада живели у Каракасу у емиграцији, у једном другом окружењу. Нисмо веровали. После теткине смрти теча је оставио легат граду Београду, међутим тај легат је девастиран током Томине болести појединци из породице Росандић из Сплита однели су многа дела и документа. Знајући шта је све било у том дому, а шта данас има, и на који је начин то нестало, то ме вређа. Била сам свега једном у том Музеју.”⁷⁵

Милица Бек, глумица

После Павла, Олга и Јован добијају Милицу рођену 1882. која је постала глумица удата за колегу глумца Бека из Сарајева, где су живели. У вихору Другог светског рата нестају Бекови, а Смиљка нема података о њима.

Бранислав отац Симљкин је завршио Трговачку академију у Загребу и радио као трговац у Загребу. У Београд долази 1938. године где је имао своју фабрику кондиторских производа. Бранислав је преминуо 1964. сахрањен је на Новом гробљу у Београду.

⁷⁴ Вера Ненадовић, предговор књизи Радмила Антић, Тома Росандић, Београд, 1963, 1

⁷⁵ Смиљка Богдановић, казивање аутору.

Павле, инг. архитектуре

Рођен је 1880. Завршио је архитектуру у Прагу где је упознао, Чехињу Милу Лаубову, којом се жени и доводи је у Београд. Син Богдан (1908-1988) постаје морнарички официр, који у браку са Олгом Наковић има сина Павла (1943) машинског инжењера. Као инжењер Павле, старији, радио је на прузи Београд - Ужице, где му се рађа кћи Олга (1913-1993). Олга је студирала сликарство на приватној уметничкој школи Младена Јосића, сликара, у Београду 1920-22. године. Године 1933. удаје се за сликара Мила Милуновића. Из тог брака су троје деце: Никола, Весна и Василије. Сликаство Олге Богдановић - Милуновић, заузима запажено место у српском сликарству, одликује се као изузетно колористичко, чврсто компоновано и свеже. Излагала је на бројним самосталним и заједничким изложбама. Била је члан УЛУС-а. Умрла је у Београду 1993. године. Од троје деце Мила и Олге, Никола - Коља, постаје вајар, Весна, правник, и Василије, архитекта.

*слева: Власта Лаубова, Тома Росандић,
Павле архитекта, Мила и Олга Богдановић*

Богдан, фармацеут

Јованов и Олгин син Богдан (1885 - 1953), завршио је фармацију у Загребу, ту је и радио имао је своју апотеку. Био је ожењен Љерком са којом није имао порода. Сахрањен је на Мирогоју у Загребу.

Надежда Копач

Најмлађа Надежда (1886 - ???), била је удата за краљевског морнаричког официра Николу Копача. Сахрањена у породичној гробници Копачевих на Новом гробљу у Београду.

Павле, кардиолог

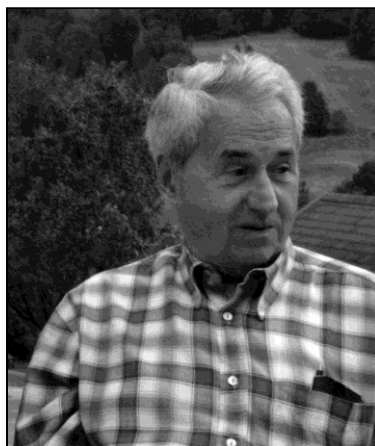
Од Тонкине деце најстарији је био Павле (1894 – 1986). После основне школе у Руми, гимназију је учио и матурирао у Новом саду 1913. Студије медицине завршио је у Грацу 1921. До 1923. усавршавао је интерну медицину на клиникама у Бечу и Грацу а затим је асистент на предмету интерна пропедетика на клиници у Београду. Из породичних разлога 1925. прелази у Нови Сад где ради у градској поликлиници и бави се приватном праксом. Посебно се бави кардиологијом и први у Војводини набавља електрокардиограф. Током Другог светског рата у избеглиштву у Београду, у Општој државној болници оснива Кардиолошки одсек у којем ради. После рата се враћа у Нови Сад, али већ 1949. дефинитивно прелази у Београд где ради на Интерној клиници, а од 1952. у градској болници у Земуну где оснива Кардиолошко одељење којем је шеф до пензионисања 1962. Сматра се нашим првим кардиологом. Објавио је више радова у земљи и иностранству а истичу се књиге “Основи клиничке електрокардиографије” 1947. и “Болести срца” 1957. и 1965. обе прве из ових области на нашем језику и веома добро оцењене. Писао је одређена поглавља и у другим уџбеницима и приручницима.⁷⁶

У браку са Олгом Увалић, сестром дипломате др Радивоја Увалића има двоје деце Мају (1932) и Борислава (1934). Маја, професор математике, удата за Буду Матића имају кћер Иванку.

⁷⁶ Др Милош Маленковић, Богдановић Павле, лекар, примаријус, Српски биографски речник, Нови Сад, 2004, 613

др Павле Богдановић, кардиолог

др Борислав Богдановић

Борислав је др хемије, ради у Милхајму код Есена у Немачкој, добитник је Хумболтове награде за хемију за 1996, ожењен је са Розмари са којом има сина Павла и кћер Сандру. Павле има кћер Дору, а Сандра Бориса, Сандру и Мају.

Дејан, инжењер грађевинац

Дејан (1897 - 1988) је постао грађевински инжењер у браку са Радмилом Купчевић има синове Антонија (1935) дипломираног машинског инжењера и Михајла, архитекта. У браку са Радмилом Вељић Антоније има кћер Драгану и сина Љубишу, од Драгане има унучади Ивана, Тамару и Тијану. Антоније живи као пензионер у Београду, чува икону породичног патрона св Јована. Фотографију деде, адвоката, Антонија - Тонке по ком је и добио име, добили смо од њега. Михајло (1938) живи и ради у Новом Саду, у браку са Даном Неатницом има сина Дејана и кћер Татјану. Дејан има Марка и Мају, а Татјана Нину и Луку.

Почетком века, румским властелинством грофова Пејачевић, управљао је Бечлија Рудолф Ернест Рауер. Школован на тада једином пољопривредном факултет у Медлингу крај Беча, Рауер је, као један од првих агронома данашње Војводине, руковођење овако великим аграрним добром поставио на егзактне основе, примењујући искуства до којих је дошла савремена наука. Заједно са њим у Руму је полако пристигао и дух Беча. Његова је кућа за дуги низ година пред први светски рат била готово

једино место где се окупљала школована омладина. Овоме је знатно допринела и Рауерова ћерка Грета, студент музике на Бечком конзерваторијуму, која је многе младе уметнике, своје колеге, доводила у Руму да заједнички концертирају.

Дејан Богдановић

*Кућа Ернеста Рудолфа Рауера у
Медлингу, по одласку из Руме⁷⁷*

Борислав, цртач, сликар и пијаниста

У кругу властелинског имања, поред куће у којој је становао директор, налазила се и кућа властелинског адвоката др Антонија Богдановића... Четврти син по реду, Борислав, веома рано испољио је своју изузетну музикалност, па га је отац још од најмлађих дана ставио под надзор свог иначе скромног музичког образовања. Борислав по завршетку основне школе у Руми, гимназију завршава у Земуну. Тамо је затекао и нешто старијег друга из Шида, Саву Шумановића, са којим је две године заједнички становао и с њим у друштву често решавао домаће задатке, нарочито из предмета који их је обојицу интересовао - цртања. "Просторучно писање" предавао је Исидор Јунг, професор земунске гимназије који је по речима

⁷⁷ Феђа Соретић: По одласку из Руме 1926. ту су становали Рауерови које смо посећивали до Другог светског рата. У тој кући становао је Лудвиг ван Бетовен, постоји спомен плоча. Ту је Бетовен компоновао "Мису Солемиш".

Момчила Стефановића, пунио “сремачкој деци главе узнемирујућим причама о сликарству Сезана и Ван Гога”. У Земуну је Борислав почео да добија и своје прве часове клавира које му је давао тадашњи хоровађа српског црквеног хора Петар Коњовић. Уочивши несумњиву музичку даровитост свог малог ђака, свесрдно се заложио да га научи и музичкој теорији и пијанистичком мајсторству. За пет година колико су заједнички радили, Борислав је стекао завидно музичко образовање.

Сликарство је учио у Загребу од 1916. најпре код Љубе Бабића, а потом код Томислава Кризмана. Већ тада разапет између две уметности према уметности којима је осећао исту љубав и за које је био подједнако обдарен, Богдановић је у истој мери подвојио и свој живот између Руме, где је свирајући дорађивао свој музички таленат и Загреба, у коме је упорно настављао са цртањем. Захваљујући породици Рауер Рума је тих година доживљавала пуни процват музичког живота... У тако распеваној Руми концертирао је и млади Борислав. Сачуван је програм његовог првог и јединог солистичког концерта који је као осамнаестогодишњак одржао у дворани хотела “Орао”, 2. фебруара 1917. године. Програм, састављен од дела Бетовена (Месечева соната), Шопена (Ноктурна Es - dur, c - mol, f - mol), Падеревског (Мелодија, оп. 8), Листа (Ероика Es - дур), Шумана (Фантазија c - mol), Вебера (Моменто капричиозо), Чајковског (Романс оп. 5), изискивао је и извођачку зрелост и солидну пијанистичку технику. Последња тачка концерта, Фантазија на једну Бетовену тему, рани је Богдановићев покушај да се огледа и на пољу компоновања. Аграрном реформом спроведеном после рата материјални положај породице Богдановић се знатно погоршао.⁷⁸

Од 1919. до 1922. студирао је приватно клавир, код познатог клавирског педагога и дугогодишњег ректора Прашког конзерваторијума, професора Карела Хофмајстера. За три године колико је у Прагу провео, Богдановић је, изучавајући упоредо музику и сликарство, своје формално школовање допуњавао у музејима, галеријама и концертним дворанама. Становао је заједно са Миланом Коњовићем, тада студентом Академије ликовних уметности и дружио се са многобројним Југословенима који су такође студирали у Прагу. Од 1922. до 1929. живео у Руми.

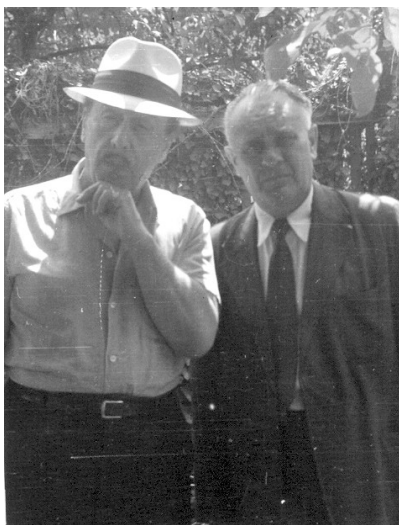
Занимљив је концерт који је у Руми 24. априла 1923. године одржао Никола Цвејић тада члан Опере у Љубљани. Том приликом познати клавирски педагог Корнелијус Хан који је присуствовао концерту упитао је за Богдановића: “Ко је овај прворазредни пијаниста?”⁷⁹

Представљајући војвођанске сликаре модерне, Богдан Рајаковац ређа: Сава Шумановић, Славко Воркапић, Иван Радовић и Милан Коњевић, све млади и даровити људи, који с много озбиљности раде свој посао. Сви

⁷⁸ Љиљана Стојановић, Борислав Богдановић (1899-1970), Београд, 1975, 6-7

⁷⁹ Богдан Рајаковац, Борислав Богдановић - In memoriam, Фестивалске новине, Рума, 1972, бр. 8, стр. 12.

скупа чине сувислу артистичку фамилију којој је на челу како по знању, тако по репутацији славни Петар Добровић. Посебно место уз њих заузима пијаниста префињене културе и графичар светских квалитета Борислав Богдановић, умјетник, који је подједнако као музичар и као сликар имао у Прагу великих успјеха. У суштини лиричар, Богдановић се није дао завести експериментима те је као савршен портретиста створио свој властити стил у настојању да модерну садржину изражава класичним формама. Прошавши одличну школу професора Љубе Бабића и довршивши студије у Прагу код Буковца – Богдановић, код нас готово непознат – афирмисао се је у Чешкој, као један од најјачих цртача југословенске модерне.⁸⁰

*Борислав Богдановић⁸¹
и Богдан Рајаковац*

У Загреб Богдановић долази крајем 1929. ту затиче Ивана Табаковића и Петра Коњовића, који га срдечно прихватају и пружају пријатељску помоћ. Без сталног запослења, као уметник непознат, од ликовних уметника убрајан је у пијанисте, од музичара сматран “ликовњаком”. Издржавао се од давања часова клавира деци имућнијих родитеља. У налажењу ђака помагала му је Јелена Љеваковић (учила је гимназију у Руми станујући код

⁸⁰ Богдан Рајаковац, Југословенски умјетници у Војводини, Новости, Загреб, бр 360, недеља 29. просинца 1929, стр. 25.

Напомена: У Загребу између два рата, Румљанин Богдан Рајаковац, као слободан новинар ликовни и музички критичар има запажено место у афирмацији југословенске модерне уопште. Везавши се за Руму уклопио се у провинцијску колотечину у којој је остао несхваћен и недовољно уважаван. Надам се да ће његов ученик господин Владимир Матиони са професорима Архитектонског факултета у Загребу реализовати идеју о књизи посвећену професору Богдану Рајаковцу.

⁸¹ Завичајни музеј Рума, Фонд фотографија Феђе Соретића.

Богдновићевих), која је као професор језика добро познавала ове кругове. Тако га је она, крајем 1930. године довела у кућу индустријалца Робинсона,⁸² да његову ћерку, дванаестогодишњу Херму, поучава вештини пијанистичког музицирања... За шест година колико је Херми Робинсон давао часове клавира, Богдановић се трудио да је упозна са богатом ризницом светске културе. Током времена међу њима се развило нежно пријатељство. Када је Херма матурирала венчали су се у Новом Саду 9. јануара 1937.⁸³

Богдановић остаје до 1938. у Загребу, затим кратко у Београду, а од марта 1939. до смрти у САД, најпре у Њујорку од 1940. до 1966, а потом у Скотсдејлу (Аризона). Био је наставник сликарства. Излагао је самостално и групно у Београду, Загребу, Њујорку, Скотсдејлу, Сарбрикену, Мецу, Осијеку, Новом Саду, Чикагу, Вашингтону, Финиксу. Након комеморативне - ретроспективне изложбе у Civic Centre Gallery у Скотсдејлу 1972, велика ретроспективна изложба његових радова одржана је у Музеју савремене уметности у Београду 1975. Био је члан београдске групе Дванаесторица са којом је излагао 1937, а у САД члан Artist's Equity Association и The Scottsdale Fine Art Commission. Поред слика и цртежа бавио се и великим зидним композицијама. Његов развојни пут показује да је након првих импресионистичких слика из 1936. и 1937, рађених лаким, вибрантним потезима у свежим колористичким решењима, већ 1938. у први план изашла је цртачка сигурност која почиње да односи превагу над сликама, дајући им изразитији експресионистички карактер. У последњем периоду, када се широки потез четком изгубио, уметник је примењивао слојевито исликавање, при чему је форма постојала чвршћа а боја снажнија. Бирао је изразито интимистичке теме - портрете, ентеријере, мртве природе, пејсаже, а осећао велику наклоност према цртежу великог формата. Допrineо је развоју културног живота Скотсдејла. Између остало заслужан је за организацију изложбе дрвореза Албрехта Дирера из колекције Крес.⁸⁴

Богдановић се у Њујорку нашао и са пријатељем из младости, виолинистом Златком Балоковићем, тада већ афирмисаним уметником, који се у међувремену оженио богатом Американком Џојс Борден.

⁸² Хинко Робинсон, аустријски држављанин, индустријалац, дошао у Загреб 1928. године. У Самобору је отворио фабрику енглеских штофова.

⁸³ Љиљана Стојановић, исто 7-11

⁸⁴ Др Ирина Суботић, Богдановић Борислав, Српски биографски речник, Нови Сад, 2004, 599

*Златко Балоковић и Џојс Бордан (његова жена)*⁸⁵

Богдановић је свега једном, на кратко посетио Југославију 1964. године. Дошао је да види блиске рођаке и пријатеље и да своје слике, скривене за време рата у Новом Саду на тавану куће његове сестре Анче, однесе у Америку где је одлучио да заувек остане.

Рад на композицији *Лов на буфале* Богдановић је започео 1969. године. Непуну годину касније, завршавајући слику, пао је са скеле смртно се повредио. Умро је након три дана, не долазећи свести, 29. новембра 1970. године.⁸⁶

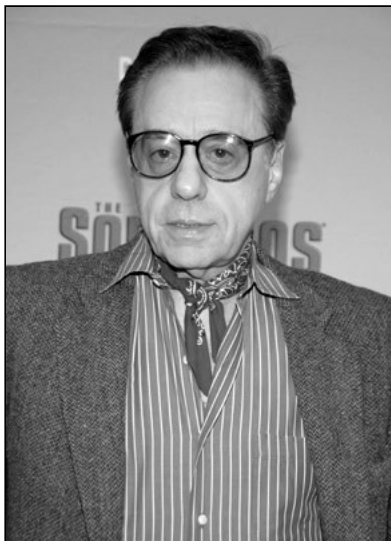
У браку са Хермом Робинсон Борислав има сина Питера, филмског режисера и кћер Ану 1953.

Дела: *Бохињ*, 1937, породица, Београд; *Пејсаж*, Легат Томе Росандића, Београд; *Воћњак*, 1937. Valley National Bank, Phenix, Arizona; *Жена на столици*, 1939. Штросмајерова галерија, Загреб; *Госпођа Б. Са сином (Питером Богдановићем)*, 1941, МСУБ; *Покољ невиних*, 1942, породица, Београд; *Глумац*, 1955, Питер Богдановић, Лос Анђелес.

⁸⁵ Завичајни музеј Рума, Фонд фотографија Феђе Соретића.

⁸⁶ Љиљана Стојановић, исто, 21-22

Питер, филмски режисер

*Питер Богдановић
филмски режисер*

Рођен је 30. јула 1939. у Кингстону. Завршио је позоришну школу Стеле Адлер у Њујорку. Након два сценарија снимио је први сопствени филм “Мете” (Targets) 1968, за који је једном приликом рекао да га је снимио за своје родитеље. Најпознатији филмови су му “Последња биоскопска представа” (1971), “Што те тата пушта саму?” (1972), “Месец од хартије” (1973), “Дејзи Милер” (1974), “Маска (1985), “Тексасвил” (1990). За филм “Последња биоскопска представа” био је номинован за Оскара у категорији сценарија и режије. Исти филм је освојио награду за најбољи сценарио 1971. на Њујоршком фестивалу филмске критике. После почетних великих успеха, његова филмска каријера је била у опадању.

Из брака са Поли Плат Богдановић има сина Антонија и кћер Александру. Познато је да је имао неколико бурних веза, попут оних са Сибил Шепард и Плејбојевим моделом покојном Дороти Стратен. Због тога је често био на мети жуте штампе. Последњи брак је имао са Луиз Хогстратен, полусестром Дороти Стратен.

Бојана Соретић

Удата за др Романа Соретића (1905 - 1992), правника и сликара. “Роман је у редовима сликара – акварелиста чија је уметничка порука и арома лична; а стигао је поодавно до чистих резултата, који се даљим зрењем потврђују, не само због врло видног урођеног дара, него и због завидне свеобухватне опште и ликовне културе стицане од раног детињства... Људи око њега и блиски му, његово двориште и башта, околни кровови, предео ближе околине Руме, Борковац и његове падине и шумарци, њиве оранице и равничарска поља; сремски предели шире околине и небо изнад свега тога, а понекад и само небо, тихо са устумараним облацима. Таква “скућеност” побуда, родила је богатство

продубљивања и инвентивног варирања, којем је Роман, по својој природи увек био склон.”⁸⁷

Несумљиво даровита уметничка личност после Другог светског рата и као педагог наставник виолине у Нижој музичкој школи у Руми. Предратни адвокат после Другог светског рата ради у Општини Рума. У браку са Бојаном има сина Федора (1930), који после основне школе и гиманзије завршене у Руми, ликовну академију у класи Недељка Гвозденовића и Мила Милуновића завршава 1953. године. Радио је као асистент на Архитектонском факултету у Београду. У САД одлази 1992. године

Федор Соретић

У браку са Мирјаном Прица има сина Андреја, лекара онколога у Београду. Андреј у браку са Иваном, лекаром интерненистом, има синове Матеја и Давида.

У другом браку са Смиљком Грђић, Федор нема деце.

Анка Цвејић

Удата за грађевинског инжењера Милана Цвејића, брата оперског певача Жарка Цвејића. Нису имали породе. После мужевљеве смрти Анка - Анча последње године провела у Руми у кући сестре Бојане Соретић. Милан посвећен струци, као грађевинац поред осталог радио је на изградњи моста Кленак - Шабац 1929. године.

⁸⁷ Миливој Николајевић, Каталог изложбе Роман Соретић, Сремска Митровица, 1979.

Милан и Анка Цвејић на венчању⁸⁸

Даровита породица Богдановић почетком 2007. нема живих потомака у Руми. Траје стара кућа Соретићевих која подсећа на људе, време и догађаје који су иза нас. Грађанска породица Богдановићевих оставила је свој печат у вишевековном битисању Руме. Расутим по свету потомцима Богдановића овај прилог за очување корена.

⁸⁸ Завичајни музеј Рума, Фонд фотографија Феђе Соретића.

Summary

Ratko Racković

Bogdanović family in Ruma and diaspora

At the beginning of 19th century, Bogdanović family is well-known and well-respected family in Ruma that dealt with crafts and trade businesses. With their public engagement, knowledge and capital, Kosta, Pavle, Teodor, Jovan, and Antonije, gave a considerable personal contribution to the events within Serbdom on this side of Sava and Danube rivers during 19th century. Descendants of Jovan and Antonije, after attending faculties at European university centers, acquired titles of respectable experts in their professions, which was also acknowledged outside the borders of the home country that has changed its name in last hundred years for several times.

World reputation was acquired by Smiljka Bogdanović – Sandra Premrou, guitarist, Borislav, a painter, his son Peter, movie director, and Borislav, a chemists.

Снабдевање Срема пијаћом водом у првој половини 20. века

Значај вода

Вода представља природно богатство којем се поклања велика пажња у свим државама света. Она омогућује развитак привреде и тако доприноси економском препороду појединих крајева. Зато се вода сматра непроцењивим и уз то неисцрпним природним богатством. Све веће коришћење снага воде доводи до тога да је њена вредност у порасту. Водене снаге постале су важне не само у индустрији, већ и у саобраћају, пољопривреди, осветљавању насеља, као и у многим другим сферама људског живота. Искоришћавање воде омогућило би стварање сасвим нових услова за живот, а то би довело до повећања богатства и културног нивоа становништва.

Добра пијаћа вода значајна је за здравље људи и стоке, а нездрава пијаћа вода доводи до многих болести и чак смртности домаћих животиња и људи.

После уједињења у Краљевини Југославији вршене су многе студије у циљу обезбеђења становништва здравом пијаћом водом јер, благостање грађана зависи од здравственог стања становништва и зато ово питање представља данас најважније питање државе и друштва. Резултати су доста добри, али још увек недовољни. Изграђено је или уређено доста чесми и водовода, али још увек многа места немају добро решено питање снабдевања здравом пијаћом водом и том проблему треба поклањати највећу пажњу.

Због тако изузетног значаја воде за подизање нивоа материјалног и културног живота људи, газдовање водама треба да буде спроведено са државног и економско-социјалног гледишта и да читава водопривредна служба буде сједињена у једно јединствено надлештво без обзира којем би надлештву припадало. Али водопривреди код нас још није дат онај значај који заправо заслужује, она је још увек расцепкана у више надлештава и у неколико министарстава (грађевина, пољопривреде и вода, социјалне политике, шума и руда).

Извршни органи водопривредне службе су хидротехнички одељци у којима водограђевински инжењери на терену обављају велики број техничких радова и решавају многа хидротехничка питања.

За правилно газдовање водом потребно је донети законске прописе за употребу воде: за асанацију, за наводњавање и одводњавање, за водоводе и тд. То би омогућило правилно и рационално коришћење вода. Али, тридесетих година 20. века таквог јединственог закона још увек нема, па зато нема ни водопривредне управе, а ни ваљане хидротехничке службе.

У неким деловима земље постоје извесни законски прописи из ранијег периода, који се углавном не примењују. У областима које су биле под Аустријом још увек важе прописи аустријског водопривредног закона из 1869. године, као и Закон о водном праву од 31. децембра 1891. године, проглашен у Сборнику закона и наредаба од 1892. године.

На територији Војводине важе мађарски водопривредни закони из 1885. године (У Угарској су права у области коришћења вода била уређена законским чланком XXIII од 1885. године, а који је ступио на снагу 1. јануара 1886. године).

На територији бивше Краљевине Хрватске и Славоније важи непрекидно угарско-хрватски закон из 1885. године.

У Срему важе основни мађарски водопривредни закони као и у целој Војводини, али су ови закони још употпуњени веома dobrим хрватско-славонским водопривредним законима.

Воде Срема

Срем обилује водом, тако да неким његовим деловима вода чак представља проблем. Хидрографију Срема чине, пре свега, велике реке Сава и Дунав које га окружују, као и Дрина, која је у непосредној близини; а затим издани, мочваре, канали ископани за брже одвођење сувишних вода, фрушкогорски потоци.

Најзначајније површинске воде чине реке које ограничавају Срем са југа, севера и истока, са својим притокама. Оне имају своје многобројне особине, које су последица рељефа, климе, биогеографских и других прилика, како у самом Срему, тако и у њиховим сливовима узводно од Срема.

Срем представља велику равницу са природним и вештачким удубљењима, што је условило постојање знатног броја бара и мочвара. Водом се снабдевају највише притицањем прве издани, а затим и сливањем атмосферских вода са околних виших терена. Деле се према

начину на који су настале на природне и вештачке. Вештачке баре, такозване јамуре, настају поред села, вађењем земље за градњу кућа, насила или за печење цигле. Након прокопавања мреже канала многе мочваре су престале да постоје.

На северном делу Срема, поред самог Дунава, протеже се Фрушка Гора, за коју неки геолози сматрају да највероватније представља један огранак Алпа, чији се источни масив преко Хрватске и Босне наставља до у северну Србију. Тако да ова острвска планина, по њима, по свом геолошком саставу има алпско обележје. Она се протеже у дужини око 80 км. и ширини око 15 км. Прави планински предео простире се од Ђипше на западу до Банстола на истоку, дужине око 40 километара. Планину пресеца густа мрежа потока. На северној падини Фрушке Горе постоје 24 потока, док је на јужној падини овај број нешто већи – 28. Њихове долине су у највишим деловима планине дубоке и уске. Ови потоци пружају се у правцу север и југ у централном делу, југозапад и северозапад на западним огранцима, а исток и југоисток на источним огранцима.

Хидрографске прилике у Срему задавале су одувек велике проблеме становништву и ометале га у насељавању, комуникацијама и обради земље. Зато су се већ први досељеници бавили питањем прокопавања канала. Најстарији канал је Јарчина, а постоји и велики број других канала: Галовица, Вог, Грдановачки, Криваја, Бенски, Угриновачки, Михаљевачки и читав низ мањих канала. Подручје Срема је, захваљујући њима, знатно оцеђено, плављења су ређа и краће трају, а многи терени су и потпуно исушени.

Подземне воде се појављују у неколико слојева издани и њихове особине су различите.

Воде најплиће издани не могу се користити за пиће, сувише су тврде, гвожђевите, а у хигијенском погледу нису сигурне. Њихова тврдоћа креће се од 25 – 57, а у неким случајевима и до 120 немачких степени. Ако су у близини насеља, због загађивања, обавезно садрже бациле, амонијак, нитрате и хлор. Воде у алувијалној равни садрже хумусну киселину, што им даје светложуту или жутозелену боју. Неке воде садрже гасове - метан, азот, угљендиоксид.

Воде ове прве издани, иако нису за пиће, могу се користити у домаћинству за разне потребе (сем за пиће, кување и прање), као и за наводњавање усева. Ниво воде прве издани варира током године, зависно од снабдевања и губљења воде. У кишном периоду ниво се пење до нивоа површине земље, а негде избија и на површину. Тад долази до формирања бара, штете на усевима, отежавања пољопривредних радова, па чак и до угрожавања насеља и комуникација. У сушном периоду године вода опада у дубље слојеве земље, плићи бунари пресуше, а и усеви страдају због недостатка воде.

Пијаће воде

У Срему има довољно воде, али све оне нису довољно квалитативно здраве и не могу се користити за пиће.

У погледу снабдевања пијаћом водом, у Срему се могу издвојити три целине: низински део, висораван испод Фрушке Горе и висински део, који обухвата планински крај у самој Фрушкој Гори, где нема артеских извора, или су они на великој дубини.

У низинском делу, такозваном равном Срему, насеља се снабдевају водом из бунара. Копане бунаре има скоро свака кућа, али су воде из тих бунара тврде, лошег укуса, те из тог разлога нису употребљиве за пиће. Загађеност воде у овим бунарима долази и због близине неуређених нужника (који немају непропусне бетонске јаме), бара, ђубришта, високог нивоа подземних вода због ниског терена. Неуређена непосредна околина бунара још погоршава квалитет воде копаних бунара, јер се површинска нечистоћа слива у бунаре. Зато се овде за пиће користи дубинска артеска вода. Артески бунари са живом водом, или на пумпу, постоје скоро у сваком селу.

У висоравни се углавном за пиће употребљава вода из копаних бунара. Јер, због високог терена, ниво артеске воде остаје дубоко у цеви, па вађење воде из цевних бунара ручном пумпом није погодан начин и доводи до честих кварова пумпи, што се догађало у: Жарковцу, Белегишу, Новим Бановцима. Воде из копаних бунара су релативно добре, као што је случај у Ердевику, Бингули, Чалми, Стејановцима, Вогњу, Краљевцима, В. Радинцима, М. Радинцима, Шатринцима, Путинцима, Крушедолу, Марадику, Инђији и другим местима.

У планинском крају Фрушке Горе за пиће се употребљавају воде из дубинских слојева, изворске воде - чесме, које су добре за пиће, јер су меке и чисте, али ови слојеви нису довољно издашни у води. Такође се користе и воде из копаних бунара, али оне садрже много креча, те спадају у тврде воде, а њихова се тврдоћа креће до 50 немачких степени ($^{\circ}\text{N}$), на пример у селима Лежигир, Шишатовић, Манђелос, Бешеново, М. Ремета, Ривица, Ириг, Грегет, Нештин, Сусек и др.

I. Артески бунари

Ради снабдевања насеља у равном делу Срема исправном и здравом пијаћом водом буше се артески бунари, који дају у хигијенском погледу потпуно исправну воду за пиће, без бактерија, а у хемијском погледу мекану воду са малом количином соли.

Ова вода долази из водоносних слојева шљунка са песком или песка.

Артеску воду употребљава 69 места Срема. Постоји 65 артеских бунара са живом текућом водом, који су распоређени у 35 места и 119 бунара на пумпу у 38 места. Сви бунари са живом водом су исправни, осим железничког бунара у Сремској Митровици. Од бунара на пумпу неисправно је 25, што представља нешто преко 24%, а то значи да је сваки четврти неисправан.

Бунари нису равномерно распоређени према броју становника, тако да 31 село има свега по 1 артески бунар, 15 села по 2, а нека села имају по више артеских бунара.

Најбоље снабдевање артеском водом има село Војка, које снабдева 8 артеских бунара са живом водом, или 15 % од свих артеских бунара са живом водом у Срему. По броју бунара затим долази Стара Пазова.

Највећа дубина артеског бунара са живом водом је у Сремској Митровици жељезнички бунар – 370 метара, затим у Старој Пазови – 359 метара. Најплићи бунари са живом водом су у Кленку – 56 метара и у Новим Лединцима – 60 метара.

Највећа дубина артеских бунара на пумпу је у Добановцима – 239 метара, затим у Петровчићу и износи – 195 метара, док најмању дубину имају бушени бунари у Обрежу, свега око – 40 метара.

Осим ових дубоких артеских бунара - цевних, или са живом водом, постоје и плитки цевни бунари (такозвани Нортонски бунари). Њихова дубина се креће од 6–12 метара. Ови бунари постоје у Краљевцима, Грабовцима, Сремској Рачи и другим местима.

Највећа количина воде која тече сопственим притиском из артеских бунара је 2 литра/сек. А најнижа 2 литра/мин. Издашни су у води артески бунари у Хртковцима, Буђановцима, Кукујевцима, Адашевцима (један од два бунара), а малу издашност имају артески бунари у Крчедину и Бешки.

Издашни су у води и артески бунари на пумпу. Воде из ових бунара потичу из слоја крупног шљунка и садрже извесну количину жељеза.

Температура воде је, такође, врло различита. Најтоплија је вода из артеског бунара у Буђановцима и Огару и износи око 24°C, док је температура воде у плићим бушеним бунарима око 14°C.

Тврдоћа воде износи од 2 – 20° немачких (просечно 10° нем.).

Најмекша је вода из артеских бунара Вишњићеву и Батровцима (из слоја ситног песка), а најтврђа из бунара у Шиду (из слоја крупног шљунка). Дакле, ако вода потиче из шљунка онда је тврда, док је из песковитих слојева мекша.

Садржај жељеза креће се од 0,1 мг/лит. до 0,8 мг/лит. У највише случајева износи 0,2 мг/лит. Већи проценат жељеза садрже воде из плићих шљунковитих слојева, а мање жељеза садрже воде из дубоких песковитих слојева.

Бунари са живом артеском водом су најбоље решење за снабдевање села равног Срема пијаћом водом, јер не захтевају оправке. Лоша страна ових бунара је нерешено питање одвођења отпадне воде због чега се око бунара стварају баре.

Бунари са артеском водом на пумпу (негативни артески бунари) дају, такође, квалитетну и добру пијаћу воду као и они са живом водом, али одржавање пумпи у исправном стању представља проблем, за чије решење су потребни новац, материјал и мајстори, којих у селима често нема.

Ради лакшег одржавања форсирају се бунари са живом артеском водом свуда, где се може пронаћи ова вода. У Батајници, Новој Пазови, Павловцима и Бољевцима бушени су бунари до дубине од преко 250 метара и није пронађена жива артеска вода. Зато се са бушењем морало стати у плићем водоносном слоју са негативном артеском водом (на пумпу).

Бушење бунара

Први дубоки бушени цевни бунари бушени су у земунском срезу и то у Сурчину 1902. године, Јакову 1905. године, Бечмену 1906. године Шимановцима 1907. године и у Сремској Митровици.

Најстарији артески бунар са живом водом дубине 370 метара избушен је 1906. године у Сремској Митровици, код жељезничке станице, у циљу геолошких испитивања слојева угља.

Село Јаково у земунском срезу је прво село које има артески бунар. Бунар је изграђен 1905. године. Вода долази из дубине од 77 метара и садржи извесну количину гаса метана.

Други сеоски артески бунар са живом водом избушен је 1912. године у Сремским Михаљевцима. Његова дубина износи око 98 метара.

У Срему је некад био распрострањен трбушни тифус нарочито у местима поред река Саве и Дунава (од Срем. Митровице до Земуна), али и у другим местима, пошто је пре бушења бунара употребљавана речна вода за пиће, као и вода из загађених копаних бунара.

Бушење првих артеских бунара у равном Срему помагала је бивша Петроварадинска имовна општина. Пошто је становништво ових села имало право уживања шума, шумари су у седиштима шумских управа (Кленак,

Купиново, Огар, Сурчин и др.) форсирали бушење бунара пошто су знали да процене вредност добрих пијаћих вода.

Први бунарски мајстори били су из Будимпеште и Вршца, а касније су овај рад обављали и домаћи браварски мајстори из Земуна и Сремске Митровице.

Рад је вршен методом испирања са примитивним алатом и пумпом на ручни погон. Тадашњим алатом и опремом ови мајстори нису могли да уграде бунаре у шљунковите слојеве, који су издашни у води, већ су са бушењем престајали у песковитим иловачама и песку.

Пре првог светског рата било је у Срему 62 бунара на пумпу и 3 бунара са живом водом.

Усавршавањем алата за бушење артеских бунара, а нарочито употребом пумпи за испирање на моторни погон већег дејства и притиска, а такође и специјализацијом домаћих мајстора, омогућено је бушење бунара до дубине од 300 метара и савладавање слојева крупног шљунка.

Од 1925. до 1930. године у циљу здравствене заштите становништва добром пијаћом водом, тадашњи Инспекторат за народно здравље у Новом Саду и тадашњи обласни Одбор сремске области, новчано су помагали бушење бунара у Срему. У овом временском периоду избушени су следећи бунари на пумпу: у Шашинцима 2 дубока бунара, Платичеву 4 дубока бунара, Хртковцима 1, Буђановцима 1, Никинцима 2, Вишњићеву 1, Адашевцима 1, Сибачу 1 и Јарку 2 дубока бунара.

Од ових бунара педесетих година остали су у употреби само 4 бунара у Платичеву.

Артески бунар у Илинцима избушен је 1931. године, а продубио га је Хидротехнички одељак 1947. године.

У периоду од 1931. до 1941. године тадашњи Хигијенски завод у Новом Саду и Технички одељак у Сремској Митровици, израдили су велики број бунара:

а) 41 артески бунар са живом водом. Сви бунари су и крајем овог периода били у употреби. После ослобођења било је потребно извршити продубљење 4 бунара – у Адашевцима, М. Вашици, Моровићу и Кленку. Дубљим бушењем пронађен је слој крупнијег песка издашан у води.

б) 46 дубоких бунара на пумпу. После ослобођења неки од ових бунара продубљени су до живе артеске воде: у Кузмину извршено је дубље бушење 3 бунара: у Бечмену 1 и у Прогару 2 бунара.

За време окупације, оштећени су или запуштени многи артески бунари, а нарочито они на пумпу, те је Главни Извршни Одбор Аутономне Покрајине Војводине, после ослобођења, одобравао Хидротехничком

Одељку у Сремској Митровици потребне кредите за изградњу нових и оправку постојећих артеских бунара.

Хидротехнички Одељак је у 1945, 1946. и 1947. години организовао радове те је тад изграђен већи број бунара:

Изграђено је укупно 7 нових артеских бунара са живом водом и то у Адашевцима 1, Суботишту 1, Кукујевцима 1, Ср. Михаљевцима 1, Кузмину 1 и у Ср. Митровици 2 бунара.

Нових артеских бунара на пумпу изграђено је укупно 11 и то у Обрежу 2, Прогару 4, Дечу 3, Шимановцима 1 и Купинову 1.

Код многих бунара је извршено продубљивање и испирање, те је на тај начин поново оспособљено за коришћење 6 артеских бунара са живом водом: у Илинцима, Моровићу, М. Вашици, Кленку, Ср. Михаљевцима и Јакову.

Извршене су и оправке пумпи и бунарских шахтова, укупно 29.

У 1948. години изграђен је 1 нови артески бунар са живом водом у Ср. Митровици (у стамбеној колонији, казнено-поправни дом).

Све ове радове после ослобођења помагале су фронтanske организације села добровољним радом.

Укупна дужина свих бунара за јавну употребу са живом артеском водом износи око 8.340 метара дужних, а укупна дужина артеских бунара за јавну употребу на пумпу износи око 6.300 метара.

Осим ових постоје и други бунари, који служе за употребу појединих индустрија и кућних водовода. 1 артески бунар са живом водом, дубине око 180 метара, постоји у Срем. Митровици и користи га "Митрошпер". Такође, ту је и 1 артески бунар са живом водом, мале издашности, на жељезничкој станици у Кленку; а постоји још 30 бушених бунара на пумпу у Ср. Митровици, дубине око 50 метара.

Стање у снабдевању становника Срема пијаћом водом половином 20. века и предлог планираног снабдевања у будућности*

Срез Београд

Ашања: Пошто воде из копаних бунара нису употребљиве за пиће, још 1910. године избушен је у центру села субартески бунар дубине 75 метара, који је још у функцији, мада је већ дотрајао. Тврдоћа воде из овог бунара је 2,8°N.

1940. године избушио је Хигијенски завод из Новог Сада други бунар дубине 25 метара. Тврдоћа воде из овог бунара износи 7,4°N.

Према плану, за снабдевање овог села пијаћом водом довољна су четири бунара.

Батајница: Већ 1910. године избушено је 5 артеских бунара дубине око 60 метара. Тврдоћа воде износи око 15°N. Сада у селу има 7 бунара.

1939. године бушено је до дубине 257 метара у тражењу артеске воде са самотоком, али није било позитивног резултата.

За обезбеђење становништва пијаћом водом планира се 11 бунара.

Бежанија: 1908. године изграђена су у селу 3 субартечка бунара дубине око 40 метара. Тврдоћа воде износи 18-19°N.

Због мале дубине бунара, главни проблем у снабдевању села добром пијаћом водом је у хигијенској опреми бунара, шахта, пумпе и канализације отпадних вода.

У селу постоји 5 бунара, а планира се за село укупно 9 бунара.

Бечмен: Субартески бунар у центру села постоји од 1906. године, дубине, вероватно, око 60 метара. Тврдоћа воде из овог бунара износи 7,8°N. Бунар је дотрајао, као и масивна ручна пумпа која је још у употреби, али са прекидима.

Године 1947. избушен је у улици према Сурчину нов бунар дубине 37,40 метара. Тврдоћа воде износи 30,6°N. Због велике тврдоће бунар се брзо квари и сад није у функцији.

* Текст је у целости преузет из Фонда Историјског архива "Срем": Водопривредно предузеће "Босут" Сремска Митровица.

Ради снабдевања села добром пијаћом водом, било би препоручљиво да се потражи и трећи водоносни слој, аналогно слоју у суседном селу Петровчићу, где је вода одличног квалитета.

Бољевци: 1903. године бушени су први бунари у селу, дубине око 25 метара. Тврдоћа воде из ових бунара је 4-8°N. Водоносни слој је песак дебљине око 1,20 метара. Дубљим бушењем на дубини око 27 метара налази се слој шљунка издашан у води, али велике тврдоће 23°N. Вода из овог дубљег слоја употребљава се за наводњавање, а капацитет бунара износи до 500 литара/мин.

Општина је 1940. године вршила дубинско бушење у циљу проналажења артеске воде са самотоком, али артеска вода није пронађена.

Снабдевање села пијаћом водом није технички проблем, јер су бунари мале дубине, а буше их мајстори из села. Проблем представља хигијенска опрема бунара, шахта и околине и одржавање одговарајућих црпи.

Добановци: Први бунари су избушени 1910. године, дубине око 80 метара. Према геолошком профилу од 82-86 метара налази се слој ситног песка. На дубини 233-239 метара водоносни слој је оштрозрни кварц песак. Тврдоћа воде из првог водоносног слоја износи 16-19°N, а из другог 3,6°N. Народ радо користи воду из другог водоносног слоја, пошто је квалитетнија. Неки од плићих бунара губе воду због ситног песка, који затрпава бунарску цев.

Приликом градње нових бунара треба обратити нарочиту пажњу на избор одговарајућег сита на цевном филтеру ради ситног песка водоносног слоја. Неки од постојећих плићих бунара нису били трајни, а неки трају и 40 година.

За обезбеђење пијаће воде планира се 10 бунара од којих би један део требало да има дубину 240 метара.

Јоково: 1907. године избушен је први субартески бунар дубине 40 метара, а 1910. године артески бунар са самотоком дубине 80 метара, и тврдоћом воде 7°N. Овај други бунар је још у функцији. 1940. године избушио је Хигијенски завод из Новог Сада у центру села артески бунар дубине 102 метра, са тврдоћом воде 4°N и капацитетом 60 литара/мин.

За снабдевање целог села артеском водом планира се 5 артеских бунара.

Петровчић: Први субартески бунар у селу избушен је 1907. године, дубине 61 метар. Бунар је дотрајао. 1937. године замењен је новим субартеским бунаром дубине 150 метара. Он и данас снабдева скоро цело село пијаћом водом. Тврдоћа воде износи 7°N, а водостај у цевном бунару 4 метра испод терена.

Планира се бушење још два бунара уз постојећи.

Прогар: Први субартерски бунар избушен је у центру села 1912. године. Дубина бунара је 25 метара. Први водоносан слој је ситан песак са муљем. Тврдоћа воде је 24,6°N. Испод овог слоја местимично се налази и танак слој ситног шљунка са водом тврдоће 12,9°N. Најбоља је вода из слоја ситног кварц песка на дубини 90 метара. Тврдоћа воде је 7°N.

Планира се бушење 5 бунара дубине 90 метара, уколико се дубљим бушењем не пронађе артечка вода са самотоком.

Сурчин: Први субартерски бунар избушен је 1902. године у центру села. Дубина му је 95 метара, тврдоћа воде 8,5°N, а водостај износи 6,35 метара испод терена. Овај је бунар и даље у функцији после измене цеви 1952. године. Постоји и плићи бушени бунар дубине око 45 метара.

Бунар у млину бушен је 1938. године. Дубина бунара је вероватно око 160 метара, а тврдоћа воде 7°N.

Копани бунари имају тврдоћу 33,6°N, и већу од тога.

Сурчин је једно од места која су само малим делом снабдевена добром пијаћом водом.

За снабдевање места добром пијаћом водом, предвиђа се бушење 10 бунара до одговарајућих водоносних слојева. Бунари би били лоцирани у ниже, али и у више крајеве места. Вода ће се потискивати у резервоар на брду електромоторном пумпом, или преко хидрофора.

Срез Стара Пазова

Белегиш: Први субартерски бунар избушен је код школе 1907. године. Овај бунар је 1939. године замењен новим дубине 92 м. Водоносни слој је песак, а ниво воде је 24 м испод терена. Тврдоћа воде износи 20,4°N.

Године 1938. избушен је још један субартерски бунар у селу, чија је дубина 96 м. Код оба бунара проблем представља вађење воде из великих дубина ручном пумпом са дугачком клипњачом. Монтирањем подводних пумпи на електрични погон, решио би се проблем снабдевања овог села пијаћом водом.

У плану је да село добије још 6 бунара, тако да је општина већ почела да се припрема за бушење нових бунара.

Бешка: Први артечки бунар изграђен је 1898. године у млину. Дубина бунара је 73 м. Овај бунар и даље даје исту количину воде 5м³/24 часа. У селу су постојала још од раније два артечка бунара, малог капацитета, са тврдоћом воде 13,4°N.

Под руководством Хигијенског завода у Новом Саду избушени су у селу нови артески бунари.

За Бешку се планира 9 артеских бунара. На бунарима мањег капацитета израдили би се укупани резервоари из армираног бетона са чесмом и славином. У сабирне резервоаре дотицала би вода стално, а отицала кроз славину за време узимања воде. Сабирни резервоар изграђен је већ у селу Шашинци и показао се врло користан народу за брже пуњење судова водом.

Војка: Први субартески бунар у селу избушен је 1901. године. Дубина бунара је 54 м. Касније је бушено више пливних субартеских бунара.

Од 1936. до 1938. године избушено је у Војки 8 артеских бунара са самотоком, дубине од 80 до 175 метара. На неке од њих, због губитка притиска воде, морала је бити монтирана ручна пумпа.

За потребе села планира се 10 артеских бунара. Уз претходно наведених 8 артеских бунара постоје још 3 субартеска бунара, тако да ово село већ сада располаже потребним бројем бунара.

Село Војка већ сада долази у ред места која су најбоље снабдевена пијаћом водом због мале дубине на којој се налазе водоносни слојеви са артеском добром пијаћом водом.

Голубинци: Први субартески бунар избушен је 1902. године на дубини 51 метар. Капацитет бунара је $72 \text{ м}^3 / 24 \text{ часа}$.

На захтев Хигијенског завода у Новом Саду избушен је 1938. године артески бунар дубине 296 метара, у центру села, уместо старог субартеског бунара, који је био дотрајао. Водоносни слој је крупан песак са ситним шљунком, на дубини од 286 до 296 метара. Капацитет бунара је 40 лит/мин, а тврдоћа воде износи $14,4^\circ \text{N}$. Бунар и даље служи за снабдевање пијаћом водом становника овог великог села.

Према геолошком профилу, водоносни слојеви крупног песка налазе се на дубини од 72-80 м и од 115-120 м.

За снабдевање Голубинаца водом потребно је 11 бунара. Али овде постоји проблем. Вода не може у виду самотока да излази на површину земље (артеска вода), због слабог притиска воде из дубинских слојева.

Деч: Први бунар избушен је 1911. године. Водоносни песковити слој налази се на дубини 63-68 метара, а тврдоћа воде износи 7°N .

За обезбеђење села добром пијаћом водом предвиђено је 5 субартеских бунара.

Доњи Петровци: Субартески бунар дубине 76 метара, довршен је 1949. године. Тврдоћа воде износи $15,4^\circ \text{N}$. Бушењем до дубине од 120

метара није пронађен други водоносни слој, па су бунарске цеви повучене на дубину 76 метара.

У селу постоје и нортонски бунари.

За снабдевање села добром пијаћом водом планира се 3 бунара.

Жарковац: 1935. године избушио је Хидротехнички одељак у Сремској Митровици субартески бунар у Жарковцу дубине 110 метара. Велики проблем представља црпљење воде из овако велике дубине. То би се могло решити постављањем пумпе на електрични погон. Међутим, воде из копаних бунара у овом насељу нису толико лоше да би бушење нових бунара и успостављање рада постојећег бунара били актуелни.

Кад би се за пиће користила искључиво артеиска вода било би у овом селу потребно 4 субартеска бунара.

Инђија: Бунар на жељезничкој станици избушен је 1893. године, дубине 238 метара, капацитета 100 м³/24 часа. Температура воде износи 16°C, а тврдоћа воде 7,2°N.

Бунари, који постоје у Инђији, имају воду велике тврдоће од 28 до 35,2°N. Због тога се предвиђа бушење 7 нових бунара за потребе снабдевања становништва здравом пијаћом водом. О томе колико је овај посао важан, говори чињеница да из жељезничког субартеског бунара становници Инђије разносе воду по кућама.

Карловчић: Први субартески бунар избушен је 1903. године, дубине 61 метар и већ је дотрајао.

Године 1934. избушен је, под руководством Хигијенског завода из Новог Сада, нов артеиски бунар дубине 132 метра. Тврдоћа воде износи 8,5°N. Повољна температура воде 17,5°C, као и тврдоћа, мештани радо узимају воду из овог бунара и тврде да је она најбоља у Срему.

За снабдевање села планира се још 4 бунара.

Крњешевци: Први субартески бунар избушен је 1908. године, дубине 42 метра. 1940. године избушен је нов артеиски бунар дубине 181 м. Тврдоћа воде је 2,5°N. Бунар је касније изгубио притисак за самоток и монтирана је мала ручна пумпа.

За снабдевање села водом планира се 3 бунара. С обзиром на повољне водоносне слојеве, обезбеђење добре артеиске воде није проблем.

Крчедин: У Крчедину је 1937. године избушен артеиски бунар дубине 169 м. Тврдоћа воде је 3,7°N, капацитета 2 лит/мин. После рата бушила је општина под надзором Хигијенског завода из Новог Сада нове бунаре.

Купиново: Први субартески бунар избушен је 1908. године пред зградом основне школе. Бунар је још у функцији. Дубина бунара износи око

60 метара. Тврдоћа воде износи 3–4°N. Водостај у овом бунару је 4 метра испод терена.

Осим овог, постоје још 2 субартеска бунара. Један је бушен 1931. године испред зграде здравствене станице, а други 1947. године.

С обзиром на повољне водоносне слојеве обезбеђење довољне количине пијаће воде није технички проблем. Највеће потешкоће у снабдевању села добром пијаћом водом је одржавање пумпи, шахтова, околине бунара и одвођење сувишних вода од бунара.

За добро снабдевање села Купинова здравом пијаћом водом планира се 7 бунара.

Нови Бановци: Субартески бунар избушен је 1912. године, дубине 68 м. Ниво воде у бунару остајао је 10 метара испод нивоа терена, што је изискивало дубоки шахт и монтирање масивне и тешке пумпе. Покретање ове пумпе било је отежано и пумпа се често кварила, тако да је бунар ван употребе. Употребом бунарских цеви већег пречника и монтирањем подводне пумпе са електромотором, лако ће се решити проблем одржавања бунара.

Планира се бушење још 4 субартеска бунара.

Нови Карловци: Први артески бунари бушени су 1910. године, укупно 4 бунара, дубине до 70 м.

Тврдоћа воде из копаних бунара износи: 19,6; 20,1; 26,3; 45,3°N, што је и био разлог да су 1910. године избушени артески бунари.

Године 1938. уместо дотрајалог бунара, пред црквом избушен је нов бунар.

Године 1949. израђен је још један, субартески бунар (Шијачка улица). Тврдоћа воде износи 15,1°N. Водостај у бунару остаје око 16 метара испод терена, што изискује дубоке бунарске шахтове и тешке и масивне пумпе. Употребом подводне пумпе решиће се хигијенско црпљење воде из тих бунара и лако одржавање објекта за снабдевање водом.

За добро снабдевање водом планира се укупно 10 субартеских бунара.

Нова Пазова: Први бунар избушен је 1901. године. Водоносни слој плавог песка налази се на дубини 48-52 метра.

Касније су избушени бројни субартески бунари, пошто су воде из копаних бунара рђаве због високог водостаја подземних вода и загађености земљишта услед густине насеља.

Године 1939. вршено је дубинско бушење у циљу проналажења артеске “живе” воде. Утврђено је да се други слој плавог песка налази на дубини 68-73 метра, а трећи на дубини 124-127 метара. Даље до дубине

бушења од 220 метара нема пешчаних слојева. Вода из првог водоносног слоја има тврдоћу 20,1°N.

Планира се бушење бунара до другог и трећег водоносног слоја, тако да би село имало 11 бунара.

Обреж: Први субартески бунар избушен је 1908. године, али сад је ван употребе јер је дотрајао. Сад у селу постоје 4 субартеска бунара. Водоносни слој се налази на малој дубини (38-42 метра), тако да овде не представља проблем бушење новог бунара, него одржавање ручних пумпи. Кад се изврши електрификација села биће могуће поставити пумпе на електрични погон, односно хидрофоре.

Попинци: Први субартески бунар у селу избушен је 1907. године, на дубини 48 метара. 1949. године овај бунар је замењен новим, дубљим (52 метра). Вода је доста тврда (20,7°N). За село се планира бушење још 5 нових бунара. Било би пожељно да се пронађе други водоносни слој, на већој дубини, који вероватно постоји. Вода из дубљих слојева била би сигурно знатно мекша.

Стари Бановци: 1910. године избушен је субартески бунар код школе, дубине 60 метара. Уместо овог дотрајалог бунара избушен је 1938. године нови бунар, дубине 70 метара. Тврдоћа воде из овог бунара износи 16,2°N. Тврдоћа воде из копаних бунара, који имају релативно добру пијаћу води, износи 24°N, док су воде из других копаних бунара још тврђе.

Сурдук: Село лежи на платоу поред реке Дунава. Године 1939. бушен је субартески бунар код школе, по тражењу општине, противно предлогу Техничког одељка, да се бунар буши у ували званој Тузла поред реке Дунава у непосредној близини школе. Вода се појавила на дубини од 132 метра. Због велике дубине нивоа воде и отежаног рада на даљем бушењу због камених плоча, није се могло даље бушити. За убудуће препоручује се бушење бунара у ували Тузла и на периферији села, поред пута Сурдук – Стара Пазова.

Стара Пазова: Први субартески бунар избушен је 1892. године. Касније је избушено још неколико таквих бунара. Први водоносни слој налази се на дубини 58-60 метара, а други на дубини 70-84 метра.

Од 1936. до 1939. године избушено је 6 артеских бунара. Њихова дубина износила је 260, 304, 309, 310, 316 и 359 метара. Капацитет ових бунара био је око 30 лит./мин, али се постепено смањује.

Тврдоћа воде из субартеских бунара износи 13,3°N, а садржи 0,5 мг гвожђа у 1 литру воде. Тврдоћа воде артеских бунара износи 2,8 до 3,3°N, а гвожђе садржи само у траговима.

Због одличног квалитета воде из артеских бунара, пожељно је да се поред њих израде сабирни укопани резервоари од армираног бетона у које би стално дотичала вода из бунара. Ова квалитетна вода треба да се

разводи водоводним цевима у околину артеских бунара (као што је то случај у Шашинцима и Јарку), да би се могла што боље користити за потребе становништва.

Шимановци: Већ 1903. године избушена су у центру села 4 бунара, дубине око 77 метара. Неки од ових бунара још су у употреби. Тврдоћа воде износи од 11 до 16,6°N.

За добро снабдевање села пијаћом водом потребно је 5 субартеских бунара.

Срез Сремска Митровица

Адашевци: 1930. године избушен је у центру села субартески бунар дубине 74 метра, а 1933. године избушен је артески бунар у улици према Моровићу дубине 90 метара.

1946. године повађене су цеви из оба бунара да би биле употребљене за бушење два нова, дубља артеска бунара. Оба нова артеска бунара имала су дубину 116 метара и били су са самотоком. Повремено су ови бунари губили притисак за самоток, па је на њима морала бити монтирана ручна пумпа за црпљење воде. Тврдоћа воде износи 16,2 и 17,9°N.

За обезбеђење села пијаћом водом планира се 6 артеских, односно субартеских бунара, јер дубинске воде има довољно.

Батровци: Артески бунар пред школом избушен је 1937. године на дубини 126 метара. Капацитет бунара био је тада 24 лит/мин. Тврдоћа воде је 5,6°N. Бунар је смањιο издашност на 6 лит/мин.

1945. године избушен је нов артески бунар дубине 142 метра, капацитета 30 лит/мин.

У шумском ревиру “Варош” избушен је 1944. године артески бунар дубине 176 метара, издашности 44 лит/мин. Он је кориштен за потребе узгоја дивљачи и унапређења ловства.

За снабдевање села добром пијаћом водом планира се изградња 3 нова бунара.

Бачинци: Артески бунар у Бачинцима избушен је 1939. године, дубине 129 метара. Капацитет бунара био је 30 лит/мин, а касније се смањιο на 20 лит/мин, затим на 10 лит/мин и још мање. Због губитка притиска за самоток, монтирана је на бунар ручна пумпа, тако да капацитет бунара сад износи 60 лит/мин. Вода има тврдоћу 18,4°N.

За Бачинце се планира 3 артеска бунара. Приликом израде бунара треба вршити дубље бушење у циљу тражења дубинских слојева са мекшом водом.

Босут: 1928. године узбушен је у дворишту бивше здравствене станице, за потребе народног купатила, субартески бунар дубине 60 метара, који је 1937. године продубљен на дубину 77 метара. Овај бунар у дворишту, за време рата порушене здравствене станице, и даље постоји.

Године 1937. избушен је на улици субартески бунар исте дубине.

За село се планира 3 субартеска бунара. Под земљом постоје довољне количине добре пијаће воде.

Брестач: Постојећи артески бунар избушен је 1940. године, на дубину 270 метара. Капацитет бунара износио је тада 23 лит/мин, а касније се смањио на 8 лит/мин. Тврдоћа воде је 3,6°N. Ако би се вода црпела пумпом, капацитет би се повећао на 50-60 лит/мин.

У Брестачу постоје на малој дубини водоносни слојеви са субартеском водом, аналогно суседним местима Буђановцима и Брестачу и то на дубини 60–90 метара. Према томе за снабдевање села водом у будућности, могу доћи у обзир и ови плићи водоносни слојеви.

Буђановци: Први субартески бунар избушен је 1929. године, у центру села на дубини 60 метара. Уместо овог бунара избушен је 1937. године артески бунар дубине 287 метара. Водоносни слој је песак. Тврдоћа воде је 3,3°N, а капацитет бунара је 70 лит/мин.

У крају села званом “Криваја”, израђен је 1936. године субартески бунар, дубине 87 метара. Водоносни слој је шљунак и издашан је у води. Тврдоћа воде је 10°N. Иако је вода квалитетно врло добра и има повољну температуру, ипак мештани стално желе да се овај бунар продуби, а све због честог кvara пумпе.

За обезбеђење села пијаћом водом у будућности узимају се у обзир водоносни слојеви дубине 90 и 292 метра, а воде има у изобиљу.

Вашица: Артески бунар избушен је 1936. године, у центру села, на дубини 96 метара. 1946. године, пошто је бунар смањио капацитет, исти је продубљен на дубину од 130 метара. Капацитет бунара износи 22 лит/мин. Тврдоћа воде је 18,4°N, а температура воде 15°С. Бунар је стално смањивао издашност и губио притисак за самоток, те је монтирана пумпа на овај бунар.

Године 1944. повађене су цеви из овог бунара и избушен је нов артески бунар на нижем терену. Истовремено су избушена још 2 артеска бунара у селу.

Витојевци: Постојећи Нортонски бунари, дубине 22 метра, имају тврдоћу воде 20,8°N, а потичу из слоја ситног песка.

За будуће снабдевање села пијаћом водом долаз у обзир вода из водоносних слојева крупног песка на дубини од 60–80 метара., аналогно постојећим бунарима у оближњим местима Платичеву и Грабовцима. Дубљи бунари даће квалитетнију воду.

И приликом пресељења села Витојеваца 1940. године, дат је предлог надлежном органу, да се буши првенствено један добар бунар у новом насељу. Међутим, ово није усвојено, па је изграђено 5–6 плитких бунара, са водом прилично лошег квалитета.

Вишњићево: Први субартески бунар, дубине 32 метра избушен је 1928. године, а 1939. године субартески бунар дубине 112 метара.

1940. и 1941. године избушена су 2 артеска бунара дубине 220 метара, температура воде износи 22°C, а тврдоћа 2,8°N. Капацитет бунара је 61 и 81 лит/мин. Цеви из ранијих бунара повађене су и употребљене за артеске бунаре.

Снабдевање села добром пијаћом водом је лако решиво, повећањем броја бунара, кад за то настане стварна потреба и материјална могућност.

Гибарац: Артески бунар је избушен 1930. године. Капацитет бунара се од 48 лит/мин смањило на 33 лит/мин, а касније још више. На крају је на бунар монтирана мала ручна пумпа, па је капацитет бунара повећан на 60 лит/мин.

Околина Гибарца обилује дубинским водама, па се планира изградња бунара за снабдевање Шида здравом пијаћом водом из овог рејона.

Грабовци: 1940. године избушен је у центру села субартески бунар дубине 60 метара. Тврдоћа воде је 11,2°N. Вода из овог бунара је квалитетнија од воде из Нортонских бунара са тврдоћом воде од 20,7°N.

За снабдевање села добром пијаћом водом користиће се водоносни слој дубине 60 метара, а евентуално и дубљи слојеви.

Добринци: Постојећи артески бунар изграђен је 1939. године. Капацитет бунара на самоток износи 22 лит/мин. Тврдоћа воде је 8°N. Дубина бунара је 175 метара.

За снабдевање села добром пијаћом водом долазе у обзир водоносни слојеви од 80 и 175 метара.

Доњи Товарник: У селу постоји од 1939. године субартески бунар дубине 75 метара. Бушење је вршено до дубине од 136 метара ради проналажења артеске воде са самотоком, али није пронађен водоносни слој. Тврдоћа воде износи 6°N. Вода је добра за пиће, а капацитет бунара је и даље исти и после дужег црпљења воде не примећује се осетно снижење водостаја у бунару.

Илинци: 1930. године избушен је артески бунар дубине 80 метара. Бунар је продубљен 1947. године. Водоносни слој је шљунак. Капацитет бунара је 32 лит/мин. Тврдоћа воде је 13,4°N. Црпљењем воде из овог бунара пумпом, повећао би се капацитет бунара на преко 60 лит/мин. Бушење нових бунара не представља технички проблем, јер под земљом има добре и квалитетне воде у довољним количинама.

Јамена: 1930. године, испред зграде бившег Здравственог центра, избушен је субартески бунар, дубине 67 метара, за потребе народног купатила. За време окупације спаљено је село и зграда Здравствене станице. Бунар је још 1945. године давао воду, а сад је изгубио воду вероватно услед неодржавања ручне пумпе.

Иако нема хемијске анализе воде из овог субартеског бунара, ипак је његова вода квалитетнија од воде из околних копаних бунара, јер претставници села стално траже од среза бушење бунара у селу.

Јарак: 6 субартеских бунара избушено је 1920. године у селу, дубине 35-40 метара. Водоносни слој је шљунак са песком. Одржавање клипних пумпи и шахтова је представљало велики проблем, па је општина форсирала бушење артеских бунара са самотоком.

Године 1937. избушен је артески бунар дубине 175 метара, капацитета 35 лит/мин. и тврдоће воде 5°N. Из овог бунара разведена је вода за 2 чесме у селу, водоводним цевима, гравитацијом. Бунар је смањио капацитет на 15 лит/мин. Водоносни слој је оштрозрнаст песак на дубини од 168-174 метра. Црпљењем воде пумпом повећао би се капацитет бунара. За снабдевање села водом у будућности може се користити водоносни слој песка на дубини од 105-107 метара, а тек затим шљунковити слој на дубини од 37-50 метара, са тврдом водом. Подземне воде има довољно.

Кузмин: 1936/37 године избушен је у центру села субартески бунар дубине 132 метра.

Године 1940. избушен је на раскршћу пута за Босут артески бунар дубине 149 метара, а капацитета 56 лит/мин. Водоносни слој је ситан шљунак на дубини 146-149 метара. Бунар је смањио издашност на 30 лит/мин.

Године 1947. по захтеву Општине, продубљен је субартески бунар у центру села на дубину 155 метара и добијена је артеска вода. Капацитет бунара је био у почетку 27 лит/мин, а касније је смањен капацитет на 22 лит/мин.

Продубљење бунара извршено је због потешкоћа око одржавања пумпе, мада је вода из субартеског бунара била доброг квалитета. Воде има у довољним количинама.

Кукујевци: 1947. године избушен је артески бунар дубине 196 метара. Водоносни слој је ситан песак на дубини од 189-198 метара.

Тврдоћа воде је 10°N. Капацитет бунара је 77 лит/мин. Пређени водоносни слојеви крупног шљунка са субартеском водом на дубини 49-68 метара и шљунка средње крупноће на 121-128 метара, могу такође доћи у обзир за будуће снабдевање села добром пијаћом водом, ако се вода црпи пумпама на електрични погон. Воде има довољно.

Лаћарак: 1912. године избушен је субартески бунар дубине око 40 метара, из слоја шљунка. Овај бунар је остао ван употребе од 1928. године, због неуредног одржавања пумпе и бунарског шахта.

Године 1938. избушен је артески бунар у центру села. Капацитет му је 58 лит/мин. Тврдоћа воде је 10,6°N. Овај бунар и даље снабдева пијаћом водом велики део села.

Године 1955. избушен је ближе периферији села други артески бунар, дубине 166 метара, капацитета 14 лит/мин. и тврдоће воде 9,5°N.

Пређени слојеви са субартеском водом, налазе се на дубини 40-48 метара, шљунак, и 73-75 метара, кварцни шљунак, могу такође доћи у обзир за снабдевање села добром пијаћом водом у будућности.

Мартинци: Први артески бунар избушен је 1938. године, дубине 134 метра, а 1939. године други бунар исте дубине. Капацитет бунара износи 61 и 87 лит/мин. Тврдоћа воде је 2,8°N. Приликом бушења пређени су водоносни слојеви крупног шљунка на дубини 41-45,5 метара, и шљунка на 80-85 метара са субартеском водом. И ови слојеви се по потреби могу користити за снабдевање села водом из артеских бунара. Воде има довољно.

Моровић: 1932. године избушен је пред зградом Шумарске Петроварадинске имовне општине субартески бунар, дубине око 60 метара.

Године 1939. избушен је поред реке Босут артески бунар дубине 131 метар, капацитета око 27 лит/мин. Овај бунар је смањио капацитет у толикој мери, да су бунарске цеви 1946. године повађене и са истим цевима избушен је нов бунар, из којег се становништво овог места снабдева водом.

Никинци: Субартески бунари дубине око 42 метра избушени су 1926. и 1936. године. Имају тврдоћу воде 21,6°N и већи садржај гвожђа. Због тога мештани више користе воду из артеског бунара, дубине 140 метара, који је избушен 1948. године. Тврдоћа воде из овог артеског бунара износи 3,9°N. Капацитет му износи 20 лит/мин, мерен на самоток, а ако би се вода црпела пумпом, капацитет би био знатно већи.

Снабдевање села пијаћом водом у будућности може се решити бушењем нових артеских бунара. Приликом ранијих бушења, пређени су водоносни слојеви са субартеском водом на дубини 33-42 метра, шљунак, 78,2-87,2 метара, ситан шљунак, 103,5-109 метара, ситан шљунак (артеска вода). И ови слојеви долазе у обзир за будуће бушење бунара, ако буде потребно.

Огар: У селу постоје Нортонски бунари из песковитих слојева, дубине 14-17 метара и слоја шљунка дубине 18-19 метара. Први слој са субартеском водом је песак и налази се на дубини 23-26 метара, слој шљунка на дубини 31-33 метра. Вода има тврдоћу 27°N. Други слој са субартеском водом налази се на дубини 75 метара (то је бунар у Дугом шору, избушен 1940. године). Тврдоћа воде из овог бунара износи 5,8°N, а гвожђа има само у траговима. Раније избушен цевни бунар са водом из првог водоносног слоја, дубине 33 метра, мештани нису користили због великог садржаја гвожђа, па су цеви повађене. Воду из другог водоносног слоја, дубине 75 метара, народ радо користи. Једина тешкоћа је везана за одржавање пумпи.

Године 1940. избушен је и артески бунар у центру села, дубине 287 метара. Тврдоћа воде је 5,3°N. Капацитет бунара је 20 лит/мин. – мерен као самоток. Црпљењем воде пумпом, добио би се већи капацитет бунара.

За будуће снабдевање села водом, долазе у обзир оба водоносна слоја.

Пећинци: 1913. године избушен је субартески бунар дубине 60 метара. Овај је бунар још у функцији. Тврдоћа воде износи 13,9°N.

У селу постоје Нортонски бунари, дубине до 15 метара, са водом тврдоће 28°N.

Водоносни слојеви тасполажу добром пијаћом водом, за снабдевање овог села, у довољним количинама.

Платичево: У Платичеву постоје од 1928. године четири субартеска бунара, дубине 79-91 метар. Тврдоћа воде износи 5°N. Вода садржи жељезо у траговима. Водоносни слој је издашан у води.

Снабдевање овог села добром пијаћом водом биће лако решити ако се на субартеске бунаре монтирају хидрофори.

Прхово: 1932. године избушена су у селу два артеска бунара. Први бунар, код Прогарске Јарчине, дубине 136 метара, из слоја крупног песка, са водом тврдоће 7,1°N. Други бунар је у центру села, дубине 201 метар, са водом тврдоће 4,2°N. Капацитет првог бунара износи 16 лит/мин, а другог 20 лит/мин. Први бунар је једно време изгубио притисак, а после привремене употребе ручне пумпе, поново тече као самоток. Код оба бунара постоје добри водоносни слојеви. Капацитет бунара, при црпљењу воде пумпом, је довољан да се село снабде потребном количином добре пијаће воде.

Списак артеских бунара са живом водом у Срему:

Ред бр.	Место	Кад је бушен	Дуб. у м.	Темп. воде	Издашн. л/мин.	Примедба
	СРЕЗ НОВИ САД					
1.	Бешка, 2 бунара	-	Око 180	-	2-3,5	1 бунар у улици Косте Нађа и 1 у дворишту бојашија.
2.	Крчедин, 1 бунар	1937	169	-	3	Чесма укупана
3.	С. Карловци 8 бун.	1930	8-100	-	17	
4.	Н. Лединци 1 бунар	1945	60	-	12	
	СРЕЗ СТ. ПАЗОВА					
5.	Ст. Пазова 6 бунара	1934/39	260-359	-	8-45	
6.	Голубинци 1 бунар	1938	295	-	-	тврдоћа 7-11°N
7.	Војка 8 бунара	1936/38	91-175	14°С	12-40	вода долази из песковитог слоја
8.	Крњешевци 1 бунар	1940	182	18°С	11	тврдоћа 3,3°N, колич. воде се смањује, треба копати нов бунар.
	СРЕЗ ЗЕМУН					
9.	Угриновци 1 бунар	1940	162	16°С	9	колич. воде се смањ. треба копати нов бунар.
10.	С. Михаљевци 2 бун	1912 1947	98 140	14°С 15°С	16	
11.	Јаково 2 бунара	1909 1940	80 102	17°С	12,90	
	СРЕЗ РУМА					
12.	Брестач 1 бунар	1940	270	21°С	23	
13.	Суботиште 1 бунар	1945	175	17°С	53	
14.	Огар 1 бунар	1940	287	24°С	20	
15.	Добринци 1 бунар	1939	175	16°С	22	Треба изградити дуж. 500 м. одвод отпадне воде бетон. цевима.
16.	Кленак 1 бунар	1945	56	13°С	10	Бунар изгубио притис.
17.	Буђановци 1 бунар	1937	287	23°С	59	тврдоћа 3,3°N
18.	Сибач 1 бунар	1940	96	14°С	8	12,8°N, бунар је изгуб. Притисак, бушити нов бунар
19.	Прхово 2 бунара	1932	135 201	16°С 19°С	15 24	6,2°N 7,1°N
20.	Хртковци 1 бунар	1947	121	17°С	51	
21.	Никинци 1 бунар	1948	140	14°С		
	СРЕЗ С. МИТРОВИЦА					
22.	Мартинци 2 бунара	1938 1939	134 149	16°С	46,60	
23.	Кузмин 2 бунара	1940 1947	160 155		56,27	
24.	Јарак 1 бунар	1937	175	15°С	15	вода разведена водов. цевима на 2 чесме.
25.	Шашинци 1 бунар	1929	230		58	10,6°N, испиран 1937. и 1944. год.
26.	Лаћарак 1 бунар	1938	178		35	
27.	Вишњићево 2 бун.	1940 1941	220	21°С	61 87	2,8°N
	СРЕЗ ШИД					
28.	Илинци 1 бунар	1947	92		32	13,4°N, ранији бунар избушен 1930. а 1947. г. продубљен. Вода долази из слоја шљунка.

29.	Гибарац 1 бунар	1940		15° C	48	
30.	Адашевци 2 бунара	1946	116	14,5° C	22	17,9°N, ранији бун. на пумпу из 1931. и арт. бун. из 1933. продубљ. 1946.
31.	М. Вашица 1 бунар	1945	130	15° C	22	18,4°N, ранији арт. бун. из 1935. продубљ. 1946.
32.	Бачинци 1 бунар	1939	120		13	Бунар у јесен губи притисак и треба пумпу монтирати а у пролеће вода тече опет сопственим притиском
33.	Батровци 1 бунар	1937	126		18	3,9°N,
34.	Моровић 1 бунар	1939	131	15° C	27	ранији арт. бун."Босут" из 1939. продубљ. 1946
35.	Кукујевци 1 бунар	1947	196	17° C	77	
36.	Град С. Митровица 5 бунара	1905 1938 1945-46	170- 180	17° C	6-80	

Списак субартеских бунара на пумпу (негативни артески бунари):

Ред. бр.	Место	Кад је бушен	Дуб. м.	Темп. воде	Исправност	Примедба
	СРЕЗ Н. САД					
1.	Петроварадин 4 бун.	-	14,16, 74-174	-	Исправ.	Бунар у Прерадовића ул. дуб. 174, а у Свачићевој ул. дуб. 74.
	СРЕЗ СТ. ПАЗОВА					
2.	Ст. Пазова 5 бун.	1908- 1912	60-75	-	Недовољ. исправ.	Од ових бун. 1 на жељ. стан. (за ресторацију) бушен 1938.
3.	Ст. Бановци 2 бун.	1938- 1939	73, 60	-	1 бун. не-испр. вода	Бун. код школе дуб. 73 м. исправ, бун. на Белом брегу неисправан.
4.	Белегиш 2 бун.	1938, 1940	96,100	-	1 бун. испр 1 бун. није	Испр. бунар дуб. 100 м. код школе.
5.	Н. Карловци 5 бун.	1910, 1938, 1940	83, 70	-	3 бун. испр 2 бун. нису исправна	Треба бушити два нова бунара.
6.	Н. Пазова 5 бун.	1939	53-73	-	3 испр. и 2 неисправна	Неисправно одржавање пумпи и бун. шахтова
7.	Н. Бановци 1 бу.	1912	68	-	неисправан	Треба израдити нов бун. дубљи. Ниво воде у овом бун. је низак и стога се пумпа често квари.
8.	Инђија 1 бун.	-	243	-	исправан	
9.	Попинци 1 бун.	1948	52	-	неисправан	
	СРЕЗ ЗЕМУН					
10.	Купиново 4 бун.	1908, 1928, 1930, 1937	40-52	14° C 15° C	3 исправна 1 неисправ.	Неисправан бунар пред зградом Шумске управе.
11.	Карловчић 1 бун	1934	135	-	исправан	
12.	Бежанија 6 бун.	1908, 1939, 1945	36-38	-	Нема пода-така	

13.	Сурчин 2 бун.	1933	96,45	-	Донекле исправни	
14.	Шимановци 2 бун.	1907, 1947	60,90	-	1 исправан 3 донекле исправна	Тврдоћа 10 °N
15.	Прогар 4 бун.	1946	20, 34, 83	-	3 исправна 1 неисправ.	Најбоља вода је из бун. дубине 83 м. а затим из оног од 34 м.
16.	Деч 4 бун.	1913, 1946	30, 78	12° C 5° C	исправни	
17.	Добановци 6 б.	1925, 1938, 1945	60-80, 239	-	Нема података	Бунар у Ашаљској ул. дуб. 239 м. даје најбољу воду.
18.	Петровчић 1 б.	1937	159	14,5° C	исправан	Тврдоћа 54°N
19.	Обреж 3 бун.	1940, 1947	40,38	15° C	исправни	
20.	Ашања 2 бун.	1910, 1940	75, 25	15° C	исправни	
21.	Бечмен 2 бун.	1906, 1946	38	-	исправан	Тврдоћа 30°N
22.	Батајница 7 бун.	1910, 1926	око 60	-	5 исправн.	1937.г. бушени без успеха до 257 м.
23.	Бољевци 9 бун.	1934, 1940, 1945, 1947	21-27	-	8 исправн.	Неколико бунара изградила сељ. рад. задруга у 1949. г. за наводњавање.
	СРЕЗ РУМА					
24.	Рума 2 бун.	1931, 1939	178, 211	-	исправни	1 бун. у здравств. Станици и 1 бун. у М.Н.О.
25.	Огар 1 бун.	1940	87	-	исправан	
26.	Жарковац 1 бун.	1935	110	-	неисправан	Вода је дубоко у цеви због веће надм.висине села и зато се пумпа често квари.
27.	Грабовци 1 бун.	1940	60	14° C	исправан	
28.	Д. Товарник 1 б.	1939	75	15° C	исправан	
29.	Никинци 4 бун.	1926, 1936	42	-	1 исправан 3 неиспр.	Тврдоћа 21°N и 22°N
30.	Н.Витојевци 7 б.	1939	22	-	6 исправ. 1 неиспр.	
31.	Буђановци 1 б.	1936	95	-	исправан	21°N. Водоносни слој крупног шљунка.
32.	Платичево 4 б.	1928.	79-91	13,5° C	исправни	
33.	Пећинци 1 бун.	1913	60	-	Донекле исправан	
34.	Д. Петровци 1 б.	1949	76	-	исправан	
	СРЕЗ СРЕМ. МИТРОВИЦА					
35.	Срем. Рача 1 бун	1935	83	-	донекле исправан	
36.	Босут 2 бун.	1936, 1937	77	-	исправан	Пумпа на бунару у дворишту здрав. станице неиспр.
	СРЕЗ ШИД					
37.	Шид 3 јавна бун и 2 бун. у индус. предузећима	1907, 1935 1949	50, 118	-	исправни	18-20°N, Најбоља вода из бун. дуб. 118 м. продубљен. 1935 г. Вода долази из слоја шљунка.
38.	Моровић 1 бун.	1932	60	-	исправан	

39.	Јамена 1 бун.	1930	67	-	исправан	Пумпу треба поправити
40.	Град Сремска Митровица, 8 б. Г.Н.О. и 30 бун. по јавним и приватним зградама	1925 до 1930	42-50	-	делом исправни	

Села равног Срема нису довољно снабдевена добром пијаћом водом, пошто нека села имају само по 1 артески бунар са добром пијаћом водом. Да би се села добро снабдела потребно је изградити још бар 40 артеских бунара дубине 150 – 300 метара. Радовима на изградњи нових бунара моћи ће се приступити кад се набаве нови алати за дубинско бушење са јаким пумпама за испирање крупног шљунка.

Планирано је да се, касније, кад се заврши индустријализација и електрификација земље изврши постављање хидросферских уређаја и развод воде из негативних артеских бунара по селу у виду јавних чесми. Тад ће свако село имати водовод – чесме са текућом водом.

Вода из артеских бунара са живом водом моћи ће се развести водоводним цевима по селу. Овакав развод воде имала су и тада села Јарак и Шашинци.

Планирано је, такође, да се канализацији отпадних вода из артеских бунара поклони већа пажња. То се може постићи постављањем бетонских цеви. На тај начин ће се отклонити баре у улицама. Нарочито је ово потребно у Сибачу и Добринцима, али и у другим селима Срема.

II. Копани бунари

Копани бунар има скоро свака кућа. Дубина бунара износи у равном Срему 3–8 метара, у висоравни 8–20 мет. а у самој Фрушкој Гори има бунара дубине и преко 50 метара.

У равном Срему бунари су озидани зидом од опеке, а у Фрушкој Гори већином од камена. Пречник бунара износи 1–2 метра. Вода се захвата у већини случајева дрвеним ведром или лименом кофом, преко ђерма или вретеном у кућици, а ређе пумпом.

Непосредна неуређена околина ових бунара често још погоршава квалитет воде из копаних бунара, јер се површинска вода слива у бунар. Бунари врло често немају бетонску стублину и издигнути непропусни простор.

И самим захватањем воде из копаних бунара заједничком или посебном кофом, може се вода загадити.

Задружни и општински (пољски) бунари често су снабдевени бетонским опсегом (стублином), бетонираним тротоаром и појилом за стоку.

Омладинске бригаде на аутопуту Београд – Загреб углавном се снабдевају пијаћом водом из копаних бунара који су изграђени поред саме трасе пута, изван насеља. Бунари су хигијенски уређени и снабдевени пумпама.

Нема довољно података о хемијским и другим особинама вода из копаних бунара.

Тврдоћа воде из копаних бунара у Срем. Митровици износи 20,5°N. Воде из негативних артеских бунара (из шљунка дубине 50 мет.) износи 19,4°N, а артеских бунара са живом водом (из слоја песка) 6 – 10°N. Копани бунари у Руми имају тврдоћу 29,1 – 35,8°N, а артески бунар свега 14,5°N.

Копани бунари у Буђановцима имају тврдоћу 21,2 – 22,9°N. Негативни артески бунар на пумпу (из слоја шљунка) 10°N, а артески бунар са живом водом (из слоја песка) свега 3,3°N.

Копани бунар у Кукујевцима има тврдоћу воде 26,8°N, а артески бунар свега 10°N.

Копани бунари у Попинцима имају тврдоћу 16,3 – 20,7°N.

Копани бунар у Бачинцима 30,2°N, а артески 18,4°N.

III. Извори

Фрушка Гора је оскудна у изворима, а постојећи су само делимично искоришћени. Најјачи извори налазе се у средњем делу Фрушке Горе и то од Лежмишког до Иришког венца. Кувеждин, Лежмимир, Манђелос, В. Радинци, Бешеново, Јазак, Врдник, Ривица и Ириг, на јужној падини, и Свилош, Черевих, Беочин, Раковац, Лединци и Срем. Карловци имају значајније изворе.

Температура воде сталних извора износи у лето 10 - 11° C.

Изворске воде користе се као :

- а.** Водоводи
- б.** Уређене чесме на изворима
- в.** Неуређени извори
- г.** Лековите воде

а. Водоводи

Водовод у правом мислу речи нема ни једно село у Фрушкој Гори.

У **Иригу** постоји водовод Ириг – Венац. Користи се за снабдевање водом Ирига и државног лечилишта за туберкулозу на Иришком Венцу. Вода се доводи са извора “Селеуш” водоводним цевима дужине 3.800 метара до резервоара изнад Ирига на путу Ириг – Венац. Из овог резервоара разводи се вода: за Ириг природним падом дужине 2.600 метара, а за државно лечилиште потискивањем центрифугалном пумпом. Капацитет овог извора износи око $72 \text{ м}^3 / 24 \text{ часа}$.

У Иригу има више чесама и кућних прикључака са водомерима.

Постоји водовод за лечилиште “Санитас”.

На Иришком Венцу постоји водовод са електромоторном пумпом, издашности $2,5 \text{ м}^3 / \text{дневно}$, и на крају, водовод за Туристички дом, такође на Иришком Венцу, са електромоторном пумпом.

Петроварадин – град има водовод из реке Дунав, са црпним постројењем и пречишћавањем.

Ср. Каменица има водовод са 4 чесме за нижи део села. Дужина водоводних цеви износи око $1\frac{1}{2}$ километра. Вода долази из шљунковитог слоја. Капацитет извора је око 90 л/мин.

Врдник има 3 водовода:

Водовод за рударско насеље са извора “Добра вода”. Дужина водовода износи 600 метара, а капацитет 36 л/мин.

Водовод “Липовац”, дужине 300 метара и капацитета 40 л/мин.

Водовод “Манастирска чесма” из извора у Лагуму изнад манастира. Дужина износи 400 метара, а издашност је 20 л/мин. Користи се, такође, за рударско насеље.

Беоцин – фабрика има чесму са извора “Бркењаш”. Дужина водоводних цеви износи 700 метара. Издашност овог извора износи $36 \text{ м}^3 / 24 \text{ сата}$.

Беоцин – село има 7 чесми са бетонским доводним цевима дужине око $1\frac{1}{2}$ километра. Цеви су дотрајале, неисправне и потребно је заменити их жељезним доводним цевима дужине око 300 метара. Издашност ових чесама износи око 120 л/мин.

Стари Сланкамен има 2 чесме.

Чесма на тргу пред Бањом, са доводним цевима дужине око 300 метара.

Чесма у селу са доводним цевима дужине око 500 метара.

Бешеново – Прњавор располаже једном чесмом код школе са доводним цевима дужине 250 метара.

Беочин – манастир (сада лечилиште за туберкулозу плућа), има водовод са доводним цевима од печене глине дужине око 1½ километра и налази се у неисправном стању.

Гретег – манастир има чесму са доводним цевима, температура воде износи 13° С, а издашност извора је 14 л/мин.

Буковац има чесму код школе са доводним цевима дужине 700 метара.

Јазак – Прњавор има 2 чесме са ливеним жељезним цевима из извора у шуми.

Сремски Карловци имају чесму на пијаци са 4 луле. Доводне цеви су од печене глине, а капацитет чесме је 34 л/ мин.

6. Уређене чесме на изворима

У Фрушкој Гори постоје чесме изграђене на самом извору.

У посебном списку наведени су подаци о уређеним чесмама на самим изворима у Фрушкој Гори. Ове податке Хидротехнички Одељак стално допуњује, како у погледу издашности у води за време сушних и кишовитих периода, тако и у погледу температуре, хемијских и бактериолошких својстава воде.

Списак уређених чесама на изворима:

Ред. бр.	Место и назив чесме	Приближна дуж. доводних цеви и од каквог су материјала	Приближна издашност у л/мин.	Примедба: температ. воде, начин захватања и др.
1.	СР. КАРЛОВЦИ			
2.	Код поште	450 м, печене глине	33	уређена чесма
3.	Код лагума	400 м, бетонске		подметањем суд.
4.	На горњем раскршћу	400 м, бетонске	20	"
5.	Мутица	100 м, бетонске	40	"
6.	Варадинска	40 м, жељезне	100	"
7.	У Карашу граница	на извору печена	50	"
8.	Чортановци	глина	20	"
	"Климентима"	-	50	"
	на Стражилову	на извору жељезне	-	"

9.	у атару "Загуљанац"	на изв. пече. глина	20	хиг. недов. уређ.
10.	Пупак	-	14	"
11.	Табачница	-	12	"
12.	Швапска	-	9	"
13.	Дока	-	9	"
14.	Пивара	-	18	"
15.	Калварија	-	19	"
16.	Воросово	-	20	"
17.	Карловачки виногради	-	20	отворен извор
18.	у атару "Караш"	на извору бетонск.	14	"
19.	код Липе	на изв. печ. глина	50	"
20.	у атару "Липовац"	-	40	"
21.	ЧОРТАНОВЦИ "Караш у виноградима"	на изв. жељезне	5	подмет. судова
22.	ПЕТРОВАРАДИН "Текије"	на изв. печ. глина	2½	"
23.	"Рибњак"	-	-	-
24.	ЛЕДИНЦИ Орова	-	4½	подмет. судова
25.	"Кленови"	-	1½	
26.	"Шандоровац" у кишњу	-	-	
27.	РАКОВАЦ Резервоар "Столице"	на извору	3	подмет. судова
28.	Каљеви у старом селу	300 м, жељезне	-	чесма запуштена
29.	код Симине куће у ст. селу	-	3	подмет. судова
30.	Буква у ст. селу	-	3	"
31.	код Стевицине куће	-	-	"
32.	БЕОЧИН Мачванска	-	-	чесма у селу
33.	код Џеџанове куће	-	-	"
34.	"Планта" испод нове колоније	-	2	чесма поред пута
35.	ЧЕРЕВИЋ чесма у барама (у селу)	100 м, печ. глине	4½	12° С
36.	чесма у Павлишу (поред пута Н. Сад–Илок)	на извору	-	-
37.	чес. код куће Каушића	600 м, жељезне	-	неисправна
38.	чесма у Поторању	на извору	6½	-
39.	чесма на Тестери	"	12	-
40.	чесма на Тестери	"	9½	-
41.	ПЛАНИНСКО ГРАБОВО 2 чесме у "Долу"	на извору	-	10,5°С, мути се после кише
42.	чесма "На ричу"	-	-	-

43.	"Кленовац"	-	-	-
44.	СУСЕК Бајчанска чесма, поред пута на улазу у село	на извору	18	Недовољно хиг. уређена чесма
45.	Дољанска чесма	"	20	"
46.	Бугаманска чесма у пот.	"	10	"
47.	Баођанска чесма, према Нештину	"	12	"
48.	Корушка	"	9	11°C, "
49.	ЛУГ Чесма у селу	"	-	Слаб извор, подметањем суд.
50.	НЕШТИН Чесма у селу са 4 луле	150 м.	18	12°C
51.	Белило	на извору	28	-
52.	Кипавица	-	7	в. тече из камена
53.	код Увачекове куће	на Дунаву	11	"
54.	СВИЛОШ Чесма код цркве	-	10	подмет. судова
55.	Врбара	-	10	"
56.	Левчић	-	5	"
57.	ЛЕЖИМИР Кписура	на извору	15	подм. суд. 11°C
58.	"Стара Кречана"	"	70	"
59.	ШИШАТОВАЦ Чесма у Прњавору	-	-	јачи извор, подм. судова
60.	Чесма Св. Петка	-	-	слаб извор, 11°C
61.	ДИВОШ Манастирска чесма у Кувездину	на извору	86	11,5°C, подмет. судова
62.	Извор "До"	-	10	12,5°C, "
63.	ЧАЛМА Извор поред летњег пута за Лежимир	на извору	3	12,5°C
64.	ВИЗИЋ Чесма у селу	на извору	18	недовољно хиг. уређена чесма
65.	Коштрамац	-	10	"
66.	Долина	-	10	подмет. судова
67.	ЉУБА Чесма "Орашје"	-	-	"
68.	ЕРДЕВИК Косача	на извору	6	"

69.	МОЛОВИН Чесма код школе	-	-	"
70.	ПРИВИНА ГЛАВА Јосина вода	-	-	подмет. судова, слаб извор
71.	БЕРКАСОВО Деспотовац	на извору	12	9° С, чесму уредио Хидроодељак 1946.
72.	Св. Петка	-	35	11°С, слаба чесма, подмет. судова
73.	МАНЋЕЛОС Врањаш	на извору	40	11°С, вода тече на 5 лула, бивши водов. за Митр.
74.	Кленовац	"	40	Треба мања оправка, подмет. судова
75.	Гиздава	"	5	подметањем суд.
76.	ШУЉАМ Чесма Св. Пантелије	на извору	-	Подмет. судова, слаб извор
77.	ВЕЛИКИ РАДИНЦИ Чесма у Дољу (западно од села)	на извору	20	10,5°С, подм. суд, издашност 2 л/сек, у близ. гробља
78.	БЕШЕНОВО "Дедина чесма"	"	-	подмет. судова, пресушује
79.	МАЛА РЕМЕТА Код манастира	жељезне цеви	40	9°С, подмет. судова
80.	"Суви До"	"	-	-
81.	ЈАЗАК Чесма у селу	на извору	8	10°С, подм. суд. треба је осигурати од површинс. воде
82.	ВРДНИК Добра вода	-	12	подмет. судова
83.	Манастирска чесма	-	15	"
84.	Белавска стр.	-	8	"
85.	Кокановац	-	5	"
86.	Бешка	-	10	"
87.	РИВИЦА Мургин точак	на извору	5	14°С, подм. суд.
88.	ИРИГ Чесма поред пута	"	3	подмет. судова
89.	Венац – Ср. Каменица Ливаде	"	-	"

90.	Манастир Н. Хопово	"	8	"
91.	Старо Хопово	"	-	слаб извор, подмет. судова
92.	НЕРАДИН Савина чесма поред пута Ириг – Крушедол	-	9	подмет. судова
93.	КРУШЕДОЛ Св. Димитрија код манастира В. Ремета	30 м, жељезне цев.	-	"
94.	СТ. СЛАНКАМЕН Чесма у Заграду	60 м.	-	"
95.	Чесма у близини Бање	на извору	-	"
96.	КРЧЕДИН Чесма у селу	на извору	-	уређена 1915. неуређен одвод, чесма под воду

в. Неуређени извори

Осим ових донекле уређених извора, постоје и неуређени извори.

Значајан капацитет воде имају извори у Лежмиру, Свилошу, Манђелосу и Бешенову.

Неки од ових извора моћи ће се искористити за гравитационе водоводе са јавним чесмама, тако да би многа села могла решити снабдевање водом: Лежмир, Гргуревци, Бешеново, Шуљам, Дивош, Ривица, Нови Раковац, Гргетег и Буковац.

По завршетку електрификације земље изградиће се водоводи – јавне чесме са механичким дизањем воде у Манђелосу, Свилошу, Малој Ремети, Великим Радинцима, Новом Сланкамену, Шиду и другим местима.

Село Лежмир има велику потребу за изворском водом, јер има превише тврду бунарску воду (40°N), а и количине су недовољне.

Списак неуређених извора:

1. ЧОРТАНОВЦИ: 1 неуређен извор у “Карашу”

2. БУКОВАЦ; извор “Кумпула” удаљен од села око 1.500 м, издашност око 25 л/мин, вишље од села, подесан за водовод (чесму у селу); извор “Ловрањ” слаб и несигуран извор.

3. ЛЕДИНЦИ: “Калина вода”, сталан извор изнад старог села.

4. РАКОВАЦ:

А) јачи извори: “Бања” извор изнад села, долази у обзир за будући водовод Н. Раковац; “Ареин До”, извор нижи од села.

Б) слабији извори: “Бушкина Угљара”, “Седам извора”, “Плана”, “Бубањ”, “Кременита коса”, “Градачка јаруга”.

5. БЕОЧИН: “Добра вода” испод Црвеног чота, “Грабова вода”, “Бранковац”, “Топџијина вода”, “Смрдљиве воде”, “Чукља”, “Раван”, “Часор”, “Виновчићев бунар”, “Осовље”, “код Дуде” у ливадама и др.

6. ЧЕРЕВИЋ: стални извори: “Мандинац”, “Чертићевац”, “Ладна вода”, “Клен”, “Шакотинац” - Радојчићев, “Шакотинац” - Чавићев, пресушује “Калуђерица”.

7. ПЛАНИНСКО ГРАБОВО:

А) јачи извори: “Жиган”, “Медвеш”, “Ладна вода”, “Поповац”, и “Кленовац”

Б) слабији извори: “Шалгов”, “Попрадина”, “Гор. Аљмаш”, “Под Бујаком”, “Гајеви”, “Бољаковац”, “Кудељиште”, “Вучјак”, “Корушка” и на “Мочарима”.

8. СУСЕК: “Спајијино воће”, “Корушка” (Брест), “Бело Вело”, “Вакалово”, “Карапата”, “Гор. Корушка”, “Самово”, “Ритић”, “Шљункинац”, “Баода”, “Мочар” и “Косарлија”.

9. СВИЛОШ: “Брест”, “Ивковац” и “Стублина” (пресушио у 1948. год.), “Црни до”, “Спајијин до” и “Селиште” (2 извора).

10. НЕШТИН:

А) стални извори: извори у риту

Б) слаби извори: “Змајевац” (пресушује), “Точак” и “Клеровга”.

11. ЕРДЕВИК: има 1 извор.

12. ЛЕЖИМИР:

А) јачи извори: “Калуђерица” (долази у обзир за радничко опоравилиште дворац “Равно”).

Б) слабији извори: “Шећеровац”, “Козара”, “Каменити извор”, “Ераковац”, “Црна Бара”, “Трешњевац”, “Лугарска кућа”, “Бобаликов”.

13. ШИШАТОВАЦ: више слабијих извора изнад села.

14. ДИВОШ: има слабије изворе “Змајевац” и “Точак”.

15. ЧАЛМА: “Деда Лепојин” извор.

16. БИНГУЛА: слаб извор испод села у долу.
17. ВИЗИЋ: има слабије изворе: “Бездан” два извора, “Липовац”, “Камариште”, “Марков до”, “Скандала”, “Батов до” четири извора, “Ичке” два извора и “Јуришин до”.
18. ЉУБА: извори “Чоровац” и “Циглана”.
19. ПРИВИНА ГЛАВА: слаб извор изнад манастира.
20. СОТ: има слабе изворе: “Дуба”, “Страна”, “Градац” и “Нагош”.
21. МАНЋЕЛОС: “Рогина чесма”, “Врбовац”, “Тополе”.
22. ГРГУРЕВЦИ: “Угљара”, “Давидовац”, “Гложан”, “Теразије”.
23. ШУЉАМ: “Источник”, “Вучињак” и “Липовац”.
24. БЕШЕНОВО: има слабе изворе: “Орашје”, “Чириловац”, “Краљевац”, “Врајловац”, “Круљевац”, “Перин Крајинац”, “Провалија” и “Мутаљ”.
25. СТЕЈАНОВЦИ: “Водено” и “Црквено”.
26. ЈАЗАК: има слабе изворе: “Беговина” и “Забелје”.
27. ВРДНИК: “Пишеновац”, “Лазин вир”, “Ладна вода”, “Мурсин точак”, “Врбак”, “Серјановац”, “Јермашева Глава”, “Левак” на Јаску, “Мачковац”, “Беленгир”, “Алдов” у риту и “Јанковац”.
28. РИВИЦА: има слабе изворе: “Горњи Алдов”, “Доњи Алдов”, “Мала Ривица”, “Плантиште”, “Рит” и “Дољача”.
29. ИРИГ: извори око Ст. Хопова и “Володер”.
30. НЕРАДИН: у Гргетегу извор “Калина вода”.
31. ШАТРИНЦИ: извори “Банковац”, и “Гор. Ливаде”.
32. МАЛИ РАДИНЦИ: три мања извора у ливадама.
33. КРУШЕДОЛ СЕЛО: два извора у непосредној близини села.

г. Лековите воде

У Срему постоји термални извор “Јужно окно” у Врднику и то је, у ствари, бивше окно рудника. Вода долази из дубине од 300 метара, температура воде је 32°C, а издашност извора износи 520 л/мин.

Од 1940. године овде постоји термално купатило са уређеним базеном за пливање. У Старом Сланкамену постоје слани извори.

Литература:

1. Воде Војводине 1976 – годишњак Покрајинског фонда вода, Нови Сад 1976.
2. Воде Војводине 1975 – годишњак Покрајинског фонда вода, Нови Сад 1975.
3. Станко Михолић “Кемијска анализа термалне воде у Буковичкој бањи”, посебан отисак из “Гласника Хемијског Друштва Краљевине Југославије”, књ. 8, свеска 1 и 2, Београд 1937.
4. Извештај о конференцији југословенских комора за трговину, занатство (обрт) и индустрију, одржаној 14. и 15. јуна 1931. године у Великом Бечкерек у (“Хидротехничка служба у краљевини Југославији”), Велики Бечкерек 1931. године.
5. Милан Смрекар “Приручник за политичку управну службу у краљевинах Хрватској и Славонији”, књ. 4, Загреб 1903. године.
6. Фонд: Водопривредно предузеће “Босут” Сремска Митровица, 1924; 1930-1989. године - Историјски архив “Срем” Сремска Митровица.
7. Слободан Ћурчић, Оливера Добривојевић, Гордана Стојаковић “Туристички водич: Фрушка Гора”, Београд 2002. године.
8. Слободан Ћурчић “Општина Пећинци – географска монографија”, Нови Сад 1978. године.

Summary

Julijana Golčevski

Drinking water supply in Srem in the first half of the 20th century

Water is extremely important because it enables economic growth of certain regions. Particularly important is healthy drinking water, because health of people and livestock depends on it. There is enough water in Srem, namely, waters on the surface of the soil (rivers, brooks, lakes, puddles and swamps), and there are underground waters. For purposes of drinking underground waters are used, which occur in several layers.

In order to manage the waters properly, it is necessary to pass the laws which would enable rational utilization of water. In Srem, as well as in the territory of entire Vojvodina, Hungarian laws regarding waters, from the year of 1885, are still in effect.

According to relief, geographically speaking, in Srem one can discern three units, which also differ between themselves in terms of supplying with drinking water. In the so called 'flat' Srem, almost every household has its own digged well, with hard and polluted water which is not for drinking, so the water from artesian wells is in use. In the area of the plateau, artesian water is rather deep, so for the purposes of drinking waters from digged wells are in use, which are quite good in terms of quality. In mountain area spring drinking fountains are in use, which have clean and soft water, but the disadvantage is that these springs possess a small amount of water. So, in this area, to a certain degree waters from digged wells are also in use.

Artesian water is used in sixty-nine places in Srem. There are sixty-five artesian wells with spring running water, which are located in thirty-five places, and one hundred and nineteen pump-wells in thirty-eight places. Depth of digged wells in the area of 'flat' Srem is between three and eight meters, at the plateau it is between eight and twenty meters, and at Fruška Gora mountain it is approximately fifty meters and more. Spring waters are only partially in use, and they are used in several ways: as water supplies, as drinking fountains at wells, as plain springs, and as mineral waters.

Generally speaking, villages in Srem are not supplied with drinking water in a satisfactory way. In terms of supply that would be sufficient it is necessary to build at least forty artesian wells more, with the depth of one-hundred-fifty to three-hundred meters. When the electrification of Srem is over, it is planned to haul the water to villages by means of electric water-pumps – in the form of public drinking fountains.

Мојо Медић

Прилог биографији и библиографији

Рођен је 18. 10. 1855. у Личком Добром Селу. Завршио је малу реалку заједно с Николом Теслом у Госпићу, а велику у Раковцу (Карловац).¹ Спремао се за средњешколског професора из природописа и хемије у Бечу на Високој техничкој школи. Још као студент Мојо Медић је члан Српског студентског друштва “Зора” у Бечу. Објављујући списак чланова² Тодор Стефановић. Виловски наводи да су уз остале поред Моја Медића чланови “Зоре” били: Антоније Богдановић, адвокат у Руми, Јулије Адамовић, професор у Загребу, Војислав Суботић, лекар шеф хируршког одељења у Београду, син др Јована Суботића, Милан Јовановић - Батут, професор, Београд, Владимир Матијевић у Загребу, Тоша Андрејевић Аустралијанац, учитељ музике у Београду, Румљанин, Влада Николић, архитекта у Карловцима, Јован Татић, мерник у Руми, Јова Стајић адв. у Руми и Шиду, Милан Решетар, професор на Бечком универзитету, Александар пл. Рокнић, адвокат у Митровици и други.

*Мојо Медић
из студентских дана³*

¹ Јован С. Радојчић, Мојо Медић, “Срби, Српска крајина, Далмација, Славонија и Хрватска”, Биографски лексикон, Београд, 1994, 361

² Тодор Стефановић Виловски, Моје успомене (1867-1881), Бранково коло, 1907, бр. 47, стр. 1454 и 1455.

³ ПОМС, VII-21, Фотограф, A. Raffelsberger, Wien

“Хрватски учитељ” објављује 1878, бр. 5 од 1. марта, стр. 79: “Мојо Медић, намјесни учитељ на малој реалној гимназији у Митровици и Иван Прибић прави учитељ на малој гимназији у Госпићу премештени су међусобно” У митровачкој Малој реалној гимназији Мојо Медић је службовао као суплент око годину и по дана, почев од октобра 1876. Предавао је географију и природопис. У књизи “Споменица о шездесетогодишњици оснотка Српске грађанске читаонице у Сремској Митровици (1866 - 1926)”, којом је велико задужио град, Медић (аутор) успут каже да му је тај боравак “један од најмилијих одсека” у животу. То потврђују и каснији његови поступци: “у Митровачкој гимназији радо је држао предавања, поклањао учила и разне предмете за кабинете, итд.”⁴

Мојо Медић, професор Краљевске реалне гимназије и с њом спојене Виша трговачка школа у Осијеку, придељен је на службовање Краљевској реалној гимназији и с њом спојеној Вишој трговачкој школи у Загребу.⁵ Исту вест после годину дана доноси исти извор.⁶ Као професор Краљевске реалне гимназије у Загребу пензионисан је 1909. године.⁷

Од 1876. је средњешколски наставник на средњим школама Хрватске и Славоније: У Сремској Митровици, Госпићу, Петрињи, Земуну 14,⁸ Осјеку, Загребу 13 година. Повремено је био пензионисан, а од 1912. био је управитељ и директор гимназије у Руми. Пензионисан је 1922. Обиман, чистим народним језиком писан књижевно научни рад једним делом је популарно научни. Радове објављује у Јавору, Стражилову, Бранковом колу, Народним новинама, Хрватском учитељу, Летопису Матице српске, Виенцу, Раду ЈАЗУ, Наставном вјеснику, Гласнику Хрватског природословног друштва, па и у неким дневницима. Многи од тих написа баве се актуелним проблемима у природи, историјом, фолклором и језиком.

Поред тога професор Медић има и тридесетак стручних расправа, у којима се више од половине бави ихтиологијом и рибарством: Ихтиолошке биљешке (Рад ЈАЗУ, књ. 126), Бодорка (Рад ЈАЗУ, књ. 135), Друго коло ихтиолошких биљака (Рад ЈАЗУ, књ. 147). Мојић је допринео народној номенклатури и “терминологији јестатсвеничкој”. Велики број стручних радова објавио је у Наставном вјеснику и ЛМС. Веома је позната и цењена Медићева “Зоологија за више разреде средњих школа”, (заједно са Николом Прицом превео је Worlich-Burgsteinovu) и дописао ју је са нови сазнањима из славонске флоре и фауне. За већи број кичмењака Медић је први утврдио, да припадају хрватско-славонској фауни и где долазе, на пример

⁴ Душан Познановић, Други у аутобиографији, Сремска Митровица, 1998, 145

⁵ SGOBN, Zagreb, 14. 8. 1896, стр. 175. br 11648, ex 1896.

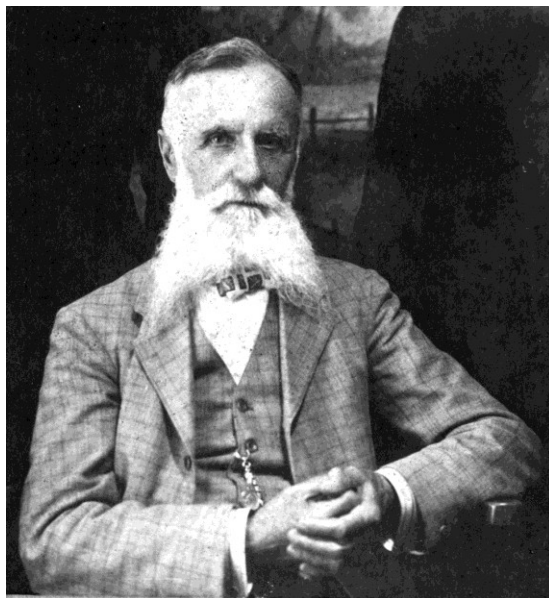
⁶ SGOBN, Zagreb, 31. 12. 1897, стр. 224, br. 20887, ex 1897.

⁷ SGOBN, Zagreb, 31. 7. 1909. стр. 207, бр 16418, ex 1909.

⁸ Споменица земунске гимназије, Земун, 1934. 288. Мојо Медић је у Земуну професор Велике реалке од 1881. до 1895. По одласку Медића у Осјек ова Гимназија мења назив у Краљевска реална гимназија у Земуну.

за птицу: Саџа киргиска, *Syrroptes paradoxus*, за рибе: *Gorbius marmoratus*, *Umbra canina*, *Abrahamis leukartii* итд. По Медићу је добила име тракавица из несита (*Taenia medici Stossich*), коју је је он поред нове глисте (*Ascaris micropilata*) нашао. (Написао је др Јован Хаџи, професор универзитета у Љубљани, у Станојевићевој енциклопедији: Народна енциклопедија Српско-Хрватско-Словеначка, II књига, И-М, Загреб.)

Мојо Медић дошао је у Руму 1912. године у својој 56 години, а отишао из Руме 1922. у својој 68 години. "Високим рјешењем кр. земаљске владе, одјела за богоштовље и наставу, од 27. рујна 1912. бр. 21.149, повјерена је привремено управа привремене мале реалне гимназије у Руми Моји Медићу, кр. умировљеном професору VII. чиновничког разреда."⁹ Првој генерацији румске гимназије, директор Медић предавао је краснопис.

Мојо Медић, директор румске гимназије 1919-20.

Из писама сачуваних у РОМС, Нови Сад и Завичајном музеју у Руми у прилици смо да идентификујемо један део живота уваженог професора. Из његових писама: Ђорђу Натошевићу, Сави Петровићу, Миши Димитријевићу, Александру Сандићу, Павлу Аршинову, др Милану Шевићу и Васи Стајићу спознајемо његово настојање да му се објаве текстови у часописима тог времена. Изузетно мало података о личном и породичном

⁹ Извештај о малој реалној гимназији у Руми за школску годину 1912/13. У Земуну 1913, 21

животу.¹⁰ У писму од 31. 5. 1923. које из Кикинде пише румском адвокату Миленку Николајевићу тужи се на лом намештаја приликом железничарског судара. Као ијекавац на више места пише “Биоград”. Као Србин интересује се за верске догађаје у Руми тог времена. Хвали свој конфорни стан (собе, WC, купатило) и све оно што није имао у Руми. У другом писму из Кикинде од 3. 1. 1924. писано такође Миленку Николајевићу, интересује се за детаље самоубиства Еугена Фишера (вероватно сина адвоката др Шандора Фишера). Истовремено обавештава шурака да је у “Јединству” изашао чланак - позив др (Станоја) Станојевића. Да свако напише своје доживљаје и пошаље му. Учитељ Николић (Петар, који у Руму долази из Попинаца, као равнајући учитељ тамошње школе. Петар Николић ће 31. 3. 1925. постати равнајући учитељ Српске народне школе у Руми), могао би да опише јаде своје и других сапатника.¹¹ Из овог писма шурак је Миленко Николајевић, чијом је сестром Љубицом, био ожењен Симо Матавуљ. Што значи да су Симо Матавуљ и Мојо Медић шогори. У писмима и другој сачуваној грађи, за сада нема помена о именима супруге и три рано преминуле кћери, које Моја помиње у писму Васи Стајићу 22. 4. 1936.¹² У овом писму Мојо даје нешто више података о свом животу. Жали се Васи Стајићу на свој материјални положај: “Празна рука мртвој друга”. То најбоље осећам на себи од. 1. јуна 1922, када су ме загребачка “браћа” као директора румске гимназије након 45 година службе отјерала у пензију по старом закону, а уочи Новог од 1923. Ето зашто за ових 13 година не пристадох никуда, јер није шала губитак разлике на припадности, за неких тристотине хиљада динара.” (У време економске кризе, пр. Р. Р.). Даље у истом писму наводи да је саставио аутобиографију, коју је дао на чување. Но кад ми је нови секретар Матице и уредник Летописа Никола Милутиновић одбио рукопис “Латински језик и германизација у основним школама-поводом школовања Румљанина Атанасија Стојковића”, јер је сувише стручан онда сам одустао од слања кутије” (вероватно Аутобиографије, прим. Р. Р.).

О својим сеобама после Руме и Кикинде пише у тексту “Морски карас и гребуље”, “повративши се из Велике Кикинде у октобру 1924. године у Сремску Митровицу...” Зборник за народни живот и обичаје јужних Славена, ЈАЗУ, Загреб, 1929, 54-69. У Митровицу долази да би припремио Споменицу Српске грађанске читаонице. У поменутом писму Васи Стајићу даље пише... “Концем априла (1936) биће 2 године да сам се из Сремске Митровице преселио у Земун, да мени и мојој доброј супрузи, која од три кћери заклопи очи, ако дотле не изда мене и лијево око.”

¹⁰ У следећем броју наставак текста.

¹¹ Завичајни музеј Рума, Остатина професора Богдана Рајаковца.

¹² РОМС, Нови Сад, 8484

Професор Мојо Медић преминуо је 13. 12. а сахрањен 15. 12. у Земуну.

Библиографија радова професора Моја Медића

Радови и дела су хронолошки настајали овим редом:

“Данило Медић, Одговор на питања Друштва југославенске повјести-Архив за повјестницу југословенску” 1872, стр. 232-34. Ту пише о градинама близу села Дољана (Дољани номинатив) у Лици од којих је једну звана Кулина саградио вјероватно гроф Херман Цељски.

“Приказ књиге И. Кривица *руском табору*”, Загреб, 1877, 31. 733 и 1878, 46. 290

“Со као руда и њено културно-физиолошко значење” (Расправа), Летопис Матице српске (даље ЛМС), Нови Сад, 1881, књ. 127, 103-120; и књ. 128, 119-136.

“Конрад Валенрад, “Адам Мицкијевич, О спеву с позивом на претплату” Данило Медић има пуно библиографских јединица у “Буњевачке и шокачке новине” од 1872. до 1907.

“Реалке и гимназије. Ријеч у своје вријеме.” Земун, Штампарија Ј. К. Сопрона, 1882, стр. 31. (Литература 3 стр.).¹³

“Цртице из јужно-босанског устанка, Стражилово, 1882, 74-77 и 82-85.

“Бисер”, Јавор, 1883, 287, Осврт на чланак Доброслав М. Ружић, “Бисер”, Српске илустроване новине, 1883, бр. 35, О мотиву бисера у народним умотворинама.

“Пјесме Данила Медића”, Слобода, 1883, 104, 195. Оцјена књиге Данила Медића

“Различите пјесме”.

¹³ Подаци о посебним публикацијама, књигама професора Моја Медића: Реалке и гимназије. Ријеч у своје вријеме, Чокотова уш или филоксера; Сријемска висораван; Три лјекаруше; Треће коло ихтиолошких биљежака. Ботанички пабирци; Споменица о шездесетогодишњици оснотка Српске грађанске читаонице у Сремској Митровици и Значење речи “лапот” преузети из књиге “Српска библиографија”, књига 1868-1944. књ. 10, Лб. Милн., Београд, 1994. Инв. бр. БМС 774312.

“Чокотова уш или филоксеро”, Земун, Штампарија Сопрона и Пајића, 1884, стр. 15.

“Принос народној терминологији биљака и животиња” ЛМС, Нови Сад, 1884, 139, 85-100.

“О нашим играма” ЛМС, Нови Сад, 1884, 140, 48-66; 1885, 141, 68-82; 1887, 151, 86-89; 152, 93-97; 1888, 153, 98-101; 154, 120-126.

“Данило Медић *Пјесме о Наполеону*”, Слобода, 1885, 43, 585, и 50, 141.

“Бранко Радичевић у Баји”, Бранково коло 1886, бр. 62-63, Објављено у рубрици књижевне белешке.

“Урош Максимовић”, Јавор, 1888, 15, стр. 42-5, књиж. цртица.

“Додатак природописној и медицинској номенклатури” ЛМС, Нови Сад, 1889, 123-135; 160, 70-91.

“Сријемска висораван”, одговор п. н. господину професору и доктору Хинку пл. Храниловићу, као критичару “*Monographije von Semlin und Umgehung*” Игњата Сопрона. Написао Мојо Медић. Прештампано из “*Semliner Wochenblatt*”-а. Земун, Штампарија И. К. Сопрона, Земун, 1890, стр. 39.

Моја Медић у Бранковом колу, 1890, бр. 32 од 15. 1. 1890, стр. 26-9, одговара Хинку Храниловићу на текст “Сријемска висораван”.

“Оцењивање ученика”, Наставни вјесник, Загреб, 1893, 186-189.

“Отровна голубачка мува” 1893.

“М. А. Рељковић *Сатир* у Лици”, Стражилово, 1894, 7, стр. 172-3, Медић је наставник у Лици, (одакле је пореклом) чуо у народу одломке из Рељковићевог “Сатира” као народну песму.

“Видра”, Стражилово, 1894, 8-9, Мотив видре у народној поезији.

“Каквих све има јужнословенских попијевки?”, Стражилово, 1894, 154. Ту пише о народној песми Пиргито пиргитанои, са текстом пјесме.

“Тодор Боснић и одбрана Сентомаша”, Стражилово, 1894, 414-415, Полемика о учешћу Тодора Боснића као команданта сентомашке посаде на дан првог непријатељског напада. Поводом чланка, Аврама Ђукића, Успомене из народноослободилачког покрета 1848/9 године, које се нарочито тичу одбране и пада Сентомаша, названог Србобран. ЛМС, 1894 књ. 178, 127-146 и књ. 179, 107-128, књ. 180, 118-135 у коме се тврди да је тог дана војском заповедао Стеван Сурдучки.

“Грађа за природописну номенклатуру и за рибарско оруђе”, Нови Сад, 1895, 181, 89-102; 1896., 188, 120-134.

- “Нова варијанта приче о Ленори”, Бранково коло, 1896, 350-51.
- “Природопис у Вишим трговачким школама”, Наставни вјесник, Загреб, 1896, 333-336.
- “О ацителонском осветљењу”, Народне новине, Загреб, 1897, бр. 134.
- “Светосавска песма”, Бранково коло, 1898, бр. 4, 144-7,
- “Мишаћи или мишаце”, Наставни вјесник, Загреб, 1898, 290-298.
- “Смрт Данила Медића”, Народни гласник, 1899, 85.
- “Сугестија у *Горском вијенцу*”, Бранково коло, 1900, стр.123-5, У делу П. П. Његоша.
- “Игра *град* у Горском вијенцу”, Бранково коло, 1900, стр. 430-440. У делу П. П. Његоша.
- “Хрскати у садашњем времену”, Наставни вјесник, Загреб, 1900, 508.
- “Мршићи”, Наставни вјесник, Загреб, 1900, 669-673.
- “Плитвичка језера” ЛМС, Нови Сад, 1900, 204, 400-401, оцена рукописа.
- “Један прилог за пручавање *Горског вијенца*”, Бранково коло, 1901, стр. 603-4.
- “Халидер”, Наставни вјесник, Загреб, 1901, 119-120.
- “Члијен”, Наставни вјесник, Загреб, 1901, стр. 265.
- Осврт на чланак Јована Скерлића; “Један прилог пручавању Горског вијенца”, ЛМС 1901, књ. 206, стр. 68-76. О делу П. П. Његоша.
- “Анакреонт, Шилер и Петар Петровић Његуш”, ЛМС, Нови Сад, 1901, 97-109.
- “Паче”, Наставни вјесник, Загреб, 1902, 369-370.
- “Још о ријечи”, Наставни вјесник, Загреб, 1902, 712.
- “О чиљку”, Наставни вјесник, Загреб, 1903, 550.
- “Малица”, Наставни вјесник, Загреб, 1903, 551.
- “Вита ребра”, Наставни вјесник, Загреб, 1903, 743.
- “Три љекаруше”, приредио и растумачио професор М. Медић (Загреб). Сарајево, Земаљска штампарија, 1904, стр. 61.
- Сепаратни отисак из “Гласника Земаљског музеја у Босни и Херцеговини”, XVI, 1904. 1. (1-32 стр), 2. (стр. 195-223)

Подаци са корица.

- “Кондир или Луцањ”, Наставни вјесник Загреб, 1904, 251-2.
- “Опет о *Кондир или луцањ*”, Наставни вјесник, Загреб, 366.
- “Рибe из Купе у бродској долини”, Наставни вјесник, Загреб, 1904, 490-491.
- “Богобој Атанацковић и *Невен*”, Бранково коло, 1904, стр. 508-9.
- “Пурено уље”, Наставни вјесник, Загреб, 1905, 534.
- “Ријеч *грушац*”, Наставни вјесник, Загреб, 1905, 741-2.
- “Никола Бањевић”, Народне новине, 1906, 72, 153, Допуна чланку: Никола Антић,
- Заборањени апсолутистички књижевници, Хрватска, 1906, 19, стр. 1.
- “Двије рибље врсте у Хекторовићевом *Рибању*”, Наставни вјесник, Загреб, 1907, 190-194.
- “Уњтовати”, Наставни вјесник, Загреб, 1907, 379-382.
- “Још о ријечи *процијеп*”, Наставни вјесник, Загреб, 1907, 696-697.
- “Пастрма”, Наставни вјесник, Загреб, 1908, 157-159.
- “I Процијеп, Ошит, Крешч”, Наставни вјесник, Загреб, 1908, 441-445.
- “О филозофији у *Горском вијенцу*”, Бранково коло, 1908, 14, св. 7, 108 и св. 8, 123-4.
- О делу П. П. Његоша. “Пљетан у *Горском вијенцу*”, Бранково коло, 1908, 16, стр. 248-251 и бр 35, стр. 566-7. Види чланак
- Бранислав Петронијевић: Мојо Медић о Његошу и Дарвину, Српски књижевни гласник, 1908, књ. XX, бр. 5, стр. 436-446, Теза: Одбрана је са “животом скопчана и нужда” у “Горском вијенцу”, Бранково коло 1909, 15.
- Полемика Моје Медића са др Браном Петронијевићем на теме из језика Горског вијенца на примеру Дарвинових поставки о постанку врста. Бритко и храбро, Медић разложно анализира примере непрецизности у превођењу Дарвина од стране уваженог др Бране са пуно такта, на висини и цивилизовано, док се др Брана Петронијевић обраћа препотентно, погрдно и недолично професору универзитета. “Омали средњи професор”, но није професор универзитета узео сву памет у закуп. Полиглота Мојо Медић одговара др Брани са анализом речи у енглеском, немачком и српском језику по Вуковом речнику, али и речима из народа и живота, изузетно документовано и ангажовано пише Мојо Медић у своме времену.*
- “Подуст, додатак народној номеклатури риба”, Наставни вјесник, Загреб, 1909, 463-469.

“Прота Руварац и Апологија српског народа”, Загреб, 1910.

“Прота Руварац и црквена историја”, од Радослава М. Грујића. То је вероватно брошура Радослава М. Грујића (Загреб, 1910), Србобран, Загреб, 97. Написана поводом “Критике Димитрија Руварца, Апологија српског народа у Хрватској и Славонији и његових главних обележја. А поводом оптужнице краљевског државног одвјетника од 12. 1. 1909. године. Написао Радослав М. Грујић”, Нови Сад, Бранково коло 1909, бр. 37, стр. 47.

“Ошит”, Наставни вјесник, Загреб, 1910. 285-288.

“О хрватско српској кемејској терминологији”, Наставни вјесник, Загреб, 1910, 635

“Још један претеча Дарвинов”, Наставни вјесник, Загреб, 1911, 42-44.

“I Процијеп, II Ушенац”, Наставни вјесник, Загреб, 1911, 139-140.

“Љескова и брезова имела”, Наставни вјесник, Загреб, 1911, 274.

“Зоологија” за више разреде средњих школа, аутора Моја Медића, пето издање, 1915, са 446 слика на 288 страна, плус 4 стране регистра на латинском и хрватском језику¹⁴, “одликује се немалим врлинама, израђена са великом помњом, особито што се тиче језика и изванјског лица. Као уџбеник коришћена до 1930. године”.¹⁵

“Данило Медић”, Застава, 1923, 192. Осврт на чланак Иван Крнић, “Данило Медић, први правашки пјесник”, Хрватска смотра, 1907, књ. 3. стр. 297-302, 340-355, 393-398.

“Први таоци у Руми”, Застава, 1924, бр. 30, стр. 3 и бр. 31, стр. 3. Успомене о др Жарку Миладиновићу и другим Србима затвореним 1914.

“Треће коло ихтиолошких биљежака. Ботанички пабирци. (Прештампано из Споменика Српске Краљевске Академије LXIV). У Земуну. Графички завод “Макарије” А. Д. Београд-Земун. 1925, стр. 1+27.

“Мештровићев *Победник* у Великом Бечкереку”, Календар “Орао”, 1923, стр. 21-3.

“Прилог путовањима Вука Стефановића Караџића”, Правда, Београд, 1926, 271-74, приказ књиге Љубивоја Стојановића, “Живот и рад Вука Стефановића Караџића”.

“Раздрашци по свету” (прича) Ил. срп. нар. календар Српски Орао, Велика Кикинда, за 1927, стр.25–32.

“Положај занатлија у нашој држави!”, Српски Орао, исто, стр. 51-58.

¹⁴ Завичајни музеј Рума, бр. О/185

¹⁵ Dr K. Babić, O Ђorđevićевој “Zoologiji” knj. I, Nastavni vjesnik, Zagreb knj. 33, sv. 22, oktobar 1924, 63.

- У књизи "Основа за сабирање и проучавање грађе о народном животу" написао др Антун Радић, ЈАЗУ, Загреб, 1929, стр. 126 наводи се да је у "Зборнику за народни живот и обичаје јужних Славена" у разним књижевним расправама, чланцима и ситнијим прилозима штампани следећи радови проф. Моје Медића:

- Четири љекаруше бр. 14
- Нечиста апотека, бр. 15
- Повлачење као лијек, бр. 18
- Прилог цијепљењу богиња, бр. 19
- Медицинске биљешке, бр. 19
- Вазменка и Вазмењак, бр. 20
- Љекарство црногорско, бр. 20
- Гатање у плеће и у кобилицу, бр. 21¹⁶
- Немри, бр. 24
- Фолклористичке допуне бр. 26
- Мадонање, бр. 26
- I, Убијање стараца, II Мандрагора
- Вино и велики петак, бр. 26
- Маштање о Горском вијенцу, IV Домазет
- Житне рупе или житне јаме, бр. 26
- Морски карас и гребуље, бр. 27
- Мадонање, бр. 27

Ту едицију уређивао је испрва др Антун Радић, а наставили Томо Маретић и Драгутин Борчић.

"Тровање масном или каменом содом", Илустровани српски народни календар, Српски Орао, за 1929. годину, Велика Кикинда, 1927, 9-11.

"Питоми кестен" Српски орао, исто, 25-30.

"Заштитно бојење животиња", Српски орао, исто, 46-48.

"Споменица о шездесетогодишњици оснутка Српске грађанске читаонице у Сремској Митровици (1866-1926). Приредио Мојо Медић, Сремска Митровица, 1929, стр. 99+1.

"Морски карас и гребуље", Зборник за народни живот и обичаје јужних Славена, ЈАЗУ, Загреб, 1929, 54-69.¹⁷

¹⁶ Сепарат овог рада прештампан из XXI књиге Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena, Zagreb, 1916, 161-179 + 4, постоји у Завичајном музеју у Руми бр. ИАЕ/555.

¹⁷ У фусноти 1 овог чланка Мојо Медић бележи: "У Митровачкој гимназији III разред Које Сремчевића, видјех у акваријуму примерак, који је ухваћен уједној околној барици и "ђолу" поред Саве. Повративши се из Велике Кикинде у октобру 1924. у Сремску Митровицу, нашао сам на рибљем тргу и 28. децембра и 27. марта 1925, нешто НОВО за Саву и Дунав, што се тиче караса (данас караш).

“Убијање стараца” Зборник за народни живот ..., 76-80.

“Мадонање”, Зборник за народни живот ..., 80-82.

“Јајце и слап Пливе”, Српски орао, за 1931, Велика Кикинда, 1930, стр. 18-21.

“Творница у Јајцу”, Српски орао, исто, 25 - 28.

“Значење речи *лапот*”. Скопље, (Скопско научно друштво). 1936., стр. 349-352. (П.о.):

Гласник Скопског научног друштва. Bulletin de la Societe scientifique de Skoplje, Књига XV-XVI, д. Н. 9-10. Скопље, 1935-6. III Белешке. III Notes.

“Улога и борба светосавске цркве у нашој политичкој и културној историји”, Београд, 1937, бр. 16, стр. 219.

Те зиме имадосмо доста златних риба или жутих караса (како их продавци називаху), даш доста, а све из Дунава. Ма било их је помало и из Саве (на пример из баре Јалије код Сремске Митровице) што су где који рибари потврђивали.

Summary

Ratko Racković

Mojo Medić

Schoolfellow of Nikola Tesla during high-school days in Gospić. He acquired excellent education at the University of Vienna. He became high-school professor of natural sciences and chemistry. Exceptionally engaged in the profession, he has written articles for almost all significant periodicals of the time. Because of his nationalist orientation he was forced very often to change the place of his employment. Besides articles about natural sciences and chemistry, he has written on various topics regarding ethnology, folklore and history. He spent ten years at the position of the high school principal in Ruma. During this time number of his works was increasing. Due to the little „help“ of the „brothers“ from Zagreb, he was retired shortly before the new Law on Education was enacted, whereby he was considerably harmed in terms of finances. Accustomed to dislodgements during the time when he was employed, after he retired in Ruma, in 1922, he went to Velika Kikinda, then to Sremska Mitrovica, and spent his last days in Zemun, where he passed away.

Развој индустрије у Руми до 1965. године

Карактеристике привредног развоја уопште

На развој привреде не утиче само економска политика, већ знатно утичу и природни услови, као и привредни развој који је неки крај наследио из претходних времена. По неким од ових карактеристика Срем је био сличан другим подручјима Војводине и Југославије, али је имао и својих специфичности, што је допринело да се он, по свом привредном развоју, разликује од других области у држави.

У погледу развитка привреде Срем је делио судбину целе Војводине. Индустрија се развијала у виду занатства. Занатство је достигло доста висок ниво развоја и по броју занатских радњи и по вештини ручног рада, као и по броју становника који су се њиме бавили. Према неким подацима је 1910. године на 1.000 становника било запослено у занатству у Срему 39,5. Карактеристично је да су занати били доста распоређени и по селима, чак су служили пољопривреди. У условима неразвијене индустрије у грађевинарству, опреми станова и газдинстава, у одевању и обувању, у исхрани – занатство је представљало значајан фактор привредног напретка. У 20. веку почињу да се развијају и фабричка предузећа. Индустријски развој текао је споро и никад није успео да достигне свој врхунац, јер је, због природних околности, пољопривреда увек била доминантна на овој територији. Зато је за Срем карактеристично да се индустрија није никад потпуно одвојила од пољопривреде. Колико год да је индустријски развој одмакао, задржана је чврста веза са пољопривредом и Срем је увек остао пољопривредно – индустријско подручје.

Од индустријских грана најразвијеније су биле прехранбена индустрија, прерада коже, индустрија грађевинског материјала, графичка индустрија.

Прехрамбена индустрија, која се бави углавном прерадом пољопривредних производа, била је доста развијена. Развитак ове индустрије одвијао се на бази сопствених сировина, производа који су претицали после подмиривања потреба становништва.

У структури прехранбене индустрије најзначајнија је млинска индустрија. Она је уједно и најстарија. Млинови су током развоја радили на разне погоне, па се тако и деле на: парне млинове, моторне, водене и суваче. Од већих млинова у Руми су постојали: Паромлин “Браћа Rieg”; Румски паромлин “Brendl i Comp”; “Steiner i Wesse”l (120 HP); “Румско паромлинско друштво”.

Биле су развијене и друге прехранбене гране као што су пиварство, израда шпиритуса и индустрија алкохола. Индустрију алкохола представљају пецаре и велепецаре, које алкохол производе из разних врста воћа, претежно шљива и грожђа. Малих пецара је било много, углавном су биле примитивне и бавиле се печењем ракије за властите потребе. Велепецаре су биле оне чија се производња кретала изнад 400 hl алкохолног пића. У Руми је постојала “Herceg Edvard”, велепецара сремске шљивовице, ликера, коњака, рума и домаћих вина.

Прерада коже тек у старој Југославији почиње значајније да се развија, тад као индустријска грана. Али прави значај индустрија коже добија тек после другог светског рата, када је у ствари и почео значајнији развој свих индустријских грана.

Индустрија грађевинског материјала остала је на нивоу мануфактурне производње. Прерада цемента, цигларство и црепарство у Срему није развијено тако добро као у осталим деловима Војводине. Ова производња била је изазвана дневним животним потребама становника. Зато та предузећа имају обично локални значај, јер раде за потребе своје најближе околине. Од 1930. године ова делатност је била знатно више заступљена у градовима него у селима. Највеће циглане у Срему биле су у Земуну и Сремској Митровици, али се може рећи да није било већег места (нарочито градских насеља) да није имало развијену производњу цигле и црепа. Мада је у неким цигланама већ почела машинска производња цигле, ручни рад се и даље задржао као основни начин рада у производњи.

Графичка индустрија је била добро развијена. Скоро да није било већег места које није имало бар једну малу штампарију. У Руми је постојала штампарија “Петровић Вељко”, (Т. К.Ž. Р.); “Weininger”, (Т. К.Ž. Р.).

Хемијска индустрија бавила се производњом сапуна, свећа, крема за обућу, апретура за кожу, отварање су хемијске чистионе, фарбаре тканина и крзна. У Руми је постојала “Творница хемијско-техничких производа Brenol i Co”. Основана је 1908. године. За време рата је обустављала посао, а после рата је настављала и знатно повећала рад набавком нових машина. Производи креме за ципеле. Творница сама производи и дрвене кутијице за своју робу, у свим величинама.

Кад се узме у целини, може се рећи да је у Срему била развијена лака, односно прерађивачка индустрија, јер су недостајали природни

услови за развој других индустријских грана. Недостајало је рудно благо и енергија.

У Срему је постојао само један рудник (Врдник) и једна значајна фабрика цемента (Беочин).

Енергије је, додуше, било у виду електричне енергије. Електричне централе допринеле су развоју индустрије и других привредних грана, колико је то било могуће на том ступњу развитка. "Сремска електрана" Д.Д. Митровица основана је 1921. године у сврху преузећа митровачке и румске електричне централе од А.Д. за електрична предузећа у Будимпешти. Централа овог новог предузећа била је у Митровици. Посебним водом одводила се струја и до оближње Руме. Због повећане потражње за електричном енергијом, указала се потреба за проширење ове електране, како би потребе Митровице и Руме за електричном енергијом, биле задовољене.

До другог светског рата привреда је била либерално-капиталистичка, у којој приватни власник пре свега води рачуна о својим потребама и интересима. То је условило стихијски развој појединих грана индустрије.

Фабричка производња у индустрији није довела до завршетка мануфактурне производње ни у току целог капиталистичког развоја привреде. Зато индустрија нема већег удела у привредном животу, али показује тенденцију сталног раста, тако да и број средњих и малих предузећа стално расте.

Разарање привреде у току рата и њена обнова

За време окупације целокупна привреда у Срему претрпела је велика ратна разарања и била је изложена систематској експлоатацији и грубој пљачки, јер је за све време рата била у функцији ратних интереса окупатора.

Последице окупације и рата најтеже су погодиле индустрију, саобраћај и пољопривреду и то нарочито у Срему приликом повлачења окупаторске војске, када су многи привредни објекти били демонтирани или оштећени. Због тога, а и због недостатка стручних кадрова, сировина, транспортних средстава и др. значајно су били смањени производни капацитети индустрије.

Пољопривреда је била највише оштећена уништењем сточног фонда, као и инвентара - алата, машина и трактора и пљачком окупатора. Пољопривреда је такође остала без радне снаге и вучне стоке, што је створило велике проблеме у обради земље, јер се земљишни фонд још

повећао тако што се, на крају рата, мерама конфискације, доста обрадиве земље нашло у својини државе.

Велике штете нанете су и у саобраћају (нарочито су били оштећени путеви и пруге), занатству, трговини и угоститељству, а страдали су и многи стамбени објекти, школске зграде и здравствене установе.

У таквој привредној ситуацији приступило се економској обнови, организацији производње и нормализовању стања.

Основни планови били су начињени још током 1944. године. Повереништво за економску обнову Националног комитета ослобођења Југославије израдило је Упутство за обнову и упутило их, после усвајања од стране НКОЈ, свим земаљским и покрајинским руководствомима.

Рад на економској обнови, према овим упутствима, морао је бити централизован у Повереништву за економску обнову НКОЈ – а и изведен у две етапе: обнова привреде на ослобођеној територији у току трајања рата и обнова по завршетку рата.

У првој етапи предвиђена је обнова само оних потенцијала привреде који су производили за војску, фронт и најнеопходније потребе становништва.

У другој етапи требало је прећи на планску обнову и изградњу и обухватити све привредне гране и целокупан економски живот.

По ослобођењу настају многе промене, не само економске, него и друштвене и политичке. Пре свега долази до значајних промена у власти, а како од карактера власти зависи карактер привреде, промена власти, нормално, наметнула је велике и разноврсне промене у привреди.

У Срему је привреда, као и у целој земљи, још извесно време после ослобођења задржала карактеристике капиталистичке привреде. Основна средства су још у знатном обиму била у рукама приватних власника, а форме и методе приверђивања биле су и даље као у капиталистичком систему.

Индустрија Руме непосредно после рата

Индустрија општине Рума, као и целог Срема, изашла је из НОР-а заостала и уништена. Индустијска предузећа су била углавном мала, прерасла из занатства; и велики број њих су и даље задржала занатско обележје. Њихова основна карактеристика је била та да су процес производње обављали са застарелим и дотрајалим основним средствима.

Из Уписника у задружни и трговачки регистар Окружног суда у Сремској Митровици за период 1940 – 1949. година, види се да су 1946. године била уписана следећа предузећа:

“Пољострој” – творница машина и ливница гвожђа у Руми и моторни млин, власништво Линцер Мартина и др. Рума.

Творница кожа, сирћетана “Кристал” и Винарски подрум у Руми, власништво Херцег Еве и др.

Творница обуће у Руми (име власника из Руме није могуће прочитати).

Румско паромлинско друштво у Руми, власништво Милер Марије и др. из Руме.

Млин у Руми код Вогња, Власништво Риг Јохана и др.

Циглана у Руми, власништво Ташнер Стефана.

Парни млин и пилана у Хртковцима, власништво Ширер Јакоба и др. из Хртковаца.

У првим годинама после ослобођења све важније привредне делатности добиле су друштвени карактер. У том циљу нове власти су спровеле одређене мере: конфискацију имовине народних непријатеља, аграрну реформу и колонизацију, национализацију индустрије, трговине, банака, саобраћаја и других грана привреде.

У Регистру друштвених твртки Рума II Окружног суда у Сремској Митровици 1876 – 1949. године остало је забележено да су многа од поменутих предузећа била конфискована 1946. године у корист државе ФНРЈ, а према Одлукама Комисије за конфискацију имовине Немаца, која је формирана при СНО Рума.

Решењем Одељења за финансије ГИОНСАПВ (Главни Извршни Одбор Народне Скупштине Аутономне Покрајине Војводине), а на основу Основног закона о државним привредним предузећима, у току 1947. године извршена је регистрација државних привредних предузећа. Том приликом уписана су у регистар следећа предузећа у Руми:

Среско предузеће циглана у Руми. Предузеће је основано Решењем Среског народног одбора у Руми 1. априла 1947. године, било је локалног значаја и стајало је под административно-оперативним руководством СНО у Руми. Предмет пословања овог предузећа је производња и продаја цигле и црепа. У његовом саставу биле су циглане у Иригу, Путинцима и Никинцима.

Творница сирћета “Срем” у Руми почела је са радом одмах после ослобођења, а решењем Председништва Владе НРС од 3. септембра 1946. године организација предузећа саображена је прописима Основног закона о државним привредним предузећима. Указом Президијума НРС од 4. јуна 1947. године проглашено је за предузеће покрајинског значаја и стављено је под административно-оперативно руководство Покрајинске управе прехранбене индустрије АПВ у Новом Саду. Предмет пословања овог предузећа било је производња алкохолног сирћета.

“Пинки” индустрија цигле, црепа и цементне робе у Руми основано је од стране СНО у Руми 17. децембра 1946. године. Решењем Владе НРС од 3. септембра 1946. године организација предузећа саображена је прописима Основног закона о државним привредним предузећима. Указом Президијума НРС од 10. јуна 1947. године проглашено је за предузеће покрајинског значаја и стављено је под административно-оперативно руководство Покрајинске управе за индустрију грађевонског материјала бр. 4 у Новом Саду. Предмет пословања овог предузећа било је израда цигле и црепа.

Среско млинско предузеће Рума регистровано је као предузеће локалног значаја. У току 1947. године извршене су промене директора и потписника предузећа, а такође је извршено и припајање млина бившег Парцен у Платичеву. Решењем СНО од 10. 10. 1947. године у саставу овог предузећа налазиле су се следеће погонске јединице:

- Државни млин “Слога” среског млинског предузећа у Руми – Рума;
- Државна љуштиона житарица “Напред” Среског млинског предузећа у Руми – Рума;
- Државни млин “Сремац” Среског млинског предузећа у Руми – у Никинцима;
- Државни млин и пилана “Север” Среског млинског предузећа у Руми – Хртковци;
- Државни млин “Јединство” Среског млинског предузећа у Руми – Платичево.

Одмах по ослобођењу почела су са радом нека од ових предузећа, која су још пре рата имала знатно развијену производњу. Пре свих то су били млинови (Среско млинско предузеће Рума), циглане (Среско предузеће циглана у Руми, Индустрија цигле, црепа и цементне робе “Пинки” у Руми – предузеће покрајинског значаја) и сирћетана (Творница сирћета “Срем” у Руми – предузеће покрајинског значаја).¹ Нека од њих су, као што се види, имала локални, а нека покрајински значај, тако да су у зависности од тога нека од ових предузећа била под административно-

¹ Службени лист Војводине бр. 11, 13/1, 14, 18 од 1947. године

оперативним руководством МНО (Месног народног одбора), СНО (Среског народног одбора) или Покрајинске управе за одређену грану индустрије АПВ у Новом Саду.

У привредном развоју у новој држави могу се, према начину управљања, уочити два периода:

Први период је онај у којем држава управља привредом непосредно преко својих органа. И у оквиру овог периода могу се издвојити два раздобља: а) раздобље од 1945. до 1947. б) раздобље од 1947. до 1950.

Други период је време управљања привредом од стране радних колектива под руководством државних органа.

У првом периоду развој општине Рума усмерен је ка савладавању наслеђене привредне заосталости и стварању материјалне основе за побољшање животних услова становништва. У остваривању тих циљева становници општине улагали су велике напоре у развој целокупне привреде: заостале пољопривреде, обнову и оспособљавање за производњу оскудних индустријских капацитета, као и на оживљавање робног промета и вршење услуга.

Озбиљно је анализирана привредна проблематика и могућности даљег развоја привреде што рационалнијим коришћењем свих природних богатстава и природних услова (сировина, горива, комуникација). На основу тих анализа дошло се до закључка да у општини, захваљујући повољном географском положају, добрим комуникационим везама, близини већих градова - Београда и Новог Сада, као и сировинама којима располаже (шуме и пољопривредни производи), има веома великих могућности за развој прерађивачке индустрије – у првом реду прехранбене.

После рата дошло је до спајања појединих мањих предузећа да би се избегла расцепканост капацитета, који су и иначе били мали, и радне снаге, нарочито квалификоване. Тако су од малих радионица и занатских радњи формирана предузећа, која су временом израсла у индустријска предузећа. Овакав развој индустрије имао је својих позитивних страна, али и доста слабости:

Стање у индустријским предузећима

Индустрија коже и обуће, грађевинског материјала, текстилна, прехранбена и графичка индустрија наслеђене су са дотрајалим основним средствима, заосталим машинским парком, ниским коришћењем капацитета

и оскудним стручним кадром. То је изискивало знатна улагања у техничку опрему и предузимање реконструкција основних средстава.

Све до 1955. године није била извршена ни једна реконструкција постојећих предузећа са циљем повећања индустријских капацитета, нити је било подигнуто и једно ново индустријско предузеће. Било је предвиђено да се у наредним годинама изврши реконструкција на неким индустријским предузећима, а пре свих су то фабрике коже и обуће у Руми и млин у Руми, јер су за то била потребна релативно мала инвестициона средства у односу на то колико би се повећање производње постигло.

На територији општине Рума индустрија је педесетих година била заступљена са пет индустријских предузећа - из сваке гране по једно:

ИГМ – циглана “Борковац” имала је углавном ручну примитивну производњу цигле и црепа, што је онемогућавало знатнију производњу.

Конфекција “Срем” представљала је једино предузеће из области текстилне индустрије. Развила се из ранијег инвалидског предузећа које је по начину рада представљало веће предузеће занатског карактера.

Индустрију коже и обуће представљала је фабрика обуће “Фрушка гора”. Она је, такође, дуго радила са прилично дотрајалим машинама, тако да се код ње постављало питање уских грла у производњи.

Прехрамбену индустрију је представљао млин “Слога”.

Графичка индустрија, коју је представљала штампарија “Пролетер”, била је у сличној ситуацији као и остале индустријске гране.

Развој индустрије до 1956. године

У периоду развоја до 1956. године били су учињени извесни напори да се ова предузећа у техничком погледу, обзиром на опрему, начин производње, као и асортиман производа, дигну на један виши ниво.

У ту сврху вршена су улагања у индустрију грађевинског материјала, циглану “Борковац”, за набавку опреме за машинску производњу цигле. Овим улагањем од око 7 милиона динара погон 1 овог предузећа механизовао се у извесном степену и оспособио за савременију производњу.

Извесних, мањих, улагања имала је до 1956. године и текстилна индустрија, Конфекција “Срем” и то углавном за куповину машина за производњу конфекцијске робе и трикотаже. Ове набавке вршене су искључиво из сопствених средстава.

Индустрија коже и обуће, фабрика обуће “Фрушка Гора” је успела да мањим инвестиционим улагањем прошири, делимично, своје капацитете у погледу квалитета, квантитета и асортимана производа. Фабрика је овим улагањем успела да прошири своје штавне базене и тако да отклони постојећа уска грла у производњи; затим је отпочела са новом производњом туткала, који раније није производила, а који производи искоришћавањем својих нуз-производа (отпадака); и да добије један део опреме из увоза са којом је могла почети модернију и квалитетнију производњу. Све ове инвестиције биле су делом из својих средстава, а делом из позајмица из локалних фондова од Народних одбора општине Рума. Укупна улагања до 1956. године износила су 33.004.000 динара, од тога из сопствених средстава 17.676.000 динара, а из зајмова 15.328.000 динара.

Планирани бруто продукт у 1956. години од 735.000.000 динара остварен је са 645.449. 000 динара, или са 70,91%. (Табела 1)

У предузећу је 1956. године било запослено 335 радника.

У прехранбеној индустрији (млин “Слога”) извршена су, такође, знатна улагања за реконструкцију млина. Уложено је 69 милиона динара, а млин се овом реконструкцијом потпуно модернизовао и постао један од најсавременијих код нас. Уз то капацитет му се повећао за 50%, или друкчије речено – од 3 вагона дневно капацитет се повећао на 4,5 вагона.

Графичка индустрија, која је била заступљена постојањем штампарије “Пролетер”, такође је имала мањих инвестиционих улагања за набавку најнужније опреме за погон картонаже и за погон штампарије и то из сопствених средстава.

Период од 1956. до 1960. године

Природно је да једна територија има одређену лепезу индустријских делатности које имају извесне природне и друштвене претпоставке за развој. Развијеност тих грана, које изражавају специфичност сваке територије, има пресудан значај за индустријски и целокупан привредни развој области.

Све индустријске гране које су постојале на територији НОО Рума имале су велике перспективе за даљи развој и зато их је требало помагати и омогућити им нове капацитете, а нарочито у области прехранбене индустрије која је блиско повезана са развојем пољопривредне производње и повећања приноса. У том смислу осећа се недостатак фабрике тестенине, хладњаче за воће и поврће и др.

И остале индустријске гране имале су, такође, услова за развој, а и потребе за њиховим производима су биле велике – индустрија коже и обуће, текстилна и графичка индустрија.

У то време мала радионица за израду рубља и штрикане робе у Руми прерасла је у индустријски објекат – Трикотажу и конфекцију “Срем”. Ново предузеће је на почетку имало доста успеха у производњи, али је неуспеха било на плану пласмана произведене робе. Тек 60-тих година постигнути су значајнији успеси у освајању тржишта, што се одразило на пласман робе и приход предузећа.

Из грађевинског предузећа одвојила се столарска радионица и променила назив у Столарско предузеће “Бор”. Уместо грађевинске столарије “Бор” је почео да производи кухињски намештај. У почетку се предузеће тешко сналазило на тржишту, али је временом квалитетом производа успело да пронађе сталне купце. Међутим, предузеће је веома оскудевало са простором и опремом због чега није могло да повећа производњу и поред потражње за његовим производима.

Коришћење капацитета у индустрији у 1956. години износило је у просеку око 70%. Најслабије коришћење било је у текстилној и прехранбеној индустрији. Слабо коришћење капацитета у текстилној индустрији уследило је због недостатка сировина. У прехранбеној индустрији највећи недостатак су била дотрајала основна средства, због чега је млин “Слога” и отишао у реконструкцију за коју је било утрошено 66,4 милиона динара.

Индустријска производња је расла, без обзира на све тешкоће и недостатке, а то је био резултат привредних услова који су из године у годину били све повољнији, као и привредне политике у целини. Значајну улогу у овом порасту имају: општи напредак у нашим предузећима, боља организација пословања, усвајање бољих техничких метода производње, извршене реконструкције, као и пораст продуктивности рада код појединих предузећа, боља и сигурнија снабдевеност сировинама и најзад, бољи пласман на иностраном тржишту.

Индустрија је у 1956. години у укупној привреди општине Рума учествовала са 28,4%.

У табели 1. је дат преглед физичког обима производње рачунате по ценама из 1956. године за период 1953-1956. година.

Табела 1.

Физички обим производње 1953 = 100

Грана индустрије	1954.	1955.	1956.
(121) ИГМ Индустрија грађевин. матер.	180	181	197
(124) Текстилна индустрија	144,9	258	167
(125) Индустрија коже и обуће	120,5	128,5	164
(127) Прехрамбена индустрија	94,5	96	21,8
(128) Графичка индустрија	106	116	401
УКУПНО:	168,76	213,9	189, 80

Из приказаног прегледа види се да је укупна индустријска производња у 1956. години у односу на 1953. годину, у порасту за 89,90%. Даље се може закључити да су све гране у порасту у односу на 1953. годину изузев прехрамбене индустрије, јер је млин “Слога” у 1956. години био свега два месеца у производњи због реконструкције.

У табели 2. приказана је вредност производње и број запослених у 1956. години:

Табела 2.

Индустријска грана	Бруто продукт у 000 дин.	%	Број запослених	%
(121) ИГМ	35.238	3,87	66	10,85
(124) Текстилна инд.	187.284	20,57	165	27
(125) Инд. коже и обуће	645.449	70,91	335	54,82
(127) Прехрамбена инд.	27.497	3,02	26	4,23
(128) Графичка инд.	14.681	1,63	19	3,10

Преглед приказује укупну производњу у индустрији у 1956. години. Укупан бруто продукт износио је 910.149. 000 динара.

Анализом појединих индустријских грана уочава се да највећи проценат индустријске производње долази на индустрију коже и обуће, која је у укупној производњи заступљена са 70,91%, тако да, у ствари, представља најјаче индустријско предузеће. Примећује се мали проценат учешћа прехрамбене индустрије у укупној производњи (са свега 3% је

заступљена у односу на укупну индустријску производњу у 1956. години). Ово је стога што је млин “Слога” био током 1956. године у реконструкцији, као што је раније већ речено.

У погледу радне снаге запослене у производњи свих индустријских грана види се да је у 1956. години било у индустрији укупно запослено 611 радника, од чега опет највише у индустрији коже и обуће 335, што чини 54,82%.

Према Перспективном плану општине Рума за период 1957 – 1961. године је, у индустријској производњи, предвиђен даљи брз пораст, а да би се то остварило било је потребно извршити неке реконструкције постојећих објеката: Индустрије грађевинског материјала, Фабрике обуће, Конфекције “Срем”, Штампарије. Такође се размишљало и о томе да се изврше припреме за подизање нових објеката као што су: фабрика теста, хладњача, силоси итд.

Зато је у овом плану општине било предвиђено велико улагање инвестиционих средстава у реконструкцију у следећим предузећима, приказано у табели 3:

Табела 3.

1.	грana 121	Циглана “Борковац”	70	милиона дин.
2.	124	Конфекција “Срем”	50	“ ”
3.	125	Фабрика коже и обуће “Фрушка Гора”	220	“ ”
4.	128	Штампарија “Пролетер”	12	“ ”
Укупно у општини Рума			352	“ ”
5.	127	“Житопромет” (млин Шид)	134	“ ”

Инвестициона изградња у индустрији одвијала се из центра и локалних друштвеноинвестиционих фондова и средстава привредних организација.

У 1957. години одобрено је из Општинског инвестиционог фонда 178,08 милиона динара по зајмовима из конкурса, а 64,23 милиона динара по зајмовима ван конкурса; из Инвестиционог фонда среза 13,77 мил. динара и из Инвестиционог фонда Народног одбора општине 40,23 милиона динара привредним организацијама свих области, а пре свега за индустрију и пољопривреду.

У току поменуте године из одобреног дела искоришћено је из Општег инвестиционог фонда по зајмовима из конкурса 146,02 мил. динара; по зајмовима ван конкурса 47,25 мил. динара; по зајмовима из Среског

инвестиционог фонда 11,65 мил. динара; а из Општинског инвестиционог фонда 34,25 мил. динара.

Из средстава привредних организација, индустрије и пољопривреде намењено је 132,16 мил. динара у инвестиционе сврхе, а утрошено је 63,39 милиона динара.

Према горњим подацима види се да је на располагању привреди општине Рума било укупно из друштвених инвестиционих фондова 296,31 мил. динара, а заједно са фондовима привредних организација, индустрије и пољопривреде 428,47 мил. дин. – од чега је у 1957. години искоришћено 239,17 мил. дин. из друштвених инвестиционих фондова, што укупно са средствима привредних организација, индустрије и пољопривреде износи 302,56 милиона динара.

У целом овом периоду до 1960. године укупно је инвестирано у основна средства индустрије 337,84 милиона динара, или просечно годишње 84,46 милиона динара.

Улагања и правилно усмерена политика инвестиција, а такође и општи напори који су учињени у правцу унапређења индустрије дали су веома значајне резултате. Основна карактеристика свих тих напора је да се постепено мења полузанатско обележје производње са врло ниском продуктивношћу рада. Дошло је до освајања нових производа, бољег коришћења већ постојећих капацитета – пре свега кроз бољу организацију производње.

Све ове промене омогућиле су знатно повећање вредности основних средстава, број запослених, вредност извоза, национални доходак по глави становника и допринеле су даљем бржем развоју индустрије.

Период од 1961. до 1965. године

Постигнути резултати су били велики и врло значајни, а истовремено су обавезивали друштвену заједницу на нова улагања и даљи напредак.

За обезбеђење средстава потребних за улагања у привредни развој општине неопходно је било уложити крајњи напор свих фактора, како у предузећима, тако и осталих фактора у самој општини, а и шире.

Оцењује се да је у 1962. години на улагање у основне фондове привреде утрошено око 937.397.000 динара, што у односу на 1961. годину и утрошених 550.474.000 динара, представља 70,28% више. Извори ових инвестиција били су: Општи инвестициони фонд са 358.660.000 динара, Инвестициони фонд АПВ са 37.400.000 динара, Инвестициони фонд општине Рума са 81.633.000 динара, сопствени фондови привредних

организација са 335.507.000 динара и остала средства у износу од 123.809.000 динара.

По привредним областима утрошено је (у милионима динара): у индустрију 271,76; пољопривреду 542,45; саобраћај 40,16; трговину 19,48; "Житопромет" 13,62; угоститељство 8,06; занатство 3,56; комунална предузећа (са Електровојводином) 24,34.

У овој години дошло је до промене у начину и могућности финансирања инвестиција. Наиме, изузев кредитирања базичне индустрије, пољопривреде, саобраћаја и оних инвестиција које су значајне за извоз, све остале обавезе преносе се са општинског инвестиционог фонда на Народне Републике, народне одборе и инвеститоре. У вези са овим била је потребна максимална штедња и концентрисање свих расположивих средстава ради решавања инвестиционих проблема у области привреде.

Ради рационалног улагања неопходно је било да свака привредна организација има свој дугорочни програм развоја усклађен са њеним положајем у предвиђеном ширем регионалном развоју привреде. Код оцењивања улагања програм би се узимао у разматрање и тек онда би се приступило његовом реализовању, било у целини или по деловима.

Захваљујући тим улагањима у области индустрије убрзан је развој свих заступљених грана, а нарочито: *металопрерађивачке* путем проширења и боље опреме у циљу њене специјализације за производњу дефицитарних производа и кооперације са крупнијим прерађивачким предузећима; *ИГМ* уз реконструкцију дотрајалих капацитета у циљу производње ширег асортимана грађевинског материјала; *текстилне индустрије*, а посебно трикотаже за домаће и страно тржиште; *индустрија коже и обуће* са правцем проширења асортимана за извоз и домаће тржиште, уз реконструкцију старих и отварање нових производних погона; *прехрамбене индустрије* уз проширење смештајних капацитета за сировине; *графичке индустрије* преко боље опремљености и проширења постојећих капацитета.

Међутим, опстанак мањих и недовољно развијених предузећа у новим условима привређивања доведен је у питање. Зато су мали колективи настојали да се удруже да би могли опстати и бити конкурентни на тржишту.

Столарско предузеће "Бор", циглана "Борковац" и Серс 4. стамбена заједница одлучили су да се припоје грађевинском предузећу "Радник". На овај начин грађевинско предузеће "Радник" знатно је проширило своју делатност и истовремено се оспособило за градњу већих објеката на подручју Срема.

У току 1963. године фабрика кожа у Руми, која је дотле пословала у саставу фабрике обуће "Фрушка Гора" као посебан погон, издваја се и припаја фабрици коже "Делфин" у Земуну, уз сагласност радничких савета обеју привредних организација и Народних одбора општина Рума и Земун.

Исте године, фабрици обуће “Фрушка Гора” припојена је Фабрика гумених регенерата у изградњи. На тај начин формира се у Руми Комбинат гуме и обуће.

Спајањем мањих предузећа постигнута је вишеструка корист, како за предузећа, тако и за привреду румске општине.

И поред свега може се приметити да је румска привреда, као и привреда целог Срема, релативно заостајала у односу на југословенски економски просек. Основни узрок лежи у њеној структури, јер, и поред знатног напретка индустрије, пољопривреда представља доминантну привредну грану. На жалост, индустрија је у послератном развоју имала инфериоран положај у примарној расподели народног дохотка.

Осим тога, видимо да су овде биле најразвијеније прехранбена индустрија, метална и текстилна индустрија. Ове индустријске гране су најизразитије погођене релативним застојем у развоју, све до краја шездесетих година. Прехрамбена индустрија, према материјалном положају, има сличне позиције као и пољопривреда. Метална индустрија се такође споро развијала и прилагођавала новим условима привређивања и захтевима тржишта. И текстилна индустрија се недовољно брзо развијала и прилагођавала. За све ове гране заједно, до 1965. године, карактеристичан је успорен процес реконструкције и модернизације, као и заостајање у процесу интеграције и производне преоријентације. Просечно индустријско предузеће је мало и зато не може да се користи техничким и технолошким достигнућима и савременом организацијом производње. Убрзавање процеса интеграције нарочито је важно за бржи раст укупне индустријске производње.

Извори и литература:

1. Уписник у задружни и трговачки регистар Окружног суда у Сремској Митровици за период 1940-1949 година, ИАСМ
2. Службени лист Војводине за 1947. годину, ИАСМ
3. Правни положај и правни послови државних привредних предузећа – Др. Борислав Т. Благојевић, Београд 1947.
4. Регистар друштвених твртки Рума II Окружног суда у Сремској Митровици 1876-1949 године, ИАСМ
5. Фондови ИАСМ:
 - Фабрика коже и обуће “Фрушка Гора” Рума, 1946, 1947-1986.
 - ИГМ Рума, 1957-1990.
 - Фабрика гуме Рума, 1961, 1961-1981.
 - Фабрика коже “Рума” Рума, 1946, 1969-1980.
6. Сремске новине 1962, 1963, 1964, 1972, 1973 године.
7. Срем 1963-1967, статистички подаци – Покрајински завод за статистику АП Војводине, одељење у Сремској Митровици, Сремска Митровица 1968. године.
8. Привреда Војводине – Др. Славко Станић, Нови Сад 1939.
9. Привредни систем ФНРЈ, Загреб 1951.
10. Привреда Војводине 1918–1929/30. године – Т. Аврамовић
11. Индустија Хрватске и Славоније – Јосо Лакатош, Загреб 1924.
12. Југословенска привреда – Јосо Лакатош, Загреб 1933.

Summary

Julijana Golčevski

Development of industry in Ruma, until 1965.

Industry in Ruma, as well as in Srem in general, was determined by natural conditions and inherited economic development. Yet during time industry was developing gradually, and the number of small and intermediate firms was increasing, particularly at the beginning of the 20th century.

Developmental possibilities of the industry cannot be recognised without some knowledge about agriculture, because the agriculture represents main basis of raw materials for industry, main basis from which the manpower is engaged, and from which the consumers themselves come. These were the reasons why here, in Ruma, industrial sectors were developed which dealt with processing of agricultural products: brew industry, flour-milling industry, construction industry (production of bricks and tiles), leather industry, textile industry.

During Second World War entire economy, and industry in particular, was destroyed, and industrial buildings and means of production were disassembled and damaged. After the war there begun the restoration. New authorities put into effect certain measures: confiscation of property, nationalization of industry, of commerce, of transportation and of other important economy sectors, as well as agricultural reform and colonization.

Inherited situation in industry was rather poor: old machines, working personnel on a very low level of skillfulness, outdated and dilapidated basic means which required reconstruction.

In a period that followed, considerable amount of means was invested in order to raise these firms to a higher level: machine equipment was acquired, production capacities were extended, substantially higher number of workers, who were also enabled to receive advanced training, was employed, etc.. Means for development of industry were provided by industry firms themselves, from their own resources, but there were also investment funds in existence.

Due to these investments, and in spite of existing difficulties and shortcomings, the development of all industrial sectors which were present in Ruma was accelerated: metalworking sector, construction material sector, textile, food-processing, printing, leather and shoe industry sectors

Етнологија - Ethnology

Јелена Арсеновић

Колекција текстила Етнолошког одељења Завичајног музеја Рума

Музеолошки поступак набавке и обраде новонабављених етнолошких предмета у Завичајном музеју Рума тече у зависности од средстава и могућности за извођење теренских истраживања. Када један предмет доспе у музеј, прво се приступа његовом прегледу и уочавању евентуалних оштећења, као још једна провера процене обављене на самом терену, затим се врши његова даља обрада. У литератури се траже предмети исте врсте, па се врши упоређивање по врсти материјала, боји типу украшавања и слично. После мерења, први подаци се уписују у помоћну свеску, а затим у музејску документацију; Након тога се формира Главни картон предмета и предмет се уводи у централни регистар. Уговори са поклонодавцем или особом од које је предмет откупљен потписују се на самом терену или накнадно, па се и они уводе у помоћну документацију. У депо, уз остале предмете, се слажу они за које се утврди да су неоштећени као и да код њих нема процеса који би представљао опасност за друге предмете. Пре смештаја у депо предмет се фотографише дигиталним апаратом, а фотографије се смештају у посебан директоријум на рачунару и нарезују на дискове. На тај начин се добија брза прегледност збирке и трајно сачуван документ о предмету.

У периоду од августа 2003. до августа 2004. године прикупљено је око стотину предмета од текстила које је требало сместити у одговарајуће услове, а узимајући у обзир материјалну ситуацију и осталу проблематику Музеја, требало је на други начин се снаћи и збринуте предмете. Дрвени орман је неподесан за одлагање, јер није довољно дугачак, те ћилими морају бити савијени, а делови ношње окачени на офингере. Набављене су дугачке картонске кутије, које на бочним зидовима имају отворе и танка сува хартија (флис папир), јер се и у литератури наводи "мали број материјала са прихватљивим особинама који сме бити у директном контакту са

културним добрима од текстила”¹. Ћилими су увијени у ролне, с тим да је претходно по целој површини прострта сува хартија, како се вуна не би директно наслањала једна у другу. Потом су ове ролне такође увијане у папир, тако да се ћилими у кутијама не ослањају директно један на други. Пешкири, дозиднице и остали предмети од памука и лана су увијани у ролне, затим у папир и послани у кутије. Кутије су поређане у једном углу депоа, на металној касети за графике, и на поклопцима је означено који се предмети налазе у њима, са инвентарним бројевима и основним подацима о њима.

На овај начин предмети од текстила су привремено збринути, али велики проблем представљају предмети од дрвета и метала. Конзервирани материјал од дрвета је смештен одвојено од осталих предмета. Предмети од метала су начети рђом, а њихово подвргавање конзерваторско-рестаураторском поступку је скупо и неће бити дуже време један од приоритета.

Судећи по малом броју предмета, некомплетним збиркама одевних предмета, оруђа, занатских производа и осталих предмета, можемо закључити да се на терену није вршило циљано сакупљање материјала, већ су набављани сви предмети који су били у добром стању, без знакова пропадања и које су људи били расположени да поклоне или продају. Највише је прикупљено материјала од текстила, јер готово свако домаћинство у Срему поседује бар неколико пешкира, куварица или ткане предмете од вуне. Неке домаћице су поклањале предмете врло радо, али је било и случајева да су се пешкири, столњаци и куварице секли на мање комаде и употребљавали као кухињске крпе. У једној кући су ћилимом покривали кутију са пилићима, у другој аутомобил, тако да је много примерака пропало, а особе које су их израдиле одавно преминуле.

Колекција текстила етнолошког одељења Завичајног музеја Рума представља најбројнију групу музејских предмета, који су највећим делом набављени приликом теренских сакупљања у Вогњу, Путинцима, Доњим Петровцима, Старој Пазови и Руми. Колекција има укупно 112 предмета, а од тога у музејском фонду је затечен укупно 25 предмета, с тим што је 22 предмета било уведено у инвентарну књигу, а за три предмета (јастучницу, завесу и пешкир), пронађена у депоу, нема података о пореклу, откупу или поклону, времену када су донешени у музеј. Највећи број затечених предмета је израђен од вуне (17 комада), док је мањи део, 7 предмета, ткан од памука, а један предмет (јастучница) је израђен од фабричког платна.

Остали предмети су прикупљени у периоду од јесени 2003. године и с пролећа 2004. године. Као што је већ наведено, сакупљање се није

¹ Др. Вера Радосављевић, Конзервација и рестаурација архивске и библиотечке грађеи музејских предмета од текстила и коже, Београд 2000, 330

одвијало плански и циљано него је пре ишло преко пријатељских и родбинских линија. У обзир је долазио сав расположиви материјал, с тим да треба напоменути да сакупљање није завршено и да су остварени контакти за даље аквизиције. Материјал сакупљен у овом периоду је већим делом набављен поклоном, 73 предмет, а мањи део је откупљен, 17 предмета. Предмете су поклањале унуке или ћерке домаћица које су предмете израђивале за своју девојачку спрему, па су и сами подаци прецизнији кад је у питању старост, место порекла и намена предмета него када је реч о техникама израде. Прибор за израду тканина по домаћинствима углавном није сачуван и може се наћи тек по нека преслица или вретено.

О предметима затеченим у музејској збирци, такође постоје фрагментарни подаци, евентуално датум стицања предмета у музеј и име поклонодавца или особе од које је предмет откупљен. Чак и у аквизицији из 2002. године, када су откупљени делови женске ношње (кошуља, сукња и ноћна кошуља) у документацији стоји само име особе од које су предмети откупљени и датум откупа, тако да постоји проблем око прављења неке прецизније и детаљније анализе и систематизације збирке, а у овој прилици треба имати науму и недостатак искуства и специфичног познавања проблематике дате области.

Тенденција даљег сакупљања предмета од текстила путем систематске допуне, у овим условима, произилази као погодан концепт, можда и по систему линије мањег отпора. Наиме, уобичајено је код предмета од текстила, да се они налазе, на терену, углавном као веома добро очувани. На тај начин је олакшано даље остваривање бољих стандарда заштите музејских предмета, што је за Завичајни музеј, за сада нужна реалност. Томе су разлози пренатрпаност ограничених капацитета депоа, као и недовољне могућности за конзерваторку и рестаураторску обраду.

Као што је већ напоменуто, музејски фонд предмета од текстила чини, укупно 112 предмета који су подељени у мање подгрупе, првенствено према врсти предмета, тако да колекцију сачињавају: 10 ћилима, 8 торби, али овде треба додати и један поклопац од торбе и два вунена дела задњег дела торбе, ткани на разнобојне пруге, две дозиднице ткане од вуне, 17 пешкира, 16 куварица, 3 креветска чаршава, од тога један је ткан од танке вунене нити, а два од лана, две јастучнице, 4 чешљаре (четкаре или шибице), 5 штрафтова или штрафтића, 10 женских одевних предмета, у ову групу спадају 3 прегаче, кошуља, сукња, три ноћне кошуље и 2 женска појаса, 3 завесе и 9 столњака.

Може се такође направити подела материјала према техници израде, тако да се текстил може сврстати у две основне групе: на предмете произведене у домаћој радиности и на предмете фабричког порекла. Из ове поделе се закључује да у збирци преовладавају предмети домаће радиности (77 предмета) док је мањи број предмета фабричког порекла (14

комада). У оквиру ове поделе издваја се једна мала група која се не може сврстати ни у једну од ове две групе предмета. У питању су 8 хекланих предмета (таблетића), јер су у питању предмети израђени ручно од фабрички произведеног материјала.

Табела 1. Заступљеност предмета према техници израде

	ћилими	торбее	дозиднице	чаршави	јастуци	одевени предмети	пешкири	куварице	столњаџи	штрафтићи	четљаре	завесе
домаћа радиност	10	11	2	3	-	6	17	14	6	4	4	1
фабричка производња	-	-	-	-	2	4	-	2	3	1	-	2

Предмети су сакупљани у Руми, Старој Пазови, Путинцима, Доњим Петровцима и Вогњу. Из табеларног приказа (табела 2) се може закључити да је највећи број предмета пореклом из Руме (54 предмета), затим је мањи број предмета сакупљен у селу Путинци (16 предмета), а најмањи број је сакупљен у Доњим Петровцима (9 предмета), Вогњу (7 предмета) и Старој Пазови (5 предмета).

Табела 2. Заступљеност предмета према месту порекла

	ћилими	торбице	дозиднице	чаршави	јастуци	одевени предмети	пешкири	куварице	столњаџи	штрафтићи	четљаре	завесе
Рума	4	7	2	2	1	8	9	11	6	1	3	1
Стара Пазова	-	-	-	1	-	2	1	-	1	-	-	-
Путинци	1	2	-	-	1	-	4	1	1	4	-	2
Доњи Петровци	-	-	-	-	-	-	3	4	1	-	1	-
Вогањ	5	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

У литератури се срећу и анализе одређеног музејског фонда према још једном критеријуму који се односи на време настанка предмета.

Анализом постојећих података у документацији и података добијених на терену предмети се могу сврстати у три групе: на предмете израђене у периоду с почетка XX века, затим предмете настале између два светска рата и на крају група предмета настале после Другог светског рата. Из дате анализе (табела 3) се види да је највећи број предмета настао у периоду између два светска рата (58 предмета), мањи део у периоду после 1945. године (18 предмета), а у фонду је најмањи број предмета насталих с почетка XX века (15 предмета).

Табела 3. Заступљеност предмета према времену настанка предмета

	ћилими	торбице	дозиднице	чаршави	јастуци	одевени предмети	пешкири	куварице	столњаци	штрафтићи	четљаре	завесе
<i>почетак XX века</i>	2	1	-	2	-	3	4	2	-	-	-	1
<i>период између два св. рата</i>	8	10	2	1	2	3	12	11	4	5	1	2
<i>после 1945. год.</i>	-	-	-	-	-	4	3	3	5	-	3	-

Када је реч о подели и анализи предмета према етничкој припадности корисника предмета примећује се да највећи број предмета потиче из српских домаћинстава, а један мањи број је припадао словачким породицама из Старе Пазове (табела 4).

Табела 4. Заступљеност предмета према етничкој припадности корисника

	ћилими	торбице	дозиднице	чаршави	јастуци	одевени предмети	пешкири	куварице	столњаци	штрафтићи	четљаре	завесе
<i>Срби</i>	10	11	2	2	2	8	16	16	8	5	4	3
<i>Словаци</i>	-	-	-	1	-	2	1	-	1	-	-	-

Треба споменути да је у августу 2004. године аквизицијом из Старе Пазове фонд увећан за 13 предмета који су унети у укупан број предмета,

али нису били укључени у горе наведене анализе. Словачке породице су предусретљиво изашле у сусрет жељи Завичајног музеја да етнолошка збирка садржи и комплетну словачку женску ношњу и добијено је 9 *рек'ли* (женска горња одећа која је кројена тесно уз тело и дугим рукавима, углавном постављена платном или фланелом²), црна вунена марама, *ручник под хрло* (која се носила преко груди³), женске чарапе *капце*⁴, женску обућу од вуне *пантушке*⁵ и један примерак оглавља удатих жена *ручник под китку*⁶. Добијено је и још неколико предмета од дрвета и керамике. Познато је да у Старој Пазови старије Словакиње и данас носе своју националну ношњу, а значајни су казивачи о техникама израде, функцији и намени одређених одевних предмета. Расположене су за сарадњу која би ишла у правцу комплетирања словачке ношње жена у Старој Пазови од детињства до зрелог доба и старости.

Фонд предмета од текстила Завичајног музеја Рума, у овом случају, је предмет анализе на основу које би сагледали њене основне карактеристике, у односу на географски, етнички и временски критеријум. То је могуће на основу постојећег броја предмета, од укупно 112 примерака, а који се односи на одређену ограничену територију (град Рума и околина), а односи се и на одређени временски период, на прву половину XX века. Међутим, овај концепт не подразумева и презентацију морфолошког развоја облика текстилног материјала и њихових функција у народном животу. У случају ове колекције то и није могуће узимајући у обзир мали број места одакле материјал потиче и да је већина предмета сакупљена у скорашњем временском периоду, кад је општепознато да израда предмета више није део домаће радиности. То може бити део развојне перспективе, али је то могуће само уз напор да се пронађу жене из народа које још увек познају традиционалне технике. То би била могућност за проучавање текстилних техника и реконструисања знања о њима.⁷

Чињеница је, такође и да су околности и време формирања музејских збирки у великој мери одредили и њихов садржај. Као што је већ наведено, фонд предмета од текстила се формирао тек у последњих годину дана, а предмети нису бирани систематски и циљано, а речено је да се и о предметима затеченим у музеју уочава дефицит података. Сам њихов број од 25 комада није могао дати неке елементе за одређенија усмеравања даљег теренског сакупљања. За сада се не могу утврђивати ни евентуална неуједначеност или учесталост неке појаве (технике ткања, веза и сл).

² Мила Босић, Народна ношња Словака у Војводини, Нови Сад 1987, 104

³ исто, 45

⁴ исто, 53

⁵ исто, 61

⁶ исто, 130

⁷ Као што је већ споменути план за сарадњуса ткаљама из Нерадина за снимање процеса ткања.

Постојећи општији резултати представљају корисно полазиште, али су нису довољни за стручно-научну обраду конкретног материјала.

Основни критеријуми према којима је извршена анализа колекције предмета од текстила Завичајног музеја Рума су заступљеност предмета према техници израде, месту порекла, времену настанка предмета и етничкој припадности корисника. Уочава да у збирци преовладавају предмети направљени у домаћој радиности, да је највише предмета пореклом из Руме, да су предмети настали највише у периоду између два светска рата и да су највећим делом припадали српској етничкој групи. Надаље се исказује и недостатак систематског приступа у комплетирању ове збирке, што се односи и на затечени материјал, као и на предмете сакупљене на терену у периоду у 2003-2004 године.

Овде је исказан један резултат првог етнолога у Завичајном музеју ком је поверена збирка, а који је у својству приправника без довољног знања из дате области, те се подразумева да је ситематски рад са збирком једна од премиса којима се тек треба бавити. Зато, овде, треба имати у виду и могућност некритички прихваћених, па и расположивих натечних података у музејској документацији⁸.

⁸ У документацији затечених предмета могу се наћи и нетачни подаци, као пример торбе где је написано да је на поклопцу мотив пауна, да би накнадним прегледом утврђено да је у питању мотив папагаја и слично.

Каталог

Ћилими

1. Ћилим, Рума, између 1920-1930. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Низови вертикално постављених пруга зелене и бордо боје
Димензије: 67 x 175 cm; Инв. број: 169
2. Ћилим, Вогањ, 1920. година
Основа кудеља, потка вуна ткање; Поље зелене боје са шест редова вертикално постављених српских заставица
Димензије: 144 x 178 cm; Инв. број: 20
3. Ћилим, Вогањ, 1920. година
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље браон боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 130 x 200 cm; Инв. број: 21
4. Ћилим, Вогањ, 1920. година
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље браон боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 130 x 200 cm; Инв. број: 22
5. Ћилим, Вогањ, почетак XX века
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље сиве боје са шест редова вертикално постављених српских заставица
Димензије: 135 x 200 cm; Инв. број: 23
6. Ћилим, Вогањ, почетак XX века
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље наранџасте боје, флорални и геометријски орнаменти
Димензије: 138 x 215 cm; Инв. број: 63
7. Ћилим, Рума, почетак XX века
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље бордо боје, геометријски орнаменти
Димензије: 115 x 178 cm; Инв. број: 65
8. Ћилим, Рума, почетак XX века
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Централно поље зелене боје, крајница бордо боје, геометријски орнаменти
Димензије: 132 x 212 cm; Инв. број: 64

9. Ћилим, Рума, почетак XX века
Основа памук, потка вуна, ткање; Поље зелене боје са пет редова вертикално постављених заставица
Димензије: 137 x 178 cm; Инв. број: 66
10. Ћилим, једна пола, Путинци, између 1930-1940. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље црвене боје, крупни флорални мотиви
Димензије: 60 x 195 cm; Инв. број: 88

Торбе

11. Торба, Рума, 1940. година
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу окрајница црне боје, централно поље бордо боје, мотив цвећа
Димензије: 39 x 41 cm; Инв. број: 166
12. Торба, Рума, 1940. година
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу десет редова вертикално постављених шара, орнаменти се понављају у првом и деветом, трећем и седмом, другом и шестом, четвртном и осмом реду
Димензије: 44 x 46 cm; Инв. број: 15
13. Торба, Рума, почетак XX века
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу поље сиве боје мотив птице са вегетабилним орнаментима
Димензије: 45 x 48 cm; Инв. број: 16
14. Торба, Рума, 1940. година
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу централно поље бордо боје са вегетабилним мотивима, окрајницима зелене боје са геометријским орнаментима
Димензије: 50 x 50 cm; Инв. број: 17
15. Торба, Рума, почетак XX века
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу централно поље плаве боје, окрајница црне боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 47 x 48 cm; Инв. број: 59
16. Торба, Рума, између 1930-1940. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу централно поље беле боје, окрајница црне боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 47 x 50 cm; Инв. број: 60

17. Торба, Вогањ, између 1930-1940. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу поље окер боје
са крупним флоралним мотивом
Димензије: 43 x 44 cm; Инв. број: 61
18. Торба, Путинци, између 1930-1935. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу централно
поље беле боје, крајница црне боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 44 x 46 cm; Инв. број:
19. Торба, поклопац, Путинци, између 1925-1930. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Централно поље окер боје са
мотивом петла, крајница зелене боје
Димензије: 41 x 43 cm; Инв. број: 89
20. Торба, делови, Вогањ, између 1930-1940. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Танке пруге различитих боја
Димензије: 33 x 47 cm; Инв. број: 148
21. Торба, Рума, 1940. година
Основа кудеља, потка вуна, ткање; На поклопцу централно
поље бордо боје, крајница црне боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 39 x 41 cm

Дозиднице

22. Дозидница, Рума, између 1930-1940. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Поље бордо и плаве боје,
крајница тамнозелене боје, мотив два пса
Димензије: 62 x 200 cm; Инв. број: 164
23. Дозидница, Рума, између 1930-1940. године
Основа кудеља, потка вуна, ткање; Ткано у више боја, мотив
младих у игри
Димензије: 67 x 172 cm; Инв. број: 165

Чаршави

24. Чаршав, Рума, 1911. година
Основа памук, потка вуна, ткање; Поље сиве боје вегетабилни
мотиви
Димензије: 120 x 200 cm; Инв. број: 18

25. Чаршав, Рума, између 1930-1940. године
Лан, из две поле, ткање; Вез наранџастим концем, ивице у
цакне, вегетабилни мотиви
Димензије: 120 x 196 cm; Инв. број: 79
26. Чаршав, Стара Пазова, између 1910-1915. године
Лан, из две поле, ткање; На бочним странама и доњој ивици
чипка и вез, вегетабилни мотиви
Димензије: 102 x 180 cm; Инв. број: 168

Јастучнице

27. Јастучница, Рума, између 1930-1940. године
Правоугаони комад шифон платна, вез, вегетабилни мотиви
Димензије: 70 x 74 cm; Инв. број: 112
28. Јастучница, Путинци, између 1920-1930. године
Правоугаони комад шифон платна, шлинг, вегетабилни мотиви
Димензије: 38 x 45 cm; Инв. број: 141

Одевни предмети

29. Сукња, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; У три реда бордура у облику српске
заставе, на доњој ивици чипка
Димензије: 76 x 86 cm; Инв. број: 73
30. Женска кошуља, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Бордуре у облику српске заставе,
вегетабилни мотиви, на рукавима чипка
Димензије: 42 x 54 cm; Инв. број: 75
31. Ноћна кошуља, Рума, између 1930-1940. године
Шифон платно, вез; На грудима вегетабилни мотив
Димензије: 58 x 78 cm; Инв. број: 74
32. Ноћна кошуља, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, вез; На грудима вегетабилни мотив
Димензије: 66 x 102 cm; Инв. број: 169
33. Ноћна кошуља, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, вез; На грудима вегетабилни мотив
Димензије: 67 x 98 cm; Инв. број: 149

34. Кецеља, Рума, између 1920-1925. године
Основа лан, потка вуна, ткање; Шест редова хоризонтално постављених шара, орнаменти се понављају у првом, трећем и петом као и у другом и четвртом реду, на доњој ивици кићанке
Димензије: 45 x 72 cm; Инв. број: 29
35. Кецеља, Стара Пазова, између 1915-1920. године
Плиш црне боје, шивење, вез; Уз доњу ивицу бордура и чипка, вегетабилни мотиви
Димензије: 70 x 81 cm; Инв. број: 181
36. Кецеља, Стара Пазова, Између 1915-1920. године
Плиш црне боје, шивење, вез; Уз доњу ивицу бордура и чипка, вегетабилни мотиви
Димензије: 68 x 72 cm; Инв. број: 182
37. Женски појас, Рума, између 1940-1945. године
Памук, ткање; Геометријски орнаменти
Димензије: 2 x 137 cm; Инв. број: 5
38. Женски појас, Рума, између 1920-1930. године
Основа памук, потка вуна, ткање; На пруге, бордо, црвене и црне боје
Димензије: 8 x 120 cm; Инв. број: 62

Пешкири

39. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Мотив краљевског пара Карађорђевић и мотив коњаника (позивара сватова), на крајевима чипка
Димензије: 46 x 185 cm; Инв. број: 78
40. Пешкир, Рума, између 1900-1910. године
Домаће платно, ткање; Геометријски орнаменти и линије, на крајевима чипка са вегетабилним мотивима, шлинг
Димензије: 50 x 174 cm; Инв. број: 111
41. Пешкир, Путинци, између 1912- 1914. године
Домаће платно, ткање; Вегетабилни и антропоморфни мотиви, на крајевима чипка
Димензије: 37 x 260 cm; Инв. број: 90
42. Пешкир, Путинци, 1910. година
Домаће платно, ткање; На доњем крају шлинг, вегетабилни мотив, цакне
Димензије: 44 x 106 cm; Инв. број: 91

43. Пешкир, Путинци, 1910. година
Домаће платно, ткање; На доњем крају шлинг, мотив девојке, цакне
Димензије: 42 x 106 цм; Инв. број: 92
44. Пешкир, Путинци, између два светка рата
Домаће платно, ткање; 11 редова пруга златним концем, на крајевима макраме чипка
Димензије: 38 x 176 цм; Инв. број: 98
45. Пешкир, Доњи Петровци, 1910. година
Домаће платно, ткање; Вез од светло плавог конца, мотив позивара сватова
Димензије: 40 x 122 цм; Инв. број: 106 цм
46. Пешкир, Доњи Петровци, између 1910-1915. године
Домаће платно, ткање; На крајевима шлинг, чипка, вегетабилни мотиви
Димензије: 42 x 256 цм; Инв. број: 107
47. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; На ивицама цакне, бордо боје, по 6 пруга на крајевима
Димензије: 52 x 78 цм; Инв. број: 170
48. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; На ивицама цакне, бордо боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 51 x 65 цм; Инв. број: 171
49. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; На ивицама цакне, бордо боје, по 12 тањих пруга на крајевима
Димензије: 52 x 80 цм; Инв. број: 172
50. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; На ивицама цакне, бордо боје, по 10 тањих пруга на крајевима
Димензије: 51 x 76 цм; Инв. број: 173
51. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; На ивицама цакне, бордо боје, вегетабилни мотиви
Димензије: 50 x 125 цм; Инв. број: 174

52. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; Пруге у 9 редова, бордо боје, на крајевима чипка
Димензије: 53 x 170 cm; Инв. број: 175
53. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; Вегетабилни мотив и мотив анђела, вез од разнобојног конца
Димензије: 49 x 174 cm; Инв. број: 176
54. Пешкир, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Вегетабилни мотиви, вез од разнобојног конца, макраме чипка са кићанакама
Димензије: 41 x 226 cm; Инв. број: 177
55. Пешкир, Стара Пазова, 1937. година
Домаће, ланено платно, ткање; Вегетабилни мотиви, вез од разнобојног конца
Димензије: 48 x 115 cm; Инв. број: 183

Куварице

56. Куварица, Путинци, између 1910-1914. године
Домаће платно, ткање; Мотив младића и девојке, вез од црвеног конца
Димензије: 38 x 49 cm; Инв. број: 101
57. Куварица, Доњи Петровци, између 1914-1920. године
Домаће платно, ткање; Мотив дечака са голубовима, вегетабилни мотиви околу, вез од бордо конца
Димензије: 52 x 80 cm; Инв. број: 102
58. Куварица, Доњи Петровци, између 1914-1920. године
Домаће платно, ткање; У центру поља српски грб, вез од тамноплавог конца
Димензије: 56 x 71 cm; Инв. број: 103
59. Куварица, Доњи Петровци, између 1914-1920. године
Домаће платно, ткање; Мотив два анђела са венцем цвећа у рукама, вез од разнобојног конца
Димензије: 46 x 77 cm; Инв. број: 104
60. Куварица, Доњи Петровци, између 1914-1920. године

Домаће платно, ткање; Мотив младића и девојке са
вегетабилним орнаментима, вез од бордо конца
Димензије: 53 x 75 цм; Инв. број: 105

61. Куварица, Рума, после 1945. године
Домаће, ланено платно, ткање; Мотив жене поред умиваоника,
около вегетабилни мотиви, вез од црног конца
Димензије: 64 x 71 цм; Инв. број: 113
62. Куварица, Рума, после 1945. године
Домаће, ланено платно, ткање; У центру поља мотив мртве
природе, около геометријски и вегетабилни орнаменти, вез од
црног конца
Димензије: 64 x 72 цм; Инв. број: 114
63. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; У центру поља мотив умиваоника, са
леве и десне стране два анђела, вез од тамноплавог конца
Димензије: 48 x 81 цм; Инв. број: 115
64. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Вегетабилни и геометријски орнаменти,
вез од љубичастог конца
Димензије: 44 x 80 цм; Инв. број: 116
65. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање: Вегетабилни орнаменти, вез од плавог
конца
Димензије: 54 x 64 цм; Инв. број: 117
66. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Домаће ланено, платно, ткање: Мотив краљевског пара
Карађорђевић и вегетабилни мотиви, вез од тамноплавог конца
Димензије: 52 x 67 цм; Инв. број: 155
67. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Мотив девојчице у кухињи, около
геометријски орнаменти, вез од љубучастог конца
Димензије: 47 x 76 цм; Инв. број: 156
68. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Шифон платно, шивење; У центру поља мотив бокала са
лавором, около вегетабилни орнаменти, вез од љубичастог
конца
Димензије: 53 x 65 цм; Инв. број: 157

69. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Шифон платно, шивење; Мотив ловца са псом, поред девојка у седећем положају, околу вегетабилни орнаменти, вез од љубићастог конца
Димензије: 58 x 78 cm; Инв. број: 158
70. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Шифон платно, шивење; У центру поља мотив вазе са цвећем, околу вегетабилни орнаменти, вез од љубићастог конца
Димензије: 51 x 84 cm; Инв. број: 159
71. Куварица, Рума, између 1930-1940. године
Шифон платно, шивење; Мотиви сеоског амбијента Холандије (ветрењаче, запрега, гуске, ношње), вез од плавог конца
Димензије: 71 x 197 cm; Инв. број: 162

Столњаци

72. Столњак, Путинци, између 1914-1920. године
Домаће платно, ткање; Из четири поле, бочне ивице у цакне, вез љубићастим концем
Димензије: 210 x 216 cm; Инв. број: 100
73. Столњак, Доњи Петровци, између 1930-1940. године
Панама платно, вез; Вегетабилни орнаменти, вез од разнобојног конца, ивице у цакне
Димензије: 41 x 80 cm; Инв. број: 108
74. Столњак, Рума, између 1930-1940. године
Ланено платно, ткање; Вегетабилни мотиви, вез од разнобојног конца
Димензије: 39 x 88 cm; Инв. број: 118
75. Столњак, Рума, између 1930-1940. године
Ланено платно, ткање; Вегетабилни мотиви, вез од разнобојног конца
Димензије: 23 x 29 cm; Инв. број: 119
76. Столњак, Рума, између 1930-1940. године
Ланено платно, ткање; Вегетабилни мотиви, вез од разнобојног конца
Димензије: 42 x 50 cm; Инв. број: 120

77. Столњак, Рума, између 1930-1940. године
Панама платно, вез; Мотив бубамара и цик-цак линија
Димензије: 31 x 34 цм; Инв. број: 121
78. Столњак, Рума, између 1930-19940. године
Шифон платно, вез; Вегетабилни мотиви
Димензије: 60 x 66 цм; Инв. број: 122
79. Столњак, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; Из две поле, бочне ивице у
цакне, вез од плавог конца
Димензије: 56 x 160 цм; Инв. број: 161
80. Столњак, Стара Пазова, 1912. година
Домаће, ланено платно, ткање; Из три поле, уз ивице
вегетабилни мотиви, вез од црвеног, плавог и црног конца.
Димензије: 155 x 168 цм; Инв. број: 167

Штрафтићи

81. Штрафтић, Путинци, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Доња ивица у цакне, вез од бордо конца
Димензије: 19 x 104 цм; Инв. број: 94
82. Штрафтић, Путинци, између 1930-1940. године
Шифон платно, вез; Доња ивица у цакне, вегетабилни мотиви,
вез од црвеног конца
Димензије: 13 x 186 цм; Инв. број: 95
83. Штрафтић, Путинци, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Доња ивица у цакне, вегетабилни
мотиви, вез од плавог конца
Димензије: 16 x 72 цм; Инв. број: 96
84. Штрафтић, Путинци, између 1930-1940. године
Домаће платно, ткање; Доња ивица у цакне, вегетабилни
мотиви, вез од зеленог, љубичастог и плавог конца
Димензије: 18 x 74 цм; Инв. број: 97
85. Штрафтић, Путинци, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; Уз доњу ивицу бордура са
геометријским и вегетабилним орнаментима, вез од црног конца
Димензије: 30 x 90 цм; Инв. број: 86

Четкире

86. Држач за четке, Доњи Петровци, између 1920-1930. године
Домаће, ланено платно, ткање; Вегетабилни мотиви од
разнобојног конца
Димензије: 25 x 35 цм; Инв. број: 109
87. Држач за четке, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; Вегетабилни и геометријски
орнаменти, вез од црног конца
Димензије: 24 x 32 цм; Инв. број: 83
88. Држач за чешаљ, Рума, између 1930-1940.године
Домаће, ланено платно, ткање; Вегетабилни орнаменти, вез од
црног конца
Димензије: 22 x 25 цм; Инв. број: 84
89. Држач за шибице, Рума, између 1930-1940. године
Домаће, ланено платно, ткање; Вегетабилни орнаменти, вез од
црног конца
Димензије: 11 x 17 цм; Инв. број: 85

Завесе

90. Завеса, Рума, између 1910-1915.године
Домаће платно, ткање; Геометријски и вегетабилни орнаменти,
уз доњу ивицу пришивена трака са кићанкама
Димензије: 40 x 162 цм; Инв. број: 110
91. Завеса, Путинци, између 1920-1930. године
Шифон платно, вез; Уз доњу ивицу вегетабилни мотиви
Димензије: 61x 94 цм; Инв. број: 99 (два комада)

Литература

1. Братислава Идвореан Стефановић, Карактеристике прибора домаће радиности, Рад музеја Војводине 37-38, Нови Сад 1995/1996
2. Братислава Идвореан Стефановић, Музеолошки приступ вредновању збирке прибора за ткање, Рад војвођанских музеја 31, Нови Сад 1988-1989
3. Љиљана Радуловачки, Колекција пешкира у етнографској збирци Музеја Срема, Зборник Музеја Срема 2, Сремска Митровица 1996.
4. Јованка Дражић, Куварице из етнографске збирке Музеја Срема, Зборник Музеја Срема 2, Сремска Митровица 1996.
5. Мирјана Малуцков, Збирка пешкира у Војвођанском музеју, Рад војвођанских музеја 31, Нови Сад 1988-1989
6. Мирјана Малуцков, Ћилимарство Срба у Војводини, Музеј Војводине, Нови Сад 2003.
7. Др Мила Босић, Народна ношња Словака у Војводини, Војвођански музеј, Нови Сад 1987.
8. Др Вера Радосављевић, Радмила Петровић, Конзервација и рестаурација архивске и библиотечке грађе и музејских предмета од текстила и коже, Архив Србије, Београд 2000.

Summary

Jelena Arsenović

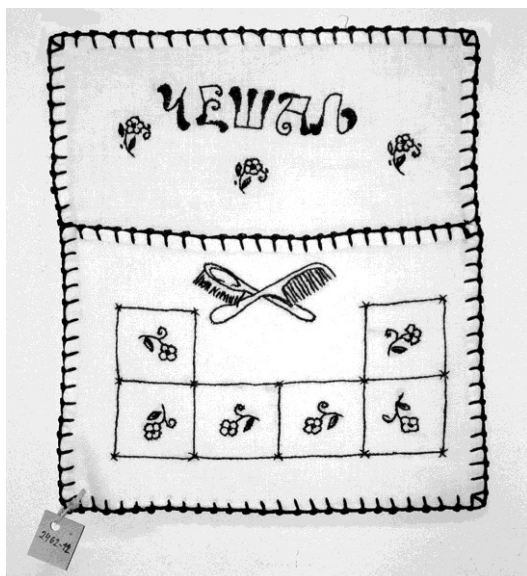
Textile collection in ethnology department of the Homeland Museum in Ruma

Basic criteria according to which the analysis of the collection of the objects made of textile, which belongs to the Homeland Museum in Ruma, is carried out, are the frequency of the objects in terms of the technique of the manufacture, the place of origin, the date of the manufacturing of the objects, and the ethnic belonging of the users of the objects. It can be noted that in the collection there prevail objects made within domestic handicrafts, that most of the objects originated in Ruma, that they were made mostly between two World Wars, and that, for the most part, they belonged to Serbian ethnic group. However, there is a lack of systematic approach in completing of this collection, and this relates to the existing material as well as to the objects collected in the field during years 2003 and 2004.

The paper presented here is the result of the work of the first ethnologist in Homeland Museum, to whom the collection is entrusted, and who, being a beginning-employee, is without sufficient knowledge in the particular field of expertise, so it is apparent that systematic work with the collection is one of the premises that are yet to be dealt with. That is why one has to bear in mind here that there might be a possibility of incorrect scientific data as well as some uncritically accepted data in museum's documentation.

слика 1. ћилим, кат. број 3

слика 2. држач за чешаљ, кат. број 88

слика 3. куварица, кат. број 56

слика 4. женска блуза, кат. број 30

слика 5, zobница, кат. број 13

слика 6, прегача, кат. број 34

Историја уметности – History of Art

Др Мирјана Лесек

Димитрије Братоглић (1764 – 1831)

Живот Димитрија Братоглића познатији је од његовог уметничког стваралаштва, које се протеже од последњих година девете деценије XVIII, па све до почетка четврте деценије XIX века. Рођен је 1764. године у породици Косте Братоглића, ситничара у Земуну.¹ Миодраг Коларић његово школовање везује за карловачке уметнике Јакова Орфелина и Стефана Гавриловића.² Сасвим извесно да почетке његовог уметничког формирања треба тражити у домаћој средини и то код Јакова Орфелина. Још је вероватније да је Братоглић прве поуке из сликарства примио од земунског сликара Михајла Радосављевића, аутора иконостаса цркве Св. Георгија у Угриновцима³, чији је утицај приметан на Братоглићевој икони Св. Јована Златоустог, сликаној 1788. године, за епископски престо исте цркве.

После стицања основних знања код домаћих уметника, Братоглић је наставио своје школовање на Уметничкој академији у Бечу. Његово име се помиње у пријемном протоколу Бечке академије вођеном од 1765. до 1795. године.⁴ Нажалост, у протоколу нису наведене године његовог боравка и учења на Академији. У хронолошко-топографском прегледу кретања српских уметника у XIX веку, Братоглић је забележен 1794. године као “молер при Цесарско-Краљевској академији” у Бечу.⁵ Исте године, из “Сербских новина” сазнаје се да носи титулу “Академически молер”⁶, што значи да је окончао своје ликовно образовање. Тада је своју ранију титулу,

¹ П. Васић, Једно непознато дело Димитрија Братоглића, Зборник Музеја Првог српског устанка, књ. II, Београд 1960, 149.

² М. Коларић, Класицизам код Срба 1, Београд 1965, 100.

³ М. Лесек, Барокно сликарство у Срему, Нови Сад 2001, 191.

⁴ К. Амброзић и В. Ристић, Прилог биографијама српских уметника XVIII и XIX века

⁵ Н. Симић, Прилог за Хронолошко-топографски преглед кретања српских уметника у XIX веку, Рад војвођанских музеја 7, Нови Сад 1968, 162.

⁶ М. Коларић, Наведено дело, 100.

којом је на архаичан начин као “зограф” обележио своју професију⁷, заменио новостеченом на Академији.

До недавно се знало само за већ поменути Братоглићеву икону Св. Јована Златоустог са епископског престола угриновачке цркве из 1788. године⁸, иконостасе цркава Св. Петра и Св. Павла у Сремским Карловцима и Контумачке капеле у Земуну, настале крајем треће и на самом почетку четврте деценије XIX века.⁹ У његов опус касније су сврстани и делови иконостаса цркве Св. Ваведења Богородице у Инђији¹⁰, као и иконостас цркве Св. Николе у Шиду¹¹. Оба ова последња дела припадају старијој фази његовог стваралаштва, тј. периоду пре одласка у Беч на школовање. Чини се да је већ у то време Братоглић стекао углед као сликар. Код њега је 1790. године почео да учи сликарство Никола Апостоловић, син Теодора Апостоловића, земунског трговца и ктитора Контумачке цркве. Из објављене архивске грађе сазнаје се да је Апостоловић већ после пола године напустио Братоглића са образложењем да није ништа научио од њега¹². Осим тога, од Братоглића је тајно узео неке цртеже и бакрорезе. Крађу је пријавио Магистрату Антун Шварц, аугзбуршки сликар и гравер, који је био настањен у Земуну. Од Шварца је Апостоловић покراо прибор за цртање и на тај начин му онемогућио сваки рад¹³. Према Братоглићевој изјави приликом саслушавања у Магистрату, почетком августа 1792. године, Апостоловић је од њега, осим сликарског прибора, узео и 17 бакрореза.¹⁴ Братоглићеве цртеже резао је у бакру већ поменути Антун Шварц.¹⁵ Он је по Братоглићевом цртежу начинио у бакру икону Христовог Распећа.¹⁶ Један бакрорезни лист налази се у Галерији Матице српске у Новом Саду.¹⁷

Братоглић се, по свој прилици, у јесен 1792. године налазио на Уметничкој академији у Бечу, на којој је остао до 1794. године, када се у “Новинама сербским” помиње као “академически молер”.¹⁸ После повратка из Беча он учествује у јавном животу. Одлуком Генерал команде изабран је и потврђен за спољног саветника војног комунитета у Земуну од 1797. до

⁷ П. Васић, Наведено дело, 151.

⁸ П. Васић, исто, 150-151.

⁹ М. Коларић, Наведено дело, 101.

¹⁰ М. Лесек, Наведено дело, 193.

¹¹ Исто, 193.

¹² Т. Илић, Из живота Николе Апостоловића, Рад војвођанских музеја 11, Нови Сад 1962, 211-212; Б. Вујовић, Никола Апостоловић – живописац земунски и београдски, Зборник Народног музеја у Београду XI-2, Београд 1983, 72.

¹³ Т. Илић, Наведено дело, 212.

¹⁴ Исто, 213.

¹⁵ О. Микић, Братоглић Димитрије, Српски биографски речник 1, А-Б, Нови Сад 2004, 807.

¹⁶ Исто, 807.

¹⁷ Исто, 807.

¹⁸ М. Коларић, Наведено дело, 100.

1798. године.¹⁹ Познато је да се Братоглић бавио и трговином и стекао прилично богатство. Одржавао је трговачке везе са Србијом. Устанике је, сем храном, снабдевао оружјем и муницијом.²⁰ Преко Братоглића, Карађорђе је 1813. године, поручио боје за своју цркву у Тополи.²¹ Учествовао је је као изборни судија у трговачким споровима итд. До краја последње деценије XVIII века Братоглић се мање бавио сликарством, пошто нису познати његови радови све до краја треће деценије XIX века.²² Промена у величини грађевина повлачила је за собом и промену иконостаса, тако да је изгубљен знатан број старијих дела. Братоглић се поново помиње као сликар тек 1825. године, када је новоотвореној библиотеци у Земуну поклонио, за читаоницу, портрете Доситеја Обрадовића и Јована Рајића.²³ М. Коларић је претпоставио да су портрети могли да буду копије дела Арсенија Теодоровића, али такође није искључена могућност да их је радио самостално, пошто је познавао представљене личности.²⁴ Крајем треће деценије XIX века, пред крај живота, Братоглић се враћа сликарству и ради иконостасе за цркву Св. Петра и Св. Павла у Сремским Карловцима и Контумацку капелу у Земуну.

Најстарија Братоглићева сигнирана и датирана икона је Св. Јована Златоустог из 1788. године²⁵, на епископском престолу цркве Св. Георгија у Угриновцима. На тој икони, фигура светитеља је издужена, дематеријализована и несигурно постављена. Лик, у извесној мери, подсећа на ликове светитеља са иконостаса из исте цркве које је сликао Михајло Радосављевић. Колорит је контрастан и састоји се од црвених и плавих боја. На основу записа испод иконе, који говори о украшавању и довршавању радова у унутрашњости цркве, Павле Васић је изнео претпоставку да је Братоглић учествовао у завршним радовима на њеном декорисању²⁶, мада је Бранко Кузмановић, у првој половини XX века, пресликао и сликао унутрашњост ове цркве²⁷. Ова претпоставка може да се усвоји с обзиром на то да Братоглићеви радови, у извесној мери, подсећају на дела Михајла Радосављевића. Може се такође претпоставити да је Братоглић сарађивао са Радосављевићем при сликању иконостаса угриновачке цркве.

¹⁹ П. Васић, Наведено дело, 149.

²⁰ М. Коларић, Наведено дело, 100.

²¹ Исто, 100.

²² П. Васић, Наведено дело, 150.

²³ М. Коларић, Наведено дело, 101.

²⁴ Исто, 101.

²⁵ П. Васић, Наведено дело, 150-151.

²⁶ Исто, 150.

²⁷ Б. Вујовић, Црквени споменици на подручју града Београда, књ. 2, Завод за заштиту споменика културе Београда 13, Београд 1973, 346.

У опус Димитрија Радосављевића сврстали смо иконостас цркве Св. Николе у Шиду.²⁸ Према раније објављеној грађи и литератури, иконостас шидске цркве сликао је Григорије Николић, житељ земунски.²⁹ Првобитно је Михајло Радосављевић био у погодби у Шиду са црквеном општином за сликарске радове. Крајем 1786. године, Радосављевић је закључио уговор са општином за сликање иконостаса и тренова по цени од 1.700 форинти у готовом новцу и бесплатан стан од једне собе, 6 хвати дрва и четири пута превоз до Новог Сада.³⁰ На дан закључења уговора, 31. децембра 1786. године, Радосављевић је примио аванс у износу од 200 форинти. Конзисторија је потврдила њихов уговор од 7. јуна 1787. године. Убрзо после тога, Радосављевић је умро, а сликарске радове уз неке допуне, под истим условима, преузео је Григорије Николић. Он је црквеној општини признао оних 200 форинти које је дала као капару Михајлу Радосављевићу. У исто време, црквена општина је обећала Николићу за дванаест пророка “твенду”, а за циклус Христових страдања 60 форинти у готовом новцу.³¹ Из књиге прихода и расхода шидске цркве сазнаје се да је током 1787. године Николићу исплаћено 200 форинти за “контракт” и неки ситнији рачуни, 7 форинти за дрва, 68 форинти за брашно, 35 форинти за вино и 10 форинти за дрва од града.³² Следеће, 1788. године, исплаћена је Николићу већа свота новца од 921,45 форинти.³³ Међутим, у поменутој књизи инвентара са приходима и расходима помиње се извесни молер Димитрије, који је примио суму од 242,40 форинти. Последња рата за сликарске радове износи 536,32 форинте, а исплаћена је 1789. године³⁴, али нажалост име сликара није забележено. Из исплаћених рачуна види се да је највећу своту новца примио Григорије Николић. Он се први пут помиње као сликар 1787. године, после смрти Михајла Радосављевића. Преузимање сликарских радова на иконостасу шидске цркве навело је на претпоставку да је Григорије Николић, као помоћник Михајла Радосављевића, дошао до тога посла. Судећи по подацима из архивске грађе, Николић се није бавио већим сликарским радовима. Деценију и по касније, када је Николић закључио уговор са епитропима цркве Св. Теодора Тирона у Иригу, за сликање икона Св. Тројице Сошештвија Св. Духа, за Богородичин трон – Конзисторија га није одобрила, са напоменом да јој нису познати његови радови. Том приликом је поставила услов да Николић изради једну икону за узор и на тај начин покаже своје уметничке способности.³⁵ С обзиром да је Николић у то

²⁸ М. Лесек, Црква Ваведења Пресвете Богородице у Инђији, Стара Инђија 1998, 60.

²⁹ М. Кашанин, Постанак цркве у Шиду, Зборник Матице српске 10, серија друштвених наука, Нови Сад

³⁰ Исто, 119.

³¹ Исто, 120-121.

³² М. Лесек, Црква Светог Николе у Шиду, Грађа за проучавање споменика културе Војводине XXV, Нови Сад 2004, 91.

³³ Исто, 91.

³⁴ Исто, 120-121.

³⁵ М. Коларић, Класицизам код Срба 3, Београд 1966, 58-59.

време био настањен у Сремским Карловцима, седишту Митрополије, а пошто се за њега као за сликара није знало, можемо претпоставити да је радио само споредне послове на већим сликарским целинама уз познате и реномиране уметнике. Највероватније, да је Николић само преузео сликарске радове на иконостасу шидске цркве после смрти Михајла Радосављевића. Како није био дорастао тако сложенем задатку, потражио је другог уметника, а за себе је задржао споредне послове или само сликање горњих зона иконостаса.³⁶ Вероватно је Григорије Николић препустио сликарске радове на иконостасу шидске цркве, поменутом у инвентару – Димитрију молеру, који је идентификован као Димитрије Братоглић.³⁷

Што се тиче учествовања Димитрија Братоглића у сликарским радовима на иконостасу шидске цркве, данас је тешко утврдити колики је његов удео, због каснијих премаза. Шидска црквена општина је 1825. године закључила уговор са сомборским сликаром Јованом Недељковићем, за обнављање иконостаса, тренова, певница и сликање унутрашњости цркве по цени од 1.180 форинти у готовом новцу, уз већу количину намирница, дрва за огрев, бесплатан стан и подвоз до Сомбора, Осјека и Новог Сада.³⁸

Пред Други светски рат (1940), Стеван Кузминац је потпуно премазао иконостас и целокупно зидно сликарство.³⁹

Религиозна тематика иконостаса шидске цркве распоређена је у три хоризонталне зоне. У првој зони су престоне иконе: Св. Никола, Богородица са Христом, Христос и Св. Јован. Испод престоних икона у соклу су: Повратак Агриковог сина, Јоаким и Ана са малом Богородицом, Христос и Никодим и Усековање главе Св. Јована. На дверима су: Св. Архиђакон Стеван (северне), Благовести (царске) и Св. Арханђел Михајло (јужне). Изнад двери су: Св. Димитрије, Скидање с крста и Св. Георгије. У другој зони су медаљони са са стојећим фигурама апостола и пророка, између којих у средини заузима два реда композиција Св. Тројица крунишу Богородицу. Средину треће зоне заузима крст са сликаним Распећем и медаљонима Богородице и Св. Јована Богослова, а лево и десно у три реда распоређени су медаљони са сценама Великих празника.⁴⁰

³⁶ М. Лесек, наведено дело, 92.

³⁷ Исто, 92.

³⁸ М. Кашанин, Постанак цркве у Шиду, 119-121; Д. Шкорић, Сомборски сликари Илија Лончаревић и Јован Недељковић, Свеске Друштва историчара уметности СР Србије 14, Београд 1983, 86.

³⁹ Музејско друштво Војводине – Секција историчара уметности, Попис сликарских и вајарских дела у друштвеној и приватној својини на подручју Срема III, Нови Сад 1977, 85.

⁴⁰ Исто, 85.

Распоред икона на иконостасу показује да не одговара потпуно распореду који је наведен у уговору уметника са црквеном општином. Клаузулом уговора требало је да буде насликан циклус Христових страдања, међутим, уместо ових сцена, налазе се композиције Великих празника. Вероватно је током рада на иконостасу дошло до измена приликом усмених договора, јер у објављеним документима нема никаквог трага о томе.⁴¹

Иконостас шидске цркве је каснијим нестручним псеудо-рестаураторским интервенцијама изгубио свој првобитни изглед. Иконе у соклу су нешто мање пресликане, Јоаким и Ана са малом Богородицом, Христос и Никодим, па се на њима примећује рад првобитног уметника.

На слободним, непресликаним површинама, примећује се да је аутор шидске цркве био солидан, шта више и бољи сликар. Такође се запажа да овај иконостас има сличности са радовима Михајла Радосављевића на иконостасу цркве у Угриновцима. Међусобно су најближе престоне иконе у овим црквама. Мада су иконе на иконостасу шидске цркве премазане, ипак се примећују велике сличности у композицији, поставци фигура и распореду маса. Блиска је и пластична обрада фигура наглашеног волумена, моделаација, начин драпирања тканине и друго. Разлике су видљиве у поставци фиозиномија и њиховим изразима. Вероватно је Димитрије Братоглић користио исте приручнике као и Михајло Радосављевић или је можда овом мајстору помагао при сликању иконостаса угриновачке цркве, пошто су обојица била из Земунa. Димитрије Братоглић се приликом сликања шидске цркве користио Библијом аугзбуршког гравера Филипа Андреаса Килијана, сачињеној од репродукција дела ренесансног и барокног сликарства. У сцени – Христос и Никодим, Братоглић је пренео целокупну композицију из Килијанове библије, додајући само у позадини акцесорну фигуру младића који извирује из завесе. Христос и Никодим седе испред стола, окренути један према другоме. Одступања су видљива у поставци фигура, одећи и посебно ликовима, што показује да ни Братоглић, као ни остали сликари, није копирао дословно узор који му је послужио за композиционо решење приликом сликања одређене тематике. Занимљива је композиција – Скидање с крста, изнад царских двери, која упућује на могућност да је Братоглић био упознат са више сликарских приручника тога времена. У центру композиције беживотно наго Христово тело, обавијено перизоном, група људи скида с крста. Никодим левом руком придржава Христа, док десном држи лестве на којима стоји. Христа прихвата Богородица коју придржава апостол Јован. На левој страни Јосиф из Ариматеје конопцем спушта Христово тело. У полуклећећем положају Марија Магдалена прихвата Христове ноге. Фигуре у овој композицији су елегантно издужене, наглашеног пластицитета и мирних, уздржаних покрета. Богато драпирана тканина одеће спушта се у течким наборима низ

⁴¹ М. Лесек, Наведено дело, 94.

тела приказаних личности. Монотонију у горњим зонама иконостаса уметник је разбио различитим ставовима и покретима стојећих фигура. Форме су синтетичке, без детаљисања а набори одеће спуштају се низ масивна, скулптурално решена тела, сигурно постављена у простору. На непресликаним местима запажа се фина пастелна гама сачињена од најнежнијих светлоплавих и ружичастих боја. Понеки залепршали огртач указује да је уметник везан за барокно сликарство. Барокна схватања нешто више су изражена у сценама Великих празника, у којима фигуре живих покрета и гестова са више патоса тумаче одговарајуће догађаје.⁴²

Осим иконостаса Димитрије Братоглић је за шидску цркву сликао иконе на Богородичином и епископском престолу. На наслону горњег дела Богородичиног престола, приказана је Богородица са Христом. Испод ове иконе, у доњем делу је Сусрет Богородице и Јелисавете.⁴³

У горњем делу престола, на оквирима Богородичине иконе, лево и десно, постављено је по шест малих округлих медаљона са пророчким симболима Богородице. На левој страни су следећи симболи: престо, таблице са заповестима, стена, огледало, неопалимаја купина и извор. На десној страни су: врата, свећа, лествице, сунце, звезда и кадионица.⁴⁴

Богородичин трон са симболима Богородице има сличности са троном из цркве манастира Бођани. Трон за цркву манастира Бођани резао је 1780. године осијечки дрворезбар Томас Фиртлер, као што је раније примећено, према бакрорезном листу Захарија Орфелина из 1758. године.⁴⁵ Вероватно се полуанонимни мајстор Викентије, коме су приписани резбарски радови у шидској цркви⁴⁶, инспирисао се престолом из цркве манастира Бођани.

Икона Богородице са Христом потпуно је пресликана, док су мали медаљони са симболима остали поштеђени нестручних ресаураторских захвата. Ови медаљони показују руку солидног уметника који је успео да на минијатурним површинама начини изванредна колористичка решења. У пуној мери долази до изражаја Братоглићева склоност ка најфинијим колористичким односима рокајних светлоплавих и ружичастих боја, које вештим валерским диференцирањем прелазе у најсветлије регистре тонова.⁴⁷

⁴² Исто, 94.

⁴³ Попис сликарских и вајарских дела у друштвеној и приватној својини на подручју Срема III, Нови Сад 1977, 85.

⁴⁴ М. Лесек, Наведено дело, 94.

⁴⁵ Л. Шелмић, Допринос Осијечких мајстора развоју барокног дрворезбарства код Срба, Зборник Матице српске за ликовне уметности 20, Нови Сад 1984, 213.

⁴⁶ О. Милановић – Јовић, Из архитектуре, сликарства и примењене уметности Бачке – Топографски попис споменика културе у Бачкој, Нови Сад 1989, 26.

⁴⁷ М. Лесек, Наведено дело, 95.

На владичанском престолу приказан је Св. Јован Златоуст између два анђела. Ова икона је такође пресликана и само на фигурама анђела види се Братоглићев фини рокајни колорит, који се састоји од нежних пастелних ружичастих и светлоплавих боја. По композицији, икона Св. Јована Златоустог на епископском престолу цркве у Шиду везује се за истоимену Братоглићеву икону на епископском престолу цркве у Угриновцима из 1788.

Такође има сличности са иконом Св. Јован Златоуст у цркви у Сремској Каменици, коју је нешто раније сликао Михајло Радосављевић.

Анализом местимично непрсликаних површина иконостаса и икона на троновима (Богородичиног и епископског) у шидској цркви примећује се да је њихов аутор био солидан уметник са извесним сличностима са делима Михајла Радосављевића, чији је сарадник могао бити при сликању иконостаса угриновачке цркве. Тешки новији премази не дозвољавају да се испита, да ли је Димитрије Братоглић био сам аутор иконостаса шидске цркве или је имао неког удела у његовом осликавању и Григорије Николић, који се највише помиње при исплаћивању рачуна овог дела.⁴⁸

Димитрију Братоглићу приписане су доње зоне иконостаса цркве Св. Ваведења Богородице у Инђији. То су престоне иконе Христа, Св. Јована и св. Николе, Благовести на царским дверима (у горњим медаљонима) и Благовести Захарији (у доњим медаљонима), архиђакон св. Стефан (на северним и арханђел св. Михајло (на јужним дверима). Испод престоних икона у соклу су: Митар и Фарисеј, Сусрет Богородице и Јелисавете, Христос и Самарјанка и Усековање главе св. Јована. Изнад двери су: Исцелење слепога, Силазак св. Духа на апостоле и исцелење раслабљенога.⁴⁹ Ови делови иконостаса вероватно су сликани после смрти Мојсеја Суботића (умро 1789), а радове на иконостасу завршио је Димитрије Братоглић око 1790. године.

Иконостас цркве Св. Ваведења Богородице у Инђији у више махова је обнављан. Из архивске грађе сазнаје се, да је 1798. године Софроније Богдановић обнављао "порушено темпло".⁵⁰ Вероватно је поново позлатио резбарију иконостаса. У другој половини XIX века вршени су већи "рестаураторски радови" на иконостасу. Јуна месеца 1858. године карловачки сликар Василије Аћимовић, закључио је уговор са општином у Инђији за чишћење и обнављање иконостаса. Данас од уговора нема трага, сачувана је једино молба црквене општине упућена Конзисторији на одобрење радова на иконостасу.⁵¹ Вероватно да Конзисторија није одобрила уговор црквене општине и Василија Аћимовића, пошто је поменута општина у септембру исте године, закључила уговор са новосадским сликаром Петром Камбером за обнављање иконостаса и

⁴⁸ Исто, 95.

⁴⁹ М. Лесек, Црква Ваведења Пресвете Богородице у Инђији, 61.

⁵⁰ Исто, 55.

⁵¹ М. Лесек, Црква Ваведења Пресвете Богородице у Инђији, 55.

осталог мобилијара.⁵² Из уговора се види да је Камбер добио да очисти "фирнисом" и премала масном бојом цели иконостас, очисти позлаћене "цирате" (украсе), а према потреби да оштећена места позлати тако да цело "темпло" изгледа као ново, као и сликање певница. За наведени посао договорено је да се уметнику исплати 700 форинти, обезбеди превоз једном недељно и бесплатан стан.⁵³ У уговору се не помиње сликање престоне иконе Богородице са Христом, али с обзиром да се она стилски и рукописно везује за Петра Камбера, можемо претпоставити да је приликом чишћења иконостаса заменила стару икону из XVIII века, која је у то време морала бити већ тешко оштећена.⁵⁴

Крајем XIX века (1890) Јован Штајнер, сликар из Сомбора обнављао је иконостас.⁵⁵ Тада су потпуно премазани слојеви из друге половине XVIII века.

У годинама између 1980. и 1988. године, изведени су већи конзерваторски радови на иконостасу цркве у Инђији, од стране сликара Покрајинског завода из Новог Сада.⁵⁶ После скидања новијих бојених слојева показало се да иконостас не представља јединствену стилску целину. Осим престоне иконе Богородице са Христом која припада раду Петра Камбера, примећују се веће стилске и рукописне разлике између икона у горњим и доњим зонама иконостаса. На основу стилске анализе радови у другој и трећој зони иконостаса атрибуирану су Мојсеју Суботићу,⁵⁷ док је прва зона приписана Димитрију Братоглићу.⁵⁸

Доњи делови иконостаса или прва зона, показују сличности са сликарским радовима на иконостасу цркве Св. Николе у Шиду, код престоних икона, и то у композицији, поставци фигура, распореду маса и начину драпирања тканина одеће, која се у тешким угласто ломљеним наборима спушта низ тела наглашеног волумена. Ликови на престоним иконама инђијске цркве реалистички су третиран и озбиљни. Палета је сасвим расветљена, готово рокајно нежна и састоји се од најфинијих светлоплавих и бледоружичастих боја, као и на угриновачкој икони Св.

⁵² Исто, 55.

⁵³ Исто, 55.

⁵⁴ Исто, 55.

⁵⁵ Летопис српске цркве Св. Ваведења Богородице у Инђији, 1790-1874. године.

⁵⁶ Захваљујући изванредном залагању предузимљивог тадашњег проте пок. Божицара Ђурчића, извршени су конзерваторски и рестаураторски радови на иконостасу цркве Ваведења Пресвете Богородице у Инђији. Сликари конзерватори Покрајинског завода за заштиту споменика културе у Новом Саду, Бранка Јанковић и Стериос Арвантисис, очистили су иконостас од прљавштине и новијих премаза.

⁵⁷ М. Лесек, Наведено дело, 61.

⁵⁸ Исто, 60-61.

Јована Златоустог, или на појединим непресликаним местима иконостаса шидске цркве.⁵⁹

Године 1790, код Братоглића, почео је да учи сликарство Никола Апостоловић, син Теодора Апостоловића, земунског трговца и ктитора Контумацке капеле.⁶⁰ Из оскудне објављене архивске грађе, сазнајемо да је Апостоловић, већ после пола године, напустио Братоглића сматрајући да није ништа научио од њега. Штавише од Братоглића је тајно узео неке цртеже и бакрорезе.⁶¹ Крађу је пријавио Магистрату, Антон Шварц, сарадник Димитрија Братоглића, од кога је Апостоловић покрао прибор за цртање и на тај начин онемогућио му сваки рад.⁶² Према Братоглићевој изјави приликом саслушавања у Магистрату почетком августа 1792. године, Апостоловић је од њега осим сликарског материјала узео 17 бакрореза.⁶³ Као што је већ напред речено, Братоглићеве цртеже резао је у бакру Антон Шварц. Данас је познат једино бакрорезни лист са Распећем Христовим, који се налази у Галерији Матице српске.⁶⁴ Вероватно се у јесен 1792. године Братоглић нашао на Уметничкој академији у Бечу, а већ 1794. године помиње се у "Сербским новинама" као "академически молер". При крају деведесетих година, Братоглић као угледан грађанин учествује у јавном животу. Одлуком Генерал-команде изабран је и потврђен за спољног саветника војног комунитета у Земуну од 1797-1798. године.⁶⁵ У међувремену, Братоглић се бавио трговином и стекао прилично богатство. Године 1808. поседовао је осам бродова за превоз жита, кукуруза и брашна.⁶⁶ Одржавао је трговачке везе са Србијом. Устанике је, сем храном, снабдевао оружјем и муницијом.⁶⁷ Преко Братоглића, Карађорђе је 1813. године поручио боје за своју цркву у Тополи.⁶⁸ Учествовао је као изборни судија у трговачким споровима, итд.⁶⁹ Братоглић се поново помиње у научној литератури тек 1825. године, када је поклонио новоотвореној библиотеци у Земуну, за читаоницу, портрете Доситеја Обрадовића и Јована Рајића.⁷⁰ Коларић је изнео мишљење, да су портрети могли да буду копије по делима Арсенија Теодоровића, али такође, не искључује могућност да их је радио самостално пошто је познавао ове личности.⁷¹

⁵⁹ М. Лесек, Наведено дело, 61.

⁶⁰ Т. Илић, Из живота Николе Апостоловића, 211.

⁶¹ Исто, 212.

⁶² Исто, 212-213.

⁶³ Исто, 213.

⁶⁴ О. Микић, Братоглић Димитрије, 807.

⁶⁵ П. Васић, Наведено дело, 149.

⁶⁶ Исто, 150.

⁶⁷ Исто, 150.

⁶⁸ Исто, 150.

⁶⁹ Исто, 150.

⁷⁰ М. Коларић, Класицизам код Срба 1, 101.

⁷¹ Исто, 101.

На Братоглићеве радове наилазимо тек при крају треће деценије XIX века. Почетком јула 1828. године, општина цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима, сликање иконостаса, 24 празничне иконе за целивање, декорисање унутрашњости цркве, позлату и марморирање иконостаса и чишћење улазних врата. Уметнику је наглашено да иконостас "чисто и художествено по образцу икон Саборнија Карловачкима цркве" измолује, и најбољим златом позлати, полеђину иконостаса да марморира и очисти велика црквена врата. Црквена општина се обавезала да за наведене послове исплати мајстору 6.000 форинти у готовом новцу, 2 акова комовице и 12 акова вина. Конзисторија је овај уговор одобрила у марту 1829. године,⁷² а сликарске радове Братоглић је завршио у пролеће 1851. године, о чему сведочи запис на полеђини иконостаса.⁷³ У запису је погрешно забележено да је обновљен, при чему се вероватно мисли на обнављање цркве.

Иконостас цркве Св. Петра и св. Павла подељен је на три хоризонталне зоне. У првој зони су престоње иконе (патрона цркве нема) Богородица са Христом, Христос и св. Јован. У соклу су: Сусрет Богородице и Јелисавете и Повратак блудног сина. На дверима су: Св. арханђел Михајло (северне), Благовести (царске) и Св. арханђел Рафаил са Тобијом (јужне). Изнад двери су: Преображење, Тајна вечера и Улазак Христов у Јерусалим. Средином друге зоне заузима Св. Тројица крунишу Богородицу, а лево и десно су сцене великих празника, Васкрсење, Вазнесење, Крштење и Рођење. У трећој зони је Скидање с крста, а изнад је крст са сликаним Распећем и медаљонима Богородице и св. Јована Богослова, лево и десно медаљони са сценама Крстових страдања.

На владичанском трону је св. Јован Златоуст.⁷⁴

На иконостасу цркве Св. Петра и св. Павла, примећују се рукописне разлике што указује да је Братоглић имао помоћника при изради иконостаса. То би могао бити његов зет Константин Лекић, са којим ће две године касније, сарађивати при изради иконостаса Контумацке цркве у Земуну. О учешћу Лекићевом у радовима на овом иконостасу, упућује податак из његовог уговора са општином у Старим Бановцима, за сликање иконостаса цркве Св. Николе. У уговору је Лекићу постављен услов да добро изведе радове и да буду пријатни за око, као и они које је недавно испоручио у Сремске Карловце и Контумацку цркву у Земуну. Извесно је да се Константин Лекић није старао само о превозу икона и монтирању на

⁷² М. Коларић, Класицизам код Срба 3, Београд 1966, 194-195.

⁷³ П. Момировић, Стари српски записи и натписи из Војводине 3, Нови Сад 1996, стр. 143, бр. 4.495.

⁷⁴ Попис сликарских и вајарских дела у друштвеној и приватној својини на подручју Срема III, 67-68.

олтарску преграду, већ је морао учествовати и при изради појединих делова иконостаса.⁷⁵

Веће разлике у начину обраде, примећују се између горњих и доњих зона иконостаса. Престоне иконе и иконе у соклу, по начину обраде, ликовима, пластицитету фигура и осталом, могу се приписати Константину Лекићу. Иконе изнад двери и горње зоне иконостаса, Св. Тројица са сценама великих празника, групу са Распећем и сцене Христових страдања, које се разликују од престоних икона, сасвим је сигурно израдио Димитрије Братоглић. Фигуре код наведених композиција су крхке и ломне, слабо пропорционисане, тј. издужене или скраћене и несигурно постављене у простору. Трагови барокног сликарства су видљиви у лако залепшавим светитељским огртачима. Хроматска скала боја је барокна са доминацијом црвених и плавих боја.

Према уговору Братоглић је добио да на првом своду над долејом наслика Саваота и четири јеванђелиста, на зидовима женске цркве три иконе.⁷⁶ Унутрашњост цркве обнављана је 1873. године.⁷⁷ Нови бојени слојеви скинути су 2002. године. Радове су извели сликари - конзерватори Покрајинског завода за заштиту споменика културе из Новог Сада.⁷⁸ Очишћене зидне слике сликане су у најфинијим колористичким односима светлих боја смеђих, плавих, ружичастих итд.

Почетком августа 1830. године, епитропи Контумацке капеле у Земуну, поверили су сликарске радове Димитрију Братоглићу и његовом зету Константину Лекићу. Према уговору уметници су се обавезали да ураде сликарске и позлатарске радове, а такође и резбарију. Од резбарских послова добили су попуњавање оштећених делова, све по цени од 1.400 форинти у бечкој валути.⁷⁹ С обзиром да се ниједан од ове двојице уметника није бавио дрворезбарством, они су били обавезни да пронађу мајстора и да се старају о реализацији око израде резбарије.

Крајем XIX или почетком XX века, иконостас је обнављан и тада су начињене мале двери (северне и јужне), међутим постављене су иконе Св. архијакона Стефана и Св. арханђела Гаврила, са старих двери које су истовремено и премазане. Вероватно су тада пресликане и иконе са стојећим фигурама Св. Симеона, Св. Саве и Св. Арсенија (изнад северних) и Св. Василија, Св. Јована и Св. Георгија (изнад јужних). Данас је тешко на иконостасу Контумацке капеле раздвојити руке првог потписника уговора Димитрија Братоглића, од руку његовог ортака Константина Лекића.

⁷⁵ М. Лесек, Иконостаси цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима, Нови Сад 1991, (ксерокс), 40.

⁷⁶ М. Коларић, Наведено дело, 195.

⁷⁷ П. Николић и П. Штрасер, Храм Светих апостола Петра и Павле у Сремским Карловцима, Сремски Карловци 2004, 92.

⁷⁸ Исто, 92.

⁷⁹ М. Коларић, Наведено дело, 202-203.

Сликарски радови су рукописно и колористички до те мере усклађени да изгледају као дело једног уметника. Но без обзира на стилску и рукописну уједначеност, поједини делови иконостаса, ближи су једном или другом уметнику. У Контумацкој капели, на престоној икони Богородице, поставка фигуре, распоред маса, покрети и гестови, начин аранжирања набора одеће слични су као и на истоименој икони иконостаса цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима.

Физиономија Христа оштрих црта и угластих форми, на престоној икони из Контумацке капеле, ближа је физиономији Христа на престоној икони иконостаса цркве у Шимановцима, раду Константина Лекића.

Сцене у соклу, вероватно је радио Константин Лекић, што би се могло закључити на основу издужених и предимензионираних фигура које потсећају на фигуре иконостаса шимановачке цркве. Сличне издужене фигуре налазе се и у сценама у соклу на иконостасу цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима. Тајна вечера из Контумацке капеле, везује се композиционо за истоимену икону из цркве Св. Петра и св. Павла, са разликом што су на првој инвентивније распоређени апостоли и не делују монотono, као на икони из карловачке цркве. Као што се може закључити на појединим иконама Лекић је помагао Братоглићу при завршавању сликарских радова на иконостасу цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима. Међутим, у Контумацкој капели у Земуну, највећи део иконостаса израдио је Константин Лекић. Димитрије Братоглић, због својих поодмаклих година, а вероватно и због болести, био је принуђен да препусти већи део радова своје зету Константину Лекићу.⁸⁰

Уметничка делатност Димитрија Братоглића захвата готово четири и по деценије. Своју уметничку каријеру започео је пре одласка у Беч, на школовање, последњих година девете деценије XVIII века, радом на икони Св. Јована Златоустог, на епископском трону цркве Св. Георгија у Угриновцима. Из тог раног периода је иконостас цркве Св. Николе у Шиду и делови иконостаса цркве Ваведења Пресвете Богородице у Инђији.

У овим делима видљиви су барокни и рокајни елементи изражени кроз фину и нежну палету сачињену од светлоплавих и ружичастих боја, као и утицај земунског сликара Михајла Радосављевића. После рада на поменутих делима Братоглић одлази у Беч и уписује се на Уметничку академију коју је вероватно завршио 1794. године када се појављује у јавности као "академически молер". Његовом уметничком стваралаштву након школовања на Академији, ништа се не зна, јер се више бавио трговином и одржавао везе са устаницима у Србији. Познати су Братоглићеви радови тек са краја треће и почетком четврте деценије XIX века, иконостас цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима и

⁸⁰ М. Лесек, Иконостаси цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима, Нови Сад 1991, 40.

Контумацке капеле у Земуну. Овај последни сликао је са својим зетом Константином Лекићем. На иконостасу цркве Св. Петра и св. Павла у Сремским Карловцима, приметни су одјеци барокног сликарства у залепршалим драперијама и контрастном колориту. Међутим, на иконостасу Контумацке капеле, фигуре су статичне са наглашеним пластицитетом у духу класицизма и колоритом у којем преовлађује топло смеђи тоналитет.

Summary

dr Mirjana Leseck

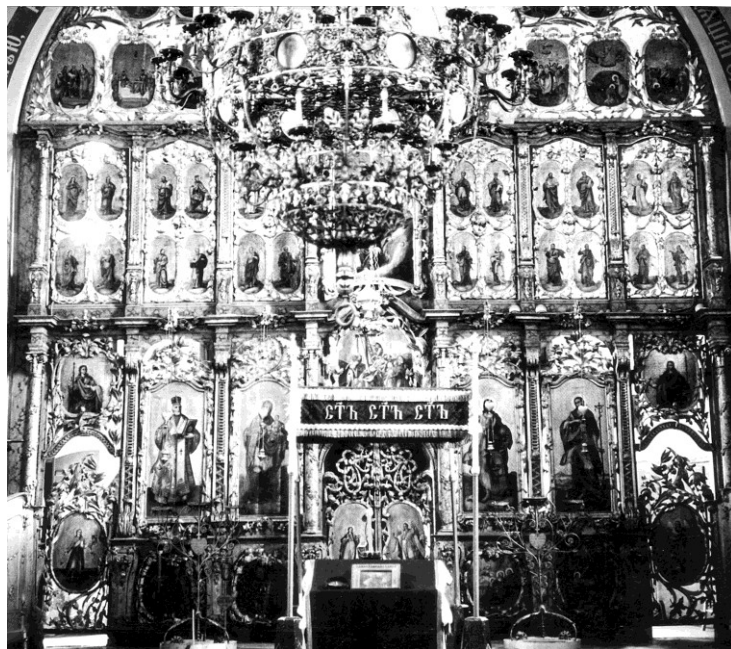
Dimitrije Bratoglić (1764 – 1831)

Activity of Dimitrije Bratoglić, painter from Zemun, spreads across almost four and a half decades. He begun his artistic career before he went to study at the University of Vienna, namely, in the last years of the final decade of 18th century, when he painted the icon of St. John Chrysostom on the bishop throne in the church of St. George in Ugrinovci. Iconostasis of the church of St. Nicholas in Šid, as well as parts of the iconostasis of the church of The Presentation of Our Blessed Lady, in Inđija, also date from this early period. In these works of Bratoglić one can discern elements of baroque and rococo, and one can notice the influence of Mihajlo Radosavljević, also a painter from Zemun. After Bratoglić finished these works, he went to Vienna and enrolled in the Art Academy, which he graduated probably in 1794. There is not the slightest trace of his artistic work after the studies at the Academy, because for the most part he was engaged in commerce and in maintaining the relations with rebels in Serbia.

Bratoglić's works which were created at the end of third and the beginning of the fourth decade of the 19th century are well-known. These are: iconostasis of the church of St. Peter and St. Paul in Sremski Karlovci, and the iconostasis of Kontumatz Chapel in Zemun. He painted the latter one with his son-in-law Konstantin Lekić.

Списак слика

1. Општи изглед иконостаса, Димитрије Братоглић, Шид
2. Димитрије Братоглић, Скидање с крста, Шид.
3. Димитрије Братоглић, Христос, Инђија.
4. Димитрије Братоглић, Благовести, Земун.
5. Димитрије Братоглић, Вазнесење, Сремски Карловци.

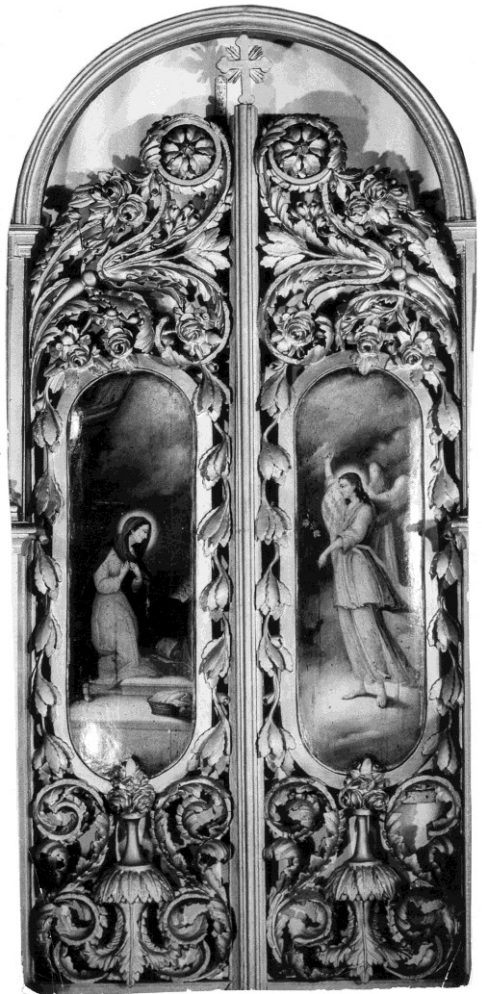
Слика 1.

Слика 2.

слика 3.

слика 4.

слика 5.

Две румске изложбе Милана Коњовића

Од многих и различитих ликовних манифестација које су се у Руми одржавале од завршетка Другог светског рата и које укупно нису биле без утицаја на стварање и унапређење посебног микро-културног миљеа ове средине, неке по значају треба нарочито издвојити.

У ту групу неизоставно спадају две самосталне изложбе сликара Милана Коњовића.¹

¹ **Милан Коњовић**, Сомбор (28. јануар 1898 - 20. октобар 1993), један од најзначајнијих српских сликара XX века.

Од 1904. до 1916. завршава у Сомбору основну школу и гимназију. Први пут излаже 50 радова сликаних по природи 1914. у Гимназији. На Академију ликовних уметности у Прагу, у класу Влаха Буковца, уписује се 1919. После два семестра студије наставља самостално у Прагу, Бечу, Минхену, Берлину, Дрездену. У Париз стиже 1924. и остаје до 1932. године, до свог коначног повратка у Сомбор. Постиже запажен успех по париским галеријама самосталним изложбама 1931, 1932 и 1937. године (*"плава фаза"* 1929-1933). Доласком у Сомбор посвећује се сликању родног пејзажа, драгих људи, приказа и амбијената. Лети слика у Далмацији (*"црвена фаза"* 1934-1940). За време рата 1941. налази се у логору у Оснабрику. По повратку слика пастеле и серију уља стишаног колорита (*"сива фаза"* 1945-1952). Година 1953. доноси преокрет у дотадашњем сликарству – однос према предмету постаје слободнији а на делима пламти чиста интензивна боја, раскошнија и жешћа него раније (*"колористичка фаза"* 1953-1959). Након тога јавља се нова сликарска орјентација. Предмети из природе готово у потпуности губе форму и значај а мотив се своди на боју и њену дивљу игру оивичену тамном маркантном арабеском (*"асоцијативна фаза"* 1960-1980). У тренутку када је стигао на сам руб апстракције у потрази за правим изразом сликарског темперамента и љубави према вечитом мотиву – Војводини, стари сликар чини још једном заокрет. Почиње варијације на срењевековне, хришћанско-православне иконографске теме. Изузетна уметничка традиција која га је фасцинирала и инспирисала послужила је као полазиште за серију снажних, експресивних, динамичних слика које поседују аутентично значење, потпуно независно од функционалног смисла предлошка (*"византијска фаза"* 1985-1990). Са тридесетак дела ове фазе завршава се уметнички и животни опус Милана Коњовића од 6.000 дела, 247 самосталних и 500 групних изложби у земљи и иностранству.

За редовног члана Војвођанске академије наука и уметности у Новом Саду изабран је 1979; за дописног члана Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу изабран је 1986; за редовног члана Српске академије наука и уметности у Београду изабран је 1992. године. Добитник је бројних значајних награда и признања у земљи и иностранству.

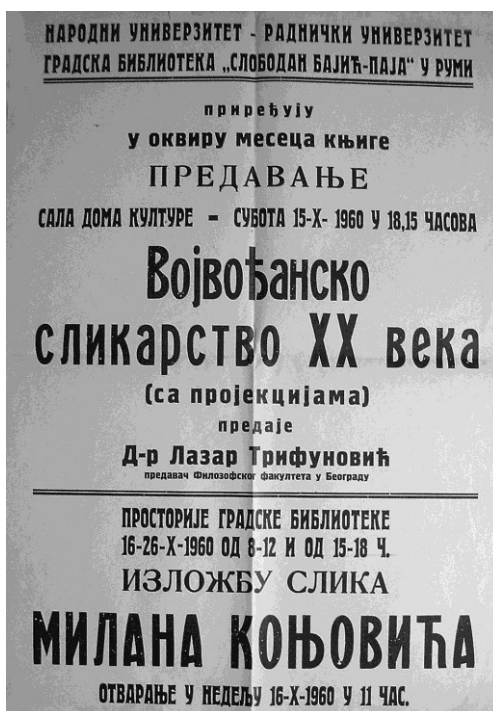
Одржане у временском распону од две деценије на посредан начин одражавају генезу локалних културолошких услова и случајно представљају две реперне тачке у ликовном животу града. Прва изложба, одржана 1960, била је последња у низу разноврсних културних догађаја организованих деценијским радом тадашњег Народног универзитета. Делатност и значај ове институције у румској средини захтева посебно разматрање. Друга изложба, одржана 1980, била је једна од почетних, у будућем низу, излагачких активности Завичајног музеја. Између ова два догађаја у граду се дешавала значајна експанзија на плану ликовности. Тадашњи општински службеници задужени за ресор културе своја непотпуна знања и мањак професионализма у овој области успешно су, како се касније потврдило, надокнадили уложеним ентузијазмом и трудом. Треба нагласити да би сасвим сигурно њихови напори били без квалитетних резултата да је изостала стручна подршка, у суштини корисни пријатељски савети, неколицине сликара из већих средишта и ретких ликовно обавештених суграђана. Све активности у овом периоду је, наравно, у оквиру могућности финансијски подржала локална самоуправа а касније и ресорни органи шире заједнице. Покренут је рад Ликовне колоније "Борковац" која је годинама румској публици омогућавала увид у актуелне токове и стваралаштво значајних војвођанских и југословенских аутора. Вишеструко се умножавају самосталне и групне изложбе уметника из већих културних средишта а организују се и наступи локалних стваралаца. Тако се утире пут скорашњем успостављању сталне текуће ликовне продукције као једном од обележја развијене грађанске средине.

Прва румска изложба Милана Коњовића отворена је 16. октобра 1960. у просторијама Градске библиотеке², тада једином условно прикладном месту за такве намене у граду. Организатори су ову изложбу пренели из Ср. Митровице у Руму и згодно је уклопили у своје активности.³ Штампана је позивница и плакат (сл. 1) а о каталогу нема никаквих података. Уз присуство сликара Милана Коњовића, изложбу је отворио историчар

² Како гласи текст на оригиналном плакату из збирке Завичајног музеја Рума: Народни универзитет и Градска библиотека "Слободан Бајић Паја", у оквиру "Месеца књиге" организују Предавање са пројекцијама "Војвођанско сликарство XX века" у сали Дома културе – предавач др. Лазар Трифуновић (субота, 15. 10. 1960. у 18,15 часова) и изложбу слика Милана Коњовића (недеља, 16. 10. 1960. у 11 часова).

³ У већини публикација Галерије "Милан Коњовић", у попису самосталних изложби, за 1960. наведено је у низу: "Ср.Митровица, Рума, Сомбор". Такође, из каталога митровачке изложбе (који ми је доступан захваљујући предусретљивости др Мирјане Лесек) види се да је она у "Галерији Срема" била затворена недељу дана пре отварања румске изложбе. На крају, професор Богдан Рајаковац недвосмислено говори о томе у својој уводној речи на отварању ове изложбе: "... хтео бих да изразим захвалност што нас је почаствовао (М. Коњовић) овом донекле ретроспективном изложбом која је овамо пренесена из Сремске Митровице."

уметности, професор Филозофског факултета у Београду, др. Лазар Трифуновић (на жалост, тај текст ми је непознат). После њега, присутнима се обратио историчар уметности, професор Богдан Рајаковац. После поздравних речи упућених углавном еминентном претходнику, говори о својим првим информацијама о сликару⁴ и коначно познанству са Коњовићем током студија у Загребу. Поред низа биографских података, поводом друге Коњовићеве изложбе у Загребу, 1936. године, афирмише свој допринос његовој библиографији јер је објавио "... у тадашњој дневној и периодичној штампи неколико написа истакавши да је он већ онда стао у ред најјачих наших сликара". Говор завршава са неколико конвенционалних вернисажних ставова о оригиналности аутора и квалитету изложених радова.

слика 1. Плакат за изложбу

⁴ "Први пут сам чуо за Коњовића још 1924. године, као матурант румске гимназије, од сликара и пијанисте Борислава Богдановића, Румљанина, рођеног брата наше угледне суграђанке другарице Бојане Соретић, који већ двадесет година живи у Њујорку где је као сликар стекао лепу репутацију".

Са самог отварања сачувано је неколико фотографија (сл. 2) на којима је поред поменутих личности - Милана Коњовића, др. Лазара Трифуновића и професора Богдана Рајаковца, присутан и Будимир Стојковић, дугогодишњи директор установе која се тада активно бавила изложбеном активношћу.

*слика 2. слева: Будимир Стојковић, Богдан Рајаковац,
Лазар Трифуновић и Милан Коњовић*

Судећи по каталогу – списку експоната митровачке изложбе (на жалост без каталошких података), у румској Градској библиотеци је било изложено двадесетпет радова насталих између 1939. и 1960:

1. Цвеће, 1939.
2. Код Бебице, 1943.
3. Бокали, 1945.
4. Жена на пијаци, 1946.
5. У ложи, 1946.
6. Професори, 1946.
7. Кочијаши, 1946.

8. Нети, 1948.
9. Деца, 1948.
10. Шокачка соба, 1952.
11. Пирика, 1952.
12. Лутка и петао, 1954.
13. Краве, 1955.
14. Обала Тисе, 1955.
15. У дворишту, 1955.
16. Кравар, 1956.
17. Жито, 1957.
18. Месец – кукуруз, 1958.
19. Талијанка, 1959.
20. Крстине, 1959.
21. Пијана Топола, 1959.
22. Црне лале, 1959.
23. Жито, 1960.
24. Салаш – жито, 1960.
25. Енги Пишта, 1960.

Разуме се да је овај избор дела из своје “*сиве*” и “*колористичке*” фазе извршио аутор, усклађујући га како према изложбеним просторима тако и саставу и афинитету публике у ова два суседна сремска града.

Друга румска изложба Милана Коњовића отворена је 17. маја 1980. у Завичајном музеју⁵, простору који је највише одговарао галеријским условима. Штампана је позивница, плакат и каталог (сл. 3). Уз присуство аутора⁶ изложбу је отворио Јован С. Ићитовић, књижевник и новинар. После тога, аутор је у кратком монологу публици пренео део својих осећања и схватања уметности коју ствара. На жалост, ни ова обраћања публици нису сачувана.

⁵ После више контаката и договора са Галеријом у Сомбору и самим аутором, утврђени датум отварања је био 9. мај. Због смрти председника Тита и проглашених дана жалости изложба је померена за недељу дана. Поштујући реалне околности и жељу сликара да лично присуствује отварању изложбе, отварање је заказано за 11 часова, мимо уобичајених вечерњих термина у овој установи.

⁶ Сликара је из Сомбора допутовао са ћерком Вером сат пре заказаног отварања. Прво је полако, детаљно прегледао поставку, пре званица, пријатеља и гужве. Био је задовољан, изразио се похвално о поставци чудећи се прилично уређеној просторији у врло трошној и руинираној згради.

слика 3. Каталог и позивница за изложбу

Завичајни музеј је у првим договорима, предлог концепције ове изложбе као ауторског пројекта поднео на усаглашавање како сликару, тако и кустосу Галерије у Сомбору. Уз минималне корекције техничке природе, концепт је одмах прихваћен. Настојало се да се у датом простору публици што обухватније и економичније, аналитички прикаже ток дотадашњег сликарског развоја Милана Коњовића. Аутор овог текста поводом изложбе пише: “Сликарство Милана Коњовића на румској изложби је приказано почевши од париске “плаве фазе”, преко самборске “црвене фазе”, слика насталих у заробљеништву, “сиве фазе” непосредно после ослобођења, све до каснијих и најновијих дела. Изложба се може условно поделити на два дела. У једном су уметникове најновије слике, позајмљене за ову прилику директно из ателеа, којима сликар изражава најновија виђења тема свог сликарства; а у другом су дела из фонда Галерије “Милан Коњовић” у Сомбору, где смо сведоци почетка формирања личног стила Коњовићевог са свим његовим каснијим фазама. Покушано је, у ствари, да се изврши изванредан мали пресек сликарства академика Коњовића, пратећи кључне фазе развоја његовог уметничког стила у жељи да се укаже на пут којим је прошло његово сликарство до наших дана.

Иако овај покушај изгледа скоро нереалан, приређивачима је ипак успело да сажму огроман, многолики опус у тридесетак слика које су типични представници свог тренутка у стваралаштву старог мајстора” (“Сремске новине”, 21. мај 1980).

Реверс сомборске Галерије од 13. маја 1980. гласи на 28 дела и изванредан број публикација предвиђених за комисиону продају током трајања изложбе. Из веома скромног каталога ове изложбе види се да је изложено 29 радова. Један рад (кат. бр. 7) је позајмљен за ову прилику из приватне румске збирке као допуна стандардној селекцији. У Завичајном музеју су била изложена следећа дела настала у временском распону од 48 година (1930-1978):

1. Јосип Косор, уље на платну, 81 x 60, 1930.
2. Брање кукуруза, уље на платну, 54 x 73,5, 1932.
3. Стара жупанија, уље на платну, 60,5 x 81, 1932.
4. Слика у атељеу, уље на платну, 65 x 80,5, 1934.
5. Улица деде Нике Максимовића, 60 x 73,5, 1937.
6. Биртија са две фигуре, уље на платну, 73 x 92, 1938.
7. Коста Страјнић, уље на платну, 34 x 47, 1940.
8. У заробљеништву, темпера на хартији, 50 x 70, 1941.
9. Бараке у логору, темпера на хартији, 39 x 55, 1941.
10. У бараци у логору, темпера на хартији, 28 x 36, 1941.
11. Цветање, уље на картону, 65 x 80,5, 1943.
12. Була, уље на картону, 61 x 90,5, 1946.
13. Холперт Јошка, уље на лесониту, 91,5 x 72, 1953.
14. Сеоско двориште, уље на лесониту, 54 x 81, 1955.
15. Крстине и торњеви, уље на лесониту, 46 x 80, 1960.
16. Сунцокрети, уље на лесониту, 81 x 54, 1963.
17. Три крстине и два дрвета, уље на лесониту, 34 x 65, 1963.
18. Занос, уље на лесониту, 85 x 118, 1966.
19. Камара, салаш, уље на лесониту, 34 x 65, 1967.
20. Сунцокрети III, уље на лесониту, 73 x 92, 1970.
21. Венера, сунце, уље на лесониту, 61 x 47, 1971.
22. Зелена жита, уље на лесониту, 38 x 73, 1973.
23. Два борца, уље на лесониту, 65 x 81, 1973.
24. Црвени сто, плави фонд, уље на лесониту, 92 x 73, 1975.
25. Сремски Карловци V, уље на лесониту, 65 x 100, 1975.
26. Улица у Селенчи, уље на лесониту, 50 x 92, 1976.
27. Стара трешња цвета, уље на лесониту, 65 x 81, 1976.
28. Башта у Дорослову I, уље на платну, 34 x 65, 1978.
29. Тамне и светле лале, уље на лесониту, 92 x 60, 1978.

Експонати од броја 1 до 16 (изузев бр. 7) су власништво Галерије, а од броја 17 до 29 су били власништво аутора.

О утисцима понетим са изложбе и румске средине можда најбоље говори дводелна разледница са мотивом слике из фонда Галерије, коју је Коњовић исписао својим тешким латиничним рукописом и упутио неколико дана по отварању изложбе (сл. 4):

“Завичајни музеј Рума,

Драги пријатељи,

сарадницима Музеја најсрдачније захваљујем на труду који сте учинили при врло успешном постављању моје изложбе као и лепом

отварању са многобројном публиком и топлим срдчним
гостопримством.

Ваш

М. Коњовић

Сомбор 22. V 80"

Верујем да ово није био уобичајен израз уљудности, већ да је искусно
и сензибилно око мајстора приметило велики уложени труд и донекле
коректан резултат у скромним, готово спартанским условима у којима је
тада деловао Музеј.

Завичајни музеј Рума.
Вашим позивом
захтевао сам да се
најзанимљивије још одлучи
на таква која се миш.
Сомбор 22/V 80

гос. воле мултим
поздрављају ме из Рума
најлепше отварање у
многобројном публици
и топлим срдним
гостопримством. Ваш
M. Kovacic

слика 4. Писмо Милана Коњовића

Две румске изложбе Милана Коњовића су имале и имају много већи
значај за град него за сликара који је и пре и после тога излагао, што
самостално, што групно, у свим светским метрополама, на свим
континентима; за кога су оне можда биле тек кратка посета смртницима.
Стотине каснијих изложби које су одржане у овом граду и природна смена
генерација публике, запретили су заборавом. Ово је начин да се претња
одложи и укаже да духовни стратум неке средине не доноси један дан,
догађај или материјално благостање. Њега стварају људи, на крају ипак
безимени, дуготрајним, континуираним и упорним делом, спремни на све
напоре и одрицања у испуњењу визија.

Summary

Dragomir Janković

Two exhibitions of Milan Konjović in Ruma

Famous painter from Serbia, and Vojvodina, Milan Konjović (1898-1993), had two solo exhibitions in Ruma, in a time interval of twenty years. First one was held in 1960, in a City Library, with twenty-five exhibits created between years of 1939 and 1960. The second one was held in 1980, in Homeland Museum, with twenty-nine exhibits created between years of 1930 and 1978. These two exhibitions are of great importance for cultural history of the city of Ruma because they, among other things, testify about spiritual continuity and the tradition of this milieu. Numerous subsequent fine-arts manifestations organized in this town represent the continuation and an advancement of those efforts that started in earlier times.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

930.85(497.113 Кита) (082)

ЗБОРНИК. 6 / Главни и одговорни уредник Радован
Кузмановић; преводац [резимеа] Душан Ђорђевић. –
Рума: Завичајни музеј, 1998 (Рума: Бјелић д.о.о.). -284
стр.: илустр.; 25ст

Тираж 500. – Резиме на енгл. језику уз сваки рад.

1. Кузмановић, Радован

а) Рума – Културна историја - Зборници

